

IEROMONAHUL VASILE VASILACHE
DOCTOR ÎN TEOLOGIE

PREDICA
IN
EVUL MEDIU

1 9 3 8
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ALBINA ROMÂNEASCĂ”
I A Ş I

Inchin această lucrare, în semn de adâncă recunoștință și deplin omagiu, Inalt Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei și Sucevei D. D. Dr. Nicodim, traducătorul Bibliei, darnic îmbogățitor al literaturii omiletice și prea însuflețit propoveditor al adevărilor sfinte.

P R E F A Ț Ă

Zestrea sufletească a neamului omenesc se îmbogățește, nu numai cu știința și experiența timpurilor de față, ci mai ales și prin cunoașterea trecutului sub toate înfățișările și adâncurile lui. Prin cercetarea trecutului, nu facem altceva decât să înviem viața adevărată din moartea uitării și cu ea să luminăm viitorul, ca niște magi iscusiti, adăogând astfel, după spusa Sf. Evanghelii, la viața noastră „mai multă viață”. (Ioan XI). Într’adevăr, trecutul mărește capitalul vieții noastre prin înțelepciunea, cunoștința, experiența și pilda atâtor mii și milioane de vieți, la fel cu a noastră, dar trăite cu mai multă sau mai puțină înțelepciune omenească și în deosebi creștinească.

Am socotit că, pentru a îmbogăți zestrea sufletească a predicatorilor de astăzi, a creștinilor ascultători ai predicilor și a culturii vremurilor de față, teologice în special și acelei universale în general, nu mică va fi contribuția în a cunoaște acest luminos capitol al trecutului: *Predica în evul mediu*. De am izbutit sau nu, să înfățișez acest tezaur al trecutului în toată strălucirea și însemnătatea lui, nu-mi este mie dat a spune. Eu aș fi mulțumit ca macar, prin acest studiu, să fi putut îndrepta privirile

asupra unei comori de artă, de cultură, de civilizație a evului mediu, care a plămădit sâmburele frumoaselor roade ale artei, culturii și civilizației timpurilor de față.

Intr'adevăr, nu mic va fi folosul a cunoaște evoluția predicii, „de a ști ce căi a avut de străbătut acest gen al elocvenții (predica), până a ajuns să atingă, în timpul nostru, deplinătatea așa de înaltă: ce stil, ce gusturi au stăpânit amvonul la înaintașii¹⁾ străluciți ai predicii din veacul al XVII și la cei din veacurile următoare. Prin această cunoaștere a treptelor de înălțare a predicii în cursul veacurilor, vom avea fericirea ca, fără încercări neizbutite și întârzieri cari adeseori cuprind o viață de om, să nu mai trecem prin toate prefacerile din lungul vremurilor, prin cari au trecut înaintașii noștri, ci să ne folosim de drumul cel mai drept, care duce la desăvârșire.

În acelaș timp, un studiu despre predica din evul mediu ne va înfățișa nu numai mersul ei, ci și întreaga desfășurare a spiritului omenesc. Evul mediu a urzit sâmburele și duhul tuturor lucrărilor și a înălțărilor sufletești de mai târziu. Ba ceva mai mult, numai cunoscând duhul vieții medievale, vom vedea rolul de conducător al unui spirit rector, pe care l-a avut Biserica în toată viața sufletească și socială al unui răstimp de peste o mie de ani... „Timpurile acelea eroice, în care duhul puternic al Bisericii a dat naștere cruciadelor, cavalerismului, constituțiilor politice, științelor, arhitecturii și tuturor elementelor unei civilizații creștine...”²⁾

În ceea ce privește literatura timpurilor de față, ea nu este decât roada aceluiaș duh creștinesc din evul mediu. „Evul me-

---

1) P. Jacquinet, *Les Prédicateurs du XVII-e siècle — avant Bossuet*, Deuxième édition, Paris, 1885, pag. 7.

2) Armand Ravelet, *Oeuvres de Saint Bernard*, tome I, Paris, 1865, Prefața, pag. III.

diu, cu toată piedica unei limbi în formație, a strălucit grație credinței, a unei frumuseți nouă și sublime¹⁾. Deci spiritul francez e acela care a născut limba franceză; acest spirit a înviorat-o; spiritul creștin a supranaturalizat-o, ea e opera creștinismului. De aici pornesc originile întregii noastre istorii literare²⁾. Aceasta, la fel se poate spune despre literatura tuturor popoarelor culte, atât din Apus, cât și din Răsărit, care e izvorâtă din acelaș duh al grijilor sufletești și intelectuale ale creștinismului.

Un studiu despre predica din evul mediu ne va face cunoscute, în acelaș timp, și atâtea figuri strălucite de predicatori, a căror lumini nu de puțin folos pot fi pentru predicatorii timpurilor noastre. Aurul e tot aur, chiar dacă a fost lipsit de strălucirea șlefuirilor de astăzi. El totuși strălucește și are aceiași prețuire, cu o singură condițiune numai, de a șterge praful uitării de pe el. Și socot că nu mic va fi folosul, înmulțind numărul unor maestri ai predicii, întrucât toți predicatorii mari au avut, în timpul uceniciei lor, astfel de profesori ori maestri. Înaintașii direcți ai epocii lui Bossuet, Bourdaloue, Massillon și a altor mari predicatori din evul modern, au fost tocmai acești predicatori ai evului mediu. La unii cuvântători vom admira pe predicatorul teolog prin excelență, la alții pe filosoful, la alții pe misticul, la alții pe misionarul etc. Și în sfârșit, socot că nu puțin vorbitor și îndemnător va fi pentru predicatorii timpului de față, de a cunoaște, de exemplu, râvna unui predicator din evul mediu, ca a preotului *Jean de Nivelles*, decanul din Liège, din veacul al XIII-lea, om umil și fricos, ale cărui virtuți străluciau ca tot atâtea petre prețioase. Despre acest predicator, Thomas de Cantimpre ne face cunoscut un răspuns energic și plin de râvnă

---

1) Auguste Charaux, *L'histoire et l'esprit de la littérature française au moyen-âge*, critique idéale et catholique, Lille, 1894, Preface pag. VII.

2) Idem, pag. 16.

asupra unei comori de artă, de cultură, de civilizație a evului mediu, care a plămădit sâmburele frumoaselor roade ale artei, culturii și civilizației timpurilor de față.

Intr'adevăr, nu mic va fi folosul a cunoaște evoluția prediciei, „de a ști ce căi a avut de străbătut acest gen al elocvenții (predica), până a ajuns să atingă, în timpul nostru, deplinătatea așa de înaltă: ce stil, ce gusturi au stăpânit amvonul la înaintașii¹⁾ străluciți ai prediciei din veacul al XVII și la cei din veacurile următoare. Prin această cunoaștere a treptelor de înălțare a prediciei în cursul veacurilor, vom avea fericirea ca, fără încercări neizbutite și întârzieri cari adeseori cuprind o viață de om, să nu mai trecem prin toate prefacerile din lungul vremurilor, prin cari au trecut înaintașii noștri, ci să ne folosim de drumul cel mai drept, care duce la desăvârșire.

În acelaș timp, un studiu despre predica din evul mediu ne va înfățișa nu numai mersul ei, ci și întreaga desfășurare a spiritului omenesc. Evul mediu a urzit sâmburele și duhul tuturor lucrărilor și a înălțărilor sufletești de mai târziu. Ba ceva mai mult, numai cunoscând duhul vieții medievale, vom vedea rolul de conducător al unui spirit rector, pe care l-a avut Biserica în toată viața sufletească și socială al unui răstimp de peste o mie de ani... „Timpurile acelea eroice, în care duhul puternic al Bisericii a dat naștere cruciadelor, cavalerismului, constituțiilor politice, științelor, arhitecturii și tuturor elementelor unei civilizații creștine...”²⁾

În ceea ce privește literatura timpurilor de față, ea nu este decât roada aceluiaș duh creștinesc din evul mediu. „Evul me-

---

1) P. Jacquinet, *Les Prédicateurs du XVII-e siècle — avant Bossuet*, Deuxième édition, Paris, 1885, pag. 7.

2) Armand Ravelet, *Oeuvres de Saint Bernard*, tome I, Paris, 1865, Prefața, pag. III.

diu, cu toată piedica unei limbi în formație, a strălucit grație credinței, a unei frumuseți nouă și sublime¹⁾. Deci spiritul francez e acela care a născut limba franceză; acest spirit a înviorat-o; spiritul creștin a supranaturalizat-o, ea e opera creștinismului. De aici pornesc originile întregii noastre istorii literare²⁾. Aceasta, la fel se poate spune despre literatura tuturor popoarelor culte, atât din Apus, cât și din Răsărit, care e izvorâtă din acelaș duh al grijilor sufletești și intelectuale ale creștinismului.

Un studiu despre predica din evul mediu ne va face cunoscute, în acelaș timp, și atâtea figuri strălucite de predicatori, a căror lumini nu de puțin folos pot fi pentru predicatorii timpurilor noastre. Aurul e tot aur, chiar dacă a fost lipsit de strălucirea șlefuirilor de astăzi. El totuși strălucește și are aceiași prețuire, cu o singură condițiune numai, de a șterge praful uitării de pe el. Și socot că nu mic va fi folosul, înmulțind numărul unor maestri ai predicii, întrucât toți predicatorii mari au avut, în timpul uceniciei lor, astfel de profesori ori maestri. Înaintașii direcți ai epocii lui Bossuet, Bourdaloue, Massillon și a altor mari predicatori din evul modern, au fost tocmai acești predicatori ai evului mediu. La unii cuvântători vom admira pe predicatorul teolog prin excelență, la alții pe filosoful, la alții pe misticul, la alții pe misionarul etc. Și în sfârșit, socot că nu puțin vorbitor și îndemnător va fi pentru predicatorii timpului de față, de a cunoaște, de exemplu, râvna unui predicator din evul mediu, ca a preotului *Jean de Nivelles*, decanul din Liège, din veacul al XIII-lea, om umil și fricos, ale cărui virtuți străluceau ca tot atâtea petre prețioase. Despre acest predicator, Thomas de Cantimpre ne face cunoscut un răspuns energic și plin de râvnă

---

1) Auguste Charaux, *L'histoire et l'esprit de la littérature française au moyen-âge*, critique idéale et catholique, Lille, 1894, Preface pag. VII.

2) Idem, pag. 16.

apostolică, dat de el unui mare medic francez, care îi promite să-l vindece de bună în patru luni: „*Nenorocire pentru mine, răsunse el, dacă pentru acest corp putrezit, eu aș înceta numai trei săptămâni să muncesc pentru mântuirea oamenilor*“.¹⁾ O asemenea râvnă, socot că poate fi o pildă și un îndemn pentru orice predicator, din orice timp.

Și, în sfârșit, cunoscând ce a însemnat predica în evul mediu, vom ști și care a fost taina prin care predicatorii aceluia ev mișcau tabere așa de mari de ascultători, până la lacrimi și înflăcărau până a-i hotări să se arunce cu un avânt cavaleresc, în cele mai mistuitoare jertfe, chiar cu prețul vieții lor. Vom afla prin ce mijloace oratorice, sau datorită căror împrejurări istorice, predicatorii evului mediu creaseră o atmosferă atât de plină de dragoste față de predică, încât veneau credincioșii dela depărtări foarte mari, pentru a asculta pe cutare mare predicator. Și această dragoste față de predică o mărturisea, nu numai pătura de jos a societății, ci și toate păturile vieții sociale, în frunte cu capii încoronați, de exemplu, cu Ludovic cel Sfânt, care atâta de mult prețuia și iubea predica, încât, după mărturia unui biograf al lui, „*intra în toate bisericile pe cari le întâlnea în cale, toate preocupările încetau, asculta predica, stând în rând cu ceilalți ascultători, pe acelaș pământ, pe lespede de piatră, sau pe pământ bătătorit, sau în praf, la piciorul amvonului predicatorului*...“²⁾

Acestea sunt în parte, motivele cari m'au hotărât să mă ostenez cu acest însemnat capitol din istoria predicii creștine. De voi fi izbutit sau nu, iarăși mărturisesc, că nu-mi este mie dat a spune.

*
* * *

---

1) Du Boulay, III, 694, c.f. Lecoy de la Marche, *La chaire française au moyen-âge, spécialement au XIII siècle*. Paris, 1886, pag. 76

2) Franc - Nohain, *Saint Louis*, 1932, pag. 18.

Și acum, înainte de a introduce pe cetitor în această casă a trecutului, socot necesar să arăt, cum am lucrat: ce am pus la temelie, ce plan am avut în alcătuirea lucrării de față.

Mai întâi, am căutat, pe cât cu putință, să înfățișez, societatea evului mediu, cu toate trăsăturile ei caracteristici, și apoi să arăt cari au fost problemele propuse de predicatori, în legătură cu această societate. Dupăce le-am arătat în parte și am descris și felul cum le-au înfățișat, abea în al patrulea rând m'am ostenit și cu înfățișarea numai a celor mai reprezentativi predicatori ai evului mediu. Mi s'a părut mai bună această metodă, pentrucă mai firesc lucru e să cunoști mai întâi ogorul în care s'au aruncat semințele adevărilor semănite de predică, întrucât predica propovăduște adevăruri eterne, dar nu trece cu vederea nici societatea căreia se adresează. Pentru aceea, în majoritatea lor, predicile au această trăsătură foarte însemnată a contemporaneității lor, cu locul și epoca în care au fost ținute. Și numai dupăce ai cunoscut terenul, vii să cunoști ce semințe au fost semănite și în ce fel, și numai după aceia să punem și cea de a patra problemă a semănătorului.

La această constatare, am ajuns și prin altă judecată logică, tot atât de firească: păstorul sufletesc este trimis de Dumnezeu pentru turma duhovnicească din un anumit loc, și desigur, și timp. Intreagă această metodă, răspunde pe scurt la următoarele întrebări: cui i s'a predicat? ce i s'a predicat? în ce chip? și de cine? Răspunsul la aceste întrebări se poate da foarte ușor în acelaș șir, mai ales când este vorba de trecut.

În ceea ce privește cel de al patrulea capitol, predicatorii evului mediu, m'am mărginit numai la câțiva predicatori, ca cei mai de seamă și caracteristici ai acestei epoci. De m'aș fi oprit să-i înfățișez pe fiecare în parte, ar fi fost un material prea din cale afară de mult, când ne gândim că, numai în Franța, în veacul XIII, de exemplu, au fost peste 318 predicatori din felurite

clase de predicatori: episcopi, preoți de mir, călugări, etc. fără a mai socoti massa cea mare a predicatorilor anonimi¹⁾). La acest studiu numai a câtorva figuri reprezentative a prediciei în evul mediu, am fost călăuzit și de „ceea ce facem, când voim să ne formăm o idee dreaptă despre o țară întinsă, pe care n'am putea s'o vizităm în amănunțime. Ce vom face atunci? Am alege un munte înalt, un munte central, ne-am urca pe el și, de pe înălțimea lui, am îmbrățișa cu privirea toată vederea...²⁾)

La fel, în acest studiu, am ales câțiva mari predicatori, cari reprezintă cele mai înalte culmi ale prediciei în evul mediu, cu cele mai reprezentative caracteristici permanente ale acestei epoci.

Acesta-i scopul pe care l'am urmărit în studiul de față, acesta-i planul pe care l-am urmat și împlinit, pentru a putea aduce o cât de mică contribuție la progresul și strălucirea prediciei din epoca contemporană, prin cunoașterea prediciei din evul mediu.

AUTORUL

---

1) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 201.

2) Agénor de Gasparin, *Le Christianisme au moyen-âge, Innocent III*, troisième série, Geneva, 1859, pag. 11.

INTRODUCERE

Mulți dintre contemporani au avut, până nu demult, o idee greșită despre evul mediu. Ei au socotit, nu atât pe temeii de studii, ci mai ales după cele auzite dela oamenii interesați, că evul mediu ar fi o epocă întunecoasă în istoria omenirii. Era exact aceeași părere pe care, pe nedrept, o aveam noi, mai înainte, cu privire la veacul al XVIII-lea din istoria poporului român. Până mai eri, aproape toți socoteam această perioadă drept o epocă din cele mai întunecoase din istoria noastră. Acum, în urma harnicelor cercetări istorice, s'a desmințit această greșită părere, dovedindu-se că dimpotrivă, macar din punct de vedere cultural, această epocă a fost destul de luminoasă pentru timpul în care ea se încadrează în istoria poporului român. În acest timp, s'au tipărit nenumărate lucrări originale, dar mai ales traduceri din scrierile Sfinților Părinți și din a scriitorilor de seamă ai omenirii. Tot atunci, s'a tradus pe românește întreaga slujbă bisericească, precum și foarte multe cazanii și cărți de învățătură creștinească.

La fel putem zice și despre evul mediu, că abea acum s'a ajuns, să se poată spune, că această lungă perioadă, nu este a-

tât de barbară și întunecoasă precum se credea, ci dimpotrivă, ea reprezintă o epocă de supreme încordări pentru creștinarea acestor barbari, cari cotropiseră mai mult de trei sferturi din Europa. În acest timp, mai mult ca oricând, s'a dus cea mai întinsă și mai vie luptă misionară, pentru luminarea acestor popoare păgâne, pentru disciplinarea lor sufletească, după cele mai înalte idealuri ale sfințeniei creștine. Astfel, e „nedrept a înfășura aceste veacuri dispărute într'un lințoliu și în o critică fără de hotar, care a dus până la un dispreț universal. A tăcea și a nu zice nimic despre gloriile evului mediu, dar pe de altă parte, a exagera mizeriile lui, nu este drept și nu este chiar rațional. De obicei, se dă la iveală despre evul mediu, numai ce a fost rău în oameni și în operele acestei mari epoci: patimile violente, desfrăurile și sălbătăciile, cari pustiau societatea, tirania luptătorilor, simonia oamenilor Bisericii, excesul pedepselor penale, răătăcirile superstiției populare și altele. Ei nu spun nimic de faptul că unitatea credinței era un folos foarte mare pentru creștinătate: ei nu zic nimic că, în acel timp, forța materială și brutală, sfârșea aproape totdeauna plecând genunchii înaintea forței morale..., ei nu spun nimic de respectul femeiei, de emanciparea treptată a sclavilor, de grija de săraci, de înflorirea neînchipuit de frumoasă a celor 3 virtuți: castitatea, sărăcia și ascultarea, care au strălucit în evul mediu într'un chip cum antichitatea păgână n'a cunoscut și n'a bănuț...“ ¹⁾).

Numai cine studiază fără idei preconcepute, pentru a afla nu numai răul și întunerecul sufletesc în această epocă medievală, va putea să vadă și aceste lumini, cari au strălucit dealungul perioadei de peste 1000 de ani. Căci nu se poate concepe, ca după epoca de aur a creștinismului din primele veacuri, să

---

1) Gibier, *Les objections contemporaines contre l'église*, conférences aux hommes—deuxième série, Paris, 1905, pag. 259.

fi venit o epocă atât de întunecoasă, încât să nu se vadă deloc o înrăurire a învățaturii creștine, așa încât, chiar din cei mai întunecați fii ai întunerecului, să facă niște «fii ai luminii», după cum sintem noi toți cari mărturisim crezul învățaturii lui Hristos. Oricât de întunecoasă ar fi fost zarea lumii creștine, față de puhoaiile lumii păgâne care se revărsau asupra lor, ei totuși le-au înfrânt, înălțând deasupra întunerecului, strălucirea luminii lui Hristos, pe care apoi a înmănat-o tuturor în făclii de lumină a a credinței, a culturii și a civilizației creștine, de care noi astăzi atâta ne mândrim. Ei bine, în această perioadă a evului mediu, printr'o acțiune extraordinară de misionarism, s'au creștinat toate popoarele păgâne, dându-li-se astfel posibilitatea ca fiecare să fie un „fiu al luminii”. Aceasta a și fost, căci „în acest timp gândirea spirituală domina totul, iar forma de guvernământ din Europa indica superioritatea sufletului asupra trupului; în acest timp, n'a stăpânit nici utilitarismul, nici materialismul, ci acum avem epoca cruciadelor, a cavalerismului, a mănăstirilor și a catedralelor“ ¹).

Prin menționarea numai a acestor părți de lumină din evul mediu, nu vreau să trec în tăcere părțile de umbră cari au întunecat intrucâtva această perioadă, precum : supremația papală, înăbușirea conștiinței individuale, pecetluirea Bibliei, clericalismul neînfrânat, sărăcia, etc., însă iarăși, nu putem apăsa și accentua numai lipsurile inerente oricărei epoci și să trecem sub tăcere partea luminoasă care dă tonul caracteristic acestui ev. În această privință, pe drept se poate spune că, «Evul mediu a fost bun la locul său, pentru că el era necesar la locul lui» : *Le moyen-âge a été bon à sa place, parce qu'il a été nécessaire à sa place*. Căci, ne întrebăm : ce ar fi ajuns Europa, fără această se-

---

1) Agénor de Gasparin, op. cit., pag. 14.

veră și claustrală educație? Ce ar fi făcut ea cu libertatea conștiinței după invazia barbarilor...? ¹⁾ Numai o aplicare cu severitate a învățaturii creștinești a putut să ne dea sâmburele culturii și a civilizației creștine, cu a căror roade noi atât ne mândrim. Și dacă roadele sunt bune, apoi în chip logic trebuie să mărturisim, că numai din niște semințe alese avem astfel de fructe. Din lumina cercetărilor științifice la opaițul școalelor mănăstirești, avem astfel bucuria de a avea directivele către atâtea invențiuni și cercetarea la lumina atâtor laboratorii și săli de studii. Chiar mândria pe care o avem de a cerceta și a ne folosi de luminile antichității, toate acestea le avem, tot prin acest ev mediu hulit de unii, care, mai înainte de noi, a colecționat aceste opere, le-a studiat, le-a folosit și apoi în chip firesc ni le-a înmănat nouă. Astfel ele nu ar fi ajuns până la noi, dacă acest ev de mijloc ar fi fost numai întunecul pustiu al tuturor distrugerilor.

Deaceea, în lumina acestor cercetări, pe drept s'a spus cu indignare: „*Il n'y a plus que des ignorants et les aveugles qui puissent parler des ténèbres du moyen-âge*” ²⁾.

În urma acestor studii serioase, făcute cu privire la evul mediu, precum și în urma observării situației tulburi în care se află epoca noastră din punct de vedere social, și al luptei crâncene pe moarte și viață care se dă între acei ce sunt orbiți de învățaturile comuniste și atee și între acei ce sunt însuilețiți de înalta spiritualitate creștină, Berdiaev și cu mulți alți filosofi de seamă ai timpului de față au preconizat un nou ev mediu, care ar putea să salveze omenirea.

Berdiaev, pe drept spune că: „noi trăim nu atât începutul

---

1) Ibid., pag. 16—17.

2) Louis Réau et Gustave Cohen, *L'art du moyen-âge, Arts plastiques, Arts, littéraires et la civilisation française*, Paris, Cf. rev. Insemnări Ieșene Nr. 9 an. I, 1936.

unei lumi nouă, cât sfârșitul unei lumi vechi. Epoca noastră amintește sfârșitul lumii antice, căderea imperiului roman, epuizarea și secătuirea culturii greco-romane, izvorul etern al oricărei culturi umane. Curentele moderne în artă aduc aminte pierderea formelor antice perfecte și barbarizarea antichității. Procedeele sociale și politice ale timpului nostru amintesc procedeele cari dominau în epoca imperiului lui Dioclețian, cari sechestrau pe om. Cercetările religioase, filosofic-mistice ale timpurilor noastre ne amintesc de sfârșitul filosofiei grece, de setea după întrupare a unui Dumnezeu-om. Spiritualicește, timpul nostru seamănă cu universalismul și cu sincretismul epocii elene. O imensă nostalgie cuprinde cea mai mare parte a omenirii. E semnul venirii unei nouă epoci religioase" 1).

Această trecere a Istoriei Moderne la evul mediu, pe care o prevede Berdiaev, nu e posibilă decât prin o întoarcere la un *nou* ev mediu, iar nu la cel vechiu, o întoarcere la timpurile evului mediu în care cultura era îndreptată spre transcendent, iar energiile nu se risipeau în exterior, ci ele preferau să se concentreze în interior. Ele au călit personalitatea sub aspectul călugărului și al cavalerului. În aceste timpuri barbare, înflorea cultul femeiei și trubadurii cântau cântecul lor. Să facă cerul ca această trăsătură să se ivească iarăși în noul ev mediu.. Să se ivească iarăși în chip religios mai ridicat ... căci noi suntem departe de culmile culturii medievale, în ordinea spiritului. Trăim într'o epocă de decadentă ..." 2)

Tot în ordinea spirituală a concepțiilor filosofice, acum este o întregă școală, cu Jacques Maritain și Gilson în frunte, și alții, cari luptă pentru o nouă reînviere a filosofiei tomiste din evul mediu, ca singura salvatoare, contra filosofiei materialiste a

---

1) N. Berdiaeff, *Un nou ev mediu*, trad. de Prof. Maria Vartic, Sibiu, 1936, pag. 41.

2) *Ibid.*, passim, p. 76-77.

epocii moderne. Intuiționismului bergsonian, freudismului libidinos și marxismului materialist, ei opun concepția spiritualistă a unei filosofii supranaturaliste, care într'adevăr înalță spiritul și-l menține într'o atmosferă firească lui. Neotomismul luptă pentru descătușarea spiritului de sub eroarea concepțiilor de viață materialiste. El dă zborul firesc în lumea idealurilor pe cari poate să le aibă numai prin ajutorul și în jurul Părintelui spiritualității creștine.

Aceeași reînviere a evului mediu o vedem propovăduită și din punct de vedere al concepțiilor politice, în ceea ce privește reorganizarea statelor pe baze corporatiste, cari nu-s decât corporațiile breslașilor din evul mediu.

Acea ce a creat această societate medievală, cu înălțimi de spiritualitate creștină, vrednică de a fi râvnită de oricine, din orice epocă, și care sclipește și acum cu principii de viață politică și socială, pentru cele mai înalte concepții a unei vieți de stat și private, — a fost Biserica creștină. Ea a fost duhul călăuzitor care a îndrumat această lume medievală spre atâtea opere vrednice de admirat și urmat pentru toate timpurile. „În veacul 12 și 13, tot ceiace se făcea pentru mântuirea ta, a regatului, a societății, a politiceii, a vieții oficiale, a vieții particulare, dela naștere și până la moarte, poartă pecetea lui Iisus Hristos! Religia este ca un fluviu care scaldă națiunile, le cuprinde în chip de neînlăturat în sânul său, și le poartă pe valurile sale repezi, până la oceanul veșniciei" ¹⁾).

Ceea ce strălucea atunci în o frumuseță fără de egal... era armonia și acordul sufletelor, era folosirea unei limbi, care se întindea pretutindenea și se înălța din gura preotului, pentru a celebra și învăța adevărul, în biserică, în capele, în piețe publi-

---

1) Auguste Charaux, op. cit., pag. 350.

ce, în munți, pe câmpii, pretutindenea unde erau mulțimi creștine. Se revărsa din amvonul sacru ca din un fluviu spiritual al harului și nici un suflet nu scăpa... E vorba de epoca frumoasă, când domnea Ludovic cel Sfânt... Ce liniște Duminica! În câmpii e odihnă. Ele înfloresc sub ochiul lui Dumnezeu. Ce imne în basilici!... Ce pace universală sub privirea lui Iisus Hristos!...

În predicile din duminici și sărbători... într'un „stil simplu și familiar”, predicatorii analizau cu exactitate moravurile contemporane și teluritele stări; ei arătau cari sunt datoritiile prelaților, ale preoților, călugărilor, nobililor, burghezilor, artiștilor și ale tuturor. Învățământul lor avea un folos simțit, real și zilnic...¹⁾

În această curată și demnă viață creștină, în care fiecare își ducea viața în frica de Dumnezeu, în acest mare templu al Universului, în care el oriunde putea să vadă prezența lui Dumnezeu prin har și învățătură, — creștinul era veșnic îndemnat la muncă și știință. Căci evul mediu n'a fost, după cum greșit s'a spus, numai un ev de contemplație, ci a fost un ev de muncă eroică. „Munca manuală, zice în substanță Vincent de Beauvais, înfrânge cerințele la cari corpul nostru este supus după cădere; știința înfrânge ignoranța, care, de atunci, apasă asupra spiritului nostru²⁾. În catedrala evului mediu, toată această gândire ia o formă vizibilă de a slăvi atât munca manuală, cât și știința³⁾. La aceste îndemnuri sfiate către muncă, Biserica evului mediu, adăogă și următoarea concepție creștină, pe care orice ostenitor trebuia s'o aibă: „dela munca noastră nu trebuie să ne așteptăm la bogăție, nici dela știință la glorie. Munca și știința sunt instrumente ale perfecțiunii noastre interioare, și nimic mai mult⁴⁾. Pentru ei, spiritul era acela care stăpânea materia, contrar

1) Ibid., pag. 334-335.

2) *Speculum doctrinale*, liv. I, cap. 1X.

3) Emile Mâle, *L'Art religieux du XIII siècle en France*, Paris, 1902. pag. 84.

4) Ibid., pag. 117-118.

concepției materialiştilor din timpul nostru, cari spun că spiritul e o secreție a materiei și un rob al ei. În evul mediu, virtutea era superioară științei și artei ; ea este scopul suprem a lumii" ¹⁾). Numai cunoscând aceste idealuri ale vieții medievale, ne putem explica și viața înaltă creștină pe care o trăiau, „Din Bretania la râul Eufrat, un creștin voiajând cu o singură scrisoare a Episcopului său, găsea ajutor și ocrotire în întreaga lui călătorie. Ajutor, dacă era sărac, îngrijire dacă era bolnav, el întâlnea pretutindenea frați ; un semn îi servea de parolă, și, fără să se priceapă în vorbire, ei se înțelegeau, căci cu toată felurimea limbilor și a țărilor, ei nu formau decât o singură familie. Cetățile provinciilor romane ajunseseră dioceze, guvernate de un supraveghetor sau episcop, având pe preoți sub ascultarea lor ..." ²⁾

Iată cum în evul mediu s'a ajuns să se realizeze o „unitate a sufletelor, o unitate bisericească, o unitate socială și chiar una politică" ³⁾).

În ceea ce privește cultura și civilizația evului mediu, deasemenea savanții de seamă, cercetătorii medievaliști cu renume, ne arată că, și din acest punct de vedere, putem vorbi despre o strălucită cultură și civilizație medievală. Charles Diehl, un renumit bizantinolog, spune că : „Bizanțul era educatoarea Universului și Regina lumii civilizate ⁴⁾ și că în veacul X și XI, Constantinopolul a fost centrul celei mai strălucite civilizații europene, căruia pe drept i s'a zis „Parisul evului mediu" ⁵⁾).

Ceea ce este de menționat e că întreagă această cultură era teologică sau cel mult filozofică și istorică, dar tot cu preocupări

1) Ibid., pag. 123.

2) Duruy, *Histoire de moyen-âge*, pag. 115.

3) Agénor de Gasparin, op. cit. pag. 204.

4) Charles Diehl, *Histoire de l'empire byzantin*, Paris, 1920, pag. 163.

5) Ibid. pag. 97. *Despre strălucirea civilizației creștine* a se vedea la pag. 121-125.

religioase. Astfel, din acei cari au creat această strălucire a culturii și civilizației bizantine, avem: „În veacul al IX-lea pe Fotie, patriarhul Constantinopolei, savant prodigios, spirit luminat și puternic; în veacul XI, pe un Psellos, geniu universal, spiritul cel mai curios, cel mai strălucitor, cel mai novator al timpului lui, care a pus în cinste filosofia platonice, și, prin talentul său de scriitor, merită să fie egalat cu cei mai mari. Împrejurul lui sunt o pleiadă de oameni de valoare, istorici ca: Constantin Porfirogenitul, Leon Diaconul, sau Mihail Attaliat, cronicar ca Simeon Magistros, sau Skites, filosofi, teologi, poeți...”¹⁾

Aceeași strălucire o găsim și în veacul XII, prin scriitori ca Ana Comnen sau Nichifor Vrieny, Niceta Aconiatul, sau Eustațiu de Tesalonic ²⁾. La sfârșitul evului mediu, „în lumea veacului XIV și XV, Constantinopolul se prezenta ca unul din cele mai frumoase și strălucite cetăți ale universului, o metropolă a ortodoxiei, unde vin, în număr foarte mare, pelerini din orientul grec și slav; un mare oraș de negoț, unde se întâlnesc negustori din Apus; centru măreț și făuritorul unei bogate culturi intelectuale și artistice alese. Școlile capitalei bizantine erau cele mai înfloritoare și mai folosite ca oricând, cu mari profesori, ai celei mai strălucite universități: Planudiu, Moscopulos, Triclinios, la începutul veacului XIV, mai târziu Hrisoloras sau Arghirooulos, cari au reînnoit studiul scriitorilor clasici, arătându-se demni de înaintașii lor, umaniști ai renașterii. După ei, filosofi ca: Gemistos Pleton, Vesarion, au continuat tradiția studiului doctrinei platonice și au preparat-o pentru a o transmite A-

1) Ibid., pag. 122.

2) Ibid., pag. 163; *vezi mai pe larg N. Iorga, Histoire de la vie byzantine, empire et civilisation, d'après les sources*, vol. III, București 1934, p. 38-68 și 128-133. În aceste prețioase pagini, d-l N. Iorga arată toată mișcarea literară din timpul Comnenilor și Paleologilor. De aici se poate vedea rolul cel mare pe care l-a avut Biserica în această aleasă mișcare literară, în care clericii, călugării și episcopii sunt acei ce o urzesc și o reprezintă.

pusului. Apoi o întreagă pleiadă de talente originale și personale, istorici ca: Ioan Cantacuzen, sau Nechifor Grigoraș în veacul XIV, ca Franșes, Ducas, Halcocandyliș sau Critobul în veacul XV; teologi ca Grigore Palamas sau cei doi Cabasilas în veacul XIV, ca Marcu Eugenic, sau Gheorghe Școlaru în veacul XV; oratori ca Nichifor Chumnos, sau Demetrius Lydoneus; esești ca Teodor Metochit, sau Manuel Paleologul; poeți ca Manuel Files, satirici, etc... La fel a fost cu știința astronomiei, a medicinei, știința naturii: aceste erau cultivate deopotrivă etc... Bizanțul se pare că adunase toate energiile lui intelectuale, pentru a arunca o ultimă strălucire..."¹⁾

La fel și în Apus. Multă strădanie a fost pentru îmbogățirea și dezvoltarea culturală în această epocă a evului mediu. Nu ar fi decât să amintesc de acea vestită școală dela curtea lui Carol cel Mare, care a fost un început bun al unei dezvoltări strălucite în întregul ev mediu. În această școală domnească, era o strânsă și cordială familiaritate. „Pentru a caracteriza această renaștere literară, ei își aleseseră nume caracteristice unor astfel de renașteri: acestea erau nume împrumutate, fie din antichitatea clasică, fie din Biblie și mai ales din Vechiul Testament: Alcuin e Horatius Flaccus, Carol își luă el însuși numele lui David, regele cântăreț și luptător din Vechiul Testament; Angilbert, ginerele lui Carol, se va numi Homer; Eginhart va fi Beseleel, numele artistului care a pictat Tabernacolul. Altora le sunt rezervate numele lui Asan și Aron..."²⁾

În acelaș timp, mănăstirile ajung să fie centre puternice de cultură, apoi, pe la fiecare scaun episcopal, deasemenea erau școli înalte teologice, la cari apoi s'au adăugat universitățile și

1) Charles Diehl, op. cit. pag. 211-212.

2) A. Ebert, *Histoire générale de la littérature du moyen-âge, en occident*, tradusă din nemțește de Josef Aymeric și James Condomin, tom. II, Paris, 1884, pag. 10.

toate celelalte școli. Iată cum, evul mediu n'a fost tocmai atât de întunecat și nici lipsit de cultura, care să lumineze și să înalțe.

Ceea ce este de însemnat, e că întreagă această viață culturală în evul mediu, a fost înfiripată, ajutată și dezvoltată prin Biserică și de oamenii Bisericii. Astfel, chiar în operele de literatură vedem cum ideia religioasă e ținută pe primul plan. N'ar fi să pomenim decât de *Infernul*, *Purgatoriul*, și *Paradisul lui Dante*, pentru a vedea câtă teologie este în aceste opere geniale. Ele sunt o întreagă teologie cu privire la problema eshatologică, în felul cum o înfățișa Biserica catolică în evul mediu. Biserica, nu numai că dă tonul acestor opere culturale și științifice a evului mediu, dar, ceva mai mult, ea pregătește pe acești oameni de cultură în școlile ei.

Biserica și-a desfășurat activitatea nu numai în domeniul culturii, ci în deosebi și în cel moral-social. Această misiune ea și-o îndeplinea, parte prin această operă culturală a școlilor și a lucrărilor ei teologice și literare, însă în cea mai mare parte prin alt mijloc principal, pe care Biserica l-a folosit pentru împlinirea acestui mare rol al ei, prin predică. Prin predică ea a ajuns, nu numai ca să-și formuleze adevărurile și crezul ei, ci să-l și măturisească. Predica a fost aceea prin care ea își îndeplinea opera misionară de încreștinare a păgânilor. Tot prin predică, întărea în credință pe credincioșii ei. Putem zice că, întreaga ei activitate religioasă, socială și culturală, Biserica a făcut-o prin predică, căci prin ea „pe o societate violentă, ea (Biserica) se sforța să o învețe blândețea; unei ierarhii feudale, ea îi opunea egalitatea tuturor oamenilor; turbulenței — disciplina; robiei — libertatea; forței — dreptul. Contra acelor stăpâni mândri, ea ocrotea pe robi; împotriva soților ușurei, pe care dispărțenia și poligamia nu-i înspăimânta cu nimic, ea apăra drepturile femeiei, copiilor, familiei: Statelor cari nu cunoșteau funcțiunile publice

decât ca pe o moștenire după trup, ea le arăta moștenirea după spirit...“¹⁾

Întreaga ei misiune, Biserica și-a împlinit-o mai ales prin predică. Prin predică ea a luminat pe păgâni, prin predică îi întărea în adevărurile credinții, prin predică ținea trează, în ochii tuturor, disciplina unei morale înalte ca aceea a Bisericii creștine. Școlile s'au înființat tot în vederea predicii, pentru a forma pe viitorii ei misionari și predicatori. „În mare parte, prin puterea cuvântului Biserica a ridicat pe creștini pentru cruciade; și deasemenea, în mare parte, prin cuvânt, i-a eliberat din erezia maniheiană“²⁾. În această luptă, pe care a avut s'o ducă contra ereticilor, s'a ajuns chiar la făurirea unei dialectice creștine.

Predica evului mediu o avem ca pe o mărturie a puterilor culturale și a bogatei vieți creștine din acea epocă, dar, în acelaș timp, o avem și ca pe un minunat instrument de creare a acestor valori. După cât de perfecționată a putut să ajungă predica, putem să tragem concluzie asupra puternicei forțe culturale a timpului, atât în ce privește pe predicator cât și pe ascultător.

Spre deosebire de predica din epoca de aur a Bisericii creștine, predica din cursul veacului VI și a veacurilor următoare se prezintă la un nivel de elocvență scăzut, în mijlocul ruinelor materiale și morale pe cari uriașul Imperiu le-a sămănat în jurul lui. În acest timp, predica ia o întindere nouă. Se reîntoarce la felul ei de mai nainte, în fața acelor barbari ignoranți, pe cari îi aduce în gloate la treptele bisericii. Dacă monumentele talentului oratoric cari ne-au rămas dela: Grigore cel Mare, Isidor de Sevilla, Beda, arată o inferioritate reală față de a Sfinților Părinți din epoca precedentă, totuși ce forță trebuie să le atribuim acestor dis-

---

1) Düruy, op. cit. pag. VI.

2) Fernand Mourret, *Histoire générale de l'église*, Paris, 1916, pag. 458.

cursuri, atât de rar colecționate, acestor pontifi întreprinzători, cari au oprit cu un cuvânt pe cotropitorii cetății lor, cari au convertit la o religie spirituală pe șefii vicleni sau populațiile necioplite! E cuvântul Sfântului Remi și a ucenicilor lui, cari au întemeiat în mare parte monarhia creștină în Franța¹⁾. Mai târziu, vor păși pe acelaș drum al misionarismului triumfător, Augustin de Cantorbéry, Sf. Columban, Sf. Bonifaciu, cari au sfârșit câștigând la credință pe barbarii din Nord, în timp ce Sf. Cezar de Arles, Sf. Avit din Viena și urmașii lor vor lupta cu un succes tot atât de frumos contra subtilității rafinate a arienilor de miază-zi. Dacă corpul episcopal a fost atunci cea mai influentă autoritate în Galia, aceasta se datorește mai ales, fără îndoială, prestigiului și folosinței învățământului ei²⁾.

Putem zice, că predica dela începutul evului mediu se înfățișează la fel cu cea din prima epocă a propoveduirii apostolice și cu cea din veacul II. Și acum, ca și la începutul răspândirii creștinismului, punându-se aceeași problemă a convertirii mulțimilor la credința creștină, predica avea caracterul unei cuvântări apologetice, și apoi celor convertiți le tâlcuia Sfânta Scriptură. Prin urmare, acelaș gen oratoric îl avem și la începutul evului mediu, ca și în prima perioadă de dezvoltare a predicii: Omilia și Cuvântarea apologetică către păgâni.

„Omilia se ținea la liturghie, după Evanghelie. După ce lectorul citea întreg pasagiul hotărât pentru ziua aceea, episcopul arăta înțelesul moral sau alegoric după priceperea auditorului său. Această întrebuintare este constatată de Sfântul Justin și apoi și în Constituțiile Apostolice³⁾. Explicația astfel dată, nu putea fi decât o scurtă improvizație; persecuția și starea precară a turmei

---

1) Sidoine Apollinaire (lib. IX, cap. VII) face un elogiu pompos elocvenții episcopului de Reims și declamațiilor lui (Vezi Hist. litt. tom. 3, pag. 161).

2) A. Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 7—8.

3) Sf. Iustin, Apolog., 2; Constit. Apostol, cartea VIII.

nu îngăduiau păstorului să-și aleagă și pregătească discursul său. Noi avem păstrate un oarecare număr de omilii primitive, rostite în veacul al III-lea de Ipolit, discipolul Sfântului Irineu. Astfel avem două feluri de elocvență sacră, dela naștere până în veacul al IV-lea : Cuvântarea către păgâni și Omilia¹⁾.

În cea de a doua perioadă a evului mediu, caracterul predicii se schimbă în una mai savantă, de un cuprins mult mai bogat în teologie și de o subtilă dialectică. Aceasta e predica scolastică a evului mediu. Și acestei predici, îi putem găsi, în o mai mică măsură, o asemănare cu predica din cea de a doua perioadă a primilor cinci veacuri de viață creștină. E vorba de predica din veacul al treilea și al patrulea, când dialectica păgână și studiul aprofundat al filosofiei și teologiei sunt atât de mult folosite în alcătuirea și rostirea predicilor.

Din punct de vedere al cuprinsului, putem spune, că predica evului mediu e mai aproape de predica din primele veacuri ale creștinismului, întrucât ea are un cuprins mult mai bogat teologic, decât cel al predicilor din timpul nostru.

Și, în sfârșit, un ultim caracter distinct al predicii evului mediu e și acela că, în bună parte, ea a fost prin excelență o predică populară și de o însuflețire pe care nu le vom mai întâlni niciodată în istoria predicii.

Deasemenea, trebuie să însemnăm și faptul că predicile de atunci nu sunt numai pioase omilii sau dizertații exigente, ci de cele mai multe ori cuprindeseu interesante tablouri de moravuri, violente și colorate, adevărate cronică ale timpurilor în care evenimentele zilei procurau materie de aluziuni semnificative, bogate în amănunte familiare, în anecdote pitorești (cari existau adunate pentru folosința predicatorilor insuficienți dotați sau informați și pentru începători). Se înțelege că această felurime, a-

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 6.

ceste glume răutăcioase, și această vehemență era o mică gazetă a acestei epoci fără gazete, pentru care se găseau numeroși amatori... ¹⁾

În cele ce urmează, vom vedea amănunțit și celelalte caracteristici ale prediciei evului mediu. Ceea ce aș vrea să însemn dela început, în deobște, e că, prin predica evului mediu, nu ne aflăm în progres față de predica Sfinților Părinți. De ar fi fost așa, s'ar fi vorbit că, după epoca de aur a prediciei Sfinților Părinți din veacul IV, a urmat o epocă de diamant, lucru ce nu a fost. Totuși putem mărturisi că, față de strălucirea pe care a avut-o predica în epoca de aur a creștinismului, date fiind împrejurările vitrege în istoria politică a lumii medievale, predica nu mai prezintă un progres. Trebuie să mărturisim că ea e în regres față de predica Sfinților Părinți. Totuși ea s'a aflat într'o neîncetată silință de a se înălța către desăvârșire, pe care, mai mult sau mai puțin, au atins-o o seamă dintre predicatorii iluștrii ai evului mediu. În acelaș timp, trebuie să mărturisim că, „în acest lung interval de timp credința a fost păstrată naiv și profund și nici căldura râvnei, nici credința vie în eficacitatea învățăturilor dumnezeiești, n'a lipsit slujitorilor însărcinați cu răspândirea lor. Dar sinceritatea convingerilor, chiar și adâncimea sentimentului religios, nu sunt îndeajuns pentru a ridica cuvântul până la elocvență, pentru a-i da viață și putere de trăinicie, când spiritele sunt inculte încă, sau nu voești să le împovărezi cu o știință de nemistuit, sau copilărească, când moravurile sunt barbare și gusturile la fel” ²⁾. Iată deci, cum o sumă de împrejurări au făcut ca predicatorii și deci și predica evului mediu să fie sub «obida vremurilor». Însă, potrivit celor spuse de profetul Daniil: *Cei ce vor învăța cele drepte pe mulți, vor străluci ca*

---

1) Vezi Franc-Nohain, op. cit., pag. 118.

2) P. Jacquinet, op. cit., pag. 20.

stelele în veșnicie ¹⁾, putem spune și noi despre predicatorii evului mediu, că, întrucât s'au străduit până la jertfă prin predică să încreștineze lumea barbară, iar pe cei credincioși să-i facă mult mai creștini în tot ceia ce au gândit și au făcut ei, apoi pentru aceasta putem spune că, predicatorii evului mediu vor străluci în veșnicie.

* * *

Și acum, înainte de a păși la tratarea însuși a subiectului, socot necesar să stabilesc, care e epoca medievală pe care am a o trata, pentru a nu fi un semn de întrebare, când se va observa, că am tratat predica evului mediu numai dela veacul IX până la XV.

Din punct de vedere al datelor istorice, evul mediu cuprinde o perioadă de 1000 ani, începând dela 476 și până la 1453. Această perioadă istorică a evului mediu își are de început căderea Romei, iar de sfârșit, tot o cădere, a Bizanțului. Aceste date sunt destul de însemnate pentru a însemna hotarele unei nouă epoci, întrucât, prin căderea imperiului din Apus, s'a făurit o nouă viață politică, căreia, în chip firesc, mai apoi i-a urmat altă înjghebare socială, cu un întreg șir de prefaceri economice și mai ales spirituale. La fel și după căderea Constantinopolului. Cursul istoric al omenirii a luat o altă întorsătură, datorită tocmai acelei prăbușiri a Bizanțului.

Dacă, din punct de vedere istoric, trebuie să ne folosim de aceste date, nu tot așa se urmează în ceea ce privește studiul caracteristicilor sufletești ale epocii medievale, întrucât totdeauna, prefacerilor violente de moment, nu le urmează și acelea ale întregii vieți sufletești cari să dea elementele specifice deosebitoare acelu ev, în cazul de față a evului mediu. Căci zguduirile poli-

---

1) Daniil XII, 3.

tice, cari sunt o urmare a forței fizice, nu pot opri și acea atmosferă a imponderabilului sufletească la moment, pentru a-i da cursul voit de asupritor. Nu, ci va trebui să treacă timp îndelungat, pentru a schimba o mentalitate sufletească, pentru a rupe toate fibrele unei tradiții de veacuri, prin care ființa omenească e țesută cu trecutul. La acestea se mai adaugă și alt motiv special pentru evul mediu; cotropitorii imperiului latin din Apus erau barbari. Ei nu erau în stare să priceapă rosturile culturale, și să le folosească deci, pentruca astfel ei să le îndrumeze în sensul unei nouă mentalități. Barbarii, prin forță și vigoare fizică au cucerit, și tot prin ea au căutat să-și mențină cucerirea. Și atunci ne putem explica, că a trebuit să mai treacă încă mult timp, până ce ei să-și dea seamă de forța și foloasele culturii și a civilizației, pe care mai întâi au început să și-o însușească, și apoi să poată ajunge și conducătorii iscusiți a unei culturi sufletești, la care ei au adăugat toate elementele caracteristice sufletului lor. Așa că, din punct de vedere sufletesc, al acelei forțe care mișcă materia și care imprimă caracterele deosebitoare potrivit sufletului care-l animă, epoca medievală începe mai târziu. Astfel și din punct de vedere filosofic, începutul epocii evului mediu se fixează din veacul IX până la sfârșitul veacului XIV. Această conturare în timp a gândirii evului mediu, cu mici precizări ulterioare, a rămas cea mai bună ¹⁾.

Din punct de vedere bisericesc, evul mediu e socotit că începe cu veacul IX și sfârșește cu căderea Constantinopolului. Perioada patristică se încheie abea în veacul VIII, după care urmează evul mediu. Aceasta atât în Apus cât și în Răsărit.

Cel din urmă Sinod ecumenic e în veacul VIII, care încheie

---

1) Vezi Hauréau, *Histoire de la Philosophie Scolastique*, 1872, pag. 36; La fel și M. de Wuff, *Hist. de la Philosophie medievale*, vol. I, pag. 34, fixează epoca filosofiei medievale începând din veacul al 9-lea. cf. I. Lancranjan, *Incerări de reabilitare a gândirii creștine medievale*, 1936, Buc., pag., 11 și 25.

seria sinoadelor ecumenice începute înainte de căderea imperiului latin din Apus. Cu acest veac, în istoria bisericii creștine se încheie perioada formulării dogmelor și a unei bune orânduiri în ceea ce privește disciplina vieții bisericești. De acum înainte, din veacul IX, începe un nou capitol în istoria Bisericii creștine. E acel al misionarismului printre popoarele păgâne cari năvăliseră din întunerecul îndepărtărilor. E perioada de încreștinare a sufletului unei lumi nouă păgâne și făurirea unui cuget și a unei cugetări creștine, care va însemna o nouă epocă pentru Biserica creștină. E epoca medievală în care se manifestă o vigoasă voință de năzuinți sfinte, de a trăi și întrupa idealurile creștine și, ceva mai mult, de a lupta cu un eroism vrednic de admirat pentru apărarea Locurilor Sfinte cari erau cotochite de păgâni. Astfel, având a trata unul din aspectul sufletesc al omenirii din evul mediu, care se înfățișează cu cele mai caracteristice distincțiuni sufletești, voi privi și trata predica evului mediu numai de acolo de unde ea începe să poarte caracterele acestui ev și anume din veacul IX până la XV.

CAPITOLUL I

VIAȚA LUMII MEDIEVALE

Precum unii s'au încercat să descrie viața unei epoci, după cele ce sunt cuprinse în predicile aceluși timp ¹⁾, la fel s'ar putea arăta influența pe care a avut-o viața asupra predicii. Și acest îndoit studiu și înfățișarea predicii este cu atât mai firesc, cu cât trebuie să socotim că predica nu cuprinde numai adevăruri dogmatice și morale. Și chiar de ar fi să aibă numai un astfel de cuprins, și încă am avea de studiat predica acelei epoci, și din această latură, pentru a vedea felul cum s'au tâlcuit și înțeles adevărurile veșnice ale credinții, din punct de vedere dogmatic și moral. Căci în fiecare epocă am avea de observat caractere și puteri deosebite de a tâlmăci și înțelege, chiar aceleași adevăruri religioase. Apoi, în anumite vremuri, poate a

---

1) Vezi, A. Lecoy de la Marche, op. cit., care, în 6 capitole mari, descrie viața evului mediu sub feluritele ei înfățișări, după bogatele informațiuni pe cari le-a luat din predicile evului mediu. În primul capitol, tratează despre „Biserica și lumea religioasă”, pag. 371-373; cap. II „Regalitatea și lumea Feudală”, pag. 376-400; cap. III „Burghezia, Comerțul, poporul”, pag. 403-424; cap. IV „Femeile și luxul”, pag. 428-429; cap. V „Școlarii și educația”, pag. 450-464; cap. VI „Literale, științele și artele”, pag. 467-488.

fost o mai adâncă trăire a adevărilor veșnice și deci și o mai adâncă cugetare și încordare, cu privire la înțelegerea și trăirea învățaturii sfinte. Deaceia, de ar fi ca predicile să cuprindă chiar aceleași probleme dogmatice și morale, totuși am fi îndreptățiți să arătăm viața lumii din epoca propusă pentru studiul predicii, pentru a vedea cum au înțeles și au explicat ei acele adevăruri și cum le-au aplicat la viața ascultătorilor. La aceasta, însă, vine a se adăoga și faptul că în predică nu avem a înfățișa numai principiile dogmatice și morale, ci, pe lângă acestea, în ele ni se înfățișează, în o mare măsură, întregul câmp al vieții sociale al epocii în care se rostesc predicile.

«Predica, după cum spune *A. Galahov*, poate să fie dogmatică sau morală... Dar, dacă cea dogmatică s'ar reduce numai la o expunere a dogmelor, n'am avea nevoie de ea, căci am ceti catehismele și dogmatica, iar dacă predicile morale s'ar reduce numai la morală și aplicația ei, apoi am ceti pe Sfinți Părinți și nu am mai avea nevoie de ea.

Deși am putea spune că ne-am lipsi de predică și ne-am mulțami numai cu cititul... totuși noi simțim nevoia unui predicator contemporan, care să fie o mărturie, care să privească la slăbiciunile noastre particulare, pentru a ne sprijini în greutățile nouă ale vieții, pentru a ne mângâia în supărările nouă, pentru a ne ridica la drumul cel nou și pentru a ne îndepărta dela rățacirea cea nouă, care, cu toate că vin din aceeași rădăcină (a slăbiciunii noastre omenești), se înfățișează totuși sub priveliști nouă în fiecare vreme. De aceia, între alte însușiri de seamă ale predicatorului, e foarte însemnată această principală însușire a *contemporaneității*, dacă voești să lucrezi cu izbândă asupra ascultătorilor. Trăsătura deosebită a fiecărei epoci a dat elocvenței un colorit special¹⁾.

1) *Philarète, Mitropolite de Moscou, Choix des sermons et discours*, trad. din rusește în franțuzește de A. Serpinet, Paris, 1866, préface, pag. 5.

În această privință, pe dreptul spune A. D. Sertillanges, aproape în chip clasic : „*Le sujet est pour les gens, non les gens pour le sujet; l'orateur est pour les gens, non les gens pour l'orateur*”¹⁾.

Principiul pozitiv după care trebuie să se desfășoare caracterul predicii în Biserică, e duhul Bibliei, duhul Bisericeii și raportul lui cu duhul poporului către care se îndreaptă predica. Ea trebuie să fie în legătură cu duhul și felul poporului în deobște. Noi trebuie să împărtășim poporului aceste cuvinte dumnezeiești. Să te conformezi stării ascultătorilor, după pilda Mântuitorului. Sf. Apostol Pavel dă unora hrană vârtoasă, altora lapte. Predica trebuie să se mlădieze după duhul și împrejurările timpului. Predicatorii cei mai vestiți au ținut seamă de năzuințele timpurilor. Așa au făcut marii predicatori : Sf. Grigorie Teologul, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Hrisostom²⁾.

Prin această împletire a predicii în șirul și mersul vieții omenești, nu este cazul de a ne gândi, că s'ar putea aduce o cât de mică știrbire adevărurilor dumnezeiești cuprinse și propoveduite prin predică. Aceste învățături cerești, descoperite nouă de Dumnezeu, sunt „aceleași, ieri, astăzi și în veac”, (Evrei XIII⁸) ca și Dumnezeu care este neschimbat, căci, potrivit celor spuse de Domnul nostru Iisus Hristos, noi suntem deplin încredințați că : „cerul și pământul vor trece, iar cuvintele mele nu vor trece fără să se împlinească”³⁾. Ceea ce am avut de însemnat este că aceste adevăruri sunt îmbrăcate chiar în haina gândirii și simțirii unei epoci, pentru a fi asimilate, potrivit puterii de a gândi a ascultătorilor și a harului dăruit lor de Dumnezeu, iar în al doilea

1) A. D. Sertillanges, *L'orateur chrétien*, Les éditions du Cerf, 1931, pag. 182 ; vezi mai pe larg, la acest autor, întregul cuprins al paragrafului VII, *Sens de l'adaptation*, pag. 182-188.

2) Philarète, Mitropolit de Moscou, op. cit., pag. VII—VIII.

3) Matei XXIV, 35 ; vezi și Matei V, 18. „Căci adevărul vă grăesc : până va trece cerul și pământul, nici un punct sau o virgulă din lege nu vor trece, până se vor împlini toate”.

rând, că predica nu cuprinde numai aceste adevăruri transcendente, ci în ea avem și o zugrăvire a vieții sociale a timpului în care ea se ține.

Această înfățișare a vieții omenești prin predică, cu moravurile ei sociale și particulare este făcută cu scopul de a pune în paralelă viața noastră omenească, cu adevărurile vieții veșnice, pe care noi totdeauna suntem chemați să le împlinim. Prin această paralelă, predicatorul arată lumii întrucât ea s'a abătut dela idealurile vieții creștinești, pentruca apoi să dea indemnuri mai puternice pentru o apropiere și mai mare de culmile acestei vieți dumnezeiești. În predică, ni se arată ce trebuie să fim, cum sîntem, și prin ce mijloace putem înfăptui în viață adevărurile vieții veșnice.

Pentru această însușire esențială pe care o are predica, de a zugrăvi viața societății căreia se adresează, observăm că mulți studiază predica, nu numai ca niște izvoare teologice pentru predică sau ca pe niște „monumente literare, ci și din punct de vedere al însemnătății lor istorice. După cum scrie un erudit cunoscător al predicei în evul mediu, *Lecoy de la Marche*, „predicile cuprind zugrăvirea tuturor claselor societății medievale. În această măreață și bogată galerie, ochiul este atras de o sută de tablouri foarte felurite¹⁾. În predici ni se înfățișează toate clasele sociale. Nu este niciuna care să nu fi trecut prin ciurul criticii ei. Sunt puține capitole din istoria timpurilor medievale, cari să nu poată fi îmbogățite prin câteva trăsături ale studiilor acestor mari predicatori, a căror vorbire se folosește cu o libertate și cu o familiaritate străină obișnuinții de astăzi²⁾. Într'adevăr, studiind pe predicatorii evului mediu și ai altor epoci, „vom găsi la ei mai mult decât o judecată a ideilor, a moravurilor, a obiceiurilor

---

1) *Lecoy de la Marche*, op. cit., pag. 341.

2) *Ibid.*, pag., XIII.

sociale cari au domnit în preajma lor..., vom găsi cu ce întregi istoria morală a vremurilor în cari au trăit" ¹⁾).

Poate se va zice, că un studiu al societății, după felul cum o descrie predica, va fi numai o înfățișare a laturei rele a societății, căci „ce vom zice de acei ce ar voi să judece moravurile evului mediu numai după registrele criminale dela Chatelet sau ale oficialității" ? Predica exercită un fel de tribunal, înaintea căruia toate viciile, toate cusururile apar și sunt pe față arătate. „*Cum tangit praedicando, presbyter durus esse debet*" ²⁾). Această axiomă formulată de Jacques de Vitry este aproape întru totul aplicată de contemporanii lui ³⁾. Însă, iarăși, trebuie să ne gândim că, „pentru a restabili echilibrul, trebuie întemeiate și întregite toate izvoarele istorice... căci predicile se aseamănă cu fotografia care ar fi desgropată după 600 ani, cu toată prospețimea lor, și cuvântul în fotografie nu pare ne la locul lui aici, fiindcă e vorba de reproducerea puțin măgulitoare a chipului umanității, mai ales în predicile *ad status*, în care sunt precizări cu privire la fiecare corporație a fiecărei caste" ⁴⁾). Contra obiecțiunii ridicate de unii, că predicile n'ar înfățișa în chip obiectiv moravurile unei societăți și a vieții individuale, în cazul de față, în ceea ce privește evul mediu, nu am a răsturna această neîntemeiată întâmpinare decât cu constatarea că, în aceste predici, găsim critici „chiar cu privire la clerici, cari ar fi să fi fost cruțați de predicatori. Totuși ei formau unul din principalele lor puncte de critică, nu numai în cuvântările adresate lor, ci chiar și în altele, cu tot sfatul dat de unii predicatori, de a fi mai cu fereală înaintea poporului" ⁵⁾). Pe cine iubești mai mult, zice proverbul, pedepsești mai mult ; și

1) Jacquinet, op. cit., pag. 16.

2) Ms. lat. 17509, fo. 22.

3) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 341.

4) Ibidem, pag. 342.

5) Jacques de Vitry, ms. 1 lat. 17509, fo. 7.

Biserica, voind ca preoții ei să fie propuși ca modele, nu-i cruța arătându-le lipsurile" 1).

În predici, deasemenea găsim, nu numai moravurile unei societăți sub toate înfățișările ei, ci în deosebi și viața religioasă a acelei epoci. Aceasta o putem vedea din bogăția de gânduri religioase, pe care le cuprinde o predică. Căci unei societăți care lipsește dela o adâncă trăire a vieții creștinești, nu poți să-i grăești într'un chip de vorbire al unei teologii învățate. Dimpotrivă, celor înaintați în cunoștința învățăturilor creștinești, le înfățișezi o predică bogat înzestrată cu învățăturile înalte ale teologiei.

Apoi tot din predică observi: cine avea stăpânirea sufletească a epocii; ce erezii mișunau printre credincioși; ce griji munceau Biserica din acel timp etc. Căci și în evul mediu, ca și în istoria modernă a lumii, și a creștinismului, au fost reformatori. „Acești reformatori, în loc de a se chema Luther și Calvin, se numesc Foulque de Neuilly, Francisc din Assise, Dominic, Toma din Aquino. Luxul și bogăția, principalele cauze ale greșelilor prelaților și ale călugărilor și a perturbării doctrinei, unul din primele rezultate ale moleșelei și a hoinărelui gândirii, au găsit teribili adversari în acești oameni evanghelici. Atunci erau în lumea bisericească două curente, unul se ridica către austeritatea și simplitatea primitivă, altul cobora pe povârnișul de care mai înainte se izbise marile erezii. Învățământul religios a luptat cu toată puterea contra celui de al doilea" 2).

Numai cunoscând nevoile și lipsurile sufletești, știi ce să împlinești prin predică; numai cunoscând ranele, știi ce să tămăduiești; numai când ascultătorii au cunoscut că ai înțeles durerea lor, se supun ascultării.

1) „*Prima medicus seipsum curare studeat*“. Jacques de Vitry ibid. prima predică către episcopi. cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 343.

2) Ibidem, pag., 343.

Dar ceva mai mult, prin predică ni se înfățișează nu numai aceste lipsuri și suferinți permanente ale vieții omenesti, ci și idealurile vieții religioase și sociale către care sunt îndemnați ascultătorii să năzuiască, întăriți fiind la aceasta, fie prin pildele sfinților, fie prin pildele foarte vii adesea luate din viața contemporanilor.

Ar mai fi multe de arătat, ce mare influență are viața socială și religioasă asupra predicii, nu în înțelesul de a face ca predica să urmeze directivele vieții sociale, ci în înțelesul că mediul social îi dă predicii material pentru propoveduire. Acest material oferit de viața socială, predica îl prelucrează, îl transubstanțiază până ce îl contopește cu primul ei material care e cel al adevărurilor credinței și care e în veci neschimbător.

Pentru studiul istoriei predicii, această cunoaștere a vieții sociale și religioase, este cu totul de trebuință și din punct de vedere al înțelegerii predicii. Numai cunoscând viața socială, politică și religioasă, căreia i se adresează predica, putem pricepe și mai bine rațiunea materialului cuprins în ea, precum și rolul predicii; și, în sfârșit, avem și explicația precisă pentru ce predica a avut sorți de izbândă sau insucces. Căci în frământările vieții, cari se răsfrâng și se ridică în valuri mai mult sau mai puțin vijelioase, pe înălțimea acestor talazuri totdeauna a fost duhul călăuzitor și îndrumător al predicii, ce avea ceva de sus, care îi insufla înțelepciune, har și putere, dar, care totuși pluteau pe valuri de viață.

Această legătură a predicii cu viața socială, pe care caută să o călăuzească către idealuri de sfințenie, este firească atât pentru predicator cât și pentru ascultător. Dar ceva mai mult, ea e rodnică și dorită. A rosti însă o predică oamenilor ce vor trăi peste 2000 de ani, ar părea ceva nenatural și aproape cu neputință a cunoaște ce idealuri creștine sunt răsturnate și ce lipsuri sunt de împlinit. Numai cine va cunoaște viața omenirii

va putea veni să împletească gânduri de înălțare și să îndrumeze pe cel dezorientat, către culmi de spiritualitate creștină. Pentru noi, gradul de simțire și de gândire creștinească propovăduit într-o predică își are convingere și realitate, întrucât această spiritualitate se vede împletită cu viața căreia caută să-i insuflă avânturi și încordări de zbor către culmile vieții duhovnicești. Iată pentru ce un studiu despre predica din evul mediu trebuie să fie precedat de un studiu despre viața lumii medievale, pentru că numai astfel încadrată, putem cunoaște predica în trăsăturile ei caracteristice, atât în ce privește cuprinsul, cât și forma.

Predica evului mediu e preocupată de interesele statornice ale Bisericii din acea epocă. Astfel avem mai întâi o preocupare de misionarism, pentru o cât mai mare întindere a creștinismului prin creștinarea popoarelor barbare, iar în al doilea rând, un misionarism intern, de adâncire a vieții creștine la popoarele care încă de mult se bucuraseră de a primi lumina lui Hristos.

* * *

În istoria lumii, evul mediu începe dela căderea Imperiului Roman de Apus, din veacul V. La această prăbușire a acestui uriaș Imperiu, un ultim atac l-au dat popoarele păgâne. Mai întâi i-au cotropit marginile iar apoi, chiar și Roma. Acest nor de păgânătate s'a revărsat în puhoae repezi și puternice asupra popoarelor creștine și, deocamdată, le-au înecat, supunându-le cu sila și sfărâmând orice zăgaz de civilizație pe care l-au întâlnit în cale.

Popoarele barbare au năvălit, nu numai în Imperiul Roman de Apus, ci și în Imperiul din Răsărit, așa că întreaga creștinătate a fost cotropită de păgânătate. Impotrivirea mai mare a fost în Răsărit, pentru că această nouă Romă, acest tânăr imperiu cuprindea mai multă tărie, și o viață vitejească mai simțită

cărgea în vinele cetățenilor din Răsărit, cari erau mai disciplinați de sănătoasă morală creștină.

În Răsărit au năvălit mai întâi Perșii, cari au cuprins o însemnată parte din imperiul creștin, până și Ierusalimul, însă nu pentru mult timp. După ei au venit Arabii și Turcii, cari, în fanatismul lor păgân, au fost cei mai sălbateci cutropitori, necruțând nimic ce le cădea în mâni, până și celor din mormânt le ardeau oasele, iar pe cei de curând morți îi scoteau și îi dădeau câinilor drept hrană. Bisericele le dărau ori le prefăceau în moschee, iar de creștini își băteau joc îngrozitor. Acești păgâni fanatici ai lui Mahomed au cucerit Palestina, Egiptul, tot nordul Africei, Spania, și dacă n'ar fi fost înfrinți de Carol Martel, la Poitiers (732), ei ar fi izbutit să facă din Marea Mediterană, un lac musulman.

Tot în Imperiul din Răsărit, dar pe continentul Europei, se revărsa alt puhoi păgân asiatic, din care o parte s'a oprit în Balcani, iar altele și-au continuat drumul spre Roma. Dintre aceștia, sunt: Hunii, Tatarii, Cumanii și Pecenegii, iar acei ce s'au stabilit în peninsula Balcanică au fost: Sârbii, Bulgarii, Slovacia și Ungurii și toate celelalte popoare slave cari erau păgâne.

În Apus năvălesc, rând pe rând, popoarele germanice, de asemenea păgâne: Ostrogoții și Vizigoții, Herulii, Francii, Longobarzii și Vandalii, cari și-au întins stăpânirea lor, oripeunde au străbătut, până au ajuns să cucerească chiar și Roma.

Față de aceste popoare păgâne, cari se iviseră în zarea lumii creștine, iar o parte din ele cutropiseră imperiile creștine, nu rămânea altceva de făcut, decât ca Biserica să le creștineze. Ea avea mai întâi, să le vorbească de religia lui Hristos, de credința în Fiul lui Dumnezeu, care a venit pentru a ne aduce o învățătură nouă de înfrățire și dragoste, pentru a

revărsa harul milelor cerești, de care atâta avem nevoie, și pentru înfăptuirea raiului pe pământ, după care mereu suspinăm. Noi toți suntem frați, fiind fii ai aceluiași Părinte din Ceruri. Toți suntem datori să arătăm dragoste față de oricine și mai ales față de Hristos, care a murit din dragoste pentru noi. Pentru a primi mântuirea lui Hristos, trebuie ca toți să ne înfieriem Lui prin taina sfântului Botez. Dar pentru a primi botezul tuturor spălărilor de păcatele strămoșești și ale noastre, e nevoie ca mai întâi să ne creștinăm gândurile noastre, cu învățătura lui Hristos. E vorba de catehizarea care era nevoie să se facă tuturor acestor popoare păgâne.

Acum vine chemarea cea însemnată a predicii creștinești. Aceași chemare misionară ca și a primilor misionari creștini din veacul I și al II-lea, se cere și misionarilor de acum: propovăduirea prin grai a învățaturii lui Hristos, la popoarele necreștine. Popoarele păgâne îndeosebi, nu cunoșteau deloc scrierea, ci, abea prin creștinarea lor, de cele mai multe ori, s'a născocit și alfabetul. Iată deci, slujba cea mare pe care a fost chemată să o aibă predica în creștinarea barbarilor năvălitori. „Elocința creștină încearcă asupra acestui haos forța sa regeneratoare.. Ea merge în fața acestor popoare ce le trimite Dumnezeu și le uimește prin avalanșa de sunete ce le aruncă în față. Apoi puțin câte puțin îi mișcă, îi înduioșează și-i subjugă. După aceea le mlădie dârjenia, îi obișnuiește cu disciplina ei, îi pune la locul lor, le îndulcește moravurile și le schimbă sau macar le pune în rânduială obiceiurile și obișnuințele. Și dacă nu parvine să le facă a le trece furia, le face mai puțin violente, mai puțin teribile. Le potolește pasiunea și ura și le liniștește și moderează pofta cea lacomă. Niciodată însă *cuvântul* n'a făcut sforțări mai nobile și deasemenea n'a avut momente mai fericite ca în acele timpuri. Desigur că această muncă de creațiune spirituală sau de recompunere socială n'a putut fi rezultatul unuia sau a două veacuri.

Ca orice operă socială, a trebuit sa fie lentă și progresivă. Dar să dăm voe să intre în mijlocul acestei noi societăți, oameni de-ai cuvântului sacru, să-i lăsăm să le cadă sudorile pe acest pământ tare, însă rodnic, și vom vedea aici germinând cele mai mari caractere și înflorind cele mai frumoase virtuți. Vom vedea deasemenea ieșind, dintr'o copilărie laborioasă, acea vastă republică creștină, care va fi minunea evului mediu,.. Atuncea vom vedea că, cuvântul lui Dumnezeu, *cuvântul sacru*, care a creiat totul, a rodnicit peste tot, a organizat tot¹⁾.

Din această bogată și rodnică predică, prin care s'au încreștinat popoarele barbare, noi nu avem astăzi decât foarte puține predici, după cum am pomenit și în introducere.²⁾ Desigur că mare putere de înduplecare trebuie să atribuim acestor predici, prin „care s'au convertit la o religie spirituală șefii vicleni sau populațiile necioplite“.

În ceea ce privește caracteristica acestor predici, și la ele, ca și la „toate alocuțiile primilor misionari creștini vom găsi acelaș caracter, pentrucă ele au fost dictate de aceeași situație și prin aceeași căldură: afirmarea energică a adevărurilor nouă, poftirea celor necredincioși de a le recunoaște și de a le mărturisii, aceasta este tema unică; harul divin, acesta este singurul ajutor pe care îl cheamă pentru a-i încredința. Focul discursurilor înlocuește toate mijloacele oratorice, din care păgânii făcuseră atunci o știință așa de rafinată. Un argument plin de putere asupra mulțimii, este folosit de neofiți, dar un argument care nu iese niciodată din elocință. Crainicii *Dumnezeului necunoscut* nu se mulțănesc numai să vorbească, ei mor pentru cele mărturisite. Cum să nu crezi și să nu urmez cuvântul unui Părinte, care-și

1) Dr. N. Chiriac-Dimancea, *Istoria elocinței creștine, dela Iisus Hristos până astăzi*, 1927, Craiova, pag. 21-22.

2) Vezi introducere pag. 19, iar mai pe larg a se vedea la sfârșitul acestui capitol.

pecetluște mărturisirea cu moartea lui? Martirii aproape totdeauna și-au încununat apostolatul astfel. Sângele vărsat a făcut încă și mai mulți prozeliți decât cuvântul, sau chiar decât însuși minunea. *Sanguis martyrurum semen christianorum.* 1).

Iată cum Biserica, care ieșise ciuntită, dar radioasă din catacombe și din amfiteatrele romane, era zid înaintea barbarilor. Sub cuvântul ei, Sicambri își pleacă capul cu blândețe. Ea nu caută decât împărăția cerului... Puterea îi venea fără împotrivire, ca la tot ce este drept și ajută societatea omenească în mersul ei către un viitor mai bun... 2)

Cei dintâi apostoli ai predicii pentru creștinarea acestor popoare păgâne, au fost: călugărul Augustin 3), cu patruzeci de misionari romani, în Marea Britanie, pe la 596; Bonifaciu în Germania, care a primit și mucenicia dela Frizi; Columban în Elveția, Rupert în Salzburg, etc., iar în Răsărit Metodiul și Ciril la Slavi, în peninsula Balcanică, dând Slavilor și alfabetul, odată cu credința, și formându-le limba lor literară, prin traducerea cărților sfinte în graiul lor. Și în Egipt s'au făcut opere misionare, ca și la extremitatea de răsărit a împărăției Răsăritului, dar ceva mai greu, date fiind niște împrejurări cu mult mai vitrege pentru creștini. Astfel, după cum cetim în scrisoarea patriarhului din Alexandria Mihail I, pe care o dă trimisului lui — apocrisiarhul Cozma, pentru patriarhul Fotie al Constantinopolului, aflăm descrisă tragedia Bisericii de Răsărit. „*Află, frate, că locuim mai mult în iad, trăind ca morții din cauza tiraniei. Nici nu putem măcar descrie cu cuvântul suferințele noastre de fiecare zi... Atât numai că trăim și respirăm în Hristos; încolo, cât pentru toate celelalte, aproape am murit*“ 4). Totuși în alte laturi ale imperiului,

1) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 4-5.

2) Duruy, op. cit. pag. VI.

3) Care a ajuns apoi arhiepiscop de Canterbury.

4) Hrisostomos Papadopulos, Arhiepiscopul Atenei și al întregii Grecii, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας* (1934). Alexandria (Tipografia Pa.

cum a fost aceea din Balcani, nu puține opere misionare s'au făcut prin creștinarea Slavilor. Singura excepție s'a făcut cu Rușii, care au fost încreștinați înainte de catehizare, în frunte cu împăratul Vladimir și mama lui, Olga. Dar și aici, după creștinarea lor cu grămada, ca și în Apus și oriunde s'a făcut creștinarea popoarelor păgâne, după botez, s'a desfășurat o vie activitate de misionarism, prin predică. Misionarii pe deoparte căutau să întărească crezul creștin în sufletul lor și să-i țină în biserică, iar pe de alta luptau să desrădăcineze toate superstițiile în care păgânii crescuseră și trăiseră. Desigur că aceasta a cerut, nu puține jertfe de lumină, ci dimpotrivă, o supremă încordare din partea predicatorilor creștini, pentru a-i face pe noii botezați adevărați fii ai luminii. E drept, că, după această încreștinare momentană, au avut de desfășurat un misionarism mai puțin anevoios, fiindcă și conducătorii acestor popoare erau creștini. Astfel, în această privință, mult a ajutat la întărirea Bisericii, un Vladimir cel Mare, numit și Justinian al Rusiei, un Carol cel Mare, sau Otto al Germaniei, Ștefan numit cel Sfânt, la Unguri, și Knut la Danezi, sau Eduard Mărturisitorul la Englezi.

Această predică misionară, pentru încreștinarea păgânilor, s'a continuat și în partea a II-a a Evului mediu, după anul 1000. Alături de cruciade, se desfășura și o cruciadă a misionarismului prin cuvânt, pentru a birui și cucerii sufletele păgâne, pentru cauza creștină. Astfel avem pe Raimond Lullus, misionar printre musulmani. El mai întâi învăța limba arabă, în care apoi scrise opere remarcabile de apologetică și tratate de catehetică. El credea, socotea și mărturisea, că, cucerirea Palestinei, nu trebuie făcută cu arme, ci de ar fi „Domnul nostru Iisus Hristos cu Apostolii, ar fi făcut-o prin dragoste, rugăciune și prin vărsare de

---

triarhie) 1935, cf. Teodor N. Popescu, in rev. „Biserica Ort. Română” Nr. 7-8, An. LIV, 1936, pag. 509, iar in text, pag. 524.

lacrimi" ¹⁾. El predică în Tunis, la Saracini. Alți misionari, din ordinul franciscanilor, predicau în Palestina ²⁾, alții la Mongoli ca Nicolo Polo și fiul său Marco Polo, pe la 1275, până la Peking ³⁾; apoi Jean de Montecorvino, părintele misionarilor din Apus, în extremul orient ⁴⁾. Și, în sfârșit, pe lângă mulți alții, vrednicul de pomenit între fruntașii misionari este și Odoric de Pordenone—1265—1331, care deasemenea a mers până în India, predicând și botezând pe toți acei pe cari îi întâlnea în cale. Astfel, „în cursul celor 30 ani de apostolat, el a convertit mai mult de 20.000 credincioși ⁵⁾).

La fel a făcut Francisc de Assise, Dominic, și alții cari au luptat pentru convertirea Albigenzilor și a altor eretici.

* * *

1. *Viața împăraților din evul mediu, în legătură cu preocupările religioase și predica.* În evul mediu, în Europa, toți regii și împărații, deci cei din fruntea piramizii vieții sociale, erau creștini, sau au fost creștinați curând. Cel mai târziu a fost creștinat Țarul Rusiei și, odată cu el, și supușii împărăției lui. Din această mare epocă a evului mediu, epocă de primat spiritual al duhului creștin chiar la conducătorii popoarelor, putem avea de înfățișat strălucite chipuri de împărați și regi creștini. În acelaș timp însă, nu putem da uitării nici lipsurile celorlalți împărați și regi, păcatele cari domneau odată cu ei la curțile regești, contra cărora predicatorii luptau cu tot curajul unor apostoli ai adevărului creștin.

De ar fi să pomenim numai de un Justinian (526—565) din

1) Louis Bréhier, *Les Croisades*, Paris, 1928, ed. VI, pag. 270.

2) *Ibid.*, pag. 272.

3) *Ibid.*, pag. 275.

4) *Ibid.*, pag. 282.

5) H. Matrod, *Odoric de Pordenone*, Paris, 1932, pag. 137.

Răsărit, ne-am putea face o deplină idee de ce vrea să zică un împărat creștin din evul mediu. Unii din curtezanii lui l-au numit „Împăratul care nu doarme deloc”, atât se frământa zile și nopți întregi, pe cari le făcea albe, pentru a putea realiza o cât mai bună conducere a imperiului. „El vroia ca supușii lui, să simtă, că sunt cei mai fericiți, pentru că s'au născut în timpul lui. Ales de Dumnezeu ca reprezentantul și vicarul Lui pe pământ, el se socotea campionul Ortodoxiei, fie în războaiele pe cari le întreprindea și al căror caracter religios era incontestabil, fie în marile eforturi pe care le făcea el, pentru a propovedui în întreaga lume credința ortodoxă, fie în chipul lui de a governa Biserica și a lupta contra ereziilor”¹⁾.

Justinian era el însuși un savant teolog, un dogmatist ortodox, dornic de a hotări și limpezi adevărurile credinței sale. La toate acestea se adăoga și o înflăcărată râvnă de care era stăpânit, de a vedea Biserica ortodoxă cât mai întărită și înflorită. „El și-a vădit râvna lui cucernică în lupta aprigă împotriva ereticilor și a păgânilor. El a poruncit, în 529, închiderea Universității din Atena, unde existau încă, în chip ascuns, câțiva profesori păgâni ; și deasemenea, cu putere a persecutat pe răzvrățiți”²⁾.

În ce privește moravurile, el a dat edicte împotriva acelorora cari se făceau vinovați de vițiile înfierate, cari nu mai erau de mult timp decât tolerate în Imperiu. Împărăteasa a închis în noua mănăstire a Pocăinței un mare număr de femei cu viață ușoară”³⁾.

Aceiași politică bisericească a lui Justinian, care era aceea a înaintașului lui, a lui Constantin cel Mare, a urmat-o și Carol cel Mare în Apus. În dorința lui de a se asemăna cu străluciții împărați bizantini, Carol cel Mare a căutat să ducă aceeași po-

---

1) Charles Diehl, op. cit. pag. 23.

2) Ibid., pag. 39.

3) N. Iorğa, *Histoire de la vie byzantine, empire et civilisation, d'après les sources*, vol. I l'empire oecumenique (527-641) Bucarest, 1934, pag. 232.

litică bisericească: de a-și spune și el cuvântul hotărîtor în cele ale Bisericii, de a ajuta la înflorirea Bisericii. Își dădea sema că prin aceasta aduce strălucire însăși domniei lui și că viața religioasă e singura care-i putea da aureola, pe care au avut-o strălucirii împărați creștini.

Jacquès de Vitry, un predicator al evului mediu, „pomenește în una din predicile lui, de obiceiul pe care-l avea Carol cel Mare, de a pune să i se citească lecturi pioase cu scopul de a-și hrăni și sufletul în acelaș timp cu trupul”¹⁾.

Acest împărat creștin a înființat la curtea lui o școală, mai întâi clericală, și în deosebi pentru fiii de nobili, căreia mai apoi i-a dat caracterul unei universități. Carol cel Mare a strâns în jurul lui mulți oameni de seamă, teologi erudiți: Alcuin, Beda, etc., cari au creat acea luminoasă epocă de cărturărie, dela sfârșitul veacului VIII și începutul celui de IX, care s'a continuat cu mult spor în veacurile următoare. Ca dovadă că el se ocupa de o cât mai aleasă educație și instrucție a clericilor, aceasta o vedem în deosebi dintr'o scrisoare circulară²⁾, pe care el o trimite tuturor episcopilor și preoților și în care îi îndeamnă la chipul cel mai atent și constrângător de a face ca să-i învețe pe clerici studiul literelor (*studia literarum*). El lasă să se înțeleagă că numai prin acest studiu al literelor poți fi capabil să pătrunzi înțelesul adânc al Scripturii. Acei cari doresc să găsească oameni de-ai Bisericii, pe cât de pioși, tot pe atât de învățați, numai pe cei pregătiți în școli îi va găsi demni să reprezinte religia. „Ceea ce este mai interesant e că, în continuare, în aceeași circulară, se ocupă și de predică, de grija pe care trebuie să o aibă preoții, în a vorbi cât mai bine, căci aceasta este ca și virtutea de a trăi creștinește, spune el: „*A vorbi bine, este tot atât de plăcut înaintea lui*

1) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 209.

2) Monumenta Germaniae, Leges I, pg. 52. Monumenta Carolina, ed. Jaffé, Berlin, 1867, pag. 343, cf. Ebert, op. cit. pg. 13.

Dumnezeu, ca și cum ai trăi bine... „Qualiter, sicut regularis norma honestatem morum, ita quoque docendi et discendi instantia ordinet et ornet seriem verborum, ut qui Deo placere appetunt recte vivendo, et etiam placere non neglegant recte loquendo“¹⁾).

Dacă aceste figuri de împărați creștini stăpânesc întâia perioadă a evului mediu, apoi, în cea de a doua, avem alți reprezentanți, alte chipuri de prea buni și luminați împărați creștini. În Răsărit, avem pe Comneni, și, în deosebi, dintre ei, pe Ioan Comnen, iar în Apus pe Ludovic IX, pe care Biserica catolică l-a canonizat.

Împărații din Bizanț, „Comnenii au o mare grijă pentru Biserică. Ei au luptat cu o râvnă egală împotriva ereziilor, a liber cugetătorilor, atunci când aceștia s'au manifestat, la Universitatea din Constantinopol, prin renașterea filosofiei platonice. Ei au grijă de a supraveghea și a reforma moravurile bisericesti, de a duce îndeosebi o viață mai simplă și mai edificatoare pentru călugări, pentru care, la sfârșitul veacului XI, Sfântul Cristodul a întemeiat, cu sprijinul lui Alexe Comnen, o mănăstire model în Patmos (1088). Ei au înmulțit la Constantinopol așezemintele pioase: mănăstiri, spitale, biserici, dintre cari cea mai de seamă a fost aceea a Pantocratorului, zidită de împăratul Ioan, pentru a ajunge să fie odată centrul unui mare așezământ monastic și ospitalier“²⁾).

În Apus, Ludovic IX e tipul reprezentativ al regelui creștin din a doua perioadă a evului mediu. Inflăcărata lui dragoste pentru Hristos și pentru cauza cea sfântă a creștinătății, pe el, ca și pe ceilalți regi din alte țări din Apus, îi pornesc la lupta cea sfântă pentru apărarea Locurilor Sfinte și a Sfântului Mormânt. Aceste jertfe imense, pe cari le făceau pentru cauza cea sfântă a creștinătății, regii Apusului, ca și împărații din Răsărit, ne sunt

1) Cf. Ebert, op. cit., pag. 13.

2) Charles Diehl, op. cit., pag. 161-162.

o mărturie vie de o adâncă trăire a crezului creștin în acea epocă. Ludovic IX și-a petrecut cea mai mare parte a domniei lui în țări și continente străine, luptând contra păgânilor cutropitori, iar sfârșitul și l-a încununat în acest mucenicesc misionarism.

Despre ce fel de creștin era el, nu pot să nu amintesc de cele spuse de Ștefan de Bourbon, un mare predicator al evului mediu, care ni-l prezintă pe Ludovic IX, în una din predicile lui, ca pe un model de umilință, istorisindu-ne cu mișcătoare amănunte, următoarea întâmplare din viața lui :

„Regele Franței suferea de moarte, el era desnădăduit chiar de medici. Atunci el se așează pe cenușă și zise mulțimii care-l înconjura : „Iată acel care este cel mai nobil și mai bogat din lume, acela care exercită prima autoritate a sa, prin bogăția sa, prin prietenii lui, cea mai înaltă influență, nu poate să capete dela moarte o amânare, nici ca durerile să-l lese măcar pentru o oră de grație. La ce slujesc deci toate aceste foloase ?” Aceste cuvinte au șters lacrimi din ochii tuturor... Dar, prințul vindecat de Domnul în momentul în care îl credeau mort, se sculă, apoi mulțami lui Dumnezeu și luă crucea”¹⁾. Și în sfârșit, ca întregire, pentru a se vedea cine a fost Ludovic IX și cât de puternice preocupări religioase avea, nu pot să nu adaug, următoarea întâmplare, care, în acelaș timp, ne ilustrează și pe alt cap încoronat, al Angliei, arătându-ne cât de credincios era : „Regele Enric III al Angliei, cumnatul lui Ludovic IX, era un foarte mare iubitor a asculta sfânta Liturghie. Această pasiune mergea până acolo, că el nu putea trece pe dinaintea unei biserici, în care se săvârșea Liturghia, fără să intre în ea, încetându-i cu aceasta toate preocupările. În anul 1259, fiind la Paris, unde era convo-

---

1) Ego ecce, qui ditissimus eram et nobilissimus de mundo, et potentissimus prae omnibus, divitiis et potentia et amicis, non possum extorquere à morte inducias, vel ab hac infirmitate, per unicum horam. Quid ergo volent ista omnia ? . . . Ms. lat. 15970. fo. 384 cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 384.

cat la ședința Parlamentului, trei zile la rând el a lipsit dela o-rele de deschidere a ședințelor, pentru că se oprea să asculte Liturghia în toate bisericile pe care le întâlnea pe strada dela hotelul său, până la palatul dela Cité ; atunci s'a dat ordin preoților să nu săvârșească Liturghia decât după trecerea lui, ceea ce s'a și făcut, și astfel Regele Angliei, nu a mai fost așteptat de Regele Franței. Acesta totuși nu s'a putut opri să nu-i zică :

— „Pentru ce atâta Liturghie ?” La care întrebare celălalt îi răspunse imediat :

— „Și voi, pentru ce atâtea predici ?” 1).

Ar mai fi să amintesc și încă pe mulți alți împărați și regi ai evului mediu, pentru a avea întregul cadru caracteristic al acestei ilustre fresce medievale, dar spațiul și obiectul preocupărilor noastre nu ne îngăduie. Deaceea m'am oprit numai la cei mai reprezentativi.

Desigur că, afară de Ludovic IX, ar trebui să înfățișez pe toți acei iluștri regi cari au pornit în cruciadă, cu jertfa regatelor lor, numai pentru a apăra Locurile Sfinte și pentru a nu auzi că Mormântul Sfânt e pângărit de mâini păgâne. Apoi tragedia sufletească care era veșnic vie în sufletele împăraților din Bizanț, care pe fiecare zi își vedeau imperiul micșorat și de pretutindeni le veneau vești triste și sfâșietoare despre sălbătăcia cu care păgânii năvălitori schingiuiiau pe creștini și-și băteau joc de locașurile sfinte. Această luptă sufletească a capilor încoronați din evul mediu, ar putea face obiectul unor vaste studii.

Din cele ce am arătat până aici, s'ar zice poate că am căutat să prezint numai partea nobilă și a idealurilor înfăptuite, lăsând la o parte despotismul anumitor capi încoronați, intrigile și patimile cari erau în jurul acestor tronuri. Pentru a fi drept, voi căuta să înfățișez și această parte de umbră, precum și si-

---

1) Vezi prefața, acestei lucrări, pag. 4 cf. Franc Nohain, op. cit. pag. 118.

lințele predicatorilor de a educa și instrui pe acești regi, înfățișându-le veșnic datoriile ce erau de îndeplinit. Astfel, unii predicatori arătau în predicile lor, vițiile unor regi cari se adăogau la tabloul altor nenorociri.

„Se observă că unii regi necredincioși misiunii lor și păcătuind contra botezului, se lăfăiau în gloriile și pompele Satanei, urmăreau slăvile deșarte, sau se făceau părtași cu hoții prin învoirea jafurilor, înlesnind pe cămătari și pe jidani, ca să fie ajutați prin ei. Ei sunt mult mai poltitori după jocuri și vânătoare, decât după studiul legii divine; ei ascultă cu mai multă bunăvoință pe bufoni și înșelători decât pe învățați și pe oameni înțelepți“¹⁾. Acestea le spunea cu tot curajul predicatorul Jacques de Vitry.

Altul, și mai curajos, fiind unul din cei mai îndrăzneți critici, fratele Daniil din Paris, într'o predică pe care a ținut-o la Crăciun, între altele a spus și aceste crude adevăruri: „Este obiceiul de a se face o mare sărbătoare, când se naște un fiu de rege; eu am văzut aceasta în Franța. Cu cât mai mult trebuie să sărbătorim nașterea Fiului Paradisului! Ceilalți prinți, vin în lume, nu pentru a ne da ceva, ci, dimpotrivă, pentru a ne lua din a nostru, pentru a ne jăcmăni. Când sunt ceva datorii, trebuie ca locuitorii regatului să le plătească, sau de nu, sunt puși în închisoare de către ei. Dar aceasta nu scutește de plată. Fiul Regelui ceresc a venit, pentru a plăti datoriile noastre, și pentru a ne răscumpăra, El a suferit“²⁾.

Alt predicator, Ștefan de Bourbon, o spune iarăși foarte răspicat, în una din predicile lui: „Mulți regi poartă războaie negluite, războaie fratricide, noi știm că orice război este de ocară,

---

1) Jacques de Vitry, Ms. lat. 17509, fo. 69—90.

2) Ms. lat. 16481, fo. 16.

dar cu atât mai mult între creștini. El a fost născocit de trufia și ambiția lui Ham, și de atunci el n'a produs decât rău¹⁾.

În altă parte, tot în o predică, cetim : „Când Franța și Anglia se luptă, un strigăt de blestem se ridică împotriva acestor rivalități lăuntrice, dezastruoase pentru popor ca și pentru intelectuali. De aceea recomand cu stăruință ca, creștinii să se roage prin post și lacrimi să fie miluiți de Dumnezeu, să întoarcă pacea”²⁾.

Alți predicatori dau alte sfaturi regelui, astfel, Jacques de Vitry începe una din predicile lui întrebându-se: „Noblețea, acest principal titlu al suveranului, acest izvor prim al prestigiului și al forței, este el un merit? Și apoi continuă: „singura nobleță este aceea a sufletului. Și formulând această axiomă, el repetă frumosul vers al unui poet vechiu : „*Nobilitas animi sola est atque unica virtus*”. El învață că principii trebuie să fie niște nobili ai spiritului, căci toți creștinii sunt regi, fiii marelui Suveran al universului, unși cu Sf. Mir, iar acei cari sunt unși anume pentru a conduce pe alții, sunt cu atât mai mult regi, cu cât ei implinesc datoriile lor mai bine”³⁾.

Predicatorul Giles d'Orleans, în ziua Epifaniei, spune, înaintea lui Filip cel Îndrăzneț și al întregii lui curți, că: „singurul care este născut rege, e copilul pe care-l adorăm noi astăzi, ceilalți se nasc săraci, se nasc goi, acela numai are de leagăn virtutea, înțelepciunea, bogăția și frumusețea”⁴⁾.

Și, în sfârșit, pentru a arăta ce minunate sfaturi dă predicatorul Elinand lui Ludovic IX, scot cele ce urmează din una din predicile lui, ținută pentru acest ilustru rege.

Mai întâi, el a extras toate prescripțiunile din Biblie, im-

1) Ms. lat. 15970, fo. 361.

2) Ms. latin, 16497. fo. 71, (citatele din ms. sunt cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 381—382).

3) Ms. lat. 1750, fo. 72, 102 și 107, (cf. ibidem) pag. 376—77.

4) Ms. lat. 16481, n. 55, cf. ibidem, pag. 378—379.

puse regelui ebreu și care formează temelia monarhiei creștine. Simplitatea moravurilor, cunoașterea drepturilor, a legii divine și al literaturii în deobște, iată primele calități ce se cer unui Suveran. Și, pe lângă acestea, el formulează, în termeni proprii, o maximă proverbială, care ar avea o dată puțin mai veche. În ea se poate vedea că disprețul științei era de pe atunci o desonoare pentru cei mari: „*Un roi illétre n'est qu'un âne couronné*”. Aceasta spune el, că a extras-o din o epistolă a unui rege al Romanilor către un rege al Franței. Apoi citează acea gândire a lui Platon și Boetiu, că statele sunt mai fericite, dacă ele sunt conduse de înțelepți (sapientes) sau dacă șefii lor studiază înțelepciunea ¹⁾. El îi sfătuiește la umilință, pietate, cumpătate și repetă cu Lucius: „*Prințul trebuie să fie un bătrân în moravuri*”. În sfârșit, el desfășoară cele 4 precepte date de Plutarh: *respectul de Dumnezeu și de religie, disciplina ofițerilor regali, prietenia cu ceilalți puternici, protecția supușilor*. El e împotriva celor scrise în cod, că tot ce voesc principii are putere de lege“...²⁾

În ce privește respectul și supunerea față de regi, predicatorii arătau ascultătorilor că: „acei ce exercită o putere politică, ca regi, baroni, conți, sunt numiți părinți, pentru că ei au autoritate, pentru că el este tutorele și apărătorul celorlalți, pentru care noi trebuie să-i onorăm tot atât de mult ca și pe părinții noștri naturali“.³⁾

Trebuie să ne achităm în chip cuviincios obligațiunile către senior și suveran, dând Cezarului ce este al Cezarului, adică plătind datoriile către Rege ⁴⁾.

1) *Rex illiteratus est quasi asinus coronatus... republicas fore beatus, si eas aut sapientis regerent, aut earum rectores sapientiam studerent* „Vincent de Beauvais”, IV, 1227—1228.

2) Cf. Lecoy de la Marche, op. cit. passim pag. 378-380.

3) Ms. lat. 15034, fo. 103. Aceasta-i predica lui Bonaventura Cf. Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 380.

4) Ms. latin 16482, la cuvântul Passio, cf. Lecoy de la Marche, op. cit pag. 381.

Aceștia erau împărații și regii creștini din evul mediu, iar predicatorii cu astfel de curaj pășeau înaintea lor, înfățișându-le învățătura și adevărurile credinței, în lumina cărora datoriile regești erau deplin zugrăvite. Acei ce au ascultat și le-au îndeplinit au strălucit ca cei mai distinși și nemuritori regi, iar acei cari n'au împlinit cele spuse de către predicatori au avut de îndurat nu numai întunerecul suferințelor din timpul lor, ci, odată cu moartea lor, ei au intrat și în noaptea uitării.

• * *

2. *Viața clerului și predica.* Afară de împărați și regi, în evul mediu a fost și altă forță, mai întâi spirituală și apoi și politică, care prezintă o principală caracteristică a vieții religioase și politice din acest timp. Această putere a prezentat-o Biserica prin clerul ei : preoți, episcopi și mai ales papi. De ar fi să pomenesc doar numai faptul că, „în veacul 16 s'au ținut 300 sinoade, căci ele erau parlamentele evului mediu“¹⁾, numai din aceasta s'ar putea vedea forța cea mare pe care o prezenta Biserica în acest ev.

Ceea ce este mai interesant, e felul cum papa lupta să fie socotit. „Biserica, în întregimea ei, în Apus era supusă papei.... supremația lui se întindea până și asupra principilor contemporani, cari, mai târziu, au făcut' o așa de vie și puternică opoziție“²⁾.

Concepția puterii și măririi papale ne-o conturează foarte bine însuși Papa Inocențiu III, unul dintre cei mai reprezentativi ierarhi ai catolicilor în această privință. El spune : „Papa este intermediar între Dumnezeu și oameni, au dessous de Dieu, au dessus des hommes : moins que Dieu, plus que l'homme !“³⁾ —

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 328.

2) Humbert de Romans, Max. Bibl. Patrol., XXV, 550, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 346.

3) Cf. Agénor de Gasparin, op. cit. pag. 42.

Minor Deo major homine.—Capul suprem al Bisericii (ecclesia universalis) este însuși Hristos ; deoarece însă domnia lui Hristos este reprezentată pe pământ de Șeful Bisericii, Papa este singurul vicar al lui Hristos... Puterea laică a primit mandatul să administreze interesele temporale ale umanității, deci funcțiunile regale și imperiale sunt funcțiuni eclesiastice, căci sunt sfințite de puterea sacerdotală, prin suveranul pontif. Dreptul laic (leges) trebuie să rămână în granițele hotărâte de dreptul spiritual ¹⁾. În această privință, este cunoscută asemănarea pe care o făcea Inocențiu III cu soarele, care reprezenta pe papă și luna care prîmea lumina dela soare, și care înfățișa pe regi și împărați.

De altfel Papa s'a folosit de acest drept politic pe care și l-a creat. Pe toți regii și împărații îi socotea vasali papalității, și-i depunea atuncea când ei nu erau în vederile politicii papale. Din evul mediu, este cunoscut cazul de supremă umilință a împăratului Germanilor — Enric IV, care, desculț și cu adâncă pocăință, a făcut penitență câteva zile în frigul iernii, în jurul castelului dela Canossa, în care se afla Papa.

Desigur că, în puterea acestei prea mari autorități pe care și-au creat-o prelații și mai ales papii evului mediu, nu mulți dintre ei au fost acei cari s'au putut ținea pe aceste culmi al unei chemări pe care și-au făurit-o ei. Nu puțini au fost cei cari erau stăpâniți de multe și grele patimi, pe cari predicatorii în marele lor curaj, mergeau până acolo, de a le vădi și apoi a combate aceste lipsuri. Dintre patimile cele mai strigătoare, cari puseseră stăpânire pe mulți dintre prelații și papii din evul mediu, și pe care le găsim criticate în predicile acestui timp, erau : simonia, luxul, nepotismul, etc.

„Prelații nu pun decât un mare zel în a căuta bunuri pă-

---

1) Iulian M. Peter, *Forme medievale în societatea contemporană*, artic. în Rev. Fundațiilor Regale, an. III, Nr. 11, pag. 370.

mânțești. Asemenea lui Ieroboam, ei au ridicat doi viței de aur în templul lor; ei vând dreptatea și venitul ¹⁾. Mulți din ei cultivă favoarea celor mari și sunt prieteni cu cei ce le-o dau. Bogatul îi cheamă, ei aleargă; săracul le cere, ei se scuză că n'au auzit. În sfârșit, ei jăfuesc pe țărani prin mijlocirea oficială a decanilor" ²⁾.

Ștefan de Bourbon spunea că populația se scandaliza mai ales de luxul cailor folosiți de delegații Bisericii pentru a le duce veșmintele și proviziile. Contrastul cu umilința lui Hristos, cu sărăcia, era prea izbitor .... ³⁾.

Un auster franciscan ne vorbește, deasemenea, de foarte multe haine pe care le-a găsit în camerele lor atârinate în cuie, iar alături un cufăr plin de arginți, la fel cu acel al schimbătorilor ⁴⁾.

Și, în sfârșit, alt mare păcat al prelaților evului mediu, pe care și predicatorii îl vădese cu un curaj vrednic de admirat, e nepotismul. Pentru a ilustra aceasta, mă voi mărgini a înfățișa următoarea întâmplare, povestită tot de un predicator al evului mediu.

„Un mare profesor de literatură avea un ucenic din înalta societate, pe care îl auzea adesea repetând în prezența lui, că episcopii Franței sunt orbi când nu dau un ajutor unui cleric așa de ales ca profesorul lui. Mai târziu, elevul însuși ajunge episcop, și la fel și el își împărți venitul la nepoți. Într'o zi, savantul, întâlnindu-l într'o procesiune, luă două torțe aprinse și merse până lângă episcop. El îl întrebă, ce voește să facă. „Vreau să vă dezleg ochii din această orbire, din care făceați odinioară o crimă a superiorilor" ⁵⁾.

1) Prevostin, ms. 602, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 349.

2) Jacques de Vitry, ms. 17509, 1-er sermon aux prelates, cf. ibid. pag. 350.

3) Ms. lat. 15970, cf. ibid., pag. 350.

4) Ms. lat. 17509, cf. ibidem, pag. 351.

5) Etienne de Bourbon, ms. lat. 15970, fo. 473.

Desigur că numai o expunere a acestor patimi a unor prelați din evul mediu ar fi fost îndeajuns, fără să se mai comenteze și să se mai argumenteze marea lor greșală. Dar mulți predicatori mergeau mai departe, arătând care era idealul chemării prelaților, contrar tuturor acestor păcate: „a fi avocatul săracilor, nădejdea celor nenorociți, tutorele orfanilor, cârjă bătrânilor, vargă contra celor puternici, răsbunătorul crimelor, ciocanul tiranilor; să se înconjoare de familia onorabilă, și ajutorii lui să nu caute interesele lor, ci cele ale lui Hristos¹⁾”, acesta este nobilul și sfântul rol pe care-l arăta prelaților împătimiți.

Îată cum, depe amvonul bisericilor evului mediu, adesea duhul profetic al predicatorilor se îndrepta până și împotriva înaltei ierarhii, atunci când patimile le pătau inimele și mâinile lor.

Dacă foarte adesea predicatorii erau acei cari ajutau papilor, atunci când ei luau o hotărîre de osândire împotriva unui senior sau prinț și chiar și contra regilor, apoi tot ei nu cruțau nici chiar pe papă, în clipa când se abătea dela chemarea lui.

Prin cele ce am arătat până aici, nu am voit să dau a înțelege că aceasta ar fi fotografia întreagă a moravurilor ierarhiei superioare din evul mediu. Nu. Eu am stăruit asupra părții mai întunecoase a acestui tablou, pentru că de ea s'au ocupat predicatorii. Noi nu putem nega că au fost și mulți, și încă foarte mulți ierarhi culți și de o moralitate dusă până la sfințenie. Astfel n'ar fi decât să amintesc de un Grigore VII, care se deosebea printr'un aspru trai călugăresc și printr'un caracter hotărît, care a luptat contra simoniei și a nedisciplinei din cler, și de alții.

În Răsărit, patriarhii mărginindu-și preocuparea numai la partea duhovnicească, căci în ce privește partea politică erau împărații, ei nu au fost ispitiți să cadă în atâtea patimi și alunecări firești forței politice. Ierarhii Bisericii Ortodoxe erau sfătui-

---

1) Jacques de Vitry, Ms. lat. 17599, cf. ibidem, pag. 352.

torii și duhovniciei conducătorilor politici. Ei se identificau cu națiunea din care făceau parte și se luptau pentru întronarea lui Hristos în cugetul nației lui. Patriarhii și toți ierarhii Răsăritului nu scandalizau nici prin lux, nici prin patimi, de care suferea în mare măsură, ierarhia apuseană. În Răsărit, ierarhia se ali-pise de sufletul credincioșilor și după cum se spune în Sf. Scriptură: „se bucurau cu ceice erau veseli și sufereau cu ceice erau în supărări”.

Sistemul sinodal era forul de conducere supremă în Răsărit, așa că nu se putea nimeni impune ca unicul și supremul șef al Bisericii Ortodoxe. Toți erau egali, iar primul între egali era Patriarhul din Constantinopol. Patriarhii din Alexandria, Antiohia, și de Ierusalim, erau supuși păgânilor cutropitori; după cele spuse de un Patriarh de Alexandria, din acel timp; „atât numai că trăim și respirăm în Hristos; încolo, cât pentru toate celelalte, aproape am murit”¹⁾.

În Răsărit, putem mărturisii cu toată dreptatea că singura putere ce susținea și dădea tărie ierarhiei, era puterea duhovnicească. Ierarhia trăia mai mult în duhul învățaturii lui Hristos, pe care o propoveduia cu înțelepciune și cu duhul blândeții, nu numai prin predică, ci și prin viață. Într'adevăr mulți dintre acești patriarhi, „prin o viață de sfințenie, prin o viață căreia nu-i puteai aduce nici o învinuire, ajungeau să aibă curajul să facă muștrări, chiar împăraților și să-i oprească de a intra în biserică, atâta timp cât nu-și îndeplineau pocăința întreagă pentru păcatele și crimele lor. Astfel va fi conduita onorabilă a patriarhului Poliekt (956-970) cu privire la împăratul Nichifor Focas, căsătorit împotriva prescripțiunilor bisericii²⁾, și împotriva lui Țimisches, ucigașul acestui Nichifor, predecesorul său. Odinioară Leon Filozoful, se văzu deasemenea oprit la intrarea principală a bise-

1) Vezi lucrarea de față, pag. 36.

2) Léon le Diacre, pag. 99.

ricii, din pricina scandalurilor vieții lui particulare, și Cezarul Bardas primi aceleași muștrări în față din partea Patriarhului Ignatie 1) Acești patriarhi din evul mediu erau capabili de asemenea acte de o măreție morală 2) "... vrednică de toată admirația pentru orice ierarh și creștin din orice timp.

* * *

3. *Viața socială și predica.* Sub cerul acestor puteri politice și spirituale, a papii, care se socotea soare dătător de viață, pentru împărații și regii cari-și primeau puterea și lumina dela ei, ei fiind doar luna, lumea medievală și-a desfășurat viața nu cu puține caracteristici dătătoare de ton, cari să pună în evidență individualitatea aceluia ev. De ar fi să menționez numai feudalitatea, „care este mai mult decât un fel de a governa oamenii: feudalitatea este un fel de a trăi, de a gândi, de a simți” 3), și încă s'ar putea distinge sensul vieții sociale. Însă în evul mediu am avut și celelalte clase sociale: burghezimea, negustorii, muncitorii, agricultorii, marinarii, la cari se adaugă distinsese ramuri ale ordinilor cavalierești și a celor călugărești. Și în sfârșit, pentru a reprezenta în întregimea ei viața socială, socot, că nu de mic folos este a arăta care a fost concepția medievală cu privire la femeie. Și fiindcă e vorba de a înfățișa această viață socială în legătură cu predica, voi căuta să arăt și boalele sociale, cari au bântuit viața medievală: camăta, superstiția, ciurma, bandiții, sărăcia.

Împărații și regii, pentru a-și înmulți prietenii într-un totu devotați lor, au acordat mari beneficii materiale — pământuri și sate — distinșilor lor supuși, cari erau eu însemnate însărcinări la tronul imperial sau regal. Aceștia, cu timpul, poate chiar și acei cari au primit din mâinile regale aceste daruri, dar mai ales cei

1) Cf. Runciman, *Byzantine civilisation*. Londres (1932), p. 113 și urm.

2) N. Iorga, *op. cit.* vol. II, pag. 147.

3) Iulian M. Peter, *artic. cit.* pag. 359.

din alte generații, au început să se socoată suverani pe moșia lor. Puterea lor mergea până acolo, că ei „împart justiția, au armată proprie, dau ordonanțe obligatorii, percep impozite și redevențe, administrează și uneori bat și monedă“ ¹⁾. Astfel, monarhia și-a anihilat singură puterile prin acordare de beneficii, de scutiri și de imunități, cari, din viagere, au devenit ereditare și au transformat pe beneficiari în seniori suverani ²⁾. La rândul lor, acești seniori aveau dreptul să-și arendeze o parte din fieful lor vasalilor. Acești vasali senioriali, „aveau dreptul la liniștea stăpânirii fiefului, la apărarea față de orice dușman. În schimb, ei datorau seniorului o fidelitate nedesmințită, ajutor și ieșire la luptă, în cazurile determinate de contractul de vasalitate și de obiceiurile feudale ³⁾. Vasalii depe aceste întinse fiefuri ajungeau, la rândul lor, suverani, ca și seniorii lor.

Aceeași împărțire feudală, o găsim în evul mediu și în Orient. Charles Diehl ne arată că: „La sfârșitul veacului al noulea și în cursul celui de al zecelea, o chestiune socială de temut tulbura imperiul bizantin. Două clase erau în ființă, săracii *πένητες* și puternicii *δυνατοί*. Prin uzurpări neîncetate, ale celor de al doilea asupra proprietății și libertății celor dintâi, încetul cu încetul s'au constituit în imperiu, mai ales în provinciile asiatice, o mare aristocrație feudală, posedând domenii imense, clienți, vasali și a căror influență creștea încă prin înălțimea funcțiunilor pe cari le ocupau... Bogați, puternici, populari, această nobleță era un pericol politic și tot pe atât social, pentru conducere. Împărații au înțeles și au luptat cu toată energia contra acestor baroni nedisciplinați“ ⁴⁾.

Împărații macedoneni au avut curajul să revizuiască starea

1) Ibid. pag. 361.

2) Ibid. pag. 360.

3) Ibid. pag. 362.

4) Charles Diehl, op. cit., pag. 126.

proprietății rurale, care a fost de mult timp în prada uzurpatorilor a ἀρχοντες, ο δουκται, reglementându-o în un senz contrar intereselor celor mari ¹⁾.

Această mândrie feudală era în luptă nu numai cu suveranii, ci și cu mulțimea anonimă care-și ducea viața pe fiefurile lor. Veșnic era o neliniște în masele muncitorești de pe aceste întinse domenii, cari la fel cu pământul erau exploatați de seniorii lor. Castelul seniorului era întotdeauna prea îndestulat cu de toate, pe când robii de pe întinsul moșiilor, adesea duceau viața de lipsuri și suferinți. Deaceea, de foarte multe ori, mai ales către sfârșitul evului mediu, vom vedea cum păturile inferioare se răscoală împotriva aristocrației de naștere sau de bogăție ²⁾.

Față de acești bogați nemiloși, desigur că nu mică a fost lupta predicatorilor medievali, cari atunci, ca și acum, au fost avocații celor lipsiți, nedreptățiți și suferinzi. Această zugrăvire și muștrare, pe care predicatorii o făceau celor bogați, o vedem în predicile în care burghezimea se înfățișează atât de fidel. Acești bogătași, în genere, jigneau pe cei lipsiți și bunul simț chiar, prin un lux exagerat, pentru care foarte adeseori predicatorii îi muștrau foarte aspru, mai ales pe femeile burghezilor ³⁾. Predicatorii sfătuiau și îndemnau pe acești bogătași să aibă o mică dragoste și legătură sufletească față de aceste bunuri trecătoare, dar o mai mare iubire și bunătate sufletească față de cei săraci ⁴⁾. În general, predicatorii se ridicau cu toată energia contra violenței și abuzurilor puterii nobililor ⁵⁾.

Burghezii veacului XIII și mai ales cei din Paris, aveau ceva din trăsăturile spiritului modern. Toți păstrau credința pă-

1) N. Iorga, op. cit., t. II, pag. 153-154.

2) Vezi Charles Diehl, op. cit. pag. 197.

3) Ms. lat. 15970, fo. 352.

4) Ms. lat. 17509, fo. 109, cf. Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 405.

5) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 405.

rinților lor, însă ei arătau pentru predică și predicator un oarecare dispreț. Imediat ce vedea un preot că se ridică în amvon, întorceau spatele, ieșeau din biserică, până ce n'a început predicatorul să vorbească. Aceasta ne-o spune un predicator al evului mediu ¹⁾. Acești bogați se încredeau în avantajile pe care le dădea bogăția și în privilegiile castei lor. Desigur că nu toți burghezii erau astfel, căci trebuie să mărturisim și de acei cari erau foarte credincioși și iubitori de săraci, însă noi am căutat să scoatem la iveală câteva din trăsăturile burghezilor, pe care i-am găsit descriși de înșiși predicatorii evului mediu. Ca întregire, ținem să arătăm și următoarea întâmplare, descrisă tot de un predicator.

„Un cavaler, trecând într'o zi pe unul din podurile Parisului, întâlnește pe un burghez blestemând cum nu se poate mai rău. Aceasta atâta îl revoltă pe cavaler, încât cu o lovitură de pumn îi sfărâmă falca. Burghezul îl dădu în judecata regească. Cavalerul își expuse înaintea regelui apărarea: „Majestate, sunteți regele meu pământesc și eu sunt vasalul vostru; dacă aș auzi că cineva vă ponegrește și v'ar numi prost, eu nu aș putea să mă stăpânesc și aș răzbuna injuriile aduse vouă. Ei bine, acela pe care l-am lovit a ultragiat pe regele meu ceresc; cum aș fi putut să stau nepăsător? Și prințul, care nu iubea pe blestemat (acesta se pare a fi Ludovic cel Sfânt) îl lasă să meargă în libertate” ²⁾.

Dar nu numai pe burghezi îi avem zugrăviți în predicile evului mediu, ci și pe negustori, clasa socială imediată după a burghezilor. Negustorii foarte adesea ajungeau burghezi și mulți din acești bogătași își creau și păstrau averea prin negustorii, și nu întotdeauna lucrau în chip cinstit. Din predicile evului mediu, aflăm că: „micii negustori, ca și angrosiștii, întrebuintau și-

1) Ms. latin 16481, Nr. 99, cf. *ibid.*, pag. 403.

2) Ms. latin 17509, fo. 133, cf. *ibidem* pag. 403-404.

retlicuri pe cari noi le socotim ca născociri moderne. Morala amvonului era fără milă în această privință. La crășme — și atunci — se amesteca vinul cu apă. Hotelierii făceau să plătești o lumină de zece ori valoarea ei. Un negustor, ca să-și vândă vaca pe un preț mai mare, nu o mulgea mai multe zile. Casapii se foloseau de artificiu care cerea multă abilitate, ei înfoiau cu aer carnea și peștele. Înainte de a vinde un porc, ei aveau grija să-i scoată sângele, de care se foloseau să înroșească gura peștelui învechit. Negustorii de stofe se așezau de obicei în străzi întunecoase, cu scopul de a expune marfa lor la o lumină slabă, pentru a înșela publicul asupra calității..., pentru care se întreabă predicatorul: „Oare nu vor fi ei înșiși lipsiți de lumina cea veșnică“? ¹⁾). Negustorii cari vindeau cânepă, sau fuioare, cari se cumpărau după greutate, le puneau în timpul nopții pe pământul umed, cu scopul de a se îngreua ²⁾).

Față de această stare anormală a unei părți din moravurile negustorești a societății medievale, pe care o remarcă înșiși predicatorii, nu mică le-a fost lupta pe care adus-o acești străjeri ai adevărului și dreptății, contra acestor abuzuri atât de răspândite.

Lucrătorii erau supuși acelorași muștrări, căci dacă negustorii furau pe producători și înșelau pe cumpărători, apoi lucrătorii înșelau pe negustori și pe cumpărători. Astfel „pantofarii încălzeau încălțămintele, pentru a le face să pară mai tari ; boiangiții ardeau stofele ; potcovarul lucra așa fel, încât calul să șchio-păteze, pentru a face să-l cumpere, pe un preț de nimic, cumătrul lui“ ³⁾). În de obște, muncitorii tocmiți cu ziua, nu puneau tot sufletul lor la lucru care le era plătit destul. Nu munceau, cum spune Sf. Apostol Pavel : „ca pentru Domnul“, Deaceea Biserica

1) Cf. Ms. latin 17509, fo. 177.

2) Cf. Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 407-409.

3) Cf. ibid., pag. 420.

în evul mediu s'a străduit ca să facă din clasa muncitorilor o pătură socială folositoare comunității creștine. În fiecare dimineață și în fiecare seară, preoții întâlneau în piețele publice grupe de muncitori cari așteptau să primească salariul lor, ori să fie chemați la lucru. Predicatorii se foloseau de acest moment pentru a adresa muncitorilor un îndemn familiar și practic. Între acești auditori improvizați, ei găseau spirite inculte, grosolane, dar ei nu se lăsau până nu revărsau asupra lor o cât de mică lumină și fără să-i încurajeze la munca zilei ¹⁾.

Deasemenea, mulți predicatori s'au străduit a da o educație slugilor, care atunci ca și acum, erau roase de aceleași păcate: mândria, clevetirea, hoția. Pentru o bună cioplire a lor, ei aveau de dus lupta și cu stăpânii lor, pentru a-i lăsa în duminici și sărbători să vină la biserică ²⁾.

În ce privește pe plugari, toți predicatorii au avut o deosebită grijă și cinste, pe care le-a dat-o totdeauna. Plugarii erau cu mult mai mulți și prin aceasta atrăgeau o preocupare cu mult mai mare din partea predicatorilor, cari aveau de dus o luptă mai mult cu ignoranța lor, decât cu o înrăutățită stare morală. Ei erau mai puțin pervertiți sufletește, pentru că prin munca lor ei veneau în legătură cu natura cea frumoasă și nevinovată. Adesea predicatorii „asemănau pe plugar cu Hristos, purtând pe umerile lui plugul Crucii. Dar, dacă țărani au drepturile și demnitatea lor, ei deasemenea au și datoria către Biserică și săraci. Ei trebuie să-și plătească în chip credincios dijma și solda pentru mercenari, etc ³⁾.

Și, în sfârșit, altă clasă socială a evului mediu a fost și aceea a marinarilor. Nu mic era numărul acestor lopătari, mai ales în urma desvoltării pe care o luase comerțul și pelerinajul la

---

1) Cf. *ibid.*, pag. 421.

2) Vezi *Ms. latin 17509*, fo. 131, cf. *ibid.*, pag. 433.

3) „ *Ms. latin 17509*, fo. 124-126.

Locurile Sfinte, fără a mai vorbi de cruciade, cari atât de mult s'au folosit de corăbii. Un distins predicator al evului mediu, cardinalul de Vitry, care și-a petrecut o bună parte din viața lui între marinari, „cunoștea moravurile lor. În călătoriile lui, el avea prilej chiar să-i învețe, folosindu-se de propriul lor limbaj; de exemplu sub imaginea celor patru vânturi cari se numeau: „ponent, levant, oistre, boire”, el vedea suflul mândriei, a luxului, a ușurătății moderne și a dușmăniei. În predici el muștra, cu foarte mare asprime, pe ceice pustiiuau coastele insulelor. Deasemenea, el vorbește de datoriile pe cari marinarii le au față de călător de a-l duce la locul hotărât dela început. Altă crimă, pe care adesea o fac marinarii, e aceea că lasă pe călători să moară de foame, după ce le-a luat banii și s'au tocmît să-i hrănească, etc¹⁾.

Atât în ce privește pe marinari, cât și pe celelalte clase sociale din evul mediu, predicatorii înfățișau nu numai partea negativă a năzuințelor lor, ci în deobște ei scoteau la iveală și idealismul care însuflețea pe membrii acestor corporații. Noi am arătat mai mult partea negativă a acestor corporații, pentru că am căutat să ne servim de informațiile izvorite din însăși predica evului mediu cu privire la viața socială și pentru că am voit să arătăm care era necesitatea preocupărilor predicii în acest timp. Căci numai cunoscând caracterul societății medievale, cu lipsurile și nevoile ei, vom înțelege și mai mult trăsăturile principale ale predicii din acest ev.

Pentru a prezenta în complexul lor clasele sociale din evul mediu, socotim că nu este de mică însemnătate a arăta și altă aleasă trăsătură a acestui ev și anume, corporatismul. E vorba de organizarea breslelor în corporațiuni, în care toți meseriași și lucrătorii din aceeași breaslă, se ajutau și se ocroteau unul pe altul ca niște frați din una și aceeași familie. În aceste minunate

---

1) Ms. latin 17509, fo. 130, cf. ibidem, pag. 419.

înjghebări sociale, „munca era organizată și ocrotită. În corporațiuni, ei se apropiau fără distincțiuni de avere, sau de ranguri. Membrii lucrători ai familiei, ucenici, tovarăși și stăpâni, erau în-suflețiți de una și aceeași credință, erau înrolați sub steagul a-celeași frății, legați împreună prin aceeași datorii și interese. Ei garantau către toți valoarea produselor, bunul chip al lucrului, un preț drept al salariului și al negustorului. Corporația ocrotea pe ucenici moral și material. Ea ajuta pe membrii corporației în lipsa de lucru și în suferinți ; ea dădea copiilor membrilor lor instrucție primară și profesională ; ea avea un fond comun pentru a a-juta pe bătrâni, pe văduve, pe orfani și pentru a înzestra pe co-piții lor...”¹⁾),

Iată minunata organizare socială a evului mediu, izvorită dintr'un creștinism practic, propoveduit de crainicii dumnezeștii învățături. Această înjghebare socială era întemeiată pe dragostea de oameni și pe iubire de adevăr și dreptate. Ei erau departe de mincinoasele făgădueli a socialiștilor de astăzi, care propove-duesc răsturnări de adevăruri și anarhizarea masselor până la o ură salbatică. Socialiștii de astăzi prezintă numai un miraj înșe-lător pentru clasele sociale, și atât. Ei fiind atei și materialişti, nu propoveduesc decât o învrăjbire și o sfâșiere între clasele so-ciale, pentruca la urmă să fie ei cei cu folosul.

În evul mediu, până și universitatea era organizată sub formă de corporație : „studentții și profesorii alcătuiau o comunitate, o organizație corporativă, numită corpus, collegium, societas, com-munio, consortium, dar mai ales universitas, și anume : Univer-sitas magistrorum et scholarium Parisiensium“ care avea de scop apărarea intereselor speciale”²⁾).

Aceste frății sociale ale evului mediu, la temelia cărora era

---

1) Gibier, op. cit. pag. 261-262.

2) C. Narly, *Istoria Pedagogiei*, vol. I, Cernăuți, 1935, pag. 155.

unitatea credinței și a dragostei, s'au realizat din spiritul creștin și s'au înjghebat în corporațiuni puternice în sânul Bisericii. Fiecare breaslă își avea biserica ei, cum a fost și la noi în veacul XVIII, când, în o răsfrângere de valuri târzii, breslele erau organizate tot în jurul bisericilor, pe care, dacă nu le aveau, le zideau ei din nou. Mai întâi aveau de patron un sfânt, apoi ridicau biserici aceluși sfânt. În aceste biserici, desigur că preoții propoveduiau învățătura creștină în legătură cu nevoile sufletești ale breslelor. Lipsurile și slăbiciunile lor erau împlinite și îndreptate prin sfatul sfânt pe care îl auzeau în Biserică, iar chiagul dragostei frățești între ei, iar apoi între ei și ceilalți oameni, dinafară de corporație, era veșnic încălzit prin înflăcăratele și profeticile vorbiri ale predicatorilor. La fel și cu celelalte virtuți, cinstea, dreptatea și mila, nu erau decât roadele propoveduirii acestor predicatori ai breslelor, cari coborau miruirea sfântă și sfatul dumnezeesc asupra tuturor membrilor corporației, care erau ca o familie.

O nobilă ramură socială a evului mediu a fost cavalerismul, care-și avea rațiunea existenței, în împlinirea idealurilor sfinte pentru care se consacrau și în ducerea unei vieți sociale de o înaltă moralitate creștină, pentru care luptau cu tot eroismul să o întroneze în viața omenirii. Cavalerismul evului mediu, putem zice, că, mai mult încă decât feudalismul, e o distinsă caracteristică a acestui ev. Acești cavaleri nu erau decât adevărați *militēs Christi*. Idealismul care-i însuflețea și-i înălța în avânturile unei vieți nobilitare, era izvorit din idealismul cauzei pentru care erau însuflețiți ; credința puternică în Hristos. De aceea cavalerii erau purtătorii de drapel a celor mai înalte și mai sfinte cauze sociale și individuale. „Misiunea nobililor și a cavalerilor era : de a apăra Biserica, de a combate perfidia, de a onora sacerdoții,

de a răsbuna nedreptățile făcute săracului, de a aduce pace în țară, de a-și vărsa sângele lor pentru frați" ¹⁾).

Socotim că nu poate fi un ideal mai înalt social care să însuflețească pe cineva, decât de „a lupta împotriva nedreptăților, a apăra pe cel slab, pe văduvă și pe orfan, iar în ochii tuturor să înalți steagul ideii de datorie" ²⁾).

Afară de acest ideal social, pe care îl sorbeau în chip purificat din idealismul învățaturii creștine, cavalerismul evului mediu nu-și mărginește câmpul lui de activitate numai la societatea din cetatea lor medievală, ci ei luptau pentru cucerirea lumii păgâne, pentru înfingerea crezului învățaturii lui Hristos în sufletul popoarelor barbare. Ei au fost acei cari și-au luat crucea pentru a o duce și în mijlocul păgânilor, pe cari ori îi creștinează, ori îi alungă. După cum cetim într'o predică din acest timp, „dușmanii împotriva cărora această oaste a cavalerilor trebuia să tragă sabia, sunt: „Saracinii din Siria, Maurii din Spania, păgânii din Prusia, Livonia, Cumania, etc." ³⁾. Acesta era adevăratul scop al acestor ordine cavalerești, a-și lua crucea și a merge să apere Locurile Sfinte din mâinile nelegiuite ale păgânilor și a creștina, pe cât vor putea, pe acei ce n'au primit lumina lui Hristos. Cei ce rămâneau pentru un timp în societatea lor de naștere luptau pentru o cât mai fidelă înfățișare și înfăptuire a idealurilor sociale, care erau idealurile credinței în Hristos. Pentruca cineva să se consacre unor astfel de sfinte chemări, trebuia să depună un jurământ, în văzul publicului. Și pentru cavaleri, ca și pentru călugări, se făcea o intrare solemnă în ordinul lor. „În ziua în care i se dădea centura, i se făcea o ceremonie la biserică. Cavalerul lua parte la Liturghie, își întindea mâinile pe altar și pe sabia pusă deasupra, și se consacra public la una ca și la alta

1) Elinand, Tissier, VII, 272. Cf. Lécoy de la Marche, op. cit. pag. 387.

2) Agenor de Gasparin, op. cit., pag. 103.

3) Ms. lat. 17509, fo. 71 cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 398.

jurând lui Dumnezeu o slujire nesfârșită. El își lua o obligație tot atât de sfântă, ca și aceea a călugărului, a abatelui, a episcopului, oferindu-se să împlinească votul dat de bunăvoie. În anumite țări, el petrecea noaptea precedentă în veghe, se ruga în picioare, fără să aibă dreptul să se așeze vreo clipă, afară numai dacă nu era un caz de boală năprasnică¹⁾.

Acești soldați ai lui Hristos, cari luptau pentru idealurile credinței, nu aveau altă fericire decât să moară pentru Domnul. Ei spuneau: „*Si beati qui in Domino moriuntur, num multo magis qui pro Domino moriuntur*”²⁾.

Cavalerii evului mediu erau organizați militărește, pe felurite ordine cavalerești, cari purtau nume deosebite și uniforme deosebite: „frații din miliția Templului purtau drept semn o cruce roșie; frații spitalului Sfântului Ioan din Ierusalim purtau o cruce albă; frații din ordinul Teutonic purtau o cruce neagră; în sfârșit, mai erau ordine particulare sau locale, astfel erau cel de Calatrava, Sf. Iacob dela Spata și altele³⁾”.

Cavalerismul evului mediu, organizat astfel și cu astfel de idealuri însuflețit, nu era decât rodul unei bogate vieți trăită în credință. Acest puternic izvor de viață creștină, putem zice și noi ca sfântul apostol Pavel: „*izvora din auzite, iar auzirea din cuvântul lui Dumnezeu, căci pe dreptul acelaș apostol se întreabă mai sus: „cum vor crede în Hristos, de care n'au auzit? Și cum vor auzi de nu li se va propovedui. Și cum vor propovedui, de nu vor fi precum este scris; „Cât de frumoase sunt picioarele celor ce propoveduesc pacea, ale celor ce rostesc cele bune!”*”⁴⁾. Predica a fost aceea care a deschis aceste mari și sublime orizonturi ale cavalerilor evului mediu. Din idealismul înfățișat de predicatori,

1) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 387.

2) *De laude novae militiae*, cap. I, n. 1. Bernard de Clairvau, cf. Vacandard op² cit., pag. 251.

3) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 398.

4) Romani X, 14—17.

cavalerii și-au făcut această înaltă concepție de viață, curățită în lumina crezului învățaturii creștine, propoveduită de acei vizionari ai credinții, cari au fost cuvântătorii lui Dumnezeu în evul mediu.

Dar nu numai că predica a înălțat pe cavaleri către aceste mărețe idealuri, ci încă și ceva mai mult; tot prin predică, acești cavaleri se mențineau pe aceste culmi de idealism, de sfințenie, de jertfă pentru dreptatea socială și cauza creștină. Cavalerii evului mediu, oriunde ar fi fost, în cruciadă, între popoarele păgâne mai ales, ei totdeauna aveau pe predicatori cu ei. Așa Ludovic cel Sfânt avea la Damietta, predicatori, așa se întâmpla chiar și cu marinarii, căci în corăbiile lor aveau un predicator ¹⁾. Deaceia pe drept putem spune că, dacă cavalerismul a fost o creație creștinească și a fost păstrat prin creștinism, apoi aceasta e opera mai ales a predicii evului mediu, care a propoveduit învățătura creștină populațiilor creștine medievale, din sânul căreia a cules acest minunat de frumos buchet de flori al unui spirit de înalt idealism creștin, gata de jertfă oricând, pentru a apăra învățătura lui Hristos.

Pe cavalerii evului mediu i-am asemănat într'o măsură oarecare, cu călugării. Ceea ce aduceau în plus acești urmași ai lui Pahomie și Antonie cel Mare, era jurământul special pentru împlinirea celor trei voturi călugărești: ascultarea de bună voie, sărăcia și fecioria, la care apoi adăugau tot acel eroism cavaleresc de care am vorbit mai sus. Mai bine zis, cavalerii au împrumutat dela călugări toate acele virtuți strălucitoare ale sfințeniei și devotamentului creștin, până la jertfă pentru a împlini învățătura creștină, afară de voturile deosebite ale călugărismului.

Călugării, „îngerii în trup”, ușurați de toate legăturile cari înlănțue pe om de pământ, nu erau închinați decât idealurilor

---

1) A se vedea cazul lui Jacques de Vitry, reamintit mai înainte.

sfinte ale credinții creștine, numai Părintelui Luminilor din ceruri. Deaceea ei se retrăgeau din lume în mănăstiri, cari erau adevărate vetre de lumină, în care se pogorau din Ceruri bogate făclii de lumină, și apoi se răsfărgeau în raze puternice de străluciri în toate împrejurimile mănăstirilor, până departe în părțile întunecoase ale păgânătății.

În mănăstirile evului mediu, erau școli pentru călugări și pentru mireni. Putem spune, că școlile mănăstirești din acest ev au fost printre primele școli ale lumii de atunci. „Pretutindeni unde se înființa o nouă mănăstire, se întemeia și o școală, o nouă vatră de știință apărea. Aceste școli mănăstirești erau, la rândul lor, un îmbold puternic pentru școlile episcopale. În unele mănăstiri, programul de studii era destul de mare. Legiuni de copişti lucrau la prelucrarea manuscrisurilor din antichitate. Alte legiuni de copişti munceau la răspândirea manuscrisurilor din antichitate. În *trivium*, care cuprindea gramatica, retorica și dialectica ; gramatica apuseană, după definiția unui contemporan, e „arta de a interpreta pe istorici și poeți“ ; și în *quadrivium*, care cuprindea aritmetica, geometria, astronomia și muzica, care, cu invențiunea lui Guy d'Arezzo, a dat muzicei o mare însemnătate..“ 1). Toate aceste se învățau mai mult în vederea scopurilor religioase, pentru cetirea și înțelegerea Bibliei și propoveduirea mai departe a Cuvântului Domnului 2). La școalele de pe lângă mănăstirile irlandeze, domnea o disciplină severă și, în acelaș timp, se cultiva nu numai studiul cărților sfinte, ci și știința clasică, învățându-se latinește și grecește, se practica și lucrul manual, iar miniatura ajunsese o deosebită specialitate 3).

La mănăstirile din evul mediu, erau, nu numai școli pentru călugări, ci erau și școli pentru copiii laici, care-și dobân-

1) Fernand Mourret op. cit. pag. 11.

2) C. Narly, op. cit. pag. 123.

3) Ibid., pag. 104.

deau o cultură pentru viața socială. „Carol cel Mare, printr'o capitulară din 789, obligă pe clericii dela mănăstiri și episcopii să înființeze școale la cari să poată participa și copiii laici, fie ei nobili sau din popor, într'o largă măsură, spre a învăța latinește, socotirea calendarului și mai ales cântarea psalmilor și a rugăciunilor ¹⁾. În special, în aceste mănăstiri și în aceste școli mănăstirești, se formau călugări misionari, prin rugăciuni și studii, dar mai ales prin copierea manuscrisurilor. În acel timp, nefiind încă inventat tiparul, totul se reducea la slova scrisă. De aceea una din ocupațiile cele mai nobile, dar în acelaș timp și cele mai jertfitoare din partea unui călugăr, era aceea a transcrierilor manuscrisurilor. Cassiodor - Magnus Aurelius Cassiodorus (477-570) senator și magistrat superior în Ravena, (vir consularis), secretar al regelui Ostrogot Teodoric cel Mare, care apoi s'a retras la Mănăstirea Vivarium, pe care a clădit-o pe proprietatea sa în Calabria, spune cu privire la importanța copiștilor: *Câte cuvinte de-ale lui Dumnezeu scrie pana (anticvarul) copistului, atâtea răni primește diavolul*” ²⁾.

Călugării acestor mănăstiri medievale, odată luminați sufletește prin studiul sfințelor Scripturi și cu desaga plină de manuscrise cu slove purtătoare de lumină, nu-și dădeau odihnă mulțămitoare pentru ei, ci porneau să propoveduiască cuvântul adevărului și să ducă să împrăștie slova scrisului sfânt. Acești călugări medievali și mai ales eremiți ca Petru, cel din prima cruciadă, Bernard de Tiron, Vital de Savigny, Robert d'Horbrissel, hrăniți la fel cu animalele, îmbrăcați cu haine de păr și cu cârpituri, desculți, ieșeau din pădurile lor, din stâncile, din scorburile arborilor, pentru a predica credința, pocăința și cruciada. „Bărbați, femei, mari și mici, îi urmau”. Hoții, la privirea lor,

1) Migne, Patrologia latină, vol. XCVII, col. 176, 177, cf. C. Narly, op. cit. pag. 116.

2) Cf. C. Narly, op. cit. pag. 97.

Ieromonahul Vasile Vasilache, Predica în evul mediu.

se converteau, „în numele celui Răstignit”. Acești călugări nu părăseau pustietatea lor decât pentru un timp; ei se retrăgeau fericiți. Viața lor, rugăciunea lor atrăgea alți călugări, alți penitenți, alți eremiți; singurătatea lor se popula; ei au întemeiat cele mai ilustre mănăstiri din Europa creștină, unde se țesea, în o armonie admirabilă, în o activitate tăcută, o viață a inimei, o viață a sufletului, o viață manuală, o viață a ingerilor...¹⁾ N'ar fi să amintesc decât de călugării cari au predicat cruciadele, cari au fost profesorii și educatorii acestui timp și conducătorii Bisericii, pentru a vedea rolul cel mare pe care l-au avut călugării în evul mediu.

Atât în Răsărit, cât și în Apus, călugării organizați în ordine călugărești „cu toții nu făceau decât să înalțe elocvența amvonului, prin o sfântă întrecere. Predica e o armă religioasă pentru toți călugării umili..., cari ies din toate mănăstirile, ca și din atâtea fortărețe sacerdotale, pentru „a predica”, adică pentru a vorbi (nimic mai mult altceva decât adevărul), pentru a cuceri și civiliza toate clasele și toate locașurile, regi, prinți, seniori, săteni, palate, castele, târguri și orașe, câmpii și cetăți”²⁾.

Atât în Răsărit, cât și în Apus, avem ilustre figuri de călugări cari au strălucit prin predica lor, fie apologetică, fie polemică, fie misionară printre păgâni, sau socială printre popoarele creștine. Pe cât ne va îngădui locul, îi vom prezenta în capitolele următoare. Călugărismul evului mediu a fost o forță prin credința puternică pe care o mărturiseau ei, prin misticismul în care erau învăluiti, prin devotamentul de nedespărțit față de Biserică, prin zelul de a propovedui adevărurile învățaturii lui Hristos, prin jertfa pe care o puneau la baza tuturor înfăptuirilor lor, prin cultura lor. Desigur că, și în evul mediu, vom găsi călugări cari n'au fost la înălțime, pe aceștia însă îi vom prezenta

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 328.

2) Ibid. -- op. cit. pag. 334.

în capitolul II, în care se tratează materia pentru predici și în care vom găsi predicatori, cari au biciuit lipsurile lor.

Socotim că nu s'ar putea prezenta un tablou deplin al întregii vieți sociale din evul mediu, dacă nu s'ar menționa măcar în linie generală, care era concepția acestui ev cu privire la femeie și cum era ea tratată. Deasemenea, ca întregire, e nevoie de arătat, cari erau boalele sociale de care suferea societatea medievală. Numai cunoscând aceste lipsuri, vom înțelege mai apoi și preocuparea predicatorului, lupta contra lor, căutând să aducă o îmbunare socială vieții popoarelor.

În ceea ce privește femeia, e absolut necesar de cunoscut care era condițiunea ei socială, pentru că, de cele mai multe ori, prin ea se determină care era starea morală a unei societăți. „În evul mediu, care în foarte multe privinți e domnia contrastului și a excesului, femeia era când obiectul unui cult ideal pasionat, când era privită ca o ființă periculoasă și de disprețuit, ca fiind izvorul a tot răul. Aceste două teorii sunt aplicate deodată, prima de cavaleri, a doua de ascetismul monahal: aceștia nu văd în fiicele Evei decât instrumentele diavolului (până acolo s'a mers, încât în un sinod ținut la Mâcon, în anul 543, se puse în discuție, dacă femeia are suflet omenesc)¹⁾, ceilalți o înălțau aproape deasupra umanității²⁾. În ceea ce privește morala amvonului, o vom vedea atunci când va fi vorba despre problemele tratate în predici. În general, predicatorii laudă și prezintă căsătoria ca pe o adevărată taină. „În căsătorie, femeia era tovarășa egală a bărbatului; ea nu trebuie să fie nici stăpâna dar nici servitoarea lui. Această mare lege a fost proclamată de Biserică, pentru a

1) Episcopii prezenți nu numai că au hotărât că femeia are suflet omenesc, dar, atunci, când în Scriptură este vorba de om în general, trebuie să înțelegem că e vorba și de femeie ca și de bărbat. V. Labbe, t. col 1853; Grigore de Tours, Hist. Franc. VIII, 20.

2) Lecoy de la Marche, op. cit, pag. 428.

ridica femeea din condițiunea inferioară la care o redusese anti-chitatea... Cei mai mulți predicatori vedeau un simbol de egalitate a soților în origina primei femei, care a fost făcută, nu din cap, nici din picioare, ci din o coastă a soțului ei..." 1).

În ceea ce privește luxul, cochetăria, rafinamentele particulare, precum și clevetirea, femeea evului mediu se prezintă nu departe de ceea ce reprezintă în această privință femeea de astăzi. Pe acestea le vom vedea, când va fi vorba de felul cum biciuiau predicatorii evului mediu moravurile ușoare ale societății, pe care le creau tocmai femeile.

Deasemenea, nu trebuie să uităm nici pilda atâtor mame ilustre, cari, prin înalta educație creștină pe care au dat-o fiilor, și prin zelul pe care l-au pus în sădirea virtuților creștinești în sufletul copiilor, precum și prin pilda unei abnegații vrednică de râvnit,—s'au înălțat pe culmile de sfințenie mai întâi ele și apoi au ridicat și pe urmași și pe toți cei din juru-i. Mă gândesc la Blanca de Castilia, mama lui Ludovic cel Sfânt și la mamele tuturor oamenilor de seamă din acest ev, care-și avea sufletul din sufletul mamelor lor. Tot din acest șirag al femeilor ilustre, din acest timp, ar mai fi să amintesc de împărăteasa Irina și Teodora, care au contribuit ca nimeni altul mai mult la restabilirea cultului icoanelor. Iată, prin urmare, cum femeile evului mediu își au și capitolul lor de eroism în apărarea dogmelor învățături creștine și apoi în propoveduirea lor la popoarele păgâne, cum a fost împărăteasa Olga la Ruși și altele.

Deasemenea ar fi să amintim de atâtea fecioare care și-au închinat viața lor Mirelui Hristos, pentru care unele s'au învrednicit să fie socotite pe dreptul în rândurile sfințelor. Acest rod al unei credințe sublime și a unui trai înflorit de virtuți, nu este decât fructul unei vieți care a fost sădită la izvorul învățurii

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 433.

lui Hristos. Căci numai un pom sădit lângă apa vieții celei veșnice, izvorită din izvorul însuși al vieții, care este Hristos, poate să rodească spre viața cea fericită.

Predicatorii evului mediu au avut în preocuparea lor, după cum am văzut, toate ramurile vieții sociale, însă, în general, ceea ce i-a preocupat mai mult pe dânsii, au fost boalele sociale ale timpului. După cum este natural de așteptat, că acolo unde este o suferință să fie chemat și doctorul, tot așa și în privința lipsurilor și boalelor sociale, care sunt izvorite din viața anemică sufletească a unei societăți, cere cu puternică chemare să aibă un rector sufletesc care s'o îndrumeze, și un părinte sufletesc, care prin puterea lui și a harului ceresc, pe cele cu lipsă să le împlinească. Așa a fost și în ceea ce privește boalele sociale de cari suferea societatea medievală. Ele au dat mult de lucru predicatorilor, cari au pus la contribuție toate cunoștințele și tot zelul precum și pilda lor apostolică pentru a tămădui ranele vieții sociale.

Una dintre cele mai de seamă racile de care suferea societatea evului mediu, era camăta. „Camăta era socotită ca una din crimele cele mai grozave, izvorâtă din duhul negoțului și speculei. Camăta era asemănată cu hoția”¹⁾. Cămătarii erau priviți ca monștri în natură: Dumnezeu a creiat pe cultivatori, clerici, soldați, dar diavolul a inventat această a patra categorie²⁾.

Despre lupta pe care au dus-o predicatorii evului mediu împotriva cămătarilor, ca și împotriva celorlalte boale sociale, pe care acum nu mai le pomenim, le vom arăta mai pe larg în capitolul următor.

Altă plagă, care lovea societatea medievală, a fost igno-

1) Lecoy de la Mache, op. cit., pag. 416.

2) Ms. latin 17509, fo 121, cf. ibid., pag. 416.

ranța, care în mod sigur duce la cea mai fanatică superstiție. Multe obiceiuri păgâne s'au furișat datorită acestei nopți intelectuale a sufletului omenesc. Totdeauna, sub vălul întunerecului, multe fiare sfâșietoare se cuibăresc, chiar în preajma și în palatul cel luminat până mai ieri. „Totuși, în general, credincioșii stăpâneau un fond solid de instrucție religioasă, încât Toma d'Aquino se întreba dacă poate să mai fie astăzi o femeie, cât de sărmană, care să nu cunoască aproape în întregime dogma credinței cu privire la nemurirea sufletului”¹⁾.

Lipsa de cultură se datora, în bună parte și sărăciei, în care se zbătea o mare parte din populația evului mediu. Sărăcia nu-ți dă aripi ca să te înalți în Parnas, ci te țintuește nevoilor și întunerecului. Pentru o nivelare a acestor suferinți sociale, predicatorii au avut mult de luptat pentru a deschide baerile pungilor acelor feudali, cari acumulasera aproape toată averea sub stăpânirea lor.

În chip firesc, ca o diformanță nenaturală a sufletului omenesc, sărăcia și ignoranța, de cele mai multe ori, duc la hoție. În evul mediu, în o măsură mai mare ca altădată, a bântuit și acest flagel social, care ne vedește în mod crud, sălbătăcia celor ce săvârșeau aceste furturi. Ceea ce este mai trist, e că banditismul se cuibărise chiar și printre nobili. „Erau nobili cari aveau urita apucătură de a jăfui pe trecătorii de pe moșiile lor. Un legat papal care se oprise în dioceza Valencia, la un senior călcător de jurământ, a fost jăfuit de acesta, de tot ce avea cu el, îi luă până și calul și-l lăsă să meargă, pe el și pe oamenii lui, în o sărăcie lucie. Cel vinovat a fost excomunicat, cu întreaga lui curte; mai târziu, palatul și cu toată averea lui se ruină, pământul fiind lovit de sterilitate, seniorul și tot neamul lui căzură în cea mai neagră mizerie...”²⁾.

1) Vezi Sermon du 3-e dimanche après la fête de saint Pierre, ms. latin 15034, fo. 132, cf. *ibid.*, pag. 427.

2) Lecoy de la Marche, *op. cit.*, pag. 347.

În sfârșit, un flagel care făcea prăpăd și contra căruia medicii nu puteau face nimic, era lepra. Pentru ajutarea celor suferinzi, precum și pentru păzirea celorlalți oameni de a nu se molipsi, predicatorii au desfășurat tot focul îndemnurilor sfinte pentru a ridica aziluri de leproși. Și în această privință, trebuie să o mărturisim cu bucurie, că predicatorii au fost ascultați, căci prin îndemnul lor s'au ridicat vre-o 1900 de leprozerii în întreaga creștinătate ¹⁾).

Desigur că, afară de aceste boli sociale ale evului mediu, ar mai fi de pomenit și încă multe altele. Ne oprim numai la acestea, ca fiind cele mai caracteristice, și ca unele cu care au avut atât de luptat predicatorii evului mediu.

În linii generale, aceasta-i societatea evului mediu, pe care am căutat să o prezintăm în chip foarte rezumativ, pentru a putea vedea care era cadrul în care era chemată predica să se desfășoare. Am căutat să înfățișăm tonurile cele mai caracteristice ale tabloului social din această epocă medievală, pentru a ne putea orienta și mai bine cu privire la predica din acest ev, căci, după cum am arătat la început, predica are ca o fundamentală caracteristică contemporaneitatea ei, cu evenimentele, lipsurile și suferințele vieții sociale. Socotim, că, din ceea ce am arătat până acum, s'au putut vedea în mic, lipsurile de care suferea fiecare clasă socială, năzuința lor către un ideal de viață creștinească, precum și patimile cari stăpâneau, cari toate la un loc cereau pe doctorul sufletesc și pe predicatorul îndrumător către țărmuri de mântuire.

* * *

4. *Catedralele evului mediu și predica.* Ceea ce mai rămâne ca să înfățișez în acest prim capitol, pentru o deplină edificare

---

1) Ibid., pag. 488.

cu privire la viața lumii medievale și la rolul și caracteristica predicii în acest ev, e de a înfățișa rolul cel mare pe care l-a avut în acest ev catedrala, și prin ea și predica.

Cât de strâns este legată catedrala evului mediu de predică, vom vedea din cele ce urmează.

În societatea evului mediu, erau tot atâtea cetăți omenești, pe câte sate, târguri și orașe, afară bineînțeles de societățile senioriale, cari aveau semnul vădit al unei astfel de puteri. Ei bine, în această societate de cetăți omenești, se înălțau, în centrul lor, în raport cu măreția și tăria cetăților, „catedrale cari nu erau decât cetatea lui Dumnezeu“¹⁾.

Victor Hugo, în faimosul lui roman „Notre-Dame de Paris“, între altele mărturisește, că: „În evul mediu, neamul omenesc n'ar fi gândit și realizat nimic important dacă n'ar fi scris în piatră“²⁾. Adevărul e că aceste catedrale întrupau în piatră sufletul întreg al acestei epoci, în cea mai măreață a lui înfățișare, în tendința lui de înălțare către idealurile cele mai sfinte ale vieții, către ținta cea mai înaltă a credinții, către Dumnezeu. Deaceea catedralele ne prezintă una dintre cele mai vii și mai puternice mărturii a sensului dat vieții sociale. Căci numai niște suflete alese și râvnitoare către sfințenie au fost acele cari au jertfit ceva din a lor, pentru a putea zidi cu toată măreția cetatea lui Dumnezeu, punând la contribuție nu numai bani și jertfa de energie a unei munci istovitoare, ci încă ceva mai mult, tot geniul epocii lor, al arhitecturii, al picturii, al sculpturii etc.

Intr'adevăr, pentru cei din evul mediu, „catedrala a fost o revelație. Cuvânt, muzică, drama vie a tainelor, drama picturii, toate artele se unesc aici. Era ceva mai mult decât arta, era lumina curată, înainte de împărțirea ei în fășii sporite prin prisme.

---

1) Emile Mâle, op. cit., pag. 375.

2) Cf. ibid., pag. 433.

Omul mărginit în o clasă socială, în un meșteșug, dispărfit, istovît de munca zilei, aici își recăpăta sentimentul unității lui. El își regăsea echilibrul și armonia. Mulțimea, adunată pentru marile sărbători, simțea, că aici era încă o unitate trăitoare, aici ajungea să fie corpul mistic al lui Hristos, a cărui suflet se unea cu sufletul ei. Credincioșii erau umănitătea, catedrala era lumea și spiritul lui Dumnezeu umplea deodată omul și creațiunea. Cuvântul sf. apostol Pavel ajunsese o realitate : „erau și se mișcau în Dumnezeu”. Iată ceea ce simțea omul în evul mediu, în frumoasele zile ale Crăciunului sau ale Paștelui, când umerile se atingeau, când cetatea întreagă umplea imensa biserică¹⁾. De altfel, numai prin această puternică și tainică legătură sufletească a lumii medievale față de biserici, ne putem explica dragostea cu care se întreceau fiecare în a jertfi ceva pentru înălțarea strălucitelor catedrale, cari ne uimesc până astăzi prin măreția lor, prin frumusețea și bogăția cu care erau înzestrate. Căci, „catedrala era nu numai un simbol al credinții, ci era și un simbol al dragostei. Toți contribuiau cu munca lor aici. Poporul oferea ceea ce avea, brațele lui robuste. El se inhăma la car, ridica pietre pe umerile lui. El avea bunăvoința gigantului sfânt Cristofor. Burghezul dădea banul, baronul pământul, artistul geniul.. Deaici viața puternică, care strălucea în aceste opere veșnice. Inșiși morții se uneau cu cei vii. Catedrala era pavată cu pietre de mormânt. Generațiile vechi, cu mâinile împreunate pe piatra funerară, nu încetau să se roage în vechile biserici. In ele trecutul și prezentul se uneau în acelaș sentiment al dragostei. Ele erau conștiința cetății²⁾. Numai cunoscând acestea ne putem explica râvna cea neobosită pe care o aveau medievalii în înălțarea de biserici. Numai în Franța și numai în veacul al 11-lea, s'au ridicat 326 biserici, iar în cel de-al 12-lea veac 702 biserici, catedrale și mă-

---

1) Ibid., pag. 441-442.

2) Ibid., pag. 442.

năstiri, ¹⁾ tot atâtea cetăți ale lui Dumnezeu, în care se întăreau prin sfințenia harului și a cuvântului toți acei cari luau parte la Sf. Slujbe, ori în taina unei seri, se ruga singurit atotputernicului Dumnezeu. La sărbătorile mari mai ales, mărețele catedrale erau neîncăpătoare. Credincioșii din depărtări mari și dela multele lor ocupații veneau cu o dragoste de neînpiedecat să ia parte la sf. slujbe și să asculte cuvântul lui Dumnezeu. Față de acest măreț tablou al dragostei pe care o mărturiseau prin fapte cei din evul mediu, pe dreptul exclamă un erudit medievalist din timpurile noastre : „ce liniște e Dumineca, în câmpie e odihnă care înflorește sub ochii lui Dumnezeu ! Ce imne în biserici ! Ce pace universală sub privirea lui Iisus Hristos !... În discursurile din Duminici și sărbători... în un stil simplu și familiar, ei analizau cu exactitate moravurile contimporane și diferite stări sociale, ei arătau cari sunt datorii prelaților, preoților, călugărilor, nobililor, burghejilor, artiștilor, astfel că învățământul propovedit în aceste catedrale avea un folos real și zilnic .... ²⁾

Ceea ce mai atrăgea pe credincioși să vină în pelerinagii la aceste vestite catedrale medievale și la mănăstiri, erau sfințele moaște ale atâtor sfinți, tezaure neprețuit de scumpe pentru întreaga creștinătate. Ele erau acele „scumpeturi sufletești“, de care nu se putea lipsi un creștin bun. Ei veneau să se închine la sf. moaște, veneau să asculte un sfat sfânt, veneau să-și capete hrană duhovnicească pentru mântuirea sufletelor. Au fost vestite pelerinagiile în evul mediu, mai ales acele dela Locurile Sfinte, unde creștinii porneau în grupuri mari. „Cu ce puternice sentimente de cutremurare creștinească, n'am a aminti decât de pelerinajul făcut la mijlocul veacului al 11-lea, de Ulrich, mai târziu starețul mănăstirii Zell, care a făcut această călătorie cu un servitor și cu un singur cal ; în fiecare zi el nu s'ar fi urcat pe cal, înainte de a

---

1) Duruy, op. cit. pag. 232-33.

2) Auguste Charaux, op. cit. pag. 334-35.

fi citit întreaga Psaltire ¹⁾. Dar din toate expedițiile, cea mai celebră și mai importantă a fost aceea a episcopilor și a cavalerilor din Germania de Sud, care s'a făcut la 1065, sub comanda lui Günther, episcop de Bamberg și care era alcătuită din mai bine de 20.000 oameni... ²⁾

Acesta era prestigiul de care se bucura Catedrala în evul mediu în ochii și în sufletul credincioșilor ; și aceștia erau creștinii cari erau înălțați sufletește prin ceea ce ei iubeau și prețuiau până la sacrificiu. Putem zice că, Catedrala avea în jurul ei toată lumea medievală, ea fiind însăși cugetul acestei vieți. Ceea ce atrăgea sufletul omenirii către această catedrală, era taina puterii dumnezeiești pe care o știau că-și are sălaş în aceste cetăți divine. Apoi, catedralele erau Pantheonul tuturor sfinților care totdeauna prin pilda lor fericită atrage tot sufletul omenesc, chiar și pe păcătoși. Și în sfârșit, era acea minunată atmosferă a catedralelor, cu puteri magnetice de nedescris, care atrăgea pe orice ființă omenească. „Să intrăm în o Catedrală. Sublimitatea marilor linii verticale ne mișcă dintr'odată sufletele. E imposibil să intri în marele naos din Amiens și să nu te simți purificat. Biserica numai prin frumusețea sa lucrează ca o taină. Aicea vom găsi imaginea lumii. O Catedrală, ca o câmpie, ca o pădure, are atmosfera, parfumul, lumina ei, lumina tainică a inserării... În ea ne simțim în sânul Ierusalemului ³⁾ ceresc în cetatea viitorului. Noi găsim pacea adâncă. Sgomotul vieții se răsfărânge de pereții sanctuarului și ajunge să fie un ecou îndepărtat. Iată corabia de neînvins contra căreia vânturile n'au ce face. Nici un loc în lume:

1) Cf. Brehier, op. cit., pag. 43.

2) Cf. ibid., pag. 43.

3) Jean de Jondun, în 1323, descriind Capela Fecioarei din Notre-Dame de Paris, care e în partea din urmă a amvonului, mărturisește : „En y entrant on se croit ravis au ciel et introduit dans une des plus belles chambres du Paradis". De laudib. Paris (ed. Leroux de Lincy, Paris, 1856-1860) cf. Emile Mâle, op. cit. pag. 441.

n'a dat oamenilor un sentiment mai rodnic decât Biserica ¹⁾... Deaceea pe dreptul se spune în cântarea bisericească: „În biserică slavei Tale stând, în cer mi se pare a sta”. Nu mai vorbesc de frumusețea și maestratea sfintei Sofii a lui Justinian, care e o capo-d'operă de arhitectură, de pictură, la care veneau păgânii și creștinii din depărtări mari pentru a o vedea, a o admira și a se simți mai aproape de Domnul.

Dar ceva mai mult, Catedrala e cheea enigmei vieții. În ea găsim un răspuns scris la toate întrebările vieții. Noi știm prin ea: cum a început lumea și cum va sfârși. În ea avem sub ochi pe toți eroii credinței a căror viață trebuie să le-o cunoaștem. Acei ce sunt în vechea sau noua Lege, sunt tipuri ale lui Hristos... ceilalți regi, cuceritori, filosofii nu sunt decât nume, umbre deșarte ²⁾. Deaceea pe dreptul Catedrala a fost socotită o școală, în care se pune în evidență un adevăr, o doctrină, o cale de urmat în viață. În ea, ca într'o carte poți citi și afla tot adevărul cuprins în învățătura creștină. Prin arta din biserică, nu se urmărește de cât să se traducă pe înțelesul tuturor teologia însăși ³⁾. Toate artele, prin geniile lor, au contribuit la înfrumusețarea bisericilor și la tâlcuirea întregii învățături creștine: sculptura, pictura, muzica, poezia și arhitectura. Deaceea însăși Catedrala era o predică. Lammenais a exprimat elocvent profunda semnificație religioasă a boltilor, cari se rotunjesc ca aceea a Cerului, exprimând, prin puternicile lor umbre și tristețea semilunei amurgul universului împiedecat după căderea sa, etc. ⁴⁾. De altfel simbolismul Catedralei a fost stabilit de autoritatea bisericească. La 787, părinții dela al doilea Sinod dela Niceea s'au exprimat în acești termeni: „Compoziția imaginilor religioase nu

1) Emile Mâle, op. cit. 441.

2) Ibid, pag. 440.

3) Ibid, pasim 433—443.

4) Fernand Mourret, op. cit. pag. 458.

se lasă la inițiativa artiștilor: Ei pot reda principiile puse de Biserică prin tradiția religioasă. Numai arta aparține pictorului, porunca și dispoziția aparține Părinților" ¹⁾).

În Catedrala evului mediu, erau reprezentate virtuțile prin fecioare, fiecare virtute era înfățișată prin o fecioară care se lupta cu viciile. Dar ceva mai mult, tot în aceste Catedrale, erau și imaginele pictate sau sculptate a celor șapte muze ale gramaticii, dialecticii, retoricii, aritmeticii, astronomiei, geometriei și a muzicii. Fiecare își avea simbolul ei. Retorica e o fecioară înarmată care merge la sunetul trompetelor. Ea e frumoasă, înaltă, sveltă, o cască îi acoperă părul, ea poartă arme amenințătoare. Pe pieptul ei strălucesc pietre scumpe și e înfășurată cu un mantou brodat cu mii de figuri ²⁾). Și de cele mai multe ori ca în Catedrala din Chartres, Cicero e sculptat la picioarele retoricii, întrucât retorica era socotită ca fiica lui Cicero ³⁾).

Afară de aceste arte, apoi și Liturghia la rândul ei era tot o predică. Căci Biserica, această mare educatoare, știa că învățământul și îndemnurile ajung la suflet prin spectacolele pe care credincioșii le văd și le aud. Mai mult ca niciodată, ei vor încerca să facă o predică din Liturghie și toate artele vor fi chemate să predice religiunea lui Iisus Hristos" ⁴⁾). În această privință, a rolului misionar pe care l-a avut și-l are Liturghia și celelalte sfinte slujbe în general, nu avem a aminti decât de spectacolul nespus de măreț pe care l-a admirat misiunea păgână a Rușilor, în biserica Sf. Sofie dela Constantinopol, admirație care i-a hotărât să primească creștinismul răsăritean. Ei au mărturisit că, „în Cer li se părea că erau“; tot timpul cât a ținut Sf. Liturghie.

1) Idem, pag. 458.

2) Vezi Emile Mâle, op. cit. pag. 123; 97—112; 99.

3) Ibidem, pag. 376.

4) Fernand Mouret, op. cit. pag. 458.

Din tot ceea ce am arătat până aici, socotim că reese desul de lămurit rolul cel mare al Catedralei în evul mediu și faptul că ea, prin felul cum se înfățișa, era o predică pentru lumea creștină și păgână. Intr'adevăr, după spusa Sf. Vasile cel Mare, pictorii au făcut prin tablourile lor pentru religione, tot atât cât și oratorii prin elocvența lor¹⁾. Și aceasta au făcut-o nu numai pictorii, ci și sculptorii, pentru Occident mai ales, și arhitecții și muzicanții. Prin toate acestea, reese mult ajutată și ușurată însăși predica, însă nu înlocuită, ba din contra, putem zice, că acum mai mult ca oricând se cerea predica. Acum, întreg învățământul se predă poporului de preot, prin predică²⁾.

În evul mediu „orice discurs este aproape o predică”, a vorbi e a predica. Artă de a predica e toată arta cuvântului (Victor Le Clerc, *Histoire litt.* XXIV, 414) și cum va zice în curând Henri de Hesse: *Ars predicandi est scientia docens de aliquo aliquid dicere*. Intr'adevăr baroul e mut și elocvența politică nu s'a născut încă. Se studia retorica, numai pentru a servi nevoii amvonului³⁾.

În acest timp nu se inventase încă tiparul, așa că singurul mijloc de învățământ era acela al predării orale. Manuscrisele erau foarte scumpe și, afară de aceasta, nefiind școli atât de multe, marea majoritate a lumii nu era cunoscătoare a scrisului. Predica era chemată să suplinească și tiparul și lipsa de școli. Preoții erau datori ca prin predică să facă din ascultătorii lor niște fii ai luminei, prin cunoștința adevărului creștin. Din cele ce vom vedea în capitolele următoare, se va putea constata cât de bogată a fost activitatea predicatorilor în evul mediu, pentrucă, pe deoparte, ea era impusă de însăși datoria de păstor, iar pe de altă parte, era cerută de nevoile timpului. Ceea ce e mai du-

1) Omilia XXII.

2) Fernand Mourret, op. cit., pag. 458.

3) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 13—14.

reros e că, din aceste predici ale evului mediu, nu s'au păstrat prea multe, tocmai din cauza lipsei tiparului, și a activității prea multiple a predicatorilor, cărora le-ar fi răpit mult timp, dacă ar fi preparat și în scris predicile: deaceea, nu avem toate predicile rostite de ei¹⁾.

Prin cele ce am arătat în capitolul de față, socot că s'a putut vedea care era ogorul cel mare al predicii în evul mediu, în care se cerea să se facă bogate însămânțări și pliviri de către harnicii predicatori ai acestei epoci.

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 75.

CAPITOLUL II

PROBLEMELE TRATATE DE PREDICATORI IN EVUL MEDIU

Scopul predicii e de a îndupleca voia ascultătorilor prin convingeri puternice, pentru a împlini voia și învățătura cea sfântă a lui Dumnezeu. Predica atunci își ajunge ținta, când ceea ce propoveduește mișcă într'atâta inimile ascultătorilor, încât ei cu nerăbdare se silesc să treacă la înfăptuirea celor auzite. Deaceea pe dreptul, succesul unei predici se judecă după roade. Predica e pentru viață. Ea propoveduește o nouă viață, în duh. Și cu cât ajunge ca să hotărască pe ascultători la un trai mai creștinesc, pentruca ei să părăsească patimile și dorințele vinovate de până atunci, cu atât succesul acelei predici este socotit mai mare. Să cucerești inimi, nu pentru moment, ci pentru veșnicie, și în acelaș timp să învingi dușmanii cuibăriți în sufletele ascultătorilor, să-i alungi și să aduci pentru fiecare un cer nou, purificat și îmbietor către scopurile cele mai sfinte ale unei vieți nouă.

Astfel de predicatori, cu astfel de isbândiri, ca și astăzi, au

fost și în evul mediu. Ei atrăgeau în jurul lor mulțimi în un număr așa de mare, încât nu mai încăpeau, nu numai în biserică, dar nici în piețe publice, Atât de multă lume venea să asculte pe marii predicatori, cari erau în acelaș timp educatorii și îndrumătorii lor în cele ale sufletului. Un emerit cunoscător al evului mediu, și sub această înfățișare, Auguste Charaux, ne arată cât erau de apreciați predicatorii de seamă din acest ev : „la ei veneau să-i asculte lume așa de multă, încât o piață publică, era la fel cu freamățul unui mic ocean“ ¹⁾. Ei bine, acești maeștri ai cuvântului apostolic, reușeau ca „prin elocvență să miște inimile și să schimbe voințele ascultătorilor“ ²⁾.

Iată, prin urmare, cum prin o predică izbutită, se înduplecă voia ascultătorilor, întronându-le în acelaș timp și dragostea de cele propoveduite, până a-i hotări să le înfăptuiască și, în acelaș timp sunt apreciați, iubiți și căutați înșiși predicatorii. Și cât de mult iubesc ascultătorii pe predicatorii de seamă, avem exemple nenumărate în acest ev. Astfel, Filip Berruyer — care a fost episcop de Orleans timp de 40 ani, și apoi arhiepiscop de Bourges 24 ani, mort la 1260, era atât de iubit de auditorii lui, încât, când el cobora din amvon, toți se înghesuiau în juru-i pentru a-i binecuvânta pe ei și pe copiii lor, pentru a vorbi cu el, sau cel puțin, în fanatismul lor de admirație, să se atingă de vestmintele lui, ori de amvonul în care a vorbit“ ³⁾. Numai din acest exemplu ne putem face o idee de ce influență mare avea asupra ascultătorilor un așa predicator. La fel se bucura de o mare autoritate învăluită în aceeași dragoste din partea mulțimilor, alt adevărat apostol, carmelitul breton Tomas Conecte, care, în 1428, predica în Flandra, străbătând depărtările călare pe un măgar. El evangheliza câte 15 și 20.000 persoane în plin aer.

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 347.

2) Ibid., pag. 349.

3) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 71.

După ce-l auzeau, femeile „din societatea înaltă, își aruncau gătelile scumpe, pentru a lua altele asemenea femeilor sărace“¹⁾. Iar la Anton de Padova, veneau atâția să-l asculte, încât nici un teatru nu era atât de spațios, nici o biserică atât de încăpătoare și nici o piață atât de mare pentru a cuprinde poporul dornic să-l asculte“²⁾.

Predicile lui Bonaventura au avut o așa de mare influență asupra lui Ludovic cel Sfânt, încât acesta adesea mărturisea : „Eu mă țin de hotărîrea fratelui meu Bonaventura și eu spun tuturor că de 1000 ori prefer să mor decât să trăesc în veci în această lume, bucurându-mă de toată puterea regală, însă ofensând pe Creatorul meu“.

Intr'atâta doctorul serafic ridicase către Cer inima Franței, inspirând Regelui oroare de păcatul de moarte“³⁾.

Și în sfârșit, la fel ar fi să amintim de marele predicator Jacques de Vitry, care, prin cuvântul său, a mișcat atât de mult Franța, încât și astăzi trăește în memoria oamenilor“⁴⁾, apoi de predicatorul preot de Neuilly sur Mame, Foulquer, care a avut un rol foarte mare nu numai în predicarea cruciadelor, dar a fost și un luptător întreprinzător în ceea ce privește reforma moravurilor în societatea în care trăia⁵⁾.

Ne oprim aici. Am voit să arătăm ce mare influență a avut predica în evul mediu și, ca o urmare, cât de mult erau iubiți predicatorii, cari, prin autoritatea lor, cârmuiau mulțimea ascultătorilor spre împlinirea învățăturii sfinte. Predicatorii au fost cei dintâi și cei mai de seamă îndrumători și învățători ai evului mediu. Ei au dezvăluit cerul sufletesc al vieții medievale, după care noi suspinăm ; ei au pus punctul de greutate al tuturor

---

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 353.

2) Ibidem, pag. 336.

3) Ibidem, pag. 337.

4) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 53-56.

5) Ibidem, pag. 75-76.

problemelor sufletești în metafizica credinții religioase. Ei au fost cei ce au mânuit valorile de cruciați spre o revărsare vrednică de admirat, spre Răsăritul cutropit de păgâni.

Trebue, totuși, să mărturisim, că tot acest succes al predicatorilor și al predicii în evul mediu, ca și oricând, se datora numai formal predicatorilor și predicii, numai în ceea ce privește metodologia cuvântătorilor în a învăța pe oameni. Căci punctul de greutate era în altă parte, în ceea ce predicau acești predicatori mult iubiți și ascultați. Ceea ce făcea să fie căutată predica, era mai mult în ceea ce privește adevărurile pe cari ea le predica. Neîndoelnic, însă, că și felul de a înfățișa aceste adevăruri are foarte mare valoare. În predică însă, mai mult ca oriunde, valoarea cea mare se caută în cuprinsul ei, în adevărurile pe cari le înfățișezi și le tâlcuești.

Deaceea predica și interesează pe toți, întrucât cuprinsul e ca o hrană sufletească pentru orice suflet. În predică își găsește ceea ce trebue pentru mântuirea sufletului, atât creștinul, căci prin ea se întărește în cele ale credinței și a faptelor bune, cât și păgânul, pentru a primi învățătura cea mântuitoare. Adevărurile religioase din predică nu sunt numai pentru o categorie de oameni, ci toate păturile sociale, de toate vrăstele, își găsesc în ea răspuns la o întrebare sufletească care de mult îl chinue, un sfat bun, un îndemn la răbdare, la sfințenie și o supremă mângâere în necazuri, precum și un bun tovarăș în fericire.

În predică găsim rezolvate toate problemele vieții, prin prisma de vedere a credinții lui Hristos. În această privință, desigur că foarte multe sunt și problemele puse și desbătute în predicile evului mediu, dupăcum multe sunt și laturile vieții creștinești și ocupațiile vieții noastre particulare. Având în vedere acest câmp larg și deschis al predicii, fără îndoială că și problemele puse în predică sunt tot pe atât de multe. Mai întâi, vor fi acele în care se tratează numai și numai problemele religioase, în legătură cu

mântuirea sufletelor și care interesează pe toți creștinii de orice stare socială, de orice sex, de orice vârstă. Toate aceste predici își au ca temă un adevăr, o dogmă, o taină, o virtute, un păcat, un sfat, etc. probleme cari privesc pe fiecare creștin.

Afară de aceste adevăruri generale, cu totul de trebuință pentru orice credincios, mai sunt predici în cari ni se pun probleme religioase numai sub un aspect special, dat unor anumite categorii sociale. Așa avem predici pentru prelați, preoți, călugări, judecători, soldați, negustori, școlari, etc.

Tot după cuprins, avem și predici în care preocuparea principală e de a înfățișa, din punct de vedere creștin, o sănătoasă politică de guvernământ.

Alte predici au în grija lor, problemele sociale, de exemplu, moravurile ușoare ale societății, sau mizeria omenească a celor săraci, etc.

Și, înfățișat, în unele predici vom găsi o predilecție către problemele filosofice, pe care le înfățișează în lumina adevărilor creștine. Prin aceste predici, ei căutau să răspundă tuturor celor ce se mulțameau numai cu ceea ce le spunea filosofia, ne-socotind adevărurile creștine, cari sunt adevăruri absolute.

Acestea sunt ramurile bogate ale predicii evului mediu. După cum vedem, predicile își capătă distincția și după felul problemelor pe cari ele le tratează.

În de obște, subiectul predicii era în legătură cu orânduirea anului bisericesc. Prin predică se căuta să desvăluie priceperei tuturor adevărurile dumnezeiești orânduite să se citească în acea zi. Se întâmpla foarte rar, ca predicatorul să nu-și fi ales tema vorbirii sale din cele citite de el sau de alt slujitor al altarului, la sfânta slujbă din acea zi, afară numai de ar fi fost vre-o calamitate, sau cine știe ce mare bucurie publică, în legătură cu cele sufletești. Dar dacă predicatorul era iscusit, și în acest caz ar fi putut să le lege cu acele citite din Sf. Evanghelie sau A-

postol. Altfel se socotea deslegat să explice evenimentul însemnat din punct de vedere bisericesc.

În evul mediu, ca și astăzi, anul bisericesc se împărțea în patru mari perioade, după cele patru mari cicluri în care se împarte viața omenirii.

I. *„Perioada abaterii*, care se începe cu Adam și merge până la Moisi. Intr'adevăr, Adam este primul care s'a abătut dela calea lui Dumnezeu. Această primă perioadă a anului este reprezentată în Biserică prin partea anului care se scurge dela Postul Mare (Septuagesima) și până la Paști. În acest timp, se și citește cartea Facerii, căci în ea se istorisește căderea părinților noștri.

II. *Perioada reînnoirii*, începe cu Moisi și merge până la Nașterea lui Hristos. Intr'adevăr, acum e timpul când oamenii, prin profeți, au fost chemați la credință și au fost înouiți în duh. Această perioadă este înfățișată în Biserică prin partea anului care se cuprinde dela începutul Postului Crăciunului și până la Nașterea Domnului. Acum se citește Isaia care zugrăvește cel mai limpede această reînnoire.

III. *Perioada împăcării* este aceea a împăcării prin Hristos cu Dumnezeu. Ea este înfățișată în Biserică prin partea anului cuprins între Paști și Rusalii. Acum se citește Apocalipsul, care e plin de misterul acestei împăcări.

IV. În sfârșit, *perioada pelerinajului* e aceea a vieții noastre prezente, în care rătăcim ca pelerini, învingând mii de piedici. Ea este înfățișată în Biserică prin partea anului cuprinsă între Rusalii și Postul Crăciunului. Acum se citesc cărțile Regilor și ale Macabeilor unde se istorisesc numeroase lupte, cari simbolizează lupta spirituală pe care avem să o ducem și noi¹⁾.

Cu acest an bisericesc, predicatorii se puneau de acord și-și

---

1) Jacques de Voragine, *La Légende dorée*, tradusă în franțuzește de Teodor de Wyzewa, Paris, 1911, pag. 1—2 Prologue.

luau ca temă a predicii lor cele ce se citeau sau se pomeneau în acea zi la biserică, fie un adevăr din Sf. Scriptură, fie o învățătură din slujba bisericească, ori preamăreau pe sfântul din acea zi, a cărui pomenire o săvârșise. Din acest timp, avem și cărți de predici, în care se poate vedea cum predicatorii au urmat această normă tipicală a anului bisericesc. Astfel „Jacques de Vitry, în cele din urmă cardinal și episcop de Tusculum, în Italia + 1240 — și-a adunat predicile la un loc, pe care noi le avem sub titlul de *Tripartiti Sermones*. Poate că mai firesc ar fi fost *Sexpartiti*, având în vedere gândul autorului — (vezi pag. 55).

Cardinalul adaogă că el a împărțit opera sa, conformându-se anului liturgic, în cinci serii de predici, pentru duminici și sărbători, corespunzând perioadelor cari urmează: din Postul Crăciunului până la Postul Paștelui, dela Postul Mare până la Paști, dela Înviere până la Pogorirea Duhului Sfânt, și dela Rusalii până la Postul Crăciunului — și Sărbătorile Sfinților (*tempus deviationis, tempus revocationis, tempus reconciliationis, tempus peregrinationis, sancti majores et commune sanctorum*); în sfârșit, el adaogă o a șasea serie, cuprinzând îndemnuri potrivite pentru felurite clase ale societății (*secundum diversitatem personarum*). Pentru fiecare zi însemnată, el are trei tâlcuiri felurite, una de introducere, alta la Apostol și alta la Sf. Evanghelie...¹⁾

Aceste cuvântări omiletice ale predicatorilor din evul mediu, de altfel nu erau decât o urmare firescă a predicilor primilor veacuri creștine, cari în majoritate nu erau decât omilii. Vestitele omilii a străluciților Părinți Bisericești din veacurile primare aruncau lumini de tâlcuiri peste toate epocile de după ei, și normau o disciplină și metodă predicatorială în acest sens. Predicatorii evului mediu, ca și cei dinainte de ei, nu căutau decât să facă cunoscut „înțelepciunea lui Dumnezeu“, iar nu pe a lor. „Fiii

1) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 56.

luminii,, și faptele luminii nu izvorăsc decât din credință, iar credința vine din auzirea cuvântului lui Dumnezeu ¹⁾. Iată pentru ce și predicatorii acestui ev se străduiau să propoveduiască în primul loc cuvântul lui Dumnezeu, să-l lămurească priceperii tuturor și să îndemne cu el pe ascultători la toată fapta cea creștinească.

Preoții tâlcuiau Evanghelia sau puneau de se citeau cazaniile, cari nu erau decât tot o explicare a Evangheliei. Inșă, după cum dela preoții de astăzi, nu avem toată predica pe care ei o rostesc, pentru că de cele mai multe ori o țin fără s'o scrie, la fel și dela preoțimea evului mediu, nu avem toate omiliile pe cari ea le-au ținut. De atunci avem doar câteva colecții de omilii, dela foarte puțini predicatori, cari în general, la rândul lor, erau folosite și ele drept cazanii pentru tâlcuirea cuvântului sfânt. Așa de ex. în Anglia, încă din veacul al zecelea, de când a apărut, și tot timpul evului mediu, au fost foarte mult folosite colecțiile de omilii ale lui Aelfric ²⁾. Prima a fost tipărită la 990, a doua la 994 și a treia la 996. Primele două au o strânsă legătură între ele, a doua nu este decât o urmare a primei. Titlul lor e acesta: *The homilies of the anglo-saxon church*. The first part, containing the sermones catholici on homilies of Aelfric. (By, Thorpe, 2 vol. London, 1844—1845). Amândouă volumele sunt dedicate arhiepiscopului Sigeric și cuprind mai ales omilii, în sensul strict al cuvântului, adică autorul explică textul Bibliei; în aceste două se găsesc și predici pentru sărbători în general și duminici, orânduite după anul bisericesc, ele sunt întitulate sermones ca-

1) Romani X, 17.

2) Aelfric, născut în a doua jumăt. a veac. X-lea, a studiat la Winchester, unde a fost elevul lui Aethebwoold, apoi se călugări. A ajuns urmașul lui Aethebwoold. El a fost trimis în mănăstirea Cernel, pentru a instrui pe călugări. Aici a avut prilejul să muncească la prima colecție de omilii, cu care și-a început cariera lui atât de bogată. După aceea s'a întors la Winchester, unde a muncit ca profesor. Vezi Ebert, op. cit. tom. III, pag. 549.

tholici, pentru a se distinge de a treia colecție: *Lives of saints being a set of sermons on Saints' day, etc.* by Skeat, London 1881 (vol. I). În această colecție, după cum ne arată și titlul, nu se cuprind decât predici pentru sărbătorile sfinților și chiar și pentru sfinții, cari nu se serbătoresc decât în Anglia.

Ceea ce-l făcuse să se prindă la acest fel de muncă, o spune el în prefață: a fost lipsa de instrucțiune religioasă a compatrioților lui, care nu știu latina, și teama de a nu fi duși în rătăcire prin scrieri engleze eterodoxe, care se credeau pline de înțelepciune. Aceste omilii, în cea mai mare parte, sunt traduse din latinește. Aelfric pomeneste, în prefața primei colecții, pe autorii pe care i-a urmat în explicații, aceștia sunt: Fer. Augustin, Ieronim, Sf. Grigorie... Ceea ce a folosit mai mult au fost omiliile sfântului Grigore la Evangheliile¹⁾.

Tot din evul mediu mai există, în limba engleză, o colecție de predici care a apărut înaintea scrierilor lui Aelfric. Titlul acestei colecții e următorul:

The Blic-kling Homelies of the tenth century. Ed. by Morris, London, 1880 (Ele au fost astfel numite după biblioteca din Norfolk, căreia îi aparținea manuscrisul. — Wulker, Grundriss, pag. 484, și urm.). Autorul nu se cunoaște. Ele sunt din timpul regelui englez Aefred, care a contribuit foarte mult la răspândirea culturii religioase. Una din omilii, în care se tratează despre sfârșitul apropiat al lumii, care se așteaptă să vină la anul 1000 după Hristos, e datată cu anul 971²⁾. Celelalte omilii par a fi de date felurite. Unele din ele, mai mult decât altele, sunt în un stil mai vechiu decât acela care se atribue lui Aelfric, atât în ce privește limba, cât și sintaxa. Această colecție nu cuprinde numai omilii, ci și predici la felurite sărbători³⁾.

1) Ebert, op. cit. (tom. III) pag. 541—550.

2) Aceasta e predica dela Înălțare.

3) Ebert, op. cit. tom. III, pag. 547.

În Anglia au fost și alte colecții de omilii în strictul înțeles al cuvântului, de predici, care-și leagă lecția dela Biblie, pentru duminici și sărbători, explicând textul. Aceste culegeri au fost compuse la început după dorința Impăratului Lothar, pentru însuși acest Monarh¹⁾.

În Franța avem pe Paul Diaconul, care a fost la curtea lui Carol cel Mare și care a scris *Historia Romana*, a Sf. Grigorie Dialogul, dela care avem și o colecție de omilii. Aceasta e o antologie înțelept făcută și apropiată scopului propus, nu numai pentru epoca aceea, ci chiar și pentru mai târziu. Aceasta ne-o arată considerația de care s'a bucurat într'un timp îndelungat.

Ele au fost în întrebuințarea Bisericii catolice timp de zece veacuri (Dahn, p. 52). În una din omilii, explică textul biblic cu Marta și Maria. În una din ele, Paul Diaconul vede chipul vieții harnice, în cealaltă pe acela al vieții contemplative.

El dă numeroase amănunțimi despre un fel de viață și ce-lălaț. Chipul pe care-l recomandă e să ținem calea de mijloc, în unirea la un loc a acestor două feluri de viață. Aceasta este ceva caracteristic pentru autor: el, fiind călugăr, se face cunoscut mai curând ca un om practic, decât ca un om contemplativ²⁾.

Acest gen al predicii, omilia, a înflorit, după cum am arătat mai sus, în întreaga Biserică a evului mediu. Ceea ce este dureros e că nu ni s'au păstrat mai multe colecții de predici din acest timp, fie din cauză că ele erau numai rostite, fără să mai fie scrise, dar și din pricina că, pe atunci, nefiind născocit tiparul, nu ni s'a putut împărtăși nouă, celor de astăzi.

Între colecțiile de predici ale evului mediu, avem și omiliile lui *Maurice de Sully*, fost Episcop de Paris + 1196, care au ca titlu: *Exposition des évangiles de toute l'année*³⁾; apoi predicile lui

---

1) Ibidem, tom. II, pag. 160.

2) Ibidem, tom. II, pag. 56-57.

3) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 45-47.

Jean Halgrin d'Abbeville, decan al bisericii din Amiens, apoi arhiepiscop de Besançon, și, în sfârșit, cardinal episcop de Sabina, mort în 1237, Principalele omilii ale lui Jean sunt explicațiile evangheliilor și a epistolori—din cursul anului bisericesc, formând la un loc: *Summa Johannis de Abbatisvilla, de tempore et sanctis*. O a doua serie cuprinde subiecte luate din felurite pasagii din Psalmi... În ele, ca și în cele dintâi, Jean d'Abbeville, spune Henri de Gand, expune mai întâi cuvintele evanghelice și apostolice, la care apoi adaugă explicații atât de prolixе, atât de încărcate, cu texte din Scriptură, că e foarte greu să le reții¹⁾. Trecerea lor se poate explica în felul următor: fiecare predică cuprinde două tâlcuiri felurite ale textului; cea dintâi tâlcuește simplu cuvintele sau faptele (*litteralis expositio*); cea de a doua desfășoară urmările și sensul mistic (*moralis-expositio*). Dar această nouă metodă oferă imitatorilor foloasele unui cadru clar și lesnicios. Două tâlcuiri se urmau fără întrerupere și se rosteau de acelaș²⁾.

E drept, că în evul mediu, mai mult ca oricând în tâlcuirea Sf. Scripturi s'a pus și mult accent pe o explicare a sensului alegoric al adevărurilor dumnezeiești. Așa, unul din predicatorii acestui ev, istorisește cuvintele Ingerului către Sf. Femei: *Jesum queritis Nazarenum?* (Voi căutați pe Iisus din Nazaret?) El tâlcuește ascultătorilor în înțeles moral, întrebarea luate, sfătuindu-i cum pot găsi pe Iisus, adică cum se pot asemăna și cum pot să se facă chiar Nazarineni; semnalând între legea nazarinenilor și anumite obligațiuni ale vieții creștine, minunate analogii neauzite, găsind, de pildă, motivul pentru care Nazareii nu intrau nepăsători la toți morții și datoria impusă creștinilor de a

1) Henri Gand, c. 38 V, Hrist. litt. XVIII, 162-177.

2) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 61.

se feri de anumiți morți, adică păcătoși dedați la lucrările morților : qui vacant operibus mortuis, etc. ¹⁾).

Alt predicator amintește profeția lui Ezechiel: *Germinet terra herbam virentem*". El se minuna de alegerea imaginii și făcu ca și asculătorii să se minuneze de noua potrivire a raportului dintre expresiunea figurată și evenimentele proorocite: culoarea ierbii, verdele fiind, zice el, o culoare dulce, mijlocie, "izvodită de natură, căreia nu-i plac extremele. Și Mesia e hotarul mijlociu între extrema luminii, a esenței divine și a întunecimii naturii omenești ²⁾).

Altul, vorbind despre acel obiect, care în povestirea lui Iosua umilea femeea din Ierihon și pe care ea l-a atârnat la locuința sa, ca un semn de mântuire, pentru a fi recunoscută și respectată de învingători în timpul jefuirii orașului,—acel brâu de culoarea focului, pe care îl atârnă de acoperiș, simboliza bunătatea însăși, pentru că bunătatea este foc și ea este funia care trage până la portul mântuirii veșnice ³⁾).

Astfel unii se abăteau în amvon în revelații bizare, în întorsături forțate de o interpretare de natură mistică și de un subtil duh al dialecticei evului mediu. Fără îndoială, ei aveau, în această ciudată muncă, care ne uimește și câteodată ne lovește, și involuntare avânturi, aprinderi puțin vizionare ale unei credințe pasionate... ei aveau acest gust, această manie a concepțiilor simbolice, proprii poporului tânăr. Totodată această curiozitate pedantică, această subtilitate scolastică, care în societatea complicată și întârziat formată, ca aceea a evului mediu,—prindea mult mai ușor decât credem ⁴⁾).

1) Albert cel Mare, *Sermo de tempore*, Opera Lyon, 1651, t. XII, pag. 70, cf. Jacquinet, op. cit. pag. 25.

2) Jacques de Voragine, *Sermones quadragesimales*, Paris, 1518 Cf. Jacquinet, op. cit. pag. 25.

3) Bonaventura. In die Pentecostes, sermo II, cf. Jacquinet, op. cit. pag. 25.

4) Jacquinet, op. cit. pag. 26.

Din numărul cel mare al predicatorilor evului mediu, cari au folosit acest gen al omiliilor, desprindem pe unul dintre străluciții predicatori, care a fost și printre primii, în ceea ce privește interpretarea pe care a dat-o Sf. Scripturi, în predică. Acesta e Bernard de Clairvaux, care, în bogata sa operă oratorică, ne-a lăsat și omilii propriu zise, dar și comentarii. Cele mai multe din predicile lui au ca titlu — *Diversis*. În ele tâlcuește, de cele mai multe ori, un text din Sf. Scriptură. Omilii propriu zise are numai patru — *de Laudibus Virginis* și șaptesprezece la psalmul *Qui habitat*. Pentru a se vedea spiritul oratoric ingenios, dar în același timp și ponderat în ce privește tâlcuirea Sf. Scripturi, socot ni merit ca să înfățișez măcar două crâmpeie din aceste omilii.

O primă citare o fac, chiar dela introducerea pe care Bernard de Clairvaux o are la cea dintâi omilie despre laudele Fecioarei:

„Îngerul Gavriil a fost trimis de Dumnezeu într'un oraș din Galileea, numit Nazaret, la o fecioară logodită cu un om numit Iosif, din casa lui David, și numele fecioarei era Maria". (Luca I, 26-27).

1. Care a fost intențiunea evanghelistului de a pus aici la un loc atâtea nume proprii? El a voit, cred eu, să ne facă să ascultăm cu atențiune ceea ce el istorisește cu atâta exactitate. El numește, în adevăr, pe Domnul care a trimis Ingerul, pe Fecioara către care s'a îndreptat, și pe logodnicul acestei Fecioare. El ne arată precis familia orașul și țara lor. Pentruce aceasta? Credeți voi că este ceva aici care să fie de prisos? Fără îndoială că nu. Dacă o frunză nu se desprinde din copac fără socoteală, dacă o pasăre nu cade pe pământ fără îngăduința Tatălui ceresc, ¹⁾ socotiți voi că de pe buzele Sf. Evanghelist să fi ieșit un singur cuvânt de prisos, mai ales în dumnezeiasca istorie a

---

1) Mat. X, 29.

Cuvântului? Tot ceea ce este aici este plin de adânci taine, totul respiră o firească dulceață, pentru acel care studia cu atenție aceste minuni și cari va gusta mierea din piatră și va scoate undelemnul din tăria stâncii. Căci în munți s'a strâns dulceața, colinele au lăsat să picure lapte și miere ¹⁾, în ziua când Cerul picură rouă și nourii trimit pe cel Drept ca o ploae, pământul vesel și-a deschis adâncul și a făcut să incolțească Mântuitorul ²⁾. Mulțumită bunătății Domnului, pe pământul nostru a rodit fructul Lui, și pe acest munte al munților, munte gras, bogat, mila și adevărul s'au întânit, dreptatea și pacea și-au dat sărutarea păcii ³⁾. În acest timp, pe un munte care nu este fără înălțimi, vreau să spun că fericitul nostru evanghelist, vestea, într'o limbă dulce ca mierea, începutul mântuirii noastre atât de dorite. În curând, el ca un vânt de miazăzi, mai aproape de soarele dreptății, a răspândit arome duhovnicești. Și acum Dumnezeu ne trimite încă Cuvântul Său, pentru a răspândi aromele Sale asupra noastră ⁴⁾ ...

Și, în sfârșit, socot că nu de puțin folos, poate fi de înfățișat interpretarea dela versetul: *Binecuvântat este rodul pântecelui tău*, din Omilia III-a, în care deasemenea vom putea vedea bogăția de cunoștinți scripturistice, precum și finețea spirituală a acestui orator, care se vedește prin o expunere de o înaltă oratorie bisericească. Paragraful 7 din omilia III-a.

„*Binecuvântat este rodul pântecelui tău*, pe care Dumnezeu l-a binecuvântat înaintea tuturor veacurilor și prin binecuvântarea căreia sunteți binecuvântată între femei! Căci un arbore rău nu

1) Ioel, III, 18.

2) Isaia, XLV, 8. Textul din Sf. Scriptură, tradusă de I. P. S. Nicodim, Mitropolitul Moldovei, *Gala Galaction și Pr. V. Radu*, este următorul: „Și în vremea aceea, din munți vor curge must, văile vor fi pline de lapte (Ioel III 18). *Picurați voi ceruri rouă de sus și norii să reverse în ploaie dreptatea! Pământul să se deschidă și să odrăslească mântuirea...*” Isaia XLV 8.

3) Psalmi. LXXXIV, 11.

4) Homélie I. Despre lauda Fec. Măria, Oeuvre de Saint Bernard, traduits par Armand Ravelet, t. III, 1870, pag. 321.

poate să producă un fruct bun. *Binecuvântată ești, zic eu, între toate femeile, căci tu ai scăpat de acest blestem universal: Tu vei naște copii în durere* ¹⁾, și deasemenea și de aceasta: *Blestemată e sterilitatea în Israel* ²⁾. Tu ai dobândit această binecuvântare de a nu fi stearpă și de a naște fără dureri. Crudă cerință, jug apăsător asupra tuturor fiicelor Evei! Dacă naște, e în dureri, și dacă nu naște, este pentru ea un dispreț. Durerile ei o înfricoșează de a fi mamă și disprețul legat de sterilitate o fac să nu fie. Ce veți face? O, Fecioară, care auzi și care cetiți aceste lucruri! Dacă vei naște, trebuie să suferi; dacă vei rămânea stearpă, vei fi disprețuită. Ce vei alege, Fecioară înțeleaptă? Eu nu văd, zise ea, decât strâmtorare deoparte și de alta; Eu vreau totuși pentru mine de a fi supusă disprețului și de a rămânea Fecioară, decât a zămisli pe calea poștei trupești, pentru a naște apoi în dureri. Luând această parte, într'adevăr, mă expun disprețului, dar înlătur păcatul; luând pe cealaltă cale, contrar, eu m'ași expune păcatului și nu aș fi putut înlătura suferințele. Și ce este după toate acestea, disprețul? decât o idee neplăcută a oamenilor, care se cuprinde în disprețul pe care-l arată unei femei sterpe, ca unui membru nefolositor și neroditor în societate? și încă acest dispreț nu era decât la poporul evreesc! Eu mă voi neliniști puțin, dacă nu voi plăcea oamenilor, numai ca să mă pot înfățișa lui Hristos ca o Fecioară curată și nevinovată. O, Fecioară înțeleaptă! Fecioară devotată! cine te-a învățat că fecioria este plăcută lui Dumnezeu? Care e legea, care e codul, care e pagina Vechiului Testament, care ți-a poruncit sau care te-a sfătuit sau care te-a îndemnat numai de a trăi o viață spirituală în trup de carne? de a duce pe pământ viața îngerilor? Unde ai cetit, Fecioară fericită, că *înțelepciunea trupească nu*

---

1) Facere III, 16.

2) Ieșire, XXIII, 26; Deut. VII 14.

naște decât moarte ¹⁾; căci nu trebuie de loc să măgulim trupul satisfăcându-i plăcerile ²⁾. Unde ai cetit, că fecioarele cântă un cântec nou, pe care numai ele-l pot cânta și că ele urmează Mielul pretutindeni unde merge el ? ³⁾. Unde ai cetit, de laudele pe cari Adevărul le-a adus tutuor celor ce se leapădă pe totdeauna de plăcerile trupului pentru Impărăția lui Dumnezeu ? ⁴⁾. Unde ai cetit aceste cuvinte ale Apostolului : Noi deși suntem trupește, nu trăim după trup ⁵⁾, și celelalte : Cel ce-și mărită fata bine face, iar celce nu o mărită, face și mai bine. Ai înțeles ceea ce acelaș Apostol a spus : Căci doresc ca toți oamenii să fie cum sunt și eu ; și e bine de va rămânea astfel, după sfatul pe care-l dau, căci cu toate că nu am porâncă de la Domnul despre feciorie, eu dau un sfat ⁶⁾. Dar tu n'ai știut de toate acestea ; n'ai avut nici învățătură, nici sfat, niciⁱ chiar pildă care să te fi făcut să îmbrățișezi fecioria. Numai ungerea Dumnezească a fost care te-a învățat. Cuvântul lui Dumnezeu, totdeauna puternic și creator, a fost singurul tău stăpân, și Fiul a instruit pe mama Lui, înainte de a se îmbrăca în trup muritor în sânul ei. Te-ai devotat deci pentru Iisus Hristos să rămâi Fecioară și n'ai știut că trebuia să fii înfățișată ca mamă. Ai ales să fii disprețuită în Israel, ai îmbrățișat batjocura sterilității, pentru a plăcea Aceluia pe care L-ai ales în parte, și blăstămul se schimbă pentru tine în binecuvântare, și rodnicia va fi răsplata sterilității tale" ⁷⁾.

Socot că e destul de vorbitor pentru oricine, având puțința ca numai din aceste mici crâmpoie să poată vedea ce strălucit predicator a fost Bernard de Clairvaux, și în acest gen ai

1) Rom. VIII, 6.

2) Idem, XIII, 14.

3) Apoc. XIV, 4.

4) Mat. XVII, 12.

5) II Cor. X, 3.

6) I Corint. VII, 38, 7, 40, 25.

7) Homélie III, de Bernard de Clairvaux, op. cit. pag. 333-334.

omiliilor. La fel face și în celelalte omilii, stih cu stih. Il ea, îl lămurește și face minunate aplicații la viața creștinilor. La acest mare predicator, nu observăm numai o măiestrie în a mânuși și a se folosi de Sf. Scriptură, ci, chiar când nu citează deadreptul stihuri din Sf. Scriptură, și atunci e în aceeași atmosferă a spiritului biblic care dau o însemnătate așa de mare predicilor lui.

După cum am pomenit mai sus, Bernard de Clairvaux are omilii nu numai pe acele pe cari le avem cu titlul de omilii, ci chiar și celelalte predici ale lui, își au ca temă de vorbire tot lămurirea pe larg a textului din Sf. Scriptură.

Și, în sfârșit, tot Bernard are predici — comentariu la Cântarea Cântărilor. În 86 predici, tâlcuiește această însemnată și totuși grea carte, călugărilor și fraților, căroră el însuși recunoaște că le dă „pâne, nu lapte”. În această explicare a Cântării Cântărilor, dupăcum era și de așteptat, predicatorul accentuează foarte mult explicarea mistică. Până unde merge cu această interpretare mistică, nu ar fi să amintesc decât la întâmplare, titlul cuprinsului predicii a XXII-a, în care, pornind dela stihul în care se vorbește despre cele patru mirezme ale soțului, el vede în acestea cele patru virtuți cardinale. E de însemnat totuși că, și în aceste predici, avem unele de un cuprins și de o pătrundere în a lămuri problemele cele mai grele ale credinții, încât rămâi în admirația lor, și cu nespuse de mare folos te alegi.

În evul mediu, au mai fost și alții, cari au tâlcuit prin predici, și alte cărți din Biblie. Astfel avem pe *Hugues de Saint Victor*, care a compus 10 omilii la *Eclesiast*¹⁾. Apoi mai sunt mulți predicatori cari s'au ocupat în predicile lor, îndeosebi să tâlcuiască *Psalmii*. Astfel avem pe un *Garnier de Rochefort*, epis-

---

1) Vezi *Oeuvres de Saint Bernard*, op. cit. t. III, pag. 6; mai pe larg vezi Aug. Chauraux, op. cit., pag. 327—28.

Ieromonahul Vasilie Vasilache, Predica în evul mediu.

cop de Langres † 1202, care are o serie de omilii la *Psalmii Pocăinții*¹⁾.

Deasemenea, și Jean d'Abbeville are predici la Psalmi: *Expositio in Psalmos — Sermones in Psalterium*. Și, în sfârșit, tot acesta are și o tâlcuire la „*Cântarea Cântărilor*“, despre care trebuie să mărturisim că nu prea are formă oratorică²⁾. Și încă avem pe mulți predicatori, cari ne-au lăsat colecții de astfel de omilii, dar ale căror nume nu le cunoaștem³⁾.

Genul omiliilor — prin care se tâlcuia Sf. Scriptură, Sf. Evanghelie în deosebi, Apostolul, sau alte cărți din Sf. Scriptură, era folosit de predicatori în duminicile obișnuite, sau atunci când ei vroiau să explice credincioșilor Sf. Scriptură în amănunțime. În sărbători, predicatorii, de cele mai multe ori, își luau doar tema din Scriptură, încolo ei tâlcuiau și preamăreau prăznuirea pe care o făceau.

Sărbătorile principale, de obicei împodobite cu predici, erau: Crăciunul, Tăerea-Imprejur, Epifania, Întâmpinarea Domnului, Floriile, Paștile, Înălțarea, Rusaliile, apoi sărbătorile închinat pentru preamărirea Maicii Domnului și la sfinții cei mai de seamă. „Anul bisericesc forma o dramă continuă și totdeauna re-născută, a căror întâmplări erau explicate poporului pe măsură ce ele se desfășurau în simplitatea lor poetică. Cea dintâi și una din aniversările cele mai populare și mai pline de bucurii, era aceea a Nașterii Copilului Iisus... Acum îndemnurile ajung să fie gingașe și convingătoare, poftirea la împărtășire este vie și constrângătoare⁴⁾. Nu ar fi să pomenesc, decât următorul paragraf din o predică a lui Bernard de Clairvaux, pe care a ținut-o la Nașterea Domnului:

1) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 50—51.

2) Ibidem, pag. 62.

3) Ibidem, pag. 182.

4) Ibidem, pag. 367, vezi Ms. lat. 16505, fo. 199; 16481, Nr. 43; 13316, fo. 190. etc.

„O, omule, de ce te temi? de ce tremuri, când te apropii de Domnul? El a venit pe pământ ca să ne mântuiască, nu ca să ne judece. Odinioară, un servitor credincios te-a îndemnat să furi diadema regală pentru a o pune pe fruntea ta. Prins asupra faptului, aveai pricina să te temi și să fugi dinaintea Regelui adevărat. Sabia de foc și fulgera gata asupra ta. Astăzi, tu ești alungat, tu mănânci pâine din sudoarea frunței tale. Un glas a răsunat pe pământ, pentru a vesti venirea marelui stăpân. Unde vei merge să te ascunzi? Ah! nu fugi, nu te ascunde. El vine dezarmat. El caută să te mântue, nu să te pedepsească. Și, în sfârșit, să nu mai zici: Eu am auzit glasul Tău și m'am ascuns,¹⁾ iată-mă tăcut și fără glas. Căci plânsetele Lui stârnesc mai mult milă decât frică sau ce este grozav pentru unul nu este pentru toți. Iată un mic copil, o mamă fecioară îi înfășoară cu fașă mâinile și picioarele Lui plâpânde. Și tu te temi? Ah! această priveliște trebuie să te facă să înțelegi că, dacă El vine, aceasta nu este pentru peirea, ci pentru mântuirea ta. El este pentru a te slobozi și nu pentru a te înlănțui. Iată-l, El și luptă cu dușmanii tăi, iată puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu și umilește capetele îngâmfate și trufașe“²⁾).

Guérson, care a fost și un strălucit predicator, vorbind la Crăciun, arată că, prin nașterea lui Iisus Hristos, Dumnezeu a fost slăvit, iar pe pământ s'a adus pacea³⁾).

După aceste sărbători ale Nașterii Domnului, pe care toți preoții le slăveau prin cuvinte alese și prin gânduri sărbătorești, venea prăznuirea Tăierii-imprejur, cu întregul alaiu de veselii lumești ale Anului Nou, pe cari, deasemenea, predicatorii nu în-

---

1) Facerea, III, 10.

2) *Pour la nativité du Seigneur*, sermon 1, *Oeuvres de St. Bernard*, op. cit. tom. III, pag. 363.

3) Vezi Auguste Charaux, op. cit. pag. 363.

cețau a le huli¹⁾ și a arăta care trebuie să fie veseliea cea mare a creștinului. Și, în sfârșit, după Epifanie și Stratenie, care erau ca o prelungire a bucuriilor Crăciunului, venea renunțarea la cântare și veselie. Postul întindea vălul lui de pocăință, păstorul cât mai des aduna oile în jurul amvonului²⁾. Iar către sfârșitul acestui post, venea sărbătoarea Floriilor, cu procesiunile ei..., apoi Săptămâna Patimilor cu duioasele slujbe ale Deniilor, la care se făcea și tâlcuirea ceremoniilor, care sunt adevărate scene liturgice³⁾.

În ziua de Paști, solemnitatea slujbei, mai ales în Răsărit, este ceva dumnezeesc, atât prin frumusețea cântărilor, cât și prin întreaga atmosferă bisericească a acestor înalte clipe. Acum, în de obște, după cum spune un vestit predicator din Apus, Robert de Sorbon: „*Predica este scurtă și prânzul lung*”⁴⁾.

După Înviere, în chip firesc, veneau sărbătorile care încununau aceste bucurii ale biruinței vieții asupra morții: Înălțarea Domnului și Rusaliile. Afară de aceste mari sărbători, mai erau și altele, ca: Aflarea Sfintei Cruci, la care, deasemenea, se țineau predici. Către sfârșitul anului bisericesc, la 1 Noembrie, era o sărbătoare foarte solemnă, a Tuturor Sfinților. Acum se făcea și pomenirea morților. Datoria obștească, pe care o avem față de morți, era arătată pe larg în predica lui Toma din Aquino. Acestea sunt: înmormântarea, rugăciunile, milostenia și ofranda Sf. Jertfe — la Liturghie⁵⁾.

Între sărbătorile anului bisericesc, erau și acele închinare Maicii Domnului și cari, deasemenea, erau prăznuite cu cea mai mare

1) Vezi Ms. fr. 13314, fo. 18; 16481, no. 93, etc., cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 376, 368.

2) Vezi ms. fr. 187; 423, fo. 44; Ms. lat. 16955, cf. Ibidem, pag. 368.

3) Vezi Ms. lat. 15971, fo. 171; 2516, fo. 39; fr. 13314, 1822, cf. Ibidem, pag. 368.

4) Ms. lat. 15971, cf. Ibidem, pag. 369, 370.

5) S. Thomae, opera omnia, XXVIII, 717, cf. Ibidem, 372.

cinste. Aceste sărbători erau : Nașterea Fecioarei Maria, Intrarea în Biserică, Bunavestire și Adormirea. „La aceste sărbători, predicatorii foloseau cel mai interesant material de vorbire. Devoțiunea pentru Mama lui Dumnezeu a fost viu stimulată de Bernard de Clairvaux în veacul al XIII-a. În cinstea Fecioarei Maria, nu numai că s'au compus foarte multe cuvântări¹⁾ și chiar poezii, ci avem laude și în textele cele mai lumești, în cântecile din popor. În acelaș timp, s'a luat obiceiul de a se invoca Fecioara Maria, la începutul fiecărei omilii. Se pare că, dintre toate sărbătorile în cinstea Fecioarei Maria, apoi Nașterea Fecioarei (8 Septembrie) inspira cel mai mult pe predicatori, și deasemenea și Bunavestire²⁾.

La sărbătorile Sfinților mai de seamă, deasemenea se săvârșeau slujbe mărețe, la cari luau parte foarte mulți credincioși. Preoții se înfățișau înaintea lor și proslăveau pe sfinți, nu numai cu slujbe sărbătorești, ci și cu predici festive.

Materialul pentru predicile sfinților în evul mediu, era izvorât dintr'o bogată literatură aghiografică, pe care mulți preoți o alcătuiau sub formă de biografie. Astfel, în veacul IX preotul Eulogiu din Spania a scris *Memoriale Sanctorum*, în 3 cărți, și un *Apologeticus sanctorum*.

În descrierea mucenicilor sfinților, descoperim o elocvență naturală, prin care se vedește individualitatea autorului³⁾.

Tot în veacul IX, Walahfrid Strabo, un elev al lui Raban, din mănăstirea Fulda, care a fost și Cancelarul lui Ludovic Germanicul, a scris multe vieți de sfinți, din care cea mai izbutită este *Vita S. Mammae*⁴⁾. Alt strălucit aghiograf e și savantul Huc-

---

1) Vezi predicile lui Elinand, a lui Jean de Verceil din ms. fr. 13316, cf. *ibidem*, pag. 373; deasemenea și a lui Guéric, abate de Igny, în *Oeuvres de St. Bernard*, op. cit. pag. 701, 720; 798, 806.

2) Vezi ms. lat. 16505; fr. 13316, fo. 125, cf. *ibidem*, pag. 373—375.

3) Ebert, opus cit. t. II, pag. 330.

4) *Ibidem*, pag. 173.

bold de Saint Amand¹⁾ care deasemenea se distinge în descrierea vieții sfinților. Alți aghiografi au descris numai viața unor sfinți, pe care au înfățișat-o în toată bogăția de amănunte. Astfel avem pe un Odon de Cluny, care a scris o lucrare întinsă despre viața S. Gerald²⁾, apoi călugărul Almanus din Mănăstirea Hautevillers care a scris foarte pe larg viața Sf. Elena, însă în chipul unei omilii de laudă³⁾. În Răsărit, diaconul Ignațiu, mai târziu episcop de Niceia a scris viața Sf. Tarasie, a sf. Nichifor, și poate și pe a lui Grigorie Decopolitul.

Și tot către sfârșitul veacului al IX, un oarecare Niceta a scris pe larg viața Sf. Teoctist și a Sfintei Maria Egipteanca etc.⁴⁾. Iar în veacurile viitoare, până în al XII, avem descrisă pe larg viața Sf. Luca cel Tânăr, a Sf. Ecaterina, a Sf. Andrei cel Bun⁵⁾. Dar acel care a strâns și a orânduit aceste vieți de sfinți și ale altora, ca a lui Efrem Sirul, Ion Hrisostom, etc. a fost Simeon Metafrastul — în veacul XII. El prezintă în aceste biografii mai mult fapte istorice, fără nici un fel de ornamentație literară...⁶⁾.

Radbod, episcop de Utrecht (+ 917), scriind mai multe predici la feluriți sfinți, arată că nu e de ajuns să ascuți numai învățăturile religiunii, ci mai ales trebuie să împlinești spuselor lor. Pentru aceasta el dă ca pilde viețile feluriților sfinți, a Sf. Willibrand Mărturisitorul, a Sf. Bonifaciu, mucenicul, și a altor mulți sfinți. O predică, care încă se păstrează, rostită în cinstea Sf. Amalberga, e de un caracter cu totul deosebit, atât ca fond, cât și ca formă. De o naștere strălucită și o frumusețe rară, Amalberga (+ 772), după moartea părinților, a dus o viață ascetică...

1) Ibidem, pag. 200.

2) Ibidem, t. III, pag. 210.

3) Ibidem, pag. 216.

4) N. Iorga, op. cit., t. II, pag. 98, 100 și urmare.

5) Vezi ibidem, pag. 162—164.

6) Vezi ibidem, pag. 164—166; vezi ibidem, vol. III, pag. 200 și urmare.

Ea a dat la săraci bogate milostenii. Reputația frumuseții sale trezi dorința lui Carol cel Mare de a o lua în căsătorie, dar ea îi refuză cererea. Se ascunse într'o biserică, pentru a scăpa de a se apropia de ea. Era ca țintuită pe pământ, astfel că Regele, vroidnd să o ridice cu forța, îi rupse un braț. Ea voi să rămână credincioasă lui Hristos, logodnicul ei.

Această predică se încheie cu o apărare ditirambică pentru sfântă. Stilul în deobște e simplu, însă în așa fel, încât el ne dă o frumoasă mărturie despre elocvența religioasă a lui Radbot ¹⁾).

Pomenim încă și altă predică, pentru însemnătatea pe care o are pentru istoria timpului său. E vestita biruință pe care moaștele Sf. Martin au avut-o asupra Danejilor, care, în 903, au năvălit, asupra orașului Tours. La vederea moaștelor, păgânii au fost cuprinși de o așa mare frică, încât își pierdură cumpătul și, clătînându-se ca oamenii beți, au fost omorâți de creștinii cari mergeau împotriva lor. Radbod e așa de însuflețit de această minune, încât nu șovăiește să o asemene cu cea făcută de Iosua, când a oprit soarele...²⁾).

Deasemenea și vestitul Bonaventura are multe predici la feluriți sfinți, dar încă netipărite. Apoi alt însemnat predicator din veacul 13, Evrard de Vilebenis, ne-a lăsat o carte de predici la sfinți, cu titlul: *Summa de festis* ³⁾).

În deobște, predicatorii cari ne-au lăsat predici pentru Duminicile de peste an, în care se tâlcuește de obicei Evanghelia și Apostolul, deasemenea au alcătuit și predici pentru sfinți, așa că, în colecțiile lor de predici, avem și predici la sărbătorile sfinților. Astel este Maurice de Sully, *prin colecția sa de predici: Exposition des évangiles de toute l'année sur le dimanche et les fêtes*. Precum se vede, la sfârșitul colecției, avem și predici pen-

---

1) Ibidem, pag. 199.

2) Ibidem, t. III, pag. 200.

3) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 176.

tru sfinții mai însemnați, precum și pentru feluritele sărbători mai mici, Aceste predici au fost scrise pentru a fi studiate de preoți și rostite apoi credincioșilor... Probabil că autorul le-a rostit, pe toate sau în parte, înainte de a le uni într'un volum. ¹⁾ La fel avem, la un loc cu predicile pentru celelalte duminici, un șir de predici la sfinți, în limba engleză, despre care am pomenit mai înainte. E vorba de predicile lui Aelfric, care, pentru a le deosebi de cele dintâi, le-a unit într'o singură colecție, sub titlul de—*Lives of Saints being a set of sermons on Saints day*— pe când primele colecții cuprind omilii la duminicile de peste an. ²⁾

În sfârșit, în numărul cel mare al predicatorilor din acest timp, la fel putem cita și pe Jean d'Abbeville, care are o colecție de predici: *Sermons sur les dimanches et sermons sur les saints* ³⁾. Ar mai fi să citez încă multe colecții de predici la sfinți și încă mai mulți predicatori din acest ev, cari au slăvit în predicile lor virtuțile sfinților și înțelepciunea vieții lor creștinești, pe care ei căutau să le înfățișeze contimporanilor drept pilde. Aceasta cu atât mai mult, cu cât ne gândim la însemnătatea cea mare pe care sfinții au avut-o în evul mediu. Ei bine, această mare înrăurire și acest mare cult al sfinților, dus până la fanatism, nu ar fi fost, dacă nu erau predicatorii cari să îmboldească aceasta și să hrănească această însuflețire printr'un bogat material informativ cu privire la viața sfinților. Pentru lumea medievală, sfinții au avut o însemnătate neînchipuită. *Sfinții*, după cum pomenește un vestit medievalist, Emile Mâle, *erau unica știință a omului... ei erau amestecați în toate gândurile și în toate faptele lui*. Pentru creștinii evului mediu, sfinții nu erau numai eroii istoriei lumii, ci și rugătorii și ocrotitorii lor. La naș-

1) Ibidem, pag. 47.

2) Ebert, op. cit. t. III, pag. 549-550.

3) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 62; vezi și Auguste Charaux, op. cit. pag. 335.

tere, prin taina Sf. Botez, creștinii primeau numele unui sfânt, care era apoi ocrotitorul și pildă de viață pentru noul născut. Acest nume nu era dat la întâmplare: se alegea mai cu seamă acela al bătrânilor episcopi, a vechilor călugări ai provinciei, ale căror moaște făceau minuni. Multe nume de botez ajungeau să fie nume proprii, cinstind încă până astăzi provincia de origine a familiei din care scobora. Copilul, ajuns vrâstnic, își alegea un meșteșug și intra într'o corporație. Un nou sfânt se adăoga. Dacă el era cioplitor de piatră, nu lucra la sărbătoarea Sf. Apostol Toma; dacă era plăpumar, la sărbătoarea Sf. Blaise; dacă era tăbăcar, la aceea a Sf. Bartolomeu. În acea zi, el uita greutatea meseriei și lungimea zilelor. Mândru ca un cavaler, el mergea în urma steagului sfântului patron, lua parte la Liturghie, cu stăpânii și tovarășii, apoi lua masa împreună. Numele sfinților erau cele mai bune amintiri ale tinereții. Cele mai mari serbări erau când se desfășurau splendidele procesiuni, când străluceau sicriile, când se jucau misterele, când cetatea însăși era în sărbătoare, împreună cu aceea a sfinților cari erau patronii orașelor...

Sfinții zmulgeau pe oamenii evului mediu dela viața lor monotonă, obligându-i să-și ia toiagul și să străbată lumea. Toți călătorii acestui timp erau pelerini. Cei mai săraci mergeau din mănăstire în mănăstire, până la sfântul Iacob de Compostela...

Bisericile, pustietățile, fântânile sfinte erau toată geografia de atunci... În suferinți, ei așteptau dela sfinți vindecarea. Impotriva frigurilor, ei invocau pe sfânta Genevieve din Paris și contra durerilor de gât, pe sf. Blaise, etc.... Natura, universul întreg, rostesc slava sfinților. Calea lactee, se numește „drumul Sf. Iacob“ etc. ¹⁾.

Iată însemnătatea cea mare pe care au avut-o sfinții în epoca medievală. Această comuniune atât de strânsă între creș-

---

1) Emile Mâle, op. cit. passim, 308, 309.

tini și sfinți ; această dragoste și credință în sfinți, care înflăcărează pe creștini până la cele mai mari jertfe, nu poate să fie decât rodul unei bogate sămănări a învățaturii creștine și a respectului datorat sfinților, prin care, cu prețul celei mai mari râvne și jertfe, preoții au predicat credință și dragoste față de acești eroi ai creștinismului. Căci, după cum spune și Sf. Apostol Pavel : *credința isvorăște din auzire ; iar auzirea din Cuvântul lui Dumnezeu*¹⁾. La fel putem spune și noi : *credința în sfinți isvorăște din auzire, iar auzirea din propoveduirea vieții și a minunțiilor lor*, pe care, cum am văzut-o după roade, s'a făcut cu atâta râvnă și atât de bogată și, desigur, după puterea oratorică a celui care o propoveduia, de unii cu mai puțin talent, de alții cu mai puțin har în vorbire, dar cu mai multă tărie prin pilda vieții lor creștine.

Predicatorii evului mediu au căutat să prezinte prin predică, nu numai pilda vrednică de urmat a sfinților cari întrupau în persoana lor o sumă de virtuți, ci ei s'au străduit ca și în parte și pe rând, să explice și să înfățișeze frumusețea fiecărei virtuți cari împodobeau pe sfinți. Și aceasta este de urmat cu atât mai mult, cu cât ne gândim că, în deobște, pentru mai mulți, viața unui sfânt e orbitoare și plină de înălțimi, la care noi ne socotim nevrednici de a ne urca, privind la viața lor luată în întregime. Pe când, de ai privi ațintit întreaga evoluțiune pe care au trăit-o sfinții, aflând cum au practicat ei o îndelungată vreme o anumită virtute, pentru ca astăzi să ajungă la așa scilipiri, nu ne-am descuraja, pentru ca și noi, la rândul nostru, să le urmăm pilda.

Această grijă de-a înfățișa datoriile creștine bucată cu bucată, și apoi de a înlătura pe rând păcat cu păcat, au avut-o și predicatorii evului mediu. Pentru a putea străbate întreaga gamă

---

1) Rom. X, 17.

a tuturor sunetelor unei vieți nepătate, pentru ca la urmă să dea armonia unei orchestrații minunate a vieții în duh, ei au pornit dela virtuțile prime și cele mai principale, pentru a ajunge să încununeze viața cu tot ceea ce este înălțime și frumusețe de trai creștinesc. Credința, dragostea, nădejdea, dreptatea, mila, bunătatea, curățenia, rugăciunea, ascultarea, răbdarea, iar apoi pe rând acestea și celelalte virtuți creștinești formau subiectul de vorbire a tuturor predicatorilor, în zile de duminici sau sărbătoare. Și desigur că, dacă acestea erau subiecte pentru o predică și zeci de predici în sensul unei virtuți, apoi venea ca întregire subiectul altor predici despre păcate, partea negativă a acestor virtuți. Și atunci, iarăși, rând pe rând, se înfățișau păcatele: necredința, ura, desnădejdea, nedreptatea, imoralitatea, și întregul șirag al nefericirilor noastre.

Episcopul de Orléans, Teodulf, — din epoca lui Carol cel Mare — descrie cele șapte păcate de moarte : gula, moechia, fraus, avaritia, invidia, tristitia, ira... Arată că, împotriva acestor dușmani, Dumnezeu a dat ca arme virtuțile opuse lor, la fel cum un înțelept medic vindecă, întrebuițând leacuri împotriva răului. Aceste virtuți sunt : jejunia, pudicitia. Impotriva zgârceniei, stă fapta de a da (operatio dandi). Vine, în sfârșit, dragostea de Dumnezeu și de aproapele (dilectio domini et fratrum); se combate mâhnirea prin mângâerea frățească, rugăciune și citirea Bibliei; mânia prin răbdare; mândria prin exemplul lui Iisus Hristos, teama de pedeapsă și dragostea de perfecțiuni. Dar autorul nu ne dă leacul contra hoției (fraus)...¹⁾

Și așa rând pe rând, oridecâteori aveau prilejul, toți predicatorii dădeau sfaturi pline de vervă oratorică, și de râvna evanghelică, cu privire la orice virtute. În tratarea subiectelor, ei se foloseau și de temeuri ale minții și de istorisiri profane, de fa-

---

1) Ebert, op. cit. t. II, pag. 86.

bule chiar și de comparații, spre a scoate mai bine la iveală o virtute, ori spre a înfiera un viciu. Un predicator de seamă Henri de Provins, vorbind despre milostenie, se folosește de următoarea comparație plină de învățăminte :

„Când vine un om să cineze seara, la unul din vecini sau din prietenii lui, acela trimite să-l întovărășească un servitor cu un fanar, pentru a-l feri de vreo cursă și pentru a nu se murdări de glod. Dacă servitorul poartă acest fanar la spatele aceluia pe care-l întovărășește, el nu se va împiedeca și nu va cădea într'o cursă. Astfel e milostenia, pe care noi o păstrăm ca să fie împărțită după moartea noastră. Voi pregătiți-vă un fanar pe care să-l purtați la spatele vostru, iar cât timp trăiți, purtați-l înaintea voastră“ ¹⁾).

La fel tratează despre toate virtuțile și păcatele fratele Laurențiu, în colecția lui de predici, *Somme des vices et des vertus*. Acest predicator e duhovnicul lui Filip cel Îndrăzneț ²⁾. Astfel, fiecare predicator și fiecare autor de predici, au predici pentru lauda virtuților și înfierarea păcatelor. La unii din ei, găsim îndemnuri așa de puternice la pocăință, cum este acela pe care-l face Mihai Menot, predicator dela sfârșitul evului mediu, încât ele pot să stea în orice antologie de predici din zilele noastre.

„Ce este a petrece 16 sau 20 ani în plăcerile veacului, împlinindu-ți poftele plăcerilor, pentru a fi apoi în veșnicie în focul iadului! Astfel, gândul morții ne duce la pocăință; noi vom muri toți și ca apa vom intra în pământ și nu ne vom mai întoarce la suprafață. Da, vom merge toți la moarte. Apa Loire-i nu va înceta să curgă, dar aceea nu va fi aceea care trece astăzi pe sub pod. Poporul care este astăzi în oraș nu va mai fi peste 100 de ani. Acum eu sunt aici, la anul viitor va fi alt predicator. Unde este Regele Ludovic, odinioară așa de temut? Și Carol,

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 488-89.

2) Ibidem, pag. 137.

care, în floarea tinereții lui, făcea să tremure Italia? Vai! Pământul a fărâmițat trupul lui. Unde sunt toate acele tinere, de care atâta se vorbea! N'aveți voi romanul Rozei și a Melusinei și a atâtor alte frumuseți vestite? Iată că noi vom muri cu toții, și ca apa vom intra în pământ, pentru a nu ne mai întoarce la suprafață. Eu mă tem că, dacă Dumnezeu nu va arunca asupra noastră o privire de milă, vom merge cu toții în iad, păcătoși nevrednici. Eu voiesc să vă conving ca să vă pocăiți, pentru ca Dumnezeu să fie în pace cu voi, urmând textul pe care l-am ales; *Doamne, nu te mânia*"¹⁾.

Întreaga operă de asistență socială a evului mediu: spitale, cămine pentru oaspeți, ajutorarea celor săraci, nu erau izvorâte decât din dragostea și milostenia creștină. Ele erau, putem zice, o minune a dragostei creștine, pe care predicatorii o făceau să se ivească și apoi o mențineau prin râvna dragostei, care rezulta din predicile lor. N'ar fi să amintesc decât de preocuparea cea mare pe care a avut-o predicatorii de leproși. Ei au hotărât mulțimea cea mare a creștinilor, să sară în ajutorul lor. Mulți predicatori vorbeau pe larg, în predicile lor, despre această boală. Astfel, Jacques de Vitry, arată că numele de lepră e un nume generic, aplicat și altor boale. Un predicator pe temeul Leviticului, o pune în numărul celor șapte pedepse care figurează pe lista pleșuveii. Apoi, de aici, el trage concluzia, că și în sufletul omenesc sunt șapte păcate corespunzătoare²⁾.

Jacques de Vitry a compus îndemnuri speciale pentru acești nenorociți, în care le dă din belșug cele mai gingașe mângâieri ale religiei. Tot el dă regulile în predicile lui, de felul cum trebuie întreținute spitalele, despre datoriile fraților și surorilor în

1) *Sermones quadragesimales*, Turonis declamați. Cf. Eugène Geruzez, *Histoire de la Littérature Française*, dix-neuvième édition. Paris, 1888, vol. I, pag. 246-247.

2) Ms. lat. 2516, fo. 90, cf. Lecoy de la Marche, *op. cit.* 487.

a îngriji de bolnavi, etc. O urmare a acestor îndemnuri ale predicii creștine, a fost că s'au ridicat atunci, Leprozerii în număr de 1900 în întreaga creștinătate ¹⁾).

Și așa, rând pe rând, putem arăta roadele acestei predici, cu privire la feluritele virtuți propoveduite prin ea. Astfel avem zidirile de biserici, cari sunt mărturia credinții și dragostei față de Dumnezeu, pentru care cei din evul mediu au jertfit avutul și preocupările lor, pentru a înălța acele mărețe catedrale vestite prin strălucirea lor până în ziua de astăzi. Apoi cruciadele nu sunt decât cea mai elocventă dovadă a dragostei nețărmurite de Dumnezeu și cele sfinte, pe care au sădit-o în sufletele creștinilor, predicatorii.

În ceea ce privește moravurile vieții sociale, voi căuta să arăt numai 3 laturi ale lor, pe care și predicatorii evului mediu le-au avut în o deosebită atențiune. Și anume, voi înfățișa câteva din lipsurile acestor moravuri, pe care le-au înfierat predicatorii, ca pe cele mai vătămătoare primejdii, pentru o viață fericită, virtuoasă și luminată a oricărui creștin.

Mai întâi, în ceea ce privește femeea, care are o parte atât de însemnată în crearea acestor moravuri sociale, e de amintit că femeea e deopotrivă cu bărbatul. Predicatorii au luptat ca să îplinească aceasta. „Odată căsătorită, femeea, ajunge să fie tovarășă cu bărbatul: ea nu trebuie să fie nici tutoare, nici servitoare. Tot în predici, se arată cinstea pe care soții și-o datoresc unul către altul. În ceea ce privește creșterea copiilor, arătau datoria de a-și crește copiii în duhul învățaturii creștinești”²⁾).

Foarte aspri erau predicatorii, când era vorba de a biciui, moda femeilor, care și pe atunci se purtau cu un lux și cu o

---

1) Cf. Ibidem, pag. 487-488.

2) Ibidem, pag. 434, 435.

mândrie și gând de momeală prea vădit, de care orice bun creștin se scârbește. Iată portretul parisiencelor pe care ni-l dă un discipol al predicatorului și întemeetorul ordinului predicatorilor din evul mediu, care a fost Dominic.

„Văzând una din aceste femei... așa de bine împopoțonată din cap și până în tălpi, îți dai seama cum ea respiră în întregime focul demonului. Priviți la picioarele ei : pantofii lor sunt așa de strâmți, încât le fac ridicole. Priviți la talia lor, e mai rău încă : ele își strâng pânțelele cu un brâu de matasă, de argint, de aur, de care Iisus Hristos și nici fericita sa mamă, care purta sânge Regal, n'a folosit-o niciodată. Priviți la capul lor, pe ele vedeți semnele iadului. Ce sunt încârlionțările părului și ce este acest păr al morților pe care-l poartă ? Acestea nu-s decât chipurile diavolului. De unde oare vine ca o mizerabilă și slabă făptură îndrăznește să se îmbrace cu asemenea armătură pentru a lupta contra lui Dumnezeu și pentru a da peirii sufletul lor ? Ea nu se teme să-și pună pe capul ei semnul iadului... Ea are mai multe cozi decât satana...

Acest abuz era mai ales la Paris. Pieptănătura, îmbrăcămintea și întreaga găteală sunt foarte adesea biciuite de predicatori¹⁾.

Desigur că aceasta era partea negativă pe care o prezenta o parte din femeile evului mediu, însă nu lipsea ca și dintre ele să fie pilde vrednice de urmat pe calea virtuților creștine. Despre aceste pilde de femei creștine din evul mediu, am scris în primul capitol, dintre care nu pot să nu amintesc de împărăteasa Irina apărătoarea icoanelor, de Clara din Asise și de Ioana d'Arc, cari sunt o glorie nu numai a femeilor, dar a neamului omenesc.

O plagă socială care bântuia în evul mediu și împotriva că-

---

1) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 438—439.

reia predicatorii aveau de luptat foarte mult a fost și camăta. Cămătăria este și ea privită asemenea cu hoția. Cămătarii sunt monștri în natură. Dumnezeu a creat pe plugari, clerici, soldați, dar diavolul a născocit această a patra categorie ¹⁾.

Pentru a repara această mare greșală, nu era decât un singur mijloc: restituirea. În predicile împotriva cametei, găsim multe istorisiri mișcătoare și întâmplări cari te înspăimântă. Spre curiozitate nu am să citez decât următoarele două întâmplări luate din predicile contra cametei.

„Un cămătar murind, a fost pus în cosciug, dar când a fost să-l ducă la cimitir, nimeni n'a putut să-l ridice, cosciugul era ca țintuit de pământ. Un bătrân zise atunci: „Voi știți că este obiceiul în acest oraș, ca fiecare să fie coborât în groapă de cei asemenea cu el: preoții de preoți, măcelarii de măcelari, etc. Voi nu aveți decât să chemați patru cămătari“. Sfatul a fost găsit bun și în adevăr, colegii răposatului au ridicat sicriul fără greutate“ ²⁾.

Alt fapt foarte minunat și instructiv s'a petrecut în orașul Dijon, pe la anul 1240. Un cămătar se căsătorii; el vroi să-și prăznuiască nunta lui cu mare pompă și se porni la biserica Notre-Dame, cu un șirag de muzicanți. El se opri sub portic, pentru a primi consimțământul logodnicei sale și pentru a schimba, după obicei, cuvintele de prezentare. În clipa când era gata să intre înăuntru clădirii, pentru slujirea cununiei..., alt cămătar, dar un cămătar de piatră, sculptat deasupra pragului, între ghiarele unui demon, se desprinde și-l lovi în cap cu punga lui. Neno-rociul muri pe loc și nunta se schimbă în funerarii...³⁾.

Socot că nu mică era influența predicatorilor asupra aces-

1) Ms. lat. 17509, fo. 121, 122, cf. Ibidem, pag. 416.

2) Ms. lat. 17509, fo. 121, 122, cf. Ibidem, pag. 416-417.

3) Ms. lat. 15970, fo. 478, cf. ibidem, pag. 417-18.

tor cămătări, împotriva cărora veneau cu dovezi teologice, raționale și întâmplări adevărate ca cele de mai sus.

Altă problemă religioasă și morală, care avea serioase resfrângeri asupra vieții sociale și de care predicatorii s'au ocupat cu multă râvnă, a fost superstiția. În lumea medievală, era natural ca ignoranța să dea naștere superstiției. O mulțime de practici vechi păgâne dăinuiau încă în pătura de jos a poporului. Ei bine, împotriva acestor resturi de păgânisme, predicatorii, apostolii luminii și ai adevărului creștin, au dus o luptă plină de succes, înlăturând în parte până și acele umbre de păgânisme cari încă mai stăruiau să rămână în imaginația medievală. Astfel, „Raban a compus mai multe predici, pentru tot ceea ce este necesar poporului, adică despre sărbători și despre felurite virtuți. În ele, combate și principalele rămășițe de superstiții păgâne germane, rămășiți cari sunt păstrate, zice el, prin relațiile pe cari le au cu locuitorii încă păgâni. De superstiție, se ocupă îndeosebi în omilia a 42-a și în următoarea : În prima are de subiect obiceiul superstițios, de-a arunca foc spre cer, în momentul în care luna descrește, cu scopul de a veni în ajutorul lunii și de a o apăra contra monstrului care voește s'o mănânce. Aceasta nu era singura desordine la care dădea prilej acest obicei. Raban începe într'un chip foarte popular. A fost, zice el, câțva timp liniștit, la el în casă ; într'o seară, pe când era adâncit în gândurile lui, deodată auzi un șgomot asurzitor. Atunci întrebă care-i pricina. I se răspunse, că acum se face ceea ce el istorisește cu tot sarcasmul. El nu se mulțamește cu atâta și totodată arată animalitatea și ignoranța acestor superstițioși ; el explică fenomenul care s'a petrecut.

În altă omilie, el se ridică împotriva consultației divine și a astrologilor, în caz de boală, cum și împotriva unor anumite superstiții, cari se săvârșesc mai ales cu prilejul călătoriilor, cum

e observarea păsărilor și cântecul lor... despre strănut, etc. Aceea ce trebuie să ne apere contra tuturor grijilor, e semnul Crucii... 1)

Mai erau și alte superstiții, împotriva cărora aveau de luptat predicatorii, astfel: botczul clopotelor, sau credința păgână că ei pot să se apere de grindină, prin hârtii agățate de crengi, pe cari scriau felurite blăstăme; apoi întrebarea Bibliei pentru a cunoaște viitorul, prin deschiderea și închiderea ei la întâmplare...²⁾. La ziua de 1 Mai, se mai păstrau însă câteva urme ale cultului zeiței Maia. În această zi, cântecul cucului era un augur favorabil; dacă-l auzeai de cinci ori, era un semn sigur de vindecare...³⁾. Mai erau încă și multe alte superstiții, împotriva cărora au avut de luptat prin predică preoții din evul mediu, pentru a aduce lumină și cât mai multă lumină, din lumina lui Hristos, și în această împărăție a umbrelor.

Iată cum, rând pe rând, predicatorii tratează toate lipsurile vieții sociale și individuale, luptă împotriva lor, și caută să le înlocuiască cu virtuți și cu energii morale creatoare de fericire adevărată. Dar ceva mai mult, în predicile evului mediu, nu vom găsi tratate numai problemele sociale în generalitatea lor, ci vom observa cum predicatorii s'au ocupat aproape de fiecare clasă socială. Vom găsi predici adresate fiecărei categorii sociale, în care sunt tratate problemele religioase și morale în legătură cu lipsurile și nevoile legate de acele ocupațiuni ale breslei respective.

Episcopul Jacques de Vitry, despre care am mai pomenit,

---

1) Tot în aceste omilii, autorul îndeamnă deasemenea, ca poporul să fie în pază contra bufonăriei, contra râsului care isbucnește într'un chip exagerat „*...risum excelsum et excussum non amare*“. În altă omilie, în a 63-a, atacă viciile la modă: lăcomia (gastronomia) și beția (comessatio et ebrietas) pe care le găsim la bătrâni și la tineri, fără a excepta clerul. Se laudă omul chefliu cu calitative generoase, în timp ce se blamează cei cumpătați...“ Cf. Ebert, tom. II, pag. 158-160.

2) Ebert, op. cit., t. II, pag. 15.

3) Ms. latin, 15970, fo. 409, cf. Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 424-426.

are o colecție de predici, împărțită în două : în partea întâia sunt predicile la duminicile și sărbătorile anului, în a doua : *Incipiunt sermones vulgares domini Iacobi Vitricensis Tusculensis episcopi*, adică predici comune. Ele cuprind învățături potrivite pentru toate tagmele de ascultători și pentru toate stările vieții de față. Titlul acestei colecții e următorul : *Sermones ad status, secundum diversa hominum genera et diversitates officiorum*. De toate, predicile sunt 74. De cele mai multe ori, sunt câte două și trei de fiecare pătură, care compunea societatea de atunci :

„Prelați și preoți, canonici și clerici de parohie ; robi ; judecători și avocați ; teologi și predicatori ; călugări și călugărițe ; pentru frații din felurite ordine călugărești și cavalierești : franciscani, templieri, ospitalieri ; pentru leproși și neputincioși, săraci și obidiți ; pentru oameni în doliu ; cruciați ; pelerini ; nobili și cavaleri ; burghezi ; negustori și schimbători ; muncitori și vieri ; artiști ; marinari ; servitori și casnici ; căsătoriți, văduve și celibatari ; tinere, copii și adolescenți. La începutul acestei colecții, e un prolog, în care reproduce ideile din prefața părții întâia :

In predică e nevoe de cea mai mare înțelepciune și de cea mai mare judecată. Acelaș chip deosebit de a vorbi nu e potrivit pentru toată lumea ; doctorul care voește să vindece toți ochii cu acelaș colyr e un nebun. Acela care se îngrijește de ochi nu se îngrijește și de picioare... Trebuie să vorbim un grai, iar câteodată și o limbă felurită, ținând seama dacă te adresezi către cei mari sau mici, către prelați sau către clerici inferiori... Trebuie câteodată să mustri, câteodată să lauzi, uneori să cauți mai puțin frumuseșea predicii, dar mai mult instruirea sufletelor, căutând să fii înțeles de cei fără carte, și să folosești mai mult proverbe, povestiri istorice, pilde, mai ales când ascultătorii sunt oboșiți și încep să doarmă... Și autorul povestește că într'o zi, trezi atențiunea unei mulțimi numai prin acest cuvânt : „Acela care doarme acolo, într'un colț, nu va cunoaște taina pe care eu o voi încredința vouă”. Fiecare, deodată,

își luă drept pentru sine această muștrare și ascultă în cea mai mare liniște adevărurile cele mai folositoare ¹⁾.

Acest predicator nu este singurul, ci foarte mulți predicatori aveau o deosebită grijă de îndelețnicirile ascultătorilor, precum și de pregătirea lor de a înțelege anumite probleme. Ei căutau mai ales a da îndrumările luminoase ale creștinismului pentru fiecare ascultător, potrivit nevoilor lor. Astfel, avem cuvântări către Regi, din cari n'ar fi să amintesc decât pe aceea a lui *Elinand* (călugăr cistercian + 1257), intitulată : *De constituendo rege*, în care desfășoară următoarea temă : *cum constitues regem, quem dominus deus tuus elegerit*. În această predică, desfășoară pentru rege doctrina cea mai înțeleaptă, și, în acelaș timp, cea mai liberală, în materie de guvernământ. Din această predică, socot necesar să arăt o parte a încheierii, care e o tăgăduire fățișă a maximei legiștilor, în spiritul căreia regii începeau să domnească : „*Alioquin falsum est quod in lege scriptum est ; quod principi placet legis habet vigorem*. Dealtfel tot *Elinand* a compus și o carte despre educația principilor ²⁾.

Tot în ceea ce privește politica de conducere a popoarelor, în care se arată cari pot fi idealurile politice ale tuturor regatelor europene cu privire la regatul latin al Ierusalimului, pe care pentru un timp reușise să-l înjghebeze, dar pe care apoi l-au pierdut,—un însemnat predicator din Apus—*Prevostin* sau *Prepositiv*—pe la 1206—cancelar al Parisului, ținu o serie de predici, în care a vorbit despre căderea Ierusalimului. După cum se știe, la 1187, Saracini din nou au pus stăpânire pe Locurile Sfinte. „Urmând cuvântul lui *Iov*, spunea predicatorul, *Domnul a dat moștenirea Sa în mâinile noastre, iar păcatele noastre au făcut să o pierdem... Demonii saltă în jurul mormântului. Ei mănuesc corul și cântă : Unde este Dumnezeuul creștinilor ? Sa-*

1) Cf. *Lecoy de la Marche*, op. cit., pag. 56, 58.

2) Cf. *Ibid.*, pag. 160.

racinii n'au pierdut pe Dumnezeu lor ; dar Dumnezeu Iudeilor a adormit și Dumnezeu creștinilor este cu totul mort... 1)

Astfel de argumente și încă multe altele de felul acesta folosea autorul, pentru ca să hotărască toate statele europene și în deosebi pe Franța, la o politică creștină de scăpare a Locurilor Sfinte.

În răsboaie, predicatorii fiecărei țări luptătoare, țineau cuvântări către soldați, pe care-i îmbărbătau la lupte, arătându-le chemarea lor cea mare pentru a apăra patrimoniul sfânt al țării, cu toate odoarele lui, apoi îi binecuvântau și le arătau că, „chiar de sunt puțini, biruința nu este unde numărul e mare, ci acolo unde Dumnezeu o trimite, prin harul dreptății lui” 2).

Între predicile speciale, sunt și acelea cari au fost îndreptate către episcopi. Acestea, de obicei, se țineau tot de către un episcop, la sinoadele generale ca și la cele locale, unde luau parte un număr mai mare de episcopi.

Predicele pentru preoți se țineau oridecâteori se întruneau la centrele eparhiale. De cele mai multe ori, se alcătuiseră și predici cari li se trimeteau și pe care apoi le adunau într'un volum. În ceea ce privește predicile pentru preoți, deosebim două feluri : în unele se descoseau teme cu privire la misiunea lor, iar în altele se aduceau predici pe care ei să le folosească pentru popor. Ele slujeau ca modele — *sermo ad presbyteros, sacerdotalis excitatio*, cum sunt ale episcopului Maurice de Sully 3).

Pentru călugări, deasemenea, avem predici, pe cari îndeobște le țineau, fie stareții mănăstirilor, ori episcopul locului. Astfel, *Ratherius*, episcop de Verona, în Italia de Nord, în veacul X,

---

1) Ms. latin, 14859, fo. 215, *Sermo in adventu*, cf. ibid. pag. 89.

2) Froissart, Predică către soldații lui Filip d'Arteveld în 1382, cf. Auguste Charaux, op. cit., pag. 352.

3) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 45-47.

predică întregii călugărimi de sub oblăduirea lui, o adâncă și tainică prefacere, în formă și în spirit :

„Chilia să vă fie lângă biserică și în ea să n'aveți femei”. Să nu cânte în strane fără vestminte, „numai cu alba obișnuită în casă”. „Nimeni să nu slujească Liturghia cu acele *calcania*, pe care vulgar le numim pinteni și cu cuțitele spânzurând de brâu. Să nu se amestece nimeni înarmat în scene de stradă. Nimeni să nu se distreze cu câni ori cu păsări. Să nu beți în crășme. Să nu puneți zălog vasele sfinte și veșmintele preoțești negustorului sau crășmarului... Opriți cântecele sau danțurile muerilor în pridvorul bisericii, cântecele diavolești, pe care poporul obișnuște a le cânta asupra morților, la ceasuri de noapte, și hotele de răs, pe cari le scot luând în deșert numele lui Dumnezeu atotputernicul. Să nu meargă la nuntă, să nu îngădue sângele amestecat și răpirile. Porcarii și alți păstori să vie măcar Dumineca la Liturghie. Să învețe pentru nevoile sărbătorilor calculul cel mic, adică `epactele, sărbătorile fixe (concurrentes regulares), pascalia (terminum paschalem) ¹⁾.

Alți predicatori, ca Bernard de Clairvaux și alții, au predici de explicare a dogmelor și învățăturilor bisericești numai pentru călugări. Bernard, tâlcuind sub formă de predici Cântarea Cântărilor, aceasta o face numai pentru frații și părinții din mănăstire. În introducerea dela prima predică la Cântarea Cântărilor, predicatorul spune :

„Eu, fraților, trebuie să vă predic altceva, decât ceea ce spun

1) Cella vestra sit iuxta ecclesiam et in ea feminas non habeatis... Alba in suos usus utitur. Nullus cum calcariis quos sperones rustica dicimus et cultellis extrinsecus dependentibus missam cantet... Nullus canum aut avium iocit inserviat. Nolite in tabiernis bibere.... Sacra vasa et vestimenta sacerdotalia nolite in pignore dare negotiaton aut tabernario. Cantus et chorus mulierum in atrio ecclesiae prohibete. Carmina diabolica quae super mortuos nocturnis horis vulgus cantare solet et cachimaos quos exercient sub contestatione Dei omnipotentes.... Porcarios et alios pastoris vel dominico die ad missa venire... cf. N. Iorga, Cărți reprezentative în viața omenirei, vol. III, pag. 6.

persoanelor din lume, sau, mai în scurt, eu trebuie să vă spun astfel: căci acela care e în slujba cuvântului, trebuie să urmeze sfaturile Apostolului Pavel¹⁾: A vă da lapte ca la simpli credincioși nu e o hrană vârtosă; dar sufletelor duhovnicești, sf. Ap. Pavel ne învață, după pilda sa, să le dăm o hrană mai substanțială. *Noi nu rostim, zice el, cuvinte învățate ale înțelepciunii omenești, ci noi predicăm o învățătură venită dela Duhul Sfânt, împărtășindu-vă lucruri duhovnicești celor duhovnicești. El zice încă: Noi propoveduim înțelepciunea celor deplini²⁾, și voi sunteți deplini... Pregătiți-vă deci buzele voastre să primiți nu lapte, ci pâine...³⁾.*

Și, în sfârșit, ca pentru orice categorie socială, au fost în evul mediu și predici pentru școlari, în cari putem vedea care era în deosebi duhul școalei din acel timp⁴⁾.

Pentru cei mai înaintați în învățătură, erau predici cu un cuprins filosofic, în care adevărurile credinței erau prezentate și cu temeuri filosofice, cari măreau încrederea și dădeau lustrul unor adevăruri de neînving. Din mulțimea acestor predici filosofice, desprinde una despre oracolul dela Delphi și anume despre cunoscuta maximă a acestui oracol: γνῶθι σεαυτον; adică cunoașterea de sine însuși. Totul e un tratat de filosofie morală. Oracolul păgân, zice predicatorul *Elinand*, a fost rău tâlcuit de Macrobiu și de alți filosofi. De altfel, el nu pare a fi decât un împrumut din cartea lui Iov (*Visitans speciem tuam, pon peccabis*), sau din Cântarea Cântărilor (*Nisi cognoveris te, ô pulchra inter mulieres, egredere*, etc.). Acesta este adevăratul oracol a lui Iov, pe care oratorul îl desfășoară pe larg, tratând pe rând forma din afară a omului și a vredniciei lui, a calităților generale ale sufletului,

1) I Coriteni. III, 2.

2) Ibidem, II, 13, 6.

3) Sermons premier aux Cantique des Cantiques, Oeuvres de St. Bernard, op. cit., t. III, pag. 1.

4) Vezi predicile lui Robert de Sorbona, întemeietorul Sorbonei, cf. Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 103-104; a lui Elinand și a altora.

care este rațional, nemuritor, nevăzut, fără loc, și a frumuseților lui particulare, ura răului și iubirea binelui. „*Binele nu este nimic altceva decât Dumnezeu și imitarea lui Dumnezeu*“. Aceasta este concluzia care amintește începutul măreț al tratatului *De imitatione Christi...*¹⁾.

Folosindu-se de acelaș spirit filosofic, alt predicator ne înfățișează unele din cele mai curioase mostre ale simbolismului, a cărui modă începuse să se răspândească și o găsim chiar în amvonul veacului XIII. E vorba de predica compusă la cântecul france : *Bele Aliz matin leva*. La aceasta, face o întorsătură literară... cu scopul cel mai serios, de a consfinți o poezie la modă și de a întoarce, cum se zice în cartea Eșirii : *răul în bine și deșertăciunea în adevăr*. În această predică, se încearcă la fiecare stih un comentariu subtil, chinuind înțelesul cuvintelor și al frazei, pentru a le aplica la Sf. Fecioară : „*Videamus quae sit bele Alis. Celle est belle de qua dicitur speciosa specialis, speciosa ut gemma... Hoc enim Aolis dicitur ab a, quod est sinè et lis litis ; quasi sine lite reprehensione... Ce est la belle Aolis, qui est la flos et li lis*“.

Toată este aproape pe acelaș ton. Acest interesant document al trecutului, prin amestecul limbii latine și vulgare a fost analizat de Th. Wright în o publicație periodică din Berlin (Haupt, Altdentsche Blätter, II, 143). Cântecul însăși a fost dat ca opera unui prelat. Cântecul și predica au fost atribuite de unii lui Ștefan Langton, iar de alții lui Maurice de Sully. Însă nu este stabilit cine este autorul²⁾.

Și, în sfârșit, socot că nu de mic folos poate fi și amintirea următorului crâmpiei de predică în care descoperim o adâncă pătrundere creștină a sensului vieții omenești, cu tot șiragul de

1) Cf. *ibidem*, pag. 159-160.

2) Cf. *ibidem*, pag. 91-94.

amărăciuni care ne urmăresc cât trăim. Și aceste observații sunt prezentate în o fină înfățișare filosofică. Predicatorul pornind de la cunoscutul citat din Iov: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore*, etc. desfășoară cele ce urmează :

O, omule, ascultă un scurt cuvânt! Ascultă pentru a înțelege, ascultă pentru a cunoaște, ascultă pentru a intra în tine însuși, ascultă pentru a nu pieri! Căci e cuvântul lui Iov, a celui drept care a suferit tot biciul adversității, care, în cartea experienței a cetit tot felul de dureri... Pentru ce te îngâmfi, o, muritorule? Dacă tu ești fiul pământului, tu ești fratele vermilor, tu ești din aceeași familie cu cârțița, din aceeași materie cu cărămida! Și, în adevăr, trufia te face să roșești ca și cărămida, păcatul te face orb ca o cârțiță... Când te naști, plânsul tău mărturiseste amarul tău. Tu strigi sus și tare neputința ta... Când tu ajungi la o vrâstă mai înaintată, înfățișezi o mizerie mai adâncă încă... 1) Autorul acestor minunate mărturisiri e Ștefan Langton, care a fost arhiepiscop de Canterbury † 1228.

Alt predicator din veacul XI, *Raul*, vorbește în acelaș duh.

„Om nenorocit, în fiecare zi treci dela tinerețe la bătrâneță, dela bătrânețe la moarte, și totuși te crezi cetățean al lumii. Ce? oamenii cari mor în fiecare zi, mormintele, osemintele morților cari trec în fiecare zi pe sub privirile tale, nu te mișcă deloc, nu te avertizează? Tu nu înțelegi că nu ești în această lume decât un străin și un călător? Crezi în ochii tăi... Și în acești ochi cu cari vezi tu? Răul totdeauna e rău... 2) Iată un spirit gingaș, cu toate că pare aspru. El are o asprime din dragostea de a ne îndrepta cu orice chip, prin temeiturile cele mai convingătoare.

În linie generală, cam acesta a fost materialul de predică în evul mediu. Se dădea însemnătate predicilor, ce frământau sufletele creștine din acest ev, se luminau conștiințele, se îmbăr-

1) Ms. lat. 14859, fo. 248, cf. ibidem. pag. 91.

2) Cf. Auguste Charaux, op. cit. pag. 317.

bătau voințele și astfel se ridicau fiii luminei, adevărații creștini. În lumina învățurii lui Hristos, se cuprindeau, se lumineau și se îndreptau către ideal și fericire, toate problemele vieții omenești, atât particulare cât și sociale. Putem spune că, prin predică, prin gândurile dumnezeiești pe cari le cuprindeau ele, gândurile omenești se împărtășeau cu acea euharistie cerească, care sfințește judecățile și dă tărie gândului bun, de a fi ales ucenic al învățurii creștine, ca apoi să ajungă un bun ucenic al vieții acestei pământești, unde e numai o pregătire pentru viața cea veșnică.

Putem spune că și creștinii din evul mediu, prin cele ce au auzit din predicile predicatorilor lor, au ajuns să spună și ei ceva asemănător cu Psalmistul : *Prin lumina predicatorilor noștri, am văzut lumina Tu Doamne.*

Izvoarele științifice ale materialului de predică în evul mediu

În ceea ce privește izvoarele științifice ale materialului de predică în evul mediu, în rezumat, putem spune că ele au fost trei : 1) *Evanghelia însăși* ; 2) *Evanghelia vieții omenești în întreaga ei creație și istorie* ; 3) *Evanghelia naturii*. Din aceste trei tezaure de nesfârșit pentru orice vorbitor, predicatorii evului mediu și-au luat un bogat material pentru predici.

În adevăr, cel dintâi izvor pentru predică a fost Sf. Scriptură. Dealtfel predica nici nu poate avea vreun rost, dacă nu cuprinde și nu propoveduește adevărurile din Sf. Scriptură. Numai întrucât predică această descoperire cuprinsă în Biblie, întru atât și vorbirea capătă rostul și numirea de predică. Din cele ce am arătat când a fost vorba despre materialul de predică, luat din Sf. Scriptură, socot, că nu mai am a adăoga decât încheierea, că predica evului mediu a fost o predică biblică, în cele

două înțelesuri ale cuvântului. Mai întâi în ceea ce privește tema de vorbire, textul de pornire a oricărei predici a fost totdeauna Sf. Scriptură. Apoi folosirea Sfintei Scripturi în cursul vorbirii se făcea foarte des. Dar ceva mai mult, este de luat aminte, că se făcea nu numai o citare a stihurilor în întregimea lor, ci întreaga atmosferă a predicii era cea biblică. Biblia era atât de familiară pentru predicator, încât tonul și accentul ei îl vedeai manifestându-se în vorbirea lui, chiar atunci când nu făcea o citare directă din Sf. Scriptură. În această privință, s'ar putea da ca pildă oricare predicator, dar îndeosebi ar fi să ne gândim la Bernard de Clairvaux, la Grigore Palama și alții, cari, întocmai ca și Părinții bisericești din veacurile de aur ale creștinismului, atât erau pătrunși de duhul și de cunoașterea Scripturii, încât rămâi uimit de ușurința citărilor, pe care le făceau din Biblie, cu o inspirație minunată.

Acest izvor al materialului de vorbire al predicii din evul mediu a fost atât de bogat, încât, cu cât se folosea, cu atât el se înmulțea. El nu numai că dădea adevărurile de temelie, dar în acelaș timp, înșira și nenumărate tâlcuiri ale lui. Și, în sfârșit, e de amintit, că multele cuvântări din Biblie, atât ale profeților, precum și a Mântuitorului și ale Sf. Apostoli și altele, au slujit ca pildă, și au inspirat nu numai pe ucenicii în vorbirea bisericască, ci chiar și pe cei mai vestiți predicatori, cari năzuiau ca măcar în parte să urmeze pe acești iluștri înaintași și întemeetori ai predicii creștinești.

Alt izvor al materialului de predică, în evul mediu, au fost scrierile Sfinților Părinți. În bogata și strălucita zestre rămasă dela ei, predicatorii evului mediu din Răsărit și din Apus au găsit nu numai un neîntrecut bogat material tâlcuitor al Scripturii, al dogmelor creștine și al tainelor sfinte, precum și a problemelor vieții omenești, ci și ceva mai mult, au găsit și monumentele

clasice ale predicii. La Sf. Părinți ei au găsit material prelucrat în înțelesul nevoilor predicatorului creștin din orice timp.

Această comoară de învățătură sfântă, predicatorii evului mediu au primit-o în mâinile lor dela înșiși Sf. Părinți, din vremea îndată înaintea lor. Au apărut-o ascunzându-o de sălbatecii năvălitori, iar apoi, după ce-au păstrat-o în taină și în taina sufletului lor, ca într'o cămară sfântă au folosit-o pentru creștinarea popoarelor barbare din evul mediu, și pentru înălțarea cugetării lor creștine pe culmile de gândire și simțire creștinească a Sfinților Părinți.

Pentru predicatorii din Răsărit era foarte ușor de folosit întreaga operă a Sf. Părinți, căci o aveau în grecește, limbă cunoscută, iar pentru cei din Apus, care era scrisă în latinește, limba cultă, de vorbire în tot evul mediu, pe tot întinsul Europei de Apus. Puțini erau cei din Apus care să cunoască și limba grecească, pentru a folosi scrisul Sf. Părinți din Răsărit. Cât privește pe cei din Răsărit, erau ceva mai mulți cari cunoșteau și limba latină, așa că, într'o mult mai mare măsură, vedem că în Răsărit sunt folosiți și Sf. Părinți cari au scris în limba latină.

Influența materialului de vorbire dela Sf. Părinți este foarte mare, în predica evului mediu. Aceasta ne-o explicăm, pedeoparte, prin cunoașterea limbii în care au scris Sf. Părinți, pentru care ușor le venea să citească pentru a se îmbogăți sufletește și a se lumina deplin creștinește. Dar a mai contribuit și altceva, ca materialul de vorbire a Sfinților Părinți să fie în o foarte largă măsură folosit: Atât în răsărit cât și în Apus, în timpul evului mediu, nefiind școli în deajuns care să pregătească câți mai mulți și cât mai bine pe acei ce aveau să conducă sufletește pe alții, cărora trebuia mai întâi să le dai lor învățătura sfântă, atunci ei se foloseau deadreptul de predicile Sfinților Părinți, din care ei aveau multe traduse în dialectele care se formau atunci. Pe aceste predici, predicatorul le tălmăcea el însuși ascultătorilor chiar

în clipele în care le citea. Apoi tot din predicile Sfinților Părinți se întocmeau colecții de predici, cari, sub numele de cazanii, erau foarte mult citite în evul mediu. În multe din aceste cazanii avem predici din Sfinții Părinți: a Sf. Leon, a Fericitului Augustin și a altor, cum e în acea colecție alcătuită de Raban¹⁾, sau cu Sf. Părinți din Răsărit, pentru predicatorii din Răsărit.

Iată cum Sf. Părinți au fost nu numai o bogată comoară de gândire creștinească, prin care au îmbogățit și sufletele credincioșilor din evul mediu, ci și ceva mai mult; Sf. Părinți au fost și maeștri cari au format pe predicatorii și predica evului mediu.

Sf. Părinți și toți eroii credinței creștinești au folosit pentru predicatorii evului mediu, nu numai din punct de vedere al strălucirii gândurilor lor, în o bogată literatură, dar ei au fost material de vorbire pentru predicator și din punct de vedere al vieții lor. Predicatorii de oricând, deci și cei din evul mediu, atunci când prăznuiau ziua unui sfânt mai însemnat, își aveau ca predică, de obicei, istorisirea pe larg a vieții aceluia sfânt. Și în acest ev, atât pentru cetirea pioasă a credincioșilor, cât și pentru folosirea ca material de predică, avem foarte multe aghiografii, de cele mai multe ori scrise răzleț, dar, iarăși, nu puțin avem adunate și în colecții mai mari. În acest fel, avem din acest timp renumita *La Légende dorée a lui Jacques de Voragine*²⁾ din veacul XIII, care cuprinde viețile mai ale tuturor sfinților. „Aceasta a fost cartea favorită a evului mediu”³⁾. Pe ea o citeau predicatorii, pentru a ști ce să vorbească despre viața sfântului. Din ea se citea foarte adesea credincioșilor, în loc de predică, și pe ea o citeau credincioșii pe la casele lor. Ca orișice carte, care cuprinde viețile sfinților, ele sunt interesante, mai întâi prin însuși sfântul a cărui viață o povestește, apoi prin minunile săvârșite

1) Vezi Ebert, op. cit. t. II, pag. 158-160.

2) Op. citat.

3) Emile Mâle, op. cit. pag. 322.

de ei și, în sfârșit, prin felul pilduitor în care și-au trăit viața. Această carte de aghiografie a lui Jacques de Voragine, „a fost timp de trei veacuri un izvor nesecat de ideal pentru creștinătate“¹⁾.

Odată cu aceste comori religioase ale trecutului, evului mediu i s'a încredințat și comoară de gândire a lumii necreștine. Astfel, predicatorii își aveau două izvoare din cari să-și alimenteze materialul de predică. Pe deoparte, Sf. Scriptură, Sf. Părinți, iar pe de altă parte, o bogată și strălucită cultură a clasicismului grec și roman, cari, dacă nu puteau să dea directive religioase, dădea macar o disciplină oratorică predicatorilor și, în al doilea rând, înfățișa o bogată experiență a unei vieți pline de păcate, care slujea drept pildă de ce este și ce poate înfăptui omul fără ajutorul lui Dumnezeu, care ne-a adus mântuire, har și învățătură sfântă.

E drept că predicatorii evului mediu, spre deosebire de cei din epoca renașterii, au folosit mult mai puțin citatele din autorii păgâni, în predicile lor. „Predicatorilor din evul mediu nu le era oprit împrumutul din autorii păgâni, dar, fie din scrupule pioase, fie din lipsa de familiaritate cu literatura veche, ei au folosit-o cu mult mai cumpătat decât cei din epoca Renașterii. Aceasta a fost mai ales începând din veacul XVI sau dela începutul veacului XV, când erudiția profană s'a revărsat pe amvon“²⁾.

În ceea ce privește ce simțeau cei mai mulți predicatorii din evul mediu, cu privirea la folosirea literaturii clasice în predică, ne-o spune foarte limpede cardinalul de Vitry :

„Noi luăm vasele de argint ale egiptenilor, atuncea când căutam în cărțile neamurilor arta de a vorbi și de a rosti cum trebuie. E bine să învățăm gramatica, dar nu e cazul să disprețuim pe călugării cari nu cultivă acest gen de cunoștință. Știința, răspunde sf. Anton filosofilor cari îl întrebau, poate să existe fără

---

1) Prefața la această lucrare, pag. XVIII.

2) P. Jacquinet, op. cit. în notă, pag. 34-35.

ceea ce este scris. Acesta nu este născocit decât pentru a însemna ceea ce este dobândit mai înainte. Jacques de Vitry arată că oamenii încercați pot scoate din poeziile profane gânduri bune, maxime înțelepte, cum scoți aurul din glod. De pildă, vom lua din Ovidiu, acest vers :

Est virtus placitis abtinuisse bonis...

Cum fueris felix, multos numerabis amicos ; etc.

Fericitul Augustin el însuși împrumută pentru întărirea credinții noastre, felurite pasagii din cărțile sibiline. Căci viața omească e prea scurtă ca să se mărginească numai la știința pe care poate să o dobândească fără pericol¹⁾. Prelatul continuă să raporteze cele istorisite de Ieronim, care a fost bătut de un înger pentru că iubea prea mult pe Cicero, apoi o anecdotă, care circula în timpul său în școalele din Paris, și ceva mai mult, el mărturisește că a văzut pe erou :

„Un profesor numit Sella a avut într'o zi o vedenie ; unul din elevii lui, mort nu de mult timp, i se înfățișă având pe cap o șapcă de pergament, toată scrisă cu litere mici. Fiecare din aceste slove, îi spuse cel mort, apasă mai mult asupra mea, dacă nu voi face înconjurul acestei biserici. Și el se ridică în clopotnița St. Germain-des-Pères, căci scena se petrecea în apropierea acestei mănăstiri. Aceste slove adăogă el, sunt sofismele și deșartele cuvântări cari m'ați învățat și pentru care eu mi-am jertfit viața. O picătură din sudoarea care mă acopere, vă va face să simțiți focul pe care eu îl îndur, sub acest acoperemânt. Profesorul întinzând mâna, palma i-a fost străpunsă de o picătură așa de arzătoare, că i se părea că e o săgeată ascuțită. Lovit de frică, el părăsi în curând catedra sa, pentru a îmbrățișa ordinul Cistercienilor²⁾.

1) Ms. lat. 17509, fo. 31-32, cf. ibidem, pag. 474-475.

2) Ms. lat. 17509, fo. 32, cf. ibidem, pag. 475-476.

Această povestire ne arată că literatura profană era suspectată de biserică. Episcopul din Paris, Arnould d'Humblières, hotărî definitiv, în lucrarea sa *Somme de théologie*, chestiunea în discuție :

„Este îngăduit să adăugăm la studiul științei dumnezeiești pe acela al filosofiei și al literelor păgâne? *Da, când această erudiție laturalnică nu este folosită decât pentru o mai bună tâlcuire a Sf. Scripturi, pentru o mai bună înțelegere a proorocilor, pentru o întindere și întărire a credinței, pentru o resturnare a mincinoaselor învățături și pentru o înfrângere a lor cât mai hotărâtă. Dar dacă dimpotrivă ne fură plăcerea fabulelor poeților și a podoabelor lumefști, a stilului lor, aceasta nu este decât o știință nelegiuită și stricătoare*¹⁾. Astfel, această literatură nu este îngăduită decât ca ajutătoare și nu trebuie să facem din ea scopul studiului. Scriitorii creștini vin în rândul dintăi. Un scriitor nenumit al unui manual de predică se învoește cu împrumutul făcut din antichitate *ad causae cognitionem*, și se sprijină în aceasta pe pilda sf. Ap. Pavel²⁾.

Dar chiar cei cari erau împotriva influenței clasicismului, erau foarte buni cunoscători ai lui. În veacul următor, clasicii vor intra deabinelea în învățământul creștin: Philip de Vitry, Thomas Valleis, se vor apuca să moralizeze pe Ovidiu, și *Metamorfozele* vor ajunge chiar teme de predici³⁾. Predicatori ca Elinand și alții se foloseau foarte mult, în predicile lor, de Virgil, Lucan, Cicero, Quintilian, Salustiu, Seneca, Ovidiu, Horațiu, Perseu, Juvenal, Terențiu, Plaut, Claudiu, Plutarh, iar filosofii și preceptorii lui Traian adesea îi furnizau maxime⁴⁾.

Între prozatori, Cicero este pomenit cel mai mult, sub nu-

1) Vezi Hist. litt. XX, 14.

2) Ms. lat. 16514, cap. III, ibidem, cf. pag. 477-78.

3) Vezi Hist. litt. XXIV, 371, cf. ibidem, pag. 477-78.

4) Vezi idem, pag. 163, 164.

mele de Tullius. Elie de Coxida îl numește pompos : *Ille romani maximus auctor eloquii*. Se studia mai ales retorica lui ¹⁾).

Din literatura păgână, predicatorii evului mediu foloseau pilde și istorioare, din care se înfățișau mai limpede slăbiciunile omenești, cari înfierau păcatul în chip deosebit. Astfel, la foarte mulți predicatori din acest ev, găsim folosite următoarele două legende, în care e vorba despre Aristot și Virgiliu. Dar ceva mai mult, aceste istorioare sunt reprezentate și în artă, la înfrumusețarea catedralelor. Iată despre ce era vorba în ele :

Aristot vroia să zmulgă pe Alexandru dela dragostea frumoasei Campaspe. Tânăra femeie jură că se va răzbuna pe filosof. Intr'o dimineață, pe când filosoful lucra în camera sa, Campaspe, îmbrăcată numai în o cămașă violetă, trecu pe sub fereastră, culegând mintă din flori. La această vedere, înțeleptul se neliniști, El cobori în grădină și jură Campaspei că o iubește. Dar frumoasa indiană îi ceru ca el să-i dovedească, lăsându-se strunit cu frâul și să fie înșăuat. Alexandru, care văzu totul, sosi tocmai când se făcuse toate acestea și surprinse pe profesorul lui în această rușinoasă înfățișare, mergând pe patru labe. Fără să se inspăimânte, bătrânul logician, scoase el însuși morala din această aventură : Cu atât mai mult un tânăr prinț nu trebuie să dea piept cu dragostea, intrucât un bătrân filosof ca mine s'a lăsat înfrânt...

Cea de a doua legendă, a unei aventuri pe care a avut-o poetul Virgil, este următoarea :

Virgil a primit un rendez-vous, pe care o înșelătoare doamnă i l-a dat. D-na care locuia în vârful unui turn, ridică pe poet în un coș, dar ea îl opri la mijlocul drumului și-l lăsă pe Virgil spânzurat între cer și pământ. A doua zi orașul întreg venise să

---

2) Ms. latin 3279, cf. *ibid.*, pag. 473.

contemple pe faimosul mag, pe învățatul care știe toate, dar nu știe încă ce sunt în stare a face femeile...

Aceasta nu este decât o plăcută fabulă; amândouă sunt minunate pilde, cari împodobesc o predică despre răutatea femeilor. Mai drept vorbind, numele lui Virgil și Aristotel nu sunt aici decât pentru a înfrumuseța povestirea și a o face mai cu efect. Iată ce este răutatea unei femei, că a putut pune în o așa înfățișare de răs pe doi din cei mai mari și mai aleși oameni ai lumii ¹⁾).

Această metodă, de a întrebuința pildele și citatele din istorie, era folosită și în predica evului mediu. Ștefan de Bourbon, întemeietorul Sorbonei, atribue succesul predicii lui Jacques de Vitry, mai ales faptului că el folosea aceste exemple, care instruiau și mișcau masele de ascultători mai mult decât o retorică bazată numai pe o înșirare de raționamente. „*Utens exemplis in sermonibus suis, adeo totam commovit Franciam, etc.*”. Ms. lat. 15970, prol. Dealtfel aceste pilde, minunate de bine alese, pe cari Jacques de Vitry le-a folosit în predicele lui, mai târziu au fost strânse la un loc în un manuscris al Arsenalului 581 t. (fo. 174) de *Exempla magistri Iacobi de Vitriaco optima ad praedicandum* ²⁾).

Spre a se vedea cât de instructive sunt aceste exemple, n'am a înfățișa decât următoarea istorioară, care i-a folosit predicatorului drept temă, în una din vorbirile lui :

În ea e vorba despre marele Împărat Carol Cel Mare. Această întâmplare aproape necunoscută, luată fie din romanele cavalerilor, fie din tradiția populară. Ea are fără îndoială o origină foarte veche.

Intr'o zi, Carol cel Mare, voind să vadă cât de mult îl ascultă fiii lui, luă în mână un sfert de măr și zise celui dintâi : Gobaud, deschide gura ta și primește aceasta, Gobaud răspunse că el nu va primi niciodată un lucru așa de răs, chiar pentru

1) Emile Mâle, op. cit., pag. 378-79.

2) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 59.

dragostea de tatăl lui. Atunci împăratul chemă pe celălalt fiu, pe Louis, căruia îi repetă aceeași propunere, „Fă cu mine ca și cu servitorul tău, răspunse acesta”. Și deschizând gura, el primi din mâinile tatălui său bucata de măr. Indată Carol adăogă: „Îți dau regatul Franței”. Al treilea fiu făcu ca și al doilea. Acestuia îi spuse: „Pentru un sfert de măr, pe care l-ai primit în gura ta, eu te investesc cu Ducatul de Lorena”. Atunci, Gobaud, plin de muștrări, zise la rândul său: „Tată, deschid și eu gura, dă-mi și mie o parte din măr”. Tu ai deschis-o prea târziu, răspunse monarhul, tu nu vei avea niciun măr și nici o înzestrare. Atunci toți curtenii s'au pus pe râs, zicând: *A tard béa Gobaud, Gobaud a bâillé trop tard*¹⁾.

Prin aceste istorioare folosite în predică, la cari se adaogă și multe anecdote, se poate observa, că în predică a pătruns și poezia. Pentru că multe din aceste pilde, și chiar multe dintre cugetările de seamă erau luate din poezie, iată cum și poezia a servit ca izvor de material pentru predică. Dar ceva mai mult, după cum am arătat mai sus, unii predicatori au luat un text al unui cântec de rând, pentru a-i face o tâlcuire fantastică. Alții se foloseau nu numai de acest material, luat din poezie, ci „îmbracă discursul lor în o formă ritmică. Ștefan de Bourbon, de pildă, pune versuri latinești de un fel deosebit, în fruntea fiecărei predică din modelele lui. -

E de însemnat că multe din aceste poezii, mai ales din acele populare, aveau un cuprins foarte ales, din punct de vedere moral... De pildă, dăm un crâmpei dintr'o poezie, care l-a hotărât pe fratele Gueric, cel dintâi stareț al dominicanilor din Metz, să se convertească. Într'o zi, pe când el studia, la fereastra sa, la Paris, auzi cântându-se în stradă acest refren care-l cuceri sufletește:

---

1) Ms. lat. 17509, fo. 97, cf. Ibidem, Lecoy de la Marche, pag. 481.

Tempus vadit,
Et ego nil feci ;
Tempus venit,
Et ego nil operor ¹⁾.

Temps s'en fuit,
Et rien n'ait fait ;
Temps s'en vient
Et ne fais rien.

Și încă și altele sunt exemplele prin cari se poate observa cum poezia a servit și a putut să fie folosită ca material de predică, fără a aminti de felurite vieți de sfinți, martirologii, cari erau scrise în versuri ²⁾. În Răsărit, avem mulți predicatori, chiar dintre episcopi și mitropoliți, cum a fost Eustație, arhiepiscopul Tesalonicului, apoi și elevul lui, Mihai Acominatu, ș. a. l., cari au scris și frumoase poezii, în un ritm elegant și cu sănătos cuprins moral ³⁾. Alții alcătuiau, tot în versuri, imne acatiste, cum a fost Grigorie Chioniadu, arhiepiscopul Tebrsului ⁴⁾.

Alt izvor de predică, desigur nu atât de bogat ca cele amintite până acum, au fost și cunoștințele științifice cu privire la astronomie, medicină, fizică și mai ales în ceea ce privește istoria naturală, ca descrierea animalelor. La acestea se adaugă apoi o tâlcuire alegorică și morală ⁵⁾. Aceste cunoștințe în deosebi erau folosite de acei cari erau cunoscători ai acestor ramuri de știință, ori de acei cari mai înainte fuseseră profesioniștii unor astfel de osteleni, iar apoi prin convertire, ajungeau să fie preoți și chiar călugări și deci și predicatori ai învățăturilor lui Hristos. După cum s'a întâmplat chiar astăzi, ca unii artiști să se facă călugări, cu atât mai multe cazuri de astfel de convertiți au fost în evul mediu. Ei bine, aceștia, în predicile lor, foloseau cu multă înțelepciune explicațiile științifice, pentru o mai adâncă pricepere și o mai convingătoare primire a adevărilor de credință.

De unde până acum am arătat cari au fost izvoarele știin-

1) Ms. lat. 15970. fo 446, cf. Ibidem, pag. 480.

2) In această privință vezi Ebert, op. cit. t. II, pag. 208-10.

3) Vezi pe larg N. Iorga, op. cit., vol. III, pag. 39-44 și urmare.

4) Vezi ibidem, pag. 200.

5) Vezi, Lacoy de la Marche, op. cit. pag. 484-486.

țifice ale materialului de vorbire în evul mediu, socot că în această parte din urmă a acestui capitol, nu va fi lucru străin de a înfățișa și un material de vorbire lucrat gata, în formă de predică și pe care deasemenea cu mult folos l-au întrebuițat predicatorii acestui ev. E vorba de cazanii și de alte colecții de predici, din care predicatorii, își trăgeau material de predică, sau de foarte multe ori predici din ele erau cetite credincioșilor, chiar de către predicatori.

Ezplcația apariției acestor cazanii este următoarea: „De prin veacul al VI-VII-lea, predica își pierde în Răsărit puterea de odinioară. Patriarhii din Constantinopol au simțit paguba. Ea însă nu se putea îndrepta ușor, pentru că marii predicatori nu pot răsări după poruncă. Atunci, unii patriarhi au pus să se lucreze colecțiunii de predici, în felul cazaniilor de azi, pentru ca preoții să aibă după ce se lua, sau măcar să citească după acele cazanii ¹⁾.

Slăbind predica și în Apus, la fel a făcut Carol cel Mare pentru preoții din împărăția sa ²⁾. Carol cel Mare este acela care a pus pe Paul Diaconul să colecționeze un oarecare număr de omilii, din operele sfinților Părinți ³⁾.

Clerul, care atunci se recruta în parte dintre barbarii încreștinați, n'avea ca odinioară membri destul de instruiți, destul de capabili, pentru a îndestula prin ei înșiși cerințele predicei zilnice. Ei au împrumutat și au învățat pe derost, multe predici, pe cari nu le-au compus ei. Florus, diacon de Lyon, a compilat un omiliar, pentru folosința bisericii lui (His. litt. IV, 254). Alain, abate de Farfe, Raban Maur, arhiepiscopul Maienței, Henric, călugăr de St. Germain, din Auxerre, și alții au urmat această cale.

---

1) Vezi „die Religion in Geschichte u. Gegenwart“, citat în vol. II Tübingen, 1909 cf. Arhim. I. Scriban, *Religiunea și predica*, artic. în revista „Luminătorul“ Nr. 12, an. 1935, pag. 805.

2) Vezi tot acolo, vol. IV, Tübingen, 1913, cl. 1740 cf. Arhim. I. Scriban, idem în „Luminătorul“, Nr. 12, anul 1935, pag. 805.

3) Ebert, op. cit. t. II, pag. 14.

Alcuin, Paul Warnefride au alcătuit două volume asemănătoare, în care copiștii au adăogat scrierile Părinților Bisericești și câteva compoziții mai moderne datorită lui Haimon d'Halberstadt, lui Ambrozie Antpert, etc. (ibid. Hist. litt. IV, 337-338; V introd. p. X-XI) ¹⁾.

De altfel, tot timpul evului mediu, au circulat foarte multe colecții de predici sub titlul: *Sermones collecti à bonis praedicatoribus* ²⁾. În aceste colecții erau strânse la un loc predicile feluriiților predicatori. Altă colecție anonimă a fost aceea intitulată: *De dilatatione sermorum*. Și această colecție cuprinde un șir de modele de predici pentru predicatori ³⁾ În unele colecții însă, găsim predici alcătuite numai de un singur predicator, de însuși autorul colecției. Astfel avem dela Ștefan de Bourbon, născut la 1193; *Tractatus de diversis materiis praedicabilibus ordinatio et distinctis în septem partes, secundum septem dona spiritus Sancti* (Ms. lat. 15970) ⁴⁾. În această colecție, spre deosebire de celelalte cazanii cari se citeau în fața poporului, fiind scrise pe larg, aicea avem numai niște schițe a predicilor pentru preot. În felul acesta avem și colecția de schițe de predici a faimosului doctor *Alain de Lille*, care, către sfârșitul vieții, s'a retras la Mănăstirea din Citéaux. În lucrarea sa: *Summa de arte praedicandi*, dă, după câteva sfaturi obștești, 47 schițe de omilii despre temele cele mai obișnuite. Tot el a mai compus un repertoriu pentru folosința predicatorilor, indicându-le părțile cari pot fi folosite din Sf. Scriptură. Această carte e intitulată: *Summa quod modis* ⁵⁾.

Tot schițe de predici, nedesvoltate, ne-a dat, pentru orice împrejurări, și Ștefan de Bourbon în lucrarea lui: *De eruditione praedicatorum*.

1) Vezi, Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 9.

2) Ibid., pag. 148.

3) Ibid., pag. 288.

4) Ibid., pag. 113.

5) Ibid., pag. 152, 154.

Și, în sfârșit, printre cele din urmă colecții de acest fel, din evul mediu, avem: *Dormi secure*¹⁾. „*Dors en securité...*” Această colecție, apărută pe la 1395, a fost tipărită în 30 ediții. Au mai fost și alte colecții de acest fel²⁾, cari toate nu slujeau decât pentru a îmbogăți materialul de predică al predicatorilor, ori pentru a înlocui pe predicatori, când ei lipseau dela datorie, neavând pregătirea trebuincioasă.

Dealtfel, fericitul Augustin, îngăduie ca preoții cari nu au darul de a vorbi, să rostească predicile ținute de alții: Si ab aliis summa eloquenter sapienterque conscriptum, memoriaque commendet, atque ad populum proferat, non improbe facit. El adaogă că, elocvența predicatorului e dela Dumnezeu nu dela oameni³⁾. Astfel, și prin această împrejurare ajutătoare, predicatorii evului mediu erau îndreptățiți să folosească chiar predici alcătuite de alții.

Și acum, după ce am arătat cari au fost izvoarele predicii, unele atât de bogate și de dumnezești, socot că se explică deplin și multiplele probleme tratate de predicatorii din evul mediu. Odată ce acum avem cheia explicativă a originii, a bogatelor izvoare dumnezești, precum și a celor omenești, tratate cu multă dragoste de mai bine, în predica acestui ev, ne este bine lămurită și atmosferă sufletească de iubire față de predică și predicator, precum și influența cea mare pe care au avut-o predicatorii acelu ev, asupra lumii creștine medievale și păgâne chiar.

Aceste probleme, tratate de predicatorii evului mediu, ne interesează, nu numai prin faptul că și noi avem de frământat aceleași adevăruri dumnezești și omenești, cari în fondul lor sunt veșnice, în epoca primară a creștinismului, în evul mediu ca

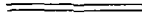
---

1) Aubertin, Hist. de la langue et de la litt. française pag. 159.

2) Vezi Auguste Charaux, op. cit. pag. 350.

3) Cf. P. Jacquinet, op. cit. pag. 201.

și astăzi și în viitor, dar ceva mai mult, ele stârnesc un legitim interes și admirație chiar, prin felul talentat și de multe ori chiar genial în care au fost înțelese acele probleme și apoi tratate cu o artă oratorică la înălțimea căreia mulți dintre noi n'au ajuns, însă trebuie să o mărturisim, că mulți și încă foarte mulți năzuiesc să ajungă.

CAPITOLUL III

ARTA DE A ALCĂTUI ȘI ROSTI PREDICI IN EVUL MEDIU

În școlile evului mediu, atât în cele de pe lângă catedralele episcopale, precum și în acele din reședințele regești și împărătești, atât din Răsărit cât și din Apus, mai în toate, se învăța și retorica. Bine înțeles, și această ramură a preocupărilor școlare era menită să aducă tributul ei legitim de contribuție, tot teologiei. Căci, după cum așa de lapidar ne arată Jacques de Vitry, atunci : *Omnis scientia debet referri ad cognitionem Christi* ¹⁾. Filosofia însăși nu era decât o *ancilla theologiae*. La fel și retorica era pusă în serviciul teologiei, ca cea mai de seamă disciplină, pe care însușindu-și-o oricine, putea să fie un bun predicator, un iscusit propoveduitor al învățaturii lui Hristos, care trebuie sămănată oriunde, dar nu fără tact.

„Obiectele de învățământ ²⁾ erau constituite din cele șapte

---

1) Ms. lat. 17509, fo. 29, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pg. 458.

2) Specht, loc. cit., cap. IV, pag. 81—149.

arte liberale, „septem artes liberales“, numite astfel dela latinescul liber — carte, avându-și originea în școala romană și greacă și care, cuprinzând rudimentele întregului glob de cunoștinți, se împărțeau în „trivium“, în care intrau cele trei „artes sermonicales“ : gramatica, retorica, dialectica, și în „quadrivium“ cu cele patru „artes reales“ : aritmetica, geometria, muzica, astronomia.

Trivium, ciclul cu care se începea, avea de scop introducerea în cunoașterea limbii latine, și în mânuirea ei pentru trebuințele predicii și ale slujbei religioase. Gramatica nu cuprindea numai ceea ce noi astăzi înțelegem sub această denumire, ci și cetirea și interpretarea textelor scoase din poeți și prozatori...

După studiul gramaticii, care răpea cel mai mult timp, trei sau patru ani, din cauza limbii latine ce era cu totul nouă pentru școlari, se începea retorica. Ca manual servea de preferință Cassiodor. Se foloseau, deasemenea, texte din Cicero, Quintilian și alții... Dialectica, prin care se înțelegea ceea ce astăzi numim logică, avea de scop să ascuță mintea clericilor în discuțiile cu ereticii...

Metoda favorită de aplicare a răgulelor învățate, consta în discuții între școlari, conduse de profesor... Cele trei discipline cari alcătuiau trivium erau socotite ca indispensabile tuturor clericilor¹⁾.

Dealtfel și celelalte arte liberale, care alcătuiau quadriviumul, erau folosite, mai ales, pentru scopuri religioase. Astfel aritmetica slujea în deosebi pentru socotirea calendarului, adică precizarea datei sărbătorilor bisericești. Geometria slujea pentru arhitectura bisericească ; muzica pentru alcătuirea corurilor bisericești ; astronomia, ca și aritmetica, pentru întocmirea calendarului²⁾.

Fără îndoială că, odată cu aceste șapte arte liberale, se

1) C. Narly, op. cit. pag. 123-125.

2) Vezi idem, pag. 125-126.

predau și toate cunoștințele teologice. Dar am pomenit mai pe larg de acestea, pentru că ele sunt în legătură cu retorica bisericească. Pentru Alcuin, ca și pentru orîșicine din evul mediu, „culmea științei e teologia, înțelegerea Sf. Scripturi. Șapte trepte duc la această culme, acestea sunt cele șapte arte libere: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, muzica și astronomia; șapte asemănări cu cele șapte coloane ale casei înțelepciunii, peste care stă teologia, de care vorbește Solomon. Proverb IX, 1. Astfel, Alcuin dă o consacrare religioasă studiilor, cari sunt folosite pentru instrucția religioasă a clerului¹⁾.

Acest învățământ medieval a fost orînduit astfel de către înșiși întemeetorii școlilor, cu scopul de a scoate cât mai buni slujitori ai altarelor, precum și cât mai înțelepți și străluciți cu vîntători bisericești. Această grijă o vedem, de pildă la Carol cel Mare, unul din cei mai de seamă întemeetori de școli, căci în timpul lui se deschid școli nu numai la palat, ci și la episcopii și mănăstiri²⁾. Ei bine, iată ce scrie acest împărat ctitor de școli către abatele Baugulf, dela Mănăstirea Fulda, în anul 787 :

„Dorim să fiți cum li se cuvine unor luptători ai bisericii, credincioși în sufletul vostru, învățați în fața lumii, curați în viață și învățați în vorbă; încât oricine ar dori să vă vadă pentru numele Domnului și a excelenței vieții voastre pioase, precum va fi mulțămit de înfățișarea voastră, așa să fie mulțămit de înțelepciunea voastră în citire și în cântare și, întorcându-se, să mulțămească lui Dumnezeu cu bucurie.

1) Ebert, op. cit. vol. II, pag. 22; vezi și C. Narly, op. cit. pag. 114, care socoate, pe dreptul, că Alcuin a fost influențat de fericitul Augustin, cum probează aceasta, prefața gramaticii lui. Migne, P. L. vol. CI., col. 853.

2) Vezi Gasparin, op. cit. pag. 224.

Trimite, te rog, copie de pe această circulară tuturor sufraganelor și coepiscopilor tăi și tuturor mănăstirilor" ¹⁾...

Această preocupare culturală și îndeosebi de instrucția teologică și oratorică a clerului, pe care a avut-o Carol cel Mare, căruia-i plăcea să fie socotit un nou Constantin cel Mare al Bisericii creștine, și a tuturor celorlalți împărați și regi, a fost și după el, permanentă în tot timpul evului mediu. Chiar în a doua jumătate a evului mediu, când s'a înființat universitatea din Paris — la 1250 — nu a fost neglijată această ramură a oratoriei bisericești, întrucât atunci, ea singură reprezenta arta vorbirii. La Universitatea din Paris, erau patru Facultăți: Teologia, Dreptul, Medicina și Artele; ultima învăța gramatica, retorica și filosofia — trivium și quadrivium: aritmetica, geometria, muzica și astronomia.

În această Universitate, ca și în școlile de mai înainte, au învățat toți oratorii și predicatorii de seamă ai evului mediu, pe cari i-am pomenit și acei de cari voi scri.

Atât pentru școlari, cât și pentru cei ce nu au avut fericirea să fie școlari, s'au alcătuit manuale de retorică. Astfel, cei ce doreau să se inițieze, sau să se îndrumeze, ori să se desăvârșească în arta de a predica, ceteau manuale de soiul acesta.

Cel dintâi manual medieval, cu îndrumări și în arta oratoriei bisericești, îl avem dela *Cassiodor* (477-570). Acesta, după ce avusese foarte strălucite însărcinări de conducere în viața socială, pe la anul 540, se retrase la Mănăstirea Vivarium, din Calabria, pe care o clădise pe proprietatea lui. Aici el a scris: *Institutiones divinarum et saecularium lectionum* ²⁾, care avea ca scop, să instruiască pe călugări și clerici în ceea ce privește cunoștințele literare, cât și cele teologice, după cum arată însuși titlul. Apoi a

1) Epistula III, ad Bougulfum, Abbatem Fuldensem. De litterarum studiis (anno 787) în Migne, Patrologia latină, vol. XCVIII, col. 895-896, cf. Narly, op. cit., pag. 115-116.

2) Migne, P. L. Vol. LXX.

mai scris și alte importante lucrări ca : „*De orthographia*”, prețioasă pentru lămuririle ce se dau copietorilor de manuscrise, și *De septem disciplinis*¹⁾, ce avea să servească drept manual în școlile mănăstirești și episcopale²⁾. Acest manual al lui Cassiodor a servit foarte mult timp în evul mediu și ca manual de retorică. El a fost folosit cu mai puține rezerve, pentrucă deși avea planul clasic al antichității păgâne, totuși fusese adăogit și înlocuit cu exemple creștine, de către noul autor.

Deasemenea, trebuie să pomenim că, încă dela începutul evului mediu, chiar și apoi, tot timpul acestui ev, s'a folosit foarte mult și *Retorica lui Cicero*. Deși păgân, totuși pentru geniul lui oratoric, creștinii l-au cinstit. Ei mergeau până acolo, că numeau Retorica fiica lui Cicero, și-i spuneau *Tullia*. Aceasta ne-o arată un distins autor de retorică din acest ev, despre care vom scri imediat, e vorba de Alain de Lille. Elie de Coxida îi dă lui Cicero un calificativ foarte pompos : *Ille romani maximus auctor eloquii*³⁾.

Mai în toate școlile episcopale și mănăstirești vom găsi Retorica lui Cicero, în cataloagele bibliotecilor lor. Astfel o găsim în catalogul bibliotecii Saint-Riquier din Paris, încă pe la anul 831, și la fel și în alte biblioteci⁴⁾.

Afară de această Retorică a lui Cicero și Cassiodor tot la începutul evului mediu avem un compendiu de Retorică al lui Alcuin (735-804), care a fost preceptorul lui Carol cel Mare. El a alcătuit lucrări pentru învățământul școlar : gramatici și acest manual de oratorie, intitulat : *Disputatio de rethorica et de virtutibus*. Acest manual e numit și *De virtutibus*, pentrucă e urmat de un mic supliment despre virtute. Retorica lui Alcuin nu oferă

---

1) Cartea II-a din *Institutiones*, tratând despre cele șapte arte liberale.

2) Cf. Narly, op. cit., pag. 96.

3) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 473.

4) Vezi Duruy, op. cit., pag. 231.

nimic mai mult decât retorica antică, dacă am face abstracție de un oarecare colorit creștin. Baza pe care ea stă, e opera lui Cicero : *De inventione*, la care Alcuin trimite direct ; dar pe lângă exemplele împrumutate din istoria veche de Cicero, Alcuin a adăugat altele luate din Biblie, urmând prin aceasta calea trasă de Amvrozie în opera sa *De officiis ministrorum*.

Legătura care unește suplimentul de retorică e cu totul exterioară. Ea nu cuprinde decât exerciții în vederea retoricii ¹⁾.

După Alcuin, încă mult timp, nu au mai apărut retorici distincte, adică lucrări de sine stătătoare, pentru că, după cum am văzut mai sus, în această epocă retorica e cuprinsă în gramatică și dialectică. Desigur că încă s'au mai scris îndrumări pentru oratoria bisericească și în veacul X și XI, dar ele erau cuprinse în manuale de gramatică și dialectică. În acelaș timp, retorica lui Cicero, a lui Cassiodor și a lui Alcuin, erau cele mai folosite.

Mai târziu, pe la sfârșitul veacului 13 a apărut Retorica lui Alain de Lille † 1202, doctor universal, sub titlul de : *Summa de arte praedicandi*. Apoi aceea lui Humbert de Romans, superiorul ordinului prdicatorilor a domenicanelor, scrisă la 1254, cu titlul : *De eruditione praedicatorum*.

Humbert a simțit nevoia ca să dea îndeosebi călugărilor lui o călăuză nouă, potrivit cu nevoile lor deosebite. Pentru a alcătui acest manual, el s'a servit de munca lui Jacques de Vitry, care a alcătuit, din predicile lui, o colecție vrednică de a învăța arta de a predica. Deasemenea, s'a folosit și de lucrarea lui Ștefan de Bourbon : *Tractatus de diversis materiis praedicabilibus*. Cartea lui Humbert are două părți : În prima parte, se arată care sunt regulile cari trebuie să fie luate în seamă la alcătuirea predicii și cari sunt cerințele și scopul ei. De aici putem vedea câteva învățăminte despre calitățile care se cer cuvântătorului creștin. În

---

1) Ebert, op. cit., vol. II, pag. 24.

a doua parte, tratează: 1) despre arta de a compune predici în grabă, pentru tot felul de împrejurări (*ad omne genus negotiorum*); 2) despre arta de a compune predici pentru toate tagmele de auditori (*ad omne hominis genus*). Fiecare capitol cuprinde o schiță, un plan, neavând nimic din stilul oratoric ¹⁾.

Petru de Terantaise, mort ca papă la 1276, odinioară unul din cuvântătorii universității din Paris, a compus, la rândul lui: Cartea Distincțiunilor sau *Alphabetum in Artem sermocinandi*, pe care nu trebuie s'o confundăm cu Distincțiunile lui Petre de Limoges, din acelaș timp.

În fine, avem și *l'Universum praedicabile* sau tezaurul tuturor predicilor închipuie și neînchipuie ²⁾.

Exemple de asemenea colecții mai avem încă multe altele, între care și acea renumită cu titlul: *De dilatatione sermonum*. Aceasta e o colecție anonimă. La alte colecții găsim în prolog mai multe recomandări instructive pentru predicatori. Toate cărțile speciale despre această materie, sunt întocmite aproape după acelaș plan: după preceptele generale, sprijinite ca de obicei pe textele Scripturii. Urmează apoi un șir de modele îmbrățișând toate subiectele și toate împrejurările posibile ³⁾. Numai prin aceasta ne explicăm de ce, într'o perioadă așa de mare ca a evului mediu, avem atât de puține manuale de retorică bisericească. Îndrumările n'au lipsit, dar ele erau cuprinse fie cu gramatica și dialectica la un loc, fie că se dădeau în proloagele colecțiilor mai de seamă de predici. Auguste Charaux, un erudit cunoscător al evului mediu, ne spune că, dealtfel, „profesorii de elocvență sacră din evul mediu urau aceste (colifichets) fleacuri”. Desigur că ei își expuneau oral toate lecțiile omiletice, fără ca să fie însemnate

---

1) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 131 și urm.

2) Auguste Charaux, op. cit. pag. 342-343.

3) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 288.

apoi, pentru a fi publicate. Și astfel, noi suntem lipsiți de o bogată literatură omiletică, care s'ar fi putut forma din prelegerile tuturor acestor profesori de elocvență creștină din evul mediu. În orice caz, atât pe cât avem, putem spune că, între ostenele celor din evul mediu, s'a aflat și această grijă, de a alcătui manuale de elocvență bisericească, pentru a forma pe viitorii predicatori ai acestei epoci.

Și acum, trecând spre a observa însăși arta tehnică de a alcătui predica, în evul mediu, după normele date în manualele de oratorie bisericească, precum și după acele verbale expuse de profesori, vom vedea ucenicia plăcută pe care o făceau predicatorii, pentru a ajunge să alcătuiască și să rostească predici mai mult sau mai puțin strălucite, și aceasta nu fără o legătură cu talentul înăscut pe care-l aveau. Într'adevăr cărțile de predici dădeau numai reguli generale, pe cari trebuia să le observe fiecare în alcătuirea unei vorbiri cum este cea bisericească, însă felul cum împlineau aceste norme omiletice era deosebit, după râvna și talentul fiecăruia.

În general, pentru a alcătui o predică, ucenicii, viitorii predicatori, precum și cei mai în vârstă trebuiau să țină seamă de următoarele elemente cari se cer să le aibă orice predică: „*Tema*, *protema* (introducerea), *cuprinsul* (tratarea), *exemplul* (în general aplicația), *perorația* și apoi *formula de sfârșit*, în care se cuprindea rezumatul sfaturilor și rugăciunea”¹⁾.

În cadrul acestui plan, destul de clar, predicatorii, mai ales cei din epoca scolastică, au adăogat apoi diviziuni și subdiviziuni ale temei, ale protemei, ale cuprinsului și așa mai departe. Însă, în general, toți predicatorii de seamă ai evului mediu au respectat aceste norme omiletice. Fiind alcătuite în acest duh metodic, predicile, ajungeau să fie apreciate.

---

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 346.

Tema sau textul, în deobște, în Apus, era rostită în latinește sau în Răsărit grecește, Ca regulă generală era, ca textul să se ia din Sf. Scriptură și, în deosebi, din Evanghelie. Toate celelalte citate din Sf. Scriptură, vor fi adăogate la temă, însă nu vor fi esențiale ca el. „Regula predicii, numită didactică, este ca începutul să fie luat din o autoritate teologică, îndeosebi din Evanghelie, Psalmi, Epistolele Sf. Ap. Pavel, sau din cărțile lui Solomon, căci în ele sunt îndeosebi subiecte cu îndemnuri morale. Deasemenea, noi putem folosi și celelalte cărți ale Bibliei, dacă planul cere”¹⁾.

Textul se compune din o singură frază și câteodată și mai puțin²⁾.

Dupăce spuneau textul în latinește și pe care, de cele mai multe ori, îl traduceau și în limba înțeleasă de ascultători, urma introducerea, căreia ei îi spuneau protemă. Acest exordiu putea să lipsească, ne spune Humbert de Romans, când se vorbește în intrunirile intime, unde călugării se instruesc unul pe altul. Dar folosirea exordiumului este bună în ocaziuni solemne, când avem să vorbim la un public numeros, care nu s'a întrunit încă, sau când predicăm *ex abrupto* și e nevoie să arătăm motivul pentru care trebuie să luăm cuvântul. Preambulul trebuia să fie scurt, iar pentru ca să nu pricinuiască o indiferență sau chiar ură față de predică, trebuia să fie plăcut..... Predicatorul trebuia să câștige bunăvoința ascultătorilor, prin modestia lui și făgăduința de a fi scurt³⁾.

Predicatorii, în exordiu, își scuză lipsurile lor de a nu fi la înălțimea subiectului, în cea mai inflorită limbă. De pildă, Bonaventura își cere iertare ascultătorilor parizieni, pentru necunoașterea deplină a limbii franceze și aseamănă gura sa cu paharul

1) Ms, lat, 16514, *Traité de predication*, C. III, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 289.

2) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 289-291.

3) De eruditione praedicatorum (Max Bibl. Patr. XXV, 457-458).

care cerne razele soarelui....¹⁾). Dar ce părere de rău la alții, de a nu ști să predice în versuri colorate. Alt predicator, Nicolas Biard, spune: „Negustorii dé postavuri au multe feluri de stofe. Ei știu că ceea ce se potrivește unuia, nu se potrivește altuia. Dar eu sunt un sărac necunoscător, eu sunt foarte rău aprovizionat²⁾).

În deobște, la sfârșitul protemei se afla o rugăciune, invocare, prin care cuvântătorul cerea inspirație dela Dumnezeu. De obicei, formula era cam aceasta: „*Rogemus ergó Dominum ut det mihi bona verba vobis* ³⁾). Această rugăciune e însemnată numai printr'un cuvânt, când *Pater*, când *Ave Maria* ⁴⁾).

În tratare, care urma imediat după invocația pe care a făcut-o, predicatorul intra în însuși subiectul vorbirii alese, pe care o desfășura mai bine sau mai puțin explicită, mai slab sau mai documentat, după cum îl ajutau puterile lui intelectuale. În această parte a predicii, el putea să folosească cuvinte până și din autorii păgâni.

La început, predicatorii nu se serveau de atâtea împărțiri și sub-împărțiri ale subiectului, dar mai târziu, decând scolastica a început să fie stăpână peste tot, a copleșit cu erudițiunea ei până și predicile cari trebuiau să fie adresate credincioșilor, cari nu erau atât de familiarizați cu bogăția de cunoștinți. Acestea însă, prin mulțimea lor, mai rău zăpăceau pe oamenii simpli. E drept, că la unii chiar aceste împărțiri ale tratării erau clare și ajutau foarte mult la tâlcuirea subiectului, însă aceștia erau foarte puțini. Astfel avem pe un Gerson, care vorbind de pildă, la Nașterea Domnului, descoase foarte clar această temă împărțită în două :

Iisus Hristos s'a născut : pentru a preamări pe Dumnezeu și a aduce pace pe pământ.

1) Ms. lat. 16481, n. 129, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 291-292

2) Ms. lat. 16505, cf. idem.

3) Nicolas de Biard, Ms. lat. 16505, fo. 248.

4) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 294.

După cuprinsul tratării, în care se ferea ca predicatorul să înfățișeze lămurit tot ceea ce avea de spus cu privire la tema aleasă, urma apoi aplicația.

În această parte, se foloseau îndeosebi de exemple, cari întrupau și înfățișau în chip destul de limpede, pentru oricine, adevărurile pe cari le-a lămurit mai sus în tratare. Prin exemple se urmărea îndeosebi să miște voința poporului de a imita: *In fine debet uti exemplis ad probandum quod intendit, quia familiaris est doctrina exemplaris. Vivendi gratia, leguntur exempla virorum fortium, ut ad imitationem provocentur animi infirmorum*¹⁾.

Exemplele propriu zise sunt rari înainte de veacul al 13-lea, Jacques de Vitry a adus moda acestui mijloc oratoric. În prefața cărții lui de predici, *De tempore*, el însuși expune excelența metodei sale: „Spada întovărășită de o argumentație subtilă, n'are deloc putere asupra laicilor. La știința Scripturii, fără care nu putem face un pas, trebuie să adăogăm exemplele încurajatoare, recreative și totuși edificatoare... La fel și Humbert de Romans, recomandă folosirea cât mai deasă a exemplelor²⁾).

Această aplicație totdeauna era întovărășită și urmată de îndemnuri, pe cari le făcea predicatorul pentru a hotări pe ascultător ca ceea ce au auzit să și înfăptuiască. Pentru a-i înflăcăra pe credincioși la așa ceva, ei se foloseau de toate mijloacele oratorice, ca îndemnuri calde, intraripări de vorbire aleasă înfrumusețate de artificii de stil, și altele.

După această perorație, urma însăși încheierea, pe care oratorul de obicei o isprăvea printr'o nouă rugăciune, însemnată în manuscrise, prin un singur cuvânt: *Rogabimus*, câteodată, cu o frază ca aceasta: „*Quod nobis praestare dignetur qui vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.*”³⁾.

1) Ms. lat. 16514, cf. ibidem, pag. 299,

2) Ms. lat. 17509, prolog cf. ibidem, pag. 300.

3) Ms. fr. 13316, vezi și 13317; Ms. lat. 15330, 16481 etc. cf. ibidem pag. 305.

Această formulă de sfârșit o găsim și la Sf. Părinți.

Și, în sfârșit, pentru că am arătat cari erau părțile constitutive ale unei predici în evul mediu, socot nimerit ca, măcar acum să arăt și cuvintele cu care predicatorul se adresa la începutul vorbirii și în cuprinsul predicii, către credincioși: unii spuneau numai *Fratres*, alții *Fratres carissimi*, sau *Bele gens, bele segnors, bele douce gens, segnor et damnes*,¹⁾ *ἀδελφοί*, etc.

Pe acest cadru oratoric, predicatorii trebuia să-l respecte pentru fiecare predică. Ucenicii în ale predicii, îl învățau mai întâi pe el, și apoi pășeau mai departe la însăși exercitarea de a alcătui predici.

Fără știința părților din cari se alcătuește o predică, nu putea fi vorba să poți ținea o predică cu adevărat. Putea fi o convorbire, un îndemn, un sfat dat verbal, dar nu o predică.

Aceste părți ale predicii se respectau în orice cuvântare bisericească, cu mai mici sau mai mari desvoltări mai mult sau mai puțin izbutite, ale uneia din părțile constitutive ale predicii. Astfel, după ce elevii au învățat ce este o predică în deobște și, din ce părți se compune, ușor puteau trece mai departe a vedea de câte feluri sunt cuvântările bisericești. Căci ele sunt deosebite, mai ales după cuprins, după subiectul pe care-l tratează și apoi în legătură cu aceasta și cu împrejurarea în care vorbește cuvântătorul bisericesc. „Subiectul predicii este când o expunere a doctrinei, când un îndemn la sărbătoarea zilei, când o tâlcuire la o lectură pioasă. La fel sunt și predicile, și apoi și după împrejurări, cu prilejul unui eveniment local, sau național, la o nenorocire, la o victorie”²⁾.

Desigur că tâlcuirea Scripturii forma baza predicării. Această predică nu era decât o tâlcuire dată textului sfânt, care se citise în acea zi credincioșilor, din Evanghelie și Apostol. Fe-

1) Ms. lat. 3279; Ms, fr. 13314, cf' ibidem, pag. 211.

2) Fernand Mourret, op. cit. pag. 454.

ricitul Augustin numește aceste explicări cu titlul simplu de *E-narratio*. În Răsărit, acest fel de vorbire se numea *Omilie*. Acest nume se aplica comentariului pe care predicatorul îl făcea Evangheliei dela Liturghie ¹⁾. În loc de această numire de omilie, în Apus s'a folosit aceea de *tractatus popularis*, *Tratatus populares*, *quos graeci homilias vocant* ²⁾.

În aceste omilii, predicatorul urma aproape acelaș plan ca și la celelalte predici, cu deosebirea numai că textul era mai mare și variat, iar problemele mai multe, pe cari le atingea în tâlcuire și la care apoi făcea aplicațiuni practice.

Pentru Duminici, se țineau predici propriu zise, la care se urma întocmai planul arătat la început. Predicile acestea se numeau; *Sermones de tempore, de dominicis, dominicales*. Iar pentru sărbătorile sfinților, erau așa numitele *sermones de sanctis, de festis, festivales*. Desigur că la aceste sărbători deosebite, și predicatorii trebuiau să dea o atenție destul de mare la alcătuirea predicii. Căutau să aibă o introducere mai sărbătorească și apoi, în locul tratării, istoriseau viața sfântului, ori puneau în evidență una din virtuțile mai strălucite ale acelu sfânt. Dealtfel pentru sfinți existau și predici comune, de ex. despre mucenici, despre fecioare și astfel despre fiecare categorie distinsă, cari puteau fi folosite pentru fiecare în parte ³⁾.

Cât privește categoria cealaltă de predici din evul mediu, *ad status, sau ad omne homine genus*, nu reprezentau întru nimic caractere deosebite, decât se cerea predicatorului să caute să se identifice cu felul de cunoaștere a fiecărei categorii sociale căreia îi vorbea, și să le cunoască lipsurile și nevoile, pentru a ști să le dea sfatul sau mângâierea Bisericii. Aceste predici se numeau *Sermo communis*.

1) Iustin, apolog, 2 ; Augustin, Ep. II, ad quodvult deum, etc,

2) F. Augustin, ep, quodvult deus, la începutul lui De haeresibus, V și alții, Cf. Lecoy de la Marche, op. cit. p 6, vezi și pag. 271.

3) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit, pag. 272-275.

Și în sfârșit, altă mare categorie de predici sunt acelea, în cari se tratează alte felurite împrejurări vesele sau triste din viața omului. Astfel avem la nunți și la botezuri chiar, apoi la predicile funebre. La fiecare, predicatorul este dator să-și aleagă doar tema de vorbit, în legătură cu evenimentul și cu atmosfera de bucurie sufletească ori de întristare. În ceea ce privește normele omiletice de tratare, sunt cam aceleași, numai în ceea ce privește lungimea vorbirii, de obicei se cerea să fie mai scurtă.

Jacques de Vitry a alcătuit mai multe modele de discursuri funebre: pentru un boier, pentru un prelat, pentru un călugăr, pentru un burghez, pentru un cavaler, pentru o doamnă; discursurile acestea trebuiesc rostite în timpul funeraliilor și în biserică, înaintea sicriului, după cum ne indică însuși autorul. Predicatorul dupăce număra, în câteva cuvinte, meritele defunctului, îndeamnă adunarea să se roage pentru sufletul lui ¹⁾.

Dupăce școlarii au aflat ce este o predică și cari sunt părțile componente ale ei, precum și câte feluri de predici avem, ușor putea trece la experiența proprie, în a alcătui chiar ei predici, potrivit subiectului dat și a împrejurărilor deosebite. Presupunând că ei aveau materialul de predică, și apoi știind și cum să-l orânduiască, pentru a-și ajunge scopul vorbirii, nu rămânea decât să se apuce să scrie. Întrebarea e: *În ce limbă se făceau predicile în evul mediu?*

În ceea ce privește limba în care se scriau și apoi se rosteau predicile evului mediu, problema e foarte simplă. În Răsărit, unde sf. slujbe se oficiau în limbile naționale a fiecărei țări și în cari Sf. Scriptură a fost tradusă în graiul credincioșilor fiecărei ramuri lingvistice, problema e și rezolvată. Predicile mai ales se alcătuiau și se vorbeau în limba națională a fiecărui predicator. Grecii vorbeau grecilor în limba lor, Armenii la fel, Slavii dea-

---

1) Cf. ibidem, pag. 279.

semenea, și așa s'au folosit predicatorii fiecărei țări de vestmintul graiului auzit și vorbit de cei din jurul lor. Și aceasta s'a făcut chiar dela încreștinarea lor, pentrucă misionarii popoarelor din Balcani și din Orient, au propovedit vestea cea bună în limba neofiților.

În Apus, problema se prezintă altfel, pentrucă Biserica Catholică decretase oarecum latina ca singură limbă a Bisericii. Și astfel slujbele se oficiau în latinește în întreg Apusul, iar Sf. Scriptură nici n'a fost tradusă în limba națională a vreunei Biserici naționale apusene. Și atunci desigur că, și limba predicilor nu putea fi alta decât limba latină. Așa au început și așa ar fi urmat pe toată linia, dacă nu se isbeau de marele neajuns, de a nu fi putut progresa pe calea misionară, *atât în ceea ce privește încreștinarea altor popoare, precum și în ceea ce privește educarea chiar a popoarelor creștine.*

Căci deși primise creștinismul, dar necunoscând limba latină, uitau și ceea ce mai știau dela înaintași, și astfel riscau să se păgânizeze din nou. Și atunci, a fost nevoită și Biserica din Apus, ca chiar prin hotăriri sinodale să deslege pe predicatori să vorbească în limba pe care o înțeleg ascultătorii. Ba ceva mai mult, „Sinoadele din Tours, din Maiența, din Reims, în 813 (Labbe, VII, 1249, 1256, 1263) au dispus ca și omiliile Sf. Părinți să se traducă în *tudesque*—în dialectul german, sau în roman, omiliile destinate instrucțiunii credincioșilor ¹⁾.

Tot în acelaș timp, Carol cel Mare recomandă ca predica să fie totdeauna făcută „în așa chip ca poporul să o poată înțelege“, „De officio praedicationes, ut juxta quod benè vulgaris populus intelligere possit assidue fiat“ ²⁾.

Deslegați de această obligație, toți predicatorii, mai ales cei

---

1) Cf. ibidem, pag. 9.

2) Capitularul din 813, c. XIV (Labbe, VIII, 1258, cf. ibidem, pag. 236.

pentru poporul de jos, vorbeau în limba înțeleasă de ascultători. Așa au făcut cuvântătorii tuturor ordinilor călugărești. Și numai așa ne putem explica influența cea mare pe care au avut-o predicatorii la însuflețirea și pornirea cruciaților. Ei au inflăcărat masele de credincioși cu învățăminte și îndemnuri pe cari le făceau în graiul vorbirii lor. În această privință putem spune: „că mulțimea a impus cuvântul ei elocvenții. A fost spiritul poporului care a creat limba" ¹⁾).

În tot timpul evului mediu, începând mai ales din veacul al 9-lea, limba predicatorilor a fost cea populară. Ei nu întrebunțau latina decât, când se adresau auditorului compus numai din eclesiastici, în mănăstiri, în adunări sinodale și înaintea clerului ²⁾).

Unii predicatori dintre cei mai de seamă, ca Maurice de Sully scriau predica în latinește și o rosteau în franțuzește, sau, după cum găsim exemple tot la dânsul, lângă textul latin punea în rezumat și textul francez, sau invers, cel francez în întregime și cel latin în rezumat ³⁾).

În ceea ce privește stilul pe care îl foloseau predicatorii evului mediu în predicile lor, atât în limba latină cât și în limba greacă, precum și în limba popoarelor cărora le vorbeau, depindea în cea mai mare măsură de predicator, și în al doilea rând era în legătură și cu auditorul. Într'adevăr, depinde de vioiciunea spiritului predicatorului, pentru ca în o predică să avem un stil mai vioid, mai bogat în comparație și în frumuseți de fraze, cari încântă pe ascultători. Dar iarăși nu-i mai puțin adevărat, că și auditorul te îngreădește de multe ori și nu poți folosi toate licențele spirituale, pentru că nu le înțelege, și atunci trebuie să te menții într'un stil simplu și cumpătat.

---

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 353.

2) Vezi Fernand Mourret, op. cit. pag. 454.

3) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 239-246.

Intr'adevăr, în evul mediu, au fost și predicatori literați, cari au compus predici elegante și în o bogată desfășurare, *sermones elegantes et integri*, cum a fost Jean de Paris, pe la 1306 ¹⁾. Apoi cunoscutul predicator Ștefan de Bourbon, vorbind despre predicatorul Guillaume d'Auvergne — din evul mediu — pomește de energia și frumusețea pitorească a limbii lui... El întrebuințează asemănările, metaforele până la abuz... Dar ceva mai mult, această abundență de imagini, el o făcu ca o regulă, și în un tratat special, intitulat *De faciebus mundi*, pus în lumină de Valois, el a adunat munți de figuri hărăzite de a cruța pe predicatori, de oboseala imaginației lor. Pentru virtute de exemplu, ne dă nu mai puțin de 34 *facies*, sau obiecte materiale cu cari ea poate fi comparată ²⁾. Inșă, în general, ideile timpului asupra stilului se pot rezuma în această maximă a unui biograf al lui Bonaventura: „Nu cuvintele sunt acelea cari dau măsura talentului oratoric, ci ceea ce dă sunt gândurile. *Talentul trebuie să fie apreciat nu după cuvinte, ci după ideile exprimate. Non facundia verbis, sed sententiis metienda est*“. (Vita Bonaventura, Petro Galesino). Ritmul, culoarea expresiilor în general, sunt condamnate: „Predica nu trebuie să strălucească prin deșerte împodobiri, nici prin sclipirile culorilor, căci atunci ele par prea studiate, și fac să capteze favoarea oamenilor mai mult decât să le fie folositoare“ ³⁾. Aceasta ar fi o predică de teatru, ca aceea a ereticilor. La fel și Jacques de Vitry, Jean d'Abbeville, Jean Monthery, Pierre de Limoges, dezaprobă rând pe rând migăliturile de stil ale discursurilor... Sinoadele și Liturghia prescriu un cuvânt simplu, grav, onest, plin de dulceață, o oarecare abundență unită cu moderația și energia. Elinand, care dădea el însuși pildă, re-

---

1) Auguste Charaux, op. cit. pag. 352.

2) Vezi Lecoy de ln Marche, op. cit. pag. 70.

3) De praedicatione, ms. lat. 16514, cap. II.

comandă că mijlocul cel mai sigur de a ajunge la inima omului, e *Lingua eucharis* a fericitului Ieronim ¹⁾).

În deobște, stilul era simplu și cu totul apropiat auditorului. Era un stil familiar. El era pe cât se poate clar și adesea tăios. Excesul formei predicii va veni mai târziu, odată cu renașterea, când se reдеșteaptă antichitatea, în care forma clasică, putem zice, era totul.

Odată alcătuită predica și scrisă în întregime, nu rămânea pentru predicator decât s'o rostească. În această privință, și atunci ca și astăzi, erau unii cari o învățau pe derost și o rosteau aproape cuvânt cu cuvânt. Unii, din această categorie, cari nu aveau memorie bună, erau ajutați de un suflour, care stătea ascuns vederii mulțimii, însă nu departe de vorbitor, și acolo unde nu-l ajuta memoria era ajutat de cel cu manuscrisul în mână. Acest metod de a fi rostite pe derost predicile scrise în întregime, era dealtfel și impus în evul mediu. Ba ceva mai mult, preoții erau siliți să învețe pe derost și predicile alcătuite de alții. Omiliile se învățau în întregime pe derost, și aceasta se practica din timpurile cele mai vechi. Era o extremă, la care Biserica a fost silită în veacurile barbare, când instrucția și talentul erau puțin răspândite... După constituțiile stabilite de Arhiepiscopul de Reims, în anul 857, trebuia ca clericii să învețe pe derost 40 de omilii a Sf. Grigorie cel Mare ²⁾. La sfârșitul veacului XII, Maurice de Sully, împunea clericilor obligația să știe ... o serie de discursuri și pentru toate duminicile și sărbătorile din cursul anului ³⁾. Această regulă a fost păstrată și în epoca lui Jean d'Abbeville, pentru că unul din contimporanii săi, Henri du Gand, se plânge că, comentariile sale sunt prea lungi pentru a fi învățate ușor ⁴⁾....

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 308-309.

2) Labbe, VIII, 570.

3) Ms. lat. 2942; ms. fr. 13314.

4) Ms. lat. 15941.

De un predicator, Edmond de Canterbury, se spune că somnul l-a cuprins pe Biblie la miezul nopții, în timp ce studia discursul pentru a doua zi; când se deșteptă lumânarea arsese totul de pe masă și astfel n'a mai putut să scape nimic ¹⁾. Pierre de Limoges recomandă în ale sale *Distinctions*, ca predicatorul să aibă grijă, ca atunci când are să vorbească înaintea unei asistențe cu gusturi mai fine, să coordoneze gândirea de mai înainte ²⁾.

Dela această regulă generală de a se rosti discursurile, desigur că erau și abateri. Așa alții le citeau, iar alții cari nu scriau mai înainte decât un plan, le rosteau pe improvizate. Și în sfârșit, desigur că erau și de acei cari nu-și făceau un plan, ci erau luați pe nepregătite și atunci trebuiau să rostească ceva. Desigur că la aceste situațiuni din urmă recurgeau de nevoie, în general preoții din parohie, cărora nu totdeauna timpul le îngăduie să scrie predica și să o învețe. Și tot din această categorie, desigur că făceau parte și acei cari, după o lungă experiență, ajungeau ca să poată vorbi curgător și în o frumoasă înlanțuire de judecăți și fraze, având doar numai un mic plan alcătuit dinainte.

Urmările rele ale acestei metode, de a nu scrie și de a nu învăța să rostească cuvântarea, le-au suferit mai întâi înșiși predicatorii, cari adesea ți-o mărturisesc și ei înșiși, că altfel izbuște o predică studiată și învățată și altfel una improvizată. Cu cât muncești mai îndelung la o operă, cu atât este și mai de preț. Altfel sunt aruncările de apă ale unui izvor bogat captat cu multă precauție și trudă, față de unul care e luat la întâmplare. Dar urmările le-au simțit în rău, nu numai predicatorii și ascultătorii de atunci, ci și noi, cărora nu ni s'au păstrat decât predicile scrise, pe când cele improvizate au dispărut cu sunetul vorbelor.

Dela predicatorii de seamă a evului mediu, avem multe

---

1) Vezi Hist. litt. XIII, 178 și urmare.

2) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 321-323.

predici scrise fie chiar de ei, după ce le rosteau, fie de preoți, cari le scriau în timpul rostirii, pentru a învăța să le rostească și ei, fie de stenograf, cari cu alte metode, mai puțin rapide ca aceleora de astăzi, luau însemnări în timpul rostirii predicilor de seamă. Din acest punct de vedere, va trebui să avem în seamă, că multe predici din evul mediu, nu sunt scrise direct de pana autorului, ci de alții, din ceea ce le-au rămas în memorie, ori din ceea ce au însemnat în timpul rostirii. Predicile acestea în general sunt menționate cu această însemnare : *Sermones relati a magistro Roberto* ¹⁾. Acesta e termenul adoptat pentru a arăta reproduceri făcute după un predicator.

În urma acestei îndelungate experiențe, pe care a făcut-o un întreg ev, în ceea ce privește pregătirea de a rosti predica, sau lăsarea în voia unei improvizații de moment, a căror urmări se pot vedea în bine sau în rău, nu numai pentru timpul când ele se răsfrângeau asupra predicatorului și a ascultătorilor, ci și pentru veacurile cari urmează după ei, socot că nu puține învățăminte avem de tras.

Unui astfel de predicator înarmat cu un bogat material de predică, orânduită sistematic, pe care o poate desfășora într'o vorbire curgătoare și plăcută, nu-i mai lipsește nimic altceva de cât să se coboare în mijlocul credincioșilor cărora să le vorbească.

„La începutul evului mediu, predicatorul își ținea cuvântarea pretutindeni : în capele, școli, la răspântii, la nevoie chiar pe drumurile mari. De obicei locul principal de rostire era în biserică ²⁾. Iar în biserică o ținea în unul din cele două amvoane ale ei, așezate deoparte și alta a Altarului ³⁾).

În ceea ce privește timpul cel mai nimerit pentru predică,

---

1) Ms. lat. 16530, cf. ibidem, pag. 324 și urm.

2) Fernand Mourret, op. cit. pag. 458.

3) Vezi Auguste Charaux, op. cit., pag. 346.

totdeauna a fost socotit, că e cel după cetirea Evangheliei. De altfel în acest timp se ținea predica și în primele veacuri ale creștinismului ¹⁾. Desigur că predica se mai putea ținea și la vecernie și apoi la orice slujbă bisericească. Îndeosebi în Postul Mare, se țineau predici și în cursul săptămânii.

Auditorul predicatorilor era felurit, după cum felurit este și în viața socială și în ceea ce privește vrăsta și sexul. În deobște, el se împărțea în două clase distincte, de cari trebuia să aibă o grijă deosebită: deoparte era clerul și de alta massa cea mare a credincioșilor. Deaceea la foarte multe din predicile evului mediu, vom și găsi această mică indicație: *ad clericos*, sau *ad populum*.

Numărul auditorilor era mai mare sau mai mic, după cum erau și evenimentele mai de seamă, cari întruneau pe credincioși. Numărul cel mare al credincioșilor la predică mai era în legătură și cu faima strălucitoare a predicatorului. Au fost predicatori cari erau atât de iubiți de credincioși, încât veneau în așa de mare număr, că nu mai încăpeau în biserică. Atunci li se ținea predici în piețe publice, unde predicatorul avea posibilitatea ca să vorbească în fața unui auditor de peste 20.000 persoane ²⁾. Din aceasta putem vedea cât de dornici erau credincioșii din evul mediu de a asculta cuvântul lui Dumnezeu, propovedit de trimișii lui.

O trăsătură din predica evului mediu, pe care țin să o pomenesesc, este aceea, că adesea auditorul putea chiar întrerupe pe predicatori, atuncea când li se părea că vorbitorul nu a fost îndeajuns de explicit, sau când, dintr'o scăpare din vedere, săvârșea vre-o eroare, și în sfârșit și atunci când li se părea că e

---

1) Post evanghelii lectionem homilia seu exhortatorius sermo ad populum habere solebat, ut videre est apud Iustinum martyrem, Apol. 2; Constitutiones Apostolorum, cart. VIII, cap. 4, cf. Lecoy de la Macicle, op. cit., pag. 223-224.

2) Vezi Hist. litt XXIV, 379, cf. idem 206.

prea aspru cu ei. În această privință, nu ar fi să amintesc decât două cazuri destul de vorbitoare : unul e cu Ludovic cel Sfânt și altul cu o doamnă nobilă.

Robert Sorbon ne instorișește că : „Un cleric savant, predicând înaintea regelui Franței, a spus cele ce urmează : toți apostolii, în momentul Patimilor, au părăsit pe Hristos, și credința s'a stins în sufletele lor ; numai Fecioara Maria a păstrat-o din ziua patimilor până în aceea a Invierii ; în memoria căreia, la Inviere se sting de unii aproape toate luminile, afară de una singură, din care apoi aprinde preotul să dea lumină tuturor (aceasta este candela dela Sf. Masă, din Sf. Altar). Un alt teolog, de un rang mai înalt, se ridică și spuse că apostolii au părăsit pe Iisus Hristos numai trupește nu și sufletește. Oratorul retractă, dar atunci se ridică Regele și spuse că ceea ce a spus predicatorul prima dată nu este de loc fals. Noi aceasta o găsim în Sf. Părinți. Aduceți-mi cartea Fericitului Augustin. Și aducându-i-se, Regele a arătat un pasaj din comentarul la Evanghelia lui Ioan, unde în adevăr ilustrul doctor se exprimă în acești termeni : *Fugerunt, relicto et corde et corpore...*¹⁾.

Și, în sfârșit, iată și celălalt caz, de care am pomenit și pe care-l povestește Petru Limoges, că s'a întâmplat prietenului lui, Nicolas de Gorran : „O doamnă nobilă a rugat pe predicatorul care tuna contra femeilor în predicile pe care le ținea în capela ei, să înceteze aceasta, să nu mai jignească pe nici una din ascultătoare. După mai multe rugăminți, predicatorul consimți. La început totul a mers bine. Dar venind vorba să vorbească despre soția lui Pilat și de străduințele pe care le făcu pe lângă soțul ei în favoarea lui Hristos, el nu putu să se oprească, să nu atribue aceste intervenții unui scop perfid : „Femeia lui Pilat, zice el, a voit prin aceasta să împiedece mântuirea neamului ome-

---

1) Franc Nohain, op. cit., pag. 98-99.

nesc". La auzul acestora, castelana nu se putu stăpâni, se ridică brusc și strigă, *in pleno sermone*, să înceteze de a calomnia sexul ei" ¹⁾).

Se poate, că acest caz l-a avut în vedere Humbert de Romans, când în Retorica lui, sfătuește, că pe femei trebuie să le muștrăm cu oarecare chibzuință. Trebuie să începem prin a le măguli, apoi prin a le descrie defectele lor, aplicând critica la un tip cunoscut din trecut, Eva, Atalia, Isabela, etc. ²⁾).

Dacă acești auditori întrerupeau, sau alții murmurau când predicatorul era prea aspru, nu-i mai puțin adevărat că erau dintre auditori și de aceia căroră trebuia să le înviiorezi atențiunea, pentru a urmări până la sfârșit cuvântarea. Pentru a înlătura această plictiseală a auditorilor, foarte adeseori predicatorii se foloseau de muștrări spirituale și alte mijloace de deșteptare a atențiunii. Un predicator, văzând pleoapele închise, se opri și începu deodată cu un ton mai ridicat: „Era odată un Rege, care se numea Artur...". La aceste cuvinte toate capetele s'au ridicat. Dar el întrerupe din nou: „Când eu vorbesc de Dumnezeu, voi adormiți, dar pentru a auzi fabule, voi vă treziți" ³⁾).

Aceste cazuri de întreruperi și plictiseli sunt cazuri foarte rare, dar eu le-am pomenit ca pe niște întâmplări cari s'au petrecut în evul mediu și care, dintr'un anumit punct de vedere, ne vorbesc foarte mult.

În deobște, credincioșii evului mediu erau iubitori de predică, dovadă e că ascultau în un număr așa de mare, și că la îndemnurile și luminile pe care le dădea ea, ei porneau la fapte creștinești de un atât de înalt eroism al credinței, vrednice de

1) Petru de Limoges, *Distinctions*. la cuvântul Eva. (ms. lat. 16482, cf. *ibidem*, pag. 217).

2) Humbert de Romans, *De eruditione praedicatorum*. cart. II, cap. XCV cf. *ibidem*, pag. 209.

3) Césaire d'Heisterbach, *Dial. de mirac.*, IV, 36; *Hist. litt.* XXIV, 381, cf. *ibidem*, pag. 214.

admirat de oricine. Predicatorii deasemenea își iubeau ascultătorii, pentru care făceau atâtea și atâtea sforțări, pentru aș însuși arta de a le vorbi. Și desigur, că la dragostea lor cea mare, pentru a înfățișa credincioșilor dragostea și lumina învățaturii lui Hristos, nu se putea răspunde din partea credincioșilor decât tot cu dragoste față de ei, pentru a se învrednici de ceva mai mare și anume, de dragostea lui Dumnezeu, pe care nu o puteau cunoaște și apoi s'o aibă, decât după ce predicatorii le luminau mințile.

Cine putea predica. Socot că este firesc lucru, ca, după ce am arătat condițiunile cari se cereau pentru a alcătui o predică, de ce reguli și împrejurări trebuie să se țină seama pentru a ajunge ca să lumineze mințile ascultătorilor și să le miște inima pentru a împlini voia lui Dumnezeu, să cerem să vedem, cine avea dreptul să predice și deci să-și însușească, nu cu puțină trudă, toate aceste regule omiletice a unei bune predicări. Căci într'adevăr era un privilegiu nespus de mare, să ai dreptul să-ți însușești această artă a cuvântului, și apoi să ai acel drept de regent, ca, în numele Împăratului Cerului și al Pământului, să propoveduești adevăruri sfințitoare.

Conducătorii firești ai credincioșilor lui Hristos, după înălțarea Mântuitorului la Ceruri, au fost Sfinții Apostoli, iar după ei urmașii lor direcți, Episcopii. Ei sunt singurii carii au deplinătatea harului sfințitor, la care se adaogă în chip firesc și deplinătatea conducătoare a întregii Biserici și deci înainte de toate, învățătoare. După cum spune Sf. Ignatie, „noi trebuie să privim la episcopi ca la Hristos”, cel sfințit și întărit cu harul Sf. Duh, pentru a ne învăța, a ne sfinți și a ne conduce în calea mântuirii.

La început, acest drept de a învăța, ca și toate celelalte puteri ale ierarhiei, episcopul și le păstra numai pentru el, însă cu timpul, necuprinzând toată obștea creștinilor, pe cari să-i îndestuleze singur cu învățătura, cu slujba și sfințirea, a început

să dea prin delegație această putere rezervată numai lui. Mai întâi, au dat delegație preoților de a sfinți, săvârșind anumite slujbe, apoi aceea de a conduce și, în mod firesc, și dreptul de a învăța. Toate acestea însă erau privite, ca daruri din darul harului arhieresc.

În Răsărit, această însărcinare temporală, și apoi ea un drept natural, a fost dată preoților încă dela început. În Apus însă, cel dintâi preot căruia i s'a dat acest drept de a predica în locul episcopului său, a fost Fericitul Augustin. Lui i s'a dat această autorizație de a predica în locul episcopului de Ipona, pentru că era străin și vorbea rău idiomul țării ¹⁾. La fel și în Galia, Sf. Cezar de Arles, după cum ne spune biograful lui, și-a îndrumat clerul, pentru a putea rosti omiliile părinților ²⁾. E înafară de orice îndoială, că și ceilalți episcopi au făcut la fel. De atunci amvonul a fost deschis și preoților; căci, dealtfel, în veacurile dinainte, Sf. Leon cel Mare a declarat că nimeni, nici călugăr, nici laic, fie ei chiar savanți, nu trebuiau să se ridice în amvon, dacă nu primeau preoția.

„Hoc specialiter statuentes, ut praeter Domini sacerdotes nullus audeat praedicare, seu monachus, seu laicus, qui cujuslibet scientiae nomine gloriatur“ ³⁾.

Mai târziu, și prin sinoade, s'a hotărât acest drept al preoților de a predica. Așa în sinodul ținut la Maiența în 813, s'a stabilit că: „Dacă episcopul este absent, sau dacă este bolnav, sau dacă o altă piedecă îl oprește, el să aibă întotdeauna câte un însărcinat să rostească cuvântul lui Dumnezeu, în duminici și în zile de sărbătoare (Canonul 25) ⁴⁾. Căci fiecare din noi spun prelații, întruniți la Valencia, în 855, împărțășim fie prin noi in-

1) Possid., Vita Augusti. 5; Joly. La Prédication, pag. 258.

2) Cyprien, S. Caesarii Vita, liv. I, cap. XXIX.

3) Labbe, III, 1348, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 21—22.

4) Labbe, VIII, 1249. cf. idem.

șine, fie prin unul sau mai mulți clerici cu grijă instruiți, mana propoveduirii, astfel ca credincioșii să nu fie niciodată lipsiți ¹⁾). Acest drept de a predica al clericilor, privește atât pe cei dela catedralele episcopale, cât și pe aceia mai ales, cari erau parohi și aveau în conducerea lor duhovnicească permanentă, sufletele sutelor de credincioși. Acest drept al preoților de a predica s'a consemnat și în hotărârile altor sinoade ale evului mediu ²⁾).

Acest drept de a predica, aproape în acelaș timp cu cel dat preoților, s'a întins și asupra diaconilor, ca unii cari fac și ei parte din treptele ierarhiei bisericești. Dealtfel încă dela început observăm cum cei doi diaconi Ștefan și Filip; predicau Evanghelia ³⁾). Ceea ce este de menționat, în întreg cursul Istoriei bisericești și până astăzi încă, ei predică cu o îngăduință specială pe care și-o cer dela episcopi, iar când nu este el de față, dela preotul de care țin. Ei nu se bucurau de un drept absolut, ci numai suplineau pe episcop și preot, cerându-le special binecuvântarea pentru a vorbi. În evul mediu, diaconii nu erau oprîți de a cuvânta, ci, dimpotrivă Jacques de Vitry socotea predica printre datoriile acestei trepte și le recomandă să n'o neglijeze ⁴⁾).

Mai târziu, în a doua jumătate a evului mediu, când ordinele călugărești s'au organizat, unele cu scopuri speciale de misionarism, au cerut învoiri speciale de a avea dreptul să predice. Astfel au fost ordinul franciscanilor, pentru care întemeetorul lui a fost la capul bisericii din Apus, pentru a cere voie să predice, ceea ce Papa i-a acordat, însă nu fără mari ezitări. La fel a îngăduit și dominicanilor acest drept. Dealtfel acest ordin călugăresc își luase în special acest vot al prediciei, deaceea s'a și numit ordinul predicatorilor. La fel s'a mai îngăduit să predice și

1) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 22.

2) Vezi Decretele sinodului al IV-lea din Latran, cap. X, cf. Labbe, XI, 161.

3) Fapt. Ap. VII, 21.

4) Jacques de Vitry, Sermo in ordinibus, ms. lat. 17509, fo. 25—26, cf. ibidem, pag. 26.

celor din ordinul cistercienilor, și altor ordine mai mici. În Răsărit, călugării erau slobozi să predice, însă totdeauna cu învoirea episcopului sau a preotului localității în care predica.

Cât privește pe mireni, lor nu le era îngăduit să țină predici. Această hotărîre ca numai clericii să țină predici, a fost păstrată și cu mai multă rigoare, decând se ivise mai ales Valdenzii și celelalte secte ale evului mediu: Catarii, Bogomilii, etc. cari se răspândeau prin mireni. „Numai profesorilor și doctorilor dela Sorbona li se îngădui ca să poată ținea predici“¹⁾.

Femeile sunt excluse dela amvon, și această hotărîre o îndreptățește astfel un conducător din ordinul predicatorilor :

„Mai întâi, pentrucă ele nu au o inteligență destul de adâncă, al doilea, pentrucă lor le-a fost hotărît o chemare mai smerită, al treilea, ea stârnește spre lux și, al patrulea, în aducerea aminte a neroziei făcută de cea dântâi dintre ele, care, deschizând odată gura, a nimicît lumea“²⁾.

Din cele ce am arătat mai sus, socot că s'a putut vedea, că dreptul de a predica era legat în mod deosebit de ierarhia bisericească. Nu toți puteau fi învățători, decât numai acei pe care i-a chemat Domnul la această sfântă misiune. „Căci nimenia nu-și ia singur cîntea aceasta, ci numai cel dela Dumnezeu chemat“³⁾. Și, afară de această supremă chemare, se mai adăoga și aceea, că predicatorul trebuia să îndeplinească anumite obligațiuni, ca studiul adâncit al Sf. Scripturi, al Sf. Tradiții, al Tainelor sfinte, al simbolurilor bisericești, la care se adaogă cele cerute de renumitul autor de omiletică, Humbert de Romans: „Să fie un om al rugăciunii, să practice umilința și să aibă o purtare fără pată în viață“. (Cartea I, partea 2-a, Cap. I, și urm.),

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 25.

2) Humbert de Romans, De eruditione praedicatorum, (Max. Bibl. Patr. XXV, 153), cf. ibidem, pag. 33.

3) Ebrei, V, 4.

Căci numai atunci și ceea ce înveți pe altul e ascultat și înfăptuit, pentru că predici și cu viața ta însăși, iar altfel, ascultătorii te pot întâmpina cu spusele Scripturii: „Medice, medice, vindecă-te pe tine mai întâi...”. Și atunci, în zadar întreaga pregătire de a aduna material pentru predică, în zadar truda de a alcătui și învăța regulile omiletice, în zadar învățarea pe derost a predicei, în zadar vei vorbi, dacă tu nu ești cel chemat să predici.

CAPITOLUL IV

STUDIUL CĂTORVA FIGURI REPREZENTATIVE ALE PREDICII EVULUI MEDIU.

---

1. FRANCISC DIN ASSISI.

Acest strălucit misionar al evului mediu, ca și ceilalți călugări, e cunoscut și pomenit numai cu numele de botez pe care și l-a păstrat și în călugărie. La el s-a adăogat și acel al localității de naștere, spre a fi și mai ușor de ținut minte și de deosebit de alții, fiind legat de un anumit loc, pe care l-a făcut celebru în istoria lumii. Dar pe lângă celelalte motive cunoscute, pentru care un călugăr, îndeobște e cunoscut numai cu numele lui de creștin, la el se mai adăogă și un motiv special, de care vom pomeni la timp.

Francisc e fiul unui bogat negustor de postav din orașelul Assisi, din Italia. Pe tatăl lui îl cheama Pietro Bernardone, iar pe mama lui Pica. Lumina zilei a văzut-o în anul 1182. Numele care i s'a dat la botez a fost acel de Francisc. Aceasta a fost

dorința și plăcerea lui Pietro Bernardone, pentru a arăta și cu acest scump odor cinstirea deosebită pe care o dădea poporului francez, din care făcea parte mama noului născut. El a dorit ca fiul lui, născut din o mamă franceză, să ajungă un adevărat Francez, împodobit cu toate însușirile nobile ale acestui popor.

Intr'adevăr „mama lui i-a pus în suflet, în germene, tot ceea ce găsim în el curat, mare și bun. O credință adâncă, o înflăcărată dragoste de Dumnezeu, o mare iubire către aproapele, o nevinovăție, o bunătate și o generozitate proverbială... pe când dela tatăl lui moșteni forța de caracter și energia voinței, care i-au fost atâta de folos în bogata-i activitate“¹⁾.

În tinerețea lui, Francisc a ajutat pe tatăl său în comerț. El, fiind un tânăr foarte voinț, a dus o viață plină de plăcerile și bucuriile copilăriei, în tovărășia prietenilor lui de vârstă. Această fină sensibilitate morală, însă și această vioiciune de spirit, sunt tocmai ceea ce se cere și unui bun creștin.

Intr'o zi, pe când era cu tatăl său preocupat de comerț, și copleșit de cerințele cumpărătorilor, el n'a dat pomană unui cerșetor. Ei bine, îndată s'a simțit turburat până în adâncul inimii, și imputându-și această faptă nevrednică a strigat: „Dacă acest nenorocit mi-ar fi cerut în numele unui Conte sau Baron, nu l'aș fi tratat astfel: cu cât mai mult se cere deci, să-l fi tratat mai bine, pentrucă el a venit aici, ca un trimis al Regelui regilor și al Domnului domnilor!“²⁾ Dela această piatră de hotar, a unei atât de puternice muștrări de cuget, viața tânărului Francisc va apuca calea cea veșnică pe care a trăit-o până la sfârșitul vieții. Dela acest prim caz, începu să ajute pe săraci, căroră le dădea până și haina de pe el, dacă nu avea altceva cu ce să le vină

1) P. Vittorino Facchinetti, *St. François d'Assise*, traduction de la Comtesse de Loppinot, avec collaboration de M. Fernand Feugère, Vannes (Seine), 1926, pag. 11.

2) Da Celano, pag. 21, cf. Vittorino Facchinetti, op. cit. pag. 18.

în ajutor. Din dragostea cea mare pe care o avea față de săraci, a mers până acolo, că unui lepros i-a sărutat și mâna, fără ca să se molipsească de această grozavă boală. Mai apoi făcu o călătorie la Roma, a luat parte în câteva războaie, după care ar fi dorit să se angajeze în oaste. Cavalerismul era idealul oricărui tânăr din evul mediu. Dar în urma unei vedenii, se convertește și se hotărăște să-și închine întreaga-i viață numai Domnului. „Zile dearândul părasea casa părintească și-și căuta în singurătate: liniștea, pacea, pe culmi de dealuri, unde el petrecea ore întregi în o extatică contemplație, înaintea frumuseții naturii și în peșterile din Soubasse, unde se afunda în adânci meditații...”¹⁾

La această totală schimbare de viață, părinții s'au opus mai întâi prin mijloace mai înduioșătoare și mieroase, dar văzând că, pe zi ce trece, el se depărta de toate legăturile sociale, în care-i hărăzise un loc de frunte în orașelul lor, au recurs și la mijloace mai aspre, chiar l-au și închis și bătut. Dar el mai mult se bucura, văzând în această ură a lor lui, o asemănare cu aceea a dumnezeescului Stăpân. Mama se înduioșă mai incurând și-i dădu drumul, pentru care nu puține muștrări a primit dela soțul ei.

Francisc fugi și ceru ocrotirea Episcopului locului, înaintea căruia Pietro Bernardone înfățișându-se, ceru ca Francisc să se desbrace de toate hainele pe cari le avea dela părinți și să le dea și banii ce-i mai avea dela ei.

Cu lacrimi în ochi, mai ales în ai acelor care erau de față, tânărul Francisc se desbracă până și de ultima piesă a îmbrăcăminteii pe care o avea dela părinți și pe toate le dădu, ușurat, tatălui infuriat. Episcopul îi acoperi goliciunea cu mantia-i arhierescă. Atunci Francisc cu multă bucurie în inimă grăi: până în clipa de față, eu am numit pe Petru Bernardone tatăl meu, dar, fiindcă eu m'am hotărât să slujesc lui Dumnezeu, i-am dat

---

1) Vittorino Facchinetti, op. cit. pag. 37.

înapoi banii, pentru care era atât de tulburat și deasemenea și toate vestmintele pe cari le aveam dela el. De azi înainte, nu-i voi mai zice lui Petru Bernardone tată, și pe bună dreptate, eu voi putea zice: „Tatăl nostru carele ești în Ceruri“¹⁾).

Deacum, putem spune, după expresiunea unuia din biografii lui Francisc, el se logodi cu sărăcia. Hrana zilnică și-o cerșea. Slobod de toate ispitele legăturilor pământeste, el trăia mult mai intens viața credinței. Veșnic se ducea la biserică. „Intr'o zi a luni Februarie, în anul 1209, Francisc auzi recitându-se o pericopă din Sf. Evanghelie, care i se părea ca un nou ordin al Domnului, adresat lui. Cele auzite atât de mult au înrâurit asupra lui, încât au avut o influență hotărâtoare asupra întregii lui vieți. Era sărbătoarea Sf. Apostol Matei, 24 Februarie. Iată și Evanghelia pe care a auzit-o citindu-se :

7. „Mergeți și predicați și spuneți : împărăția cerurilor este aproape.

8. Pe cei bolnavi vindecați, pe cei leproși curățiți, pe cei morți înviați, dracii isgoniți-i; în dar ați luat, în dar să dați!

9. Să nu luați nici aur, nici argint, nici aramă la brăile voastre ;

10. nici traistă de drum, nici două haine, nici încălțăminte, nici toiag; căci vrednic este lucrătorul de plata sa.

11. În orice sat sau cetate veți intra, cercetați cine e în ea vrednic, și la acela să găzduiți până veți pleca.

12. Iar când veți intra în casă, să-i urați și să-i zice-ți: „Pace casei acesteia.“

13. Și de va fi casa aceea vrednică, pacea ce i-ați urat va veni peste dânsa; iar de nu va fi vrednică, pacea ce i-ați urat se va întoarce la voi.

14. Dacă nu vă va primi cineva, sau nu va asculta cuvîn-

---

1) Celano, pp. 17—18, cf. ibidem, pag. 60.

tele voastre, atuncea ieșind din casă sau din cetatea aceea, să scuturați și praful de pe picioarele voastre." Matei X, 7—14.

Această citire a Evangheliei, pe care a auzit — la slujba dela Portiuncula, el a privit-o ca pe o adevărată și hotărâtă descoperire dela Dumnezeu¹⁾.

Deacum el ajunsese predicatorul Evangheliei, a convertirii și a păcii.

Acum într'un loc, acum în altul, în piețe, pe străzi, se înfățișa îmbrăcat cu o sarică cenușie de țăran, cu un gugiu pe cap și o funie în jurul trupului. Pe toți câți acest straniu vagabond, îi întâlnea, îi saluta cu cuvintele:

Domnul să vă dea pace²⁾.

Iată cum ne descrie Thomas de Celano, prima sa predică:

În sfârșit, cu o mare înflăcărare a spiritului și o bucurie a inimii, el începu să vestească tuturor pocăința. Cu o mare simplitate în vorbe, dar cu multă inimă, învăța pe auditorii lui. Elocvența sa era ca un foc arzător care pătrundea până în adâncul sufletului și îl umplea de toată admirația. El se arata cu totul deosebit de ce a fost mai înainte. Cu ochii privea spre cer și părea că disprețuește să privească pământul. Este de admirat și aceea, că Francisc a început să predice, acolo unde în copilăria sa a învățat să citească, și, unde începu să fie fericit, el termina fericit.

La fel ca și în Assisi, și în alte orașe și în cetățile vecine, în câmpii, prin munți și prin văi, pretutindeni unde întâlnea un suflet pentru evanghelizare, el vorbea cu aceeași simplitate și chiar înflăcărare, și astfel convertea pe necredincioși, pe eretici și pe păcătoși. Lumina lui Dumnezeu începea să strălucească în

1) Johannes Joergensen, Saint François d'Assise, Sa vie et son oeuvre, traduits du danois par Teodor de Wyzewa, Quatre-vingt-cinquième édition, 1926, pag. 82—83.

2) Johannes Joergensen, op. cit. 87.

multe inteligenți, dragostea de Hristos se reaprinse în suflete, harul lui Dumnezeu domnea din nou în inimi¹⁾).

Apostolatul acesta al predicii lui Francisc a mers până acolo, că a plecat în misiune printre păgânii agareni, unde e de recunoscut că n'a avut succesul misiunii interne.

Înainte de a desfășura acest apostolat al predicii, și înainte de a fi auzit acel pașagiu din Sf. Evanghelie al trimiterii la predicare, pe care l-a luat drept ca o revelație pentru el, Francisc s'a frământat foarte mult, dacă e bine să se consacre acestei strălucite misiuni a predicării. Intemeiase ordinul, care nu era decât cel călugăresc. Acum se frământa ce e de făcut: să se consacre întru totul rugăciunii, sau să pornească și în propoveduirea Evangheliei și pentru alții? Natura monahismului e de a petrece în singurătate și în rugăciune. La această a două natură, Francisc adăogase prima natură a firii lui de vorbitor. El era vorbăreț. Adesea el vorbea contra voinței lui, despre gândurile de care sufletul îi era plin²⁾).

Pentru a se hotări odată, care să fie preocuparea lui de căpetenie, Francisc adesea se ruga lui Dumnezeu și întreba pe ceilalți frați călugări. Iată cum le punea el problema:

„Ce mă sfătuiți frații mei, ce mă îndemnați să prefer? Să mă consacru rugăciunii, sau să merg în lume să predic? Vă mărturisesc, că astfel cum sunt mic, șters și neînvățat, prefer darul rugăciunii, mai mult decât pe acela al vorbirii. În rugăciune eu voi găsi un mai mare folos sufletesc. Oare nu rugăciunea e izvorul harului pe care noi îl împărtășim altora prin predică? Mai mult, rugăciunea curăță inima și afecțiunile, ea te unește cu supremul și adevăratul Bun; ea dă virtuții sprijin și tărie. Predica, dimpotrivă, murdărește de praf picioarele, chiar ale călugărilor; ea e o ocupație de împrăștiere și de despărțire, în sensul

1) Cf. Vittorino Facchinetti, op. cit. pag. 97.

2) Vezi Jeorgensen, op. cit. pag. 38.

slăbirii disciplinei. În fine, prin rugăciune, noi vorbim cu Dumnezeu și îl ascultăm, suntem în legătură neîncetată cu îngerii și ducem o viață cerească. Dar predica ne cere, de foarte multe ori, să ne pogorâm la cerințele oamenilor. Să trăești în mijlocul lumii, să o vezi, să o ascuți, predicatorul e sortit ca să-și ducă viața, să gândească și să vorbească ca și lumea, adică în chipul lumesc.

Totuși trebuie să recunoaștem : este în favoarea predicii un argument mult mai prețios în ochii lui Dumnezeu. Acela că Fiul Lui unic, înțelepciunea nesfârșită, părăsi Cerul și cobori pe pământ pentru a mântui sufletele, pentru a învăța pe oameni prin exemplele și cuvintele Lui, pentru a-i răscumpăra prin sângele și harul Lui și pentru a-i chema să ia parte la slava Lui. Și pentru a face aceasta, El a dat tot ceea ce avea și nimic nu și-a păstrat pentru El. Ori, într-o toată se cere nouă ca să urmăm exemplul lui Iisus, lumina strălucitoare, coborită pentru noi din înălțimile de neajuns. Mi se pare că trebuie să fie mult mai plăcut lui Dumnezeu, ca eu să părăsesc liniștea odihnei singuratică și să merg să predic mulțimilor¹⁾.

Nici un călugăr nu a dat un răspuns hotărît la această întrebare, pusă atât de simplu și clar. Atunci Francisc trimise pe fratele Masseo să consulte pe fratele Silvestru, care trăia în singurătate, în ținutul Carceri, și pe sora Clara, totdeauna închisă în Monastirea Sf. Damian. Și-i spuse, ca și unul și altul să se adreseze direct Domnului în rugăciunile lor. Răspunsul nu întârzie să vină.

Fratele Silvestru răspunse fratelui Masseo : „Iată că Domnul mi-a spus, că trebuie să vestești pe fratele Francisc, că el a fost chemat nu numai pentru mântuirea lui, dar și pentru salvarea multor altor suflete. Dela sora Clara, căpătă acelaș răs-

---

1) Ouv. c. pp. 125-126.

puns. Și atunci Maseo comunică fratelui Francisc acestea : „Domnul nostru voește ca tu să continui să predici, căci Dumnezeu nu te-a chemat numai pentru mântuirea ta, ci și pentru a altora“... 1).

După acest hotărîtor răspuns, și-a fixat directivele ordinului și călugăresc, care avea să fie nu numai contemplativ, unit cu practica sărăciei, dar și cu un însemnat rol social prin propovăduirea adevărurilor credinței prin graiu. Francisc s'a prezentat la Papa, pentru a-i cere învoire specială pentru ordinul lui, de a avea dreptul să predice. Căci, după cum am arătat în capitolul dinainte, în evul mediu, mai ales în Apus, nu aveau dreptul de a predica decât episcopii, preoții și diaconii, și abea din acest veac al lui Francisc s'a învoit ca și anumite ordine călugărești să se bucure de acest drept de a predica. Papa Inocențiu al III-lea a învoit ca și Francisc, dimpreună cu ucenicii lui să aibă dreptul de a predica. Mai întâi a dat acest drept personal lui Francisc, și apoi el să-l acorde aceluia pe care-i va găsi vrednici pentru aceasta. Dar și această favoare acordată lui Francisc, era întrucâtva mărginită, pentru că el a fost împuternicit numai în ceea ce privește predica morală, nu și cea dogmatică, precum articolele de credință, tainele, etc., pentru care se cere o anumită educație teologică 2).

Tema predicilor lui Francisc, în general, era : Despre pace ca binele cel mai de seamă ; despre pacea cu Dumnezeu, prin observarea poruncilor Lui, despre pacea cu oamenii prin faptele drepte și despre pacea cu sine însuși prin mărturia unei bune conștiinți 3).

1) Vittorino Facchinetti, op. cit., pag. 293-294 ; Joergensen. op. cit., pag. 220.

2) Vezi Johannes Joergensen, op. cit., pag. 140.

3) Thomas Celano, Vita Bona, I cap. X, Tress Soccis, III, 25-26 ; Bonov. III 2 ; Testamentum S. Fr. (loc. cit., p. 80) cf. l'ouvrage allemand de P. Hilarin Felder sur les Etudes scientifiques de l'ordre franciscain (Fribourg-en-Brisgan, 1904) cf. Joergensen, op. cit., pag. 88.

Din acestea se poate vedea, că predica lui Francisc era în conformitate cu imputernicirea care i s'a dat, mărginindu-se în domeniul problemelor morale. El predica poporului despre virtute și viciu, despre lepădarea de cele rele, despre îndemnul la o pace cu Dumnezeu și oamenii, înălțând și slăvind idealurile vieții creștinești. „Privește la mine, frate, eu sunt predicatorul veșnic bun, apostolul Evangheliei, trimesul lui Hristos, fratele tău în Hristos. Chemarea mea este de a te îndrepta spre el, Dumnezeu nostru și de a te duce la El, Mântuitorul nostru”¹⁾.

Drept izvoare pentru predică, Francisc folosea Sf. Scriptură și, în deosebi, maximele din Sf. Evanghelie și Patimile Domnului, tâlcurile la Tatăl Nostru, maxime, viața omenească cu toate înălțările și coboririle ei, cu virtuțile și viciile ei.

În ceea ce privește felul cum se pregătea și expunea acest material, e de însemnat că Francisc căuta mai întâi să se pătrundă el însuș de adevărurile pe cari voia să le propoveduiască. De obicei, el vorbea improvizat, după ce meditase îndelung despre ce avea să vorbească. El a fost un inspirat al cuvântului.

„Francisc străbătea orașe și câmpii, evanghelizând mulțimi-le, vestind împărăția lui Dumnezeu, nu cu cuvintele înțelepciunii omenești, ci cu virtutea Duhului sfânt... Toți admirau tăria, adevărul, folosul cuvintelor sale, cari nu izvorau din știința omenească. Cu toate acestea la ele alergau cei culți și savanți pentru a-l auzi ca pe un om din altă lume...”²⁾.

Câteodată pregătea și învăța deabinelea ceea ce avea să rostească, însă atunci, de cele mai multe ori, dădea greș. Și atunci, până să-și aducă aminte de ce avea să spuie, binecuvânta pe ascultători, sau, cum a fost atunci când s'a dus la Papa Honorius, uitând cuvintele dela început, a îngenunchiat și a cerut

---

1) Cf. Vittorino Focchinetti, op. cit., pag. 127.

2) Cf. ibid. pag. 100.

binecuvântarea dela Papă, pentruca apoi, după ce și-a adus aminte, să ție o cuvântare foarte însuflețită ¹⁾.

Predicile pe cari le ținea, de obicei nu erau lungi, ci scurte. Aceasta o și dă el ca pe o regulă îndeobște, și pentru toți predicatorii : „Predicatorii să vestească ce au de spus, în cuvântări scurte, pentrucă Domnul a vorbit cu puține cuvinte“ ²⁾.

În ce privește stilul și limba, el se folosea de parabole și exemple ușor de înțeles, luate din natură și din viața obișnuită. Thomas de Celano ne arată că Francisc avea o vorbire iscusită, înflăcărată și pătrunzătoare, și un glas înfocat, plăcut limpede și sonor... El vorbea înflăcărat și elocvent... încât *toto corpore fecerat linguam* ³⁾. Dar nu numai cu pilda vorbirii lui se dădea ca pildă de felul cum întrebuiința cuvintele, ci, ceva mai mult, el dădea aceasta și ca regulă : „ca predicatorii să caute să se folosească de cuvintele curate, pe cari le pricep mai bine ascultătorii ⁴⁾.

Vorbind, în deobște, trăsătura predicii lui Francisc era aceea de a fi o vorbire populară. El vorbea pe înțelesul și a celui din urmă ascultător. Dar în acelaș timp, era gustat cu multă plăcere și de către cei mai culți oameni. El era incredințat, că adevărurile cele mai înalte și cele mai abstracte, ușor puteau fi prezentate ca să fie înțelese și de către cei mai din urmă neștiutori. „În contrast cu elocvența oficială a oamenilor Bisericii, predicile lui Francisc și a prietenilor lui erau foarte simple și fără împodobiri. Ele aveau mai mult trăsătura unor îndemnuri, decât a unor predici muncite : erau vorbiri cu totul dezbrăcate de înflorituri, ele ieșeau din inimă și mergeau la inimă. Predica lui era o revenire veșnică la cele trei puncte principale : frica de

1) Thomas Celano, ibidem, cf. Joergensen, op. cit., pag. 291-292.

2) Cf. Vittorino Facchinetti, op. cit., pag. 126.

3) Cf. ibidem, pag. 124.

4) Cf. ibidem, pag. 126.

Dumnezeu, iubirea lui Dumnezeu și convertirea dela rău la bine. Când Francisc isprăvea de vorbit, deodată fratele Gide (un ucenic de-al lui) adăoga, totdeauna, în genunchi : „Ceea ce vi s'a spus, prietenii mei, e adevărul ! Ascultați-l cu toată dragostea și faceți cum a spus”¹⁾.

În ceea ce privește înflăcărea pe care o punea în vorbire, foarte adesea era mișcat până la lacrimi. Spunea adevărul în toată tăria lui și nu cruța pe acei care-l nesocoteau. În această privință, el a fost asemănat cu Ioan Botezătorul.

Izbânda predicii unui predicator, cu toate trăsăturile ei, legate de persoana lui, întotdeauna o putem vedea și după roadele pe care le-a cules din vorbirea lui. Vedem credința după fapte, iar izbutirea vorbirii după urma lăsată și schimbarea pe care a izbutit s'o aducă în sânul ascultătorilor, potrivit celor propoveduite.

Francisc era foarte mult dorit de către toți, să-l audă vorbind. Pe unde se ducea, îndată se auzeau puternice mărturisiri de bucurie : „*Ecco il santo*” ! Iată sfântul ! Și mulți din cei care-l ascultau, s'au convertit, iar alții, în număr destul de mare, l'au urmat în viața lui ascetică și de desăvârșită sărăcie. Thomas de Celano aseamănă influența predicii lui Francisc, cu ivirea unor strălucitoare stele în zare, sau cu ivirea unei dimineți, după o înspăimântătoare noapte de întuneric. Intru atâta el a trezit atențiunea și admirația tuturor. El o aseamănă cu chipul în care grăuntele iese din pământ la venirea primăverii și înflorește. El spune că toată înfățișarea ținutului s'a schimbat, că asemenea unei ploi bogate și binecuvântate (în har și rodire. Francisc s'a revărsat peste ei, stropind pretutindeni, secerișul inimelor, făcându-le să înflorească în florile virtuții²⁾).

Predicile lui Francisc, chiar în învățata Bolonié, care era vatra științei și artei, au lăsat o întipărire din cele mai adânci.

1) Joergensen, op. cit., pag. 97.

2) Cf. ibidem. pag. 145.

Aceasta ne-o spune un martor ocular. În lucrarea sa: *Historia Pontificum Salonitanorum et Spalantentium*, scrisă în 1268. Thomas de Spolato ne raportează cele ce urmează: Chiar în acest an (1222), în ziua de Adormirea Sf. Fecioare, în timpul când eu eram student în Bolonia, am văzut pe Francisc predicând în piață, înaintea Primăriei, unde aproape tot orașul venise să-l asculte. Tema sa de predică era: *Ingerii, oamenii și diavolii*. Despre aceste trei soiuri de duhuri a vorbit atât de bine și cu atâta înțelepciune, încât mulți învățați, cari se aflau acolo, s'au minunat auzind astfel vorbind un om necărturar.

Scopul cuvântării sale era de a stânga dușmăniile și de a aduce pacea. Imbrăcămintea lui era nespălată, figura mediocră și fața sa fără frumuseță, dar Dumnezeu i-a dat un cuvânt atât de puternic, încât numeroase familii de nobili, cari erau despărțite prin vechi dușmăni și vărsări de sânge, s'au lăsat înduplecate prin aceste cuvinte să se împace pentru totdeauna. Și toți auditorii erau cu atâta venerațiune și devoțiune față de el, încât femeile se aruncau asupra lui prin mulțime, căutând să ia o zdreanță din haina lui, sau măcar să se atingă de marginea hainei“.

Nu putem citi, fără freamăt această veche povestire a unuia care a văzut și auzit pe Francisc... La început, predicatorul va fi voit să se impună învățatului auditor, prin alegerea unei teme așa de academice, ca această deosebire dintre cele trei soiuri de duhuri inteligente, a îngerilor, a oamenilor și a diavolilor. Dar în curând Francisc a răsărit în chipul cel firesc. Predicatorul meșteșugit a perit din el, pentru a face loc oratorului popular. Și atunci, cuvintele lui au cuprins inimile, le-a mișcat și inflăcărat pentru Dumnezeu. La fel a făcut, ca altădată la Assisi, sau la Arezzo, sau mai bine ca atunci, când cuvintele lui Francisc au adus din nou pacea între lupul dela Gubbio și cetățenii orașului. Urile de veacuri cădeau în uitare, omorurile și alte

violente erau șterse din socotelile familiilor și mulți se îndreptau unii către alții în semn de împăcare, fără a mai socoti sângele proaspăt care se vărsase de curând ¹⁾...

Iată ce puternică influență au avut predicile acestui apostol al cuvântului întraripat, care era ascultat cu atâta drag de îndreptare de către toți, atât de cei învățați cât și de cei simpli! El le vorbea tuturor din suflet și pentru suflet. În predicile lui, ceea ce vibra mai mult, nu era atât subtilitatea de gândire, ci o caldă și înflorită simțire creștinească, care izvora din dragostea cea mare pe care o avea față de orice ființă omenească și pe care, prin această iubire, el o câștiga pentru iubirea cea mare pe care datori suntem să o arătăm față de Dumnezeu.

În această atmosferă a dragostei, el învăluia, nu numai pe oameni, ci și pe dobitoace, pe păsări, pe orice vietate și orice element al naturii moarte. El vorbește păsărilor, îți vorbește de „fratele soare“, de „fratele vânt“, până și de „sora moarte“, căreia toți suntem supuși. Francisc din Assisi a fost un predicator al „dragostei care pe toate le cuprinde. El s'a făcut tuturor toate, după cum spune Sf. Ap. Pavel, pentru ca să câștige pentru Domnul“. În deobște, pe Francisc din Assisi îl putem socoti, ca pe tipul reprezentativ al predicatorului popular al evului mediu. El e opusul savantei scolastice, care năpădise în timpul acela și pe amvon. „Francisc se coboară la lucrarea de evanghelizare și împăcare în popor“,... combătu erezile maniheene, curăți idealul preotesc și monastic prin practica sărăciei, a umilinței și a milosteniei ²⁾....

* * *

Din predicile lui Francisc din Assisi, nu avem decât crâmpie. Dela el nu s'a păstrat nici-o predică în întregime, scrisă

1) Ibidem, pag. 354-355.

2) Fernand Mourret, op. cit, pag, 458.

de el. După cum am arătat, el improviza. Ceea ce avem nu sunt decât ce au scris feluriți biografi și ucenici ai lui, cari au păstrat cu mare scumpătate sufletească, aproape cuvântări întregi ori crâmpeie din aceste predici.

Socot nimerit ca, din ceea ce ne-a rămas dela el, să înfățișez câteva mostre din predicile lui, pentru a se putea vedea și mai bine trăsăturile acestui distins cuvântător al evului mediu.

Francisc, luând parte la sărbătorirea unui tânăr paj, care a fost consfințit cavaler, a ținut următoarea cuvântare, în care el făcea o asemănare între cavalerul lumii și cavalerul eroic al creștinismului. Johannes Joergensen, unul din cei mai de seamă biografi ai lui Francisc, ne arată că el a desfășurat această predică.

El și-a ales ca text al cuvântării sale o zicere din popor, având forma unui distih rimat.

„Tanto è il bene ch'io mi aspetto
che ogni pena mi è dilleto" 1)

Cavalerul care voește să cucerească dragostea unei frumoase femei, va trebui ca la început să treacă prin numeroase și chinuitoare încercări. Poate că doamna îi va cere ca să întreprindă o cruciadă contra sultanului, poate îi va cere un corn dela Lycorne, sau un ou de pasăre dela Roc, sau ca să-i libereze o tânără captivă, s'au, greoi înarmat și pe un cal de război, să treacă o punte strâmtă, pe care s'ar putea trece cu piciorul și sub care mugește un șivoi mâniaș. Și toate aceste pericole, toate aceste suferinți, nobil și credincios, cavalerul le va primi cu bucurie, numai pentru că doamna voește astfel; și în toate aceste încercări, el nu se va gândi decât la micile mâni albe, pe care el le va putea atinge cu buzele sale, când se va întoarce, du-

---

1) Atât de mare e binele pe care-l aștept, încât orice greutate este o plăcere.

păce-și va fi dovedit voinicia. Va fi deajuns acest gând, pentru a spulbera toate șovăirile și toate descurajările....

Dar este un cavalerism deosebit de acela al lumii, și mult mai nobil încă, la care sunt chemați toți oamenii, iar nu numai acei cari sunt născuți din neam boieresc. Mai este și altă luptă, a cărei țintă nu este deloc plăcerea unei frumuseți pământești. Ea se cuprinde în poruncile veșnice și în o supremă Frumuseță, care e Dumnezeu. Căci într'adevăr, oare Dumnezeu nu este mult mai frumos decât doamnele cele mai frumoase, cari nu sunt decât lucrul mânilor Lui, pe care El le-a făcut din glodul pământului? Oare acel care a făcut atâtea frumuseți, nu este mult mai frumos decât toate făpturile lui? Da, sigur că este; și deasemenea merită, ca noi să fim ispitiți a pune în joc o dibăcie cavalierească și cu bărbăție să luptăm în numele acestui ideal, împotriva dușmanilor care sunt: carnea, lumea, demonul.

Și ce răsplată ne este făgăduită pentru ziua când vom fi îndurat cu credință toate încercările, ca un cavaler pentru doamna lui, fără să ne fi abătut dela ascultarea Lui, având de biruit cele mai mari greutăți și suferinți? Favorurile pe care El ni le-a făgăduit sunt din cele mai mari și mai de preț decât ceace doamna cea mai frumoasă ne-ar putea să ne acorde. Căci aceasta n'are să ne ofere, nimic alta decât pe ea însăși, mâinile ei și inima ei, însă... mâinile ei sunt osândite ca în curând să se vestejească și inima în curând i se va frânge și va înceta să mai bată, pe când Dumnezeu se dă pe El însuși nouă, ca o răsplată a luptei... și, în acelaș timp, El ne dă viață, lumină, fericire în o veșnicie în care niciodată nu se va vesteji și nici nu va înceta!¹⁾.

Intr'altă predică, vorbind despre ascultarea și împlinirea voinței lui Dumnezeu, își începe astfel cuvântarea :

---

1) Cf. Joergensen, op. cit, pag. 237-239; vezi și Vittorino Facchinetti, op. cit. pag. 544-545.

„Scumpii mei copii, Dumnezeu ne-a incredințat ca dar mari lucruri, și lucruri și mai mari ne sunt făgăduite de El, dacă ne vom ține făgăduința față de El, pe care l-am făcut-o, și dacă ne vom crede în El. Plăcerile lumii sunt de scurtă durată, dar veșnice sunt pedepsele cari urmează. Și suferințele din această viață nu sunt decât puțin lucru, dar fericirea în cealaltă viață e veșnică”.

Dela acest început, Francisc și-a pornit predica, îndemnând pe toți la ascultare de sfânta mamă, care e Biserica, la dragostea unuia față de alții, la rugăciunea pentru tot poporul lui Dumnezeu, la răbdare în nepotriviri, la curățenie și feciorie îngerească, la pace și unire cu Dumnezeu și oamenii, la umilință și bucurie către toți, la disprețul lumii, la zel arzător pentru sărăcie, la trezire și grija în rugăciune și cântecele de laudă și apoi, pentru toate acestea, să ne punem toată grija, atât pentru ce privește trupu, cât și pentru suflet, în Bunul Păstor, Fericirea noastră, Domnul Iisus Hristos¹⁾.

Și, în sfârșit, pentru că atât de mult se pomenește de predica lui Francisc din Assisi, pe care a ținut-o pasărilor, socotim merit ca s'o înfățișez și pe ea. Biografia lui Francisc ne descriu multe scene de o nedeslăpită și strânsă simpatie a lui pentru natură. Într'o zi, pe când se afla cu fratele Masseo, a ținut o predică pasărilor. Și iată, când a început să predice, pasările cari erau pe arbori, s'au coborât către el și niciuna n'a mai mișcat. Ele se apropiaseră de el atât de mult, încât le atingeau cu haina. Iată ce le-a vorbit:

„Surioare pasări, voi trebuie să aveți foarte mare recunoștință către Dumnezeu, Creatorul nostru. Totdeauna și pretutindeni, trebuie să-i aduceți laudă și să-l preamăriți, căci el v'a îngăduit să zburați slobode, unde vă place, și v'a dat un îndoit și chiar un întreit veșmânt. Și toată podoaba voastră e gingașă și în

---

1) Fioretti, c. XVIII, cf. Joergensen, op. cit. pag. 316-317.

multe colori. Și apoi în corabia lui Noe v'a păstrat un loc, pentru ca sămânța voastră să nu peară.

Trebue să mulțămiți Ziditorului, pentru hrana care v'a dat-o, fără ca să munciți pentru ea, pentru aerul care vi l-a dat, pentru fluviile și izvoarele cari vă potolesc setea, pentru munții și văile în care vă adăpostiți și copacii în cari vă faceți cuiburile. Să mulțămiți lui Dumnezeu pentru această frumoasă voce care v'a dat-o pentru cântat! Ca dovadă că Dumnezeu vă iubeste mult, sunt toate aceste favoruri cari vă copleșesc. Deaceea, scumpulor surioare, păziți-vă ca nu cumva să fiți nerecunoscătoare, și totdeauna să lăudați pe Dumnezeu!".

Legenda ne spune că, după această predică, toate pasările au început să-și deschidă pliscurile și să bată din aripi, să-și întindă gâtul și, după o plecare respectoasă către pământ a micuțelor lor capete, au zburat în cântecele lor și în mișcări bucuroase, lăudând pe Dumnezeu ¹⁾.

Acesta a fost predicatorul popular reprezentativ al evului mediu, care, prin sărăcia și pilda vieții lui, a întrupat o figură de strălucit apostol predicator, al cărui glas a răsunat atunci și... a străbătut veacurile până în zilele noastre.

---

1) Cf. Joergensen, op. cit. pag. 221-222; vezi și Vittorino Facchinetti, op. cit. pag. 526-527.

2. BERNARD DE CLAIRVAUX

Veacul reprezentativ al prediciei evului mediu în Apus, e cel de al doisprezecelea. În cursul acestui veac, distingem în chipul cel mai luminos, trăsăturile neșterse ale prediciei acestui ev. Tot ceea ce a fost mai înainte nu putem socoti decât ca pe niște pregătiri pentru tot ceea ce veacul 12 a dat mai strălucit în acest domeniu al prediciei. Ceiace a urmat după acest veac, până la sfârșitul evului mediu, în cel mai bun caz, nu reprezintă decât o păstrare pe aceleaș culmi ale acestui veac, ori o coborire, atât în ce privește talentele predicatorilor, cât și pregătirea științifică. Un însemnat cercetător al predicatorilor din evul mediu, dar mai ales al celor din veacul 12, abatele Bourgain, a mărturisit că : „în tot timpul evului mediu, amvonul n'a fost niciodată mai strălucit reprezentat ca în veacul XII" 1).

În ceea ce privește, însă, figura reprezentativă a acestui veac al 12-lea în Apus și deci a întregului ev mediu, ea a fost *Bernard de Clairvaux*. Spre deosebire de Francisc din Assisi, care a fost un predicator popular, ce reprezintă o caracteristică dominantă a predicilor din evul mediu, la Bernard, acest mare predicator al evului mediu, observăm pe lângă aceasta și alte

---

1) Bourgain, *La Chaire française au XII-e siècle*, pag. 370, cf. Lecoy de la Marche, op. cit. pag. 11.

trăsături izbitoare, cari ne înfățișează, putem spune, aproape în chip monumental tipul predicii evului mediu în Apus.

Nezăgăzuitul lui zel apostolic, care l-a făcut să cutreere mai toate țările Apusului, în o epocă lipsită de goana călătoriilor din timpurile de față; prea bogatul lui suflet, înzestrat cu nebănuite adâncimi de cunoștinți teologice, pe care le folosea cu un neîntrecut talent oratoric; credința lui vie de a birui, prin eroismul convingerilor lui, pe cei neluminați și înșelați în mărturisirea lor de credință, viața lui dusă în râvna unei înalte sfințenii, erau tot atâtea calități cari-l făceau să fie un predicator dorit și ascultat cu o nedescrisă bucurie.

Această bogată personalitate o vom vedea prinsă într'o strălucită luptă apostolică, pe toate terenurile vieții creștinești: luptând prin predică, împotriva filosofilor greșiți în ideologiile lor cum a fost Abelard, Arnold de Brescia și alții; împotriva ereticilor și mai ales împotriva maniheilor Albigenzi; înflăcărând mulțimile pentru cruciate și convingând pe împărat, ca de exemplu pe Conrad al Germaniei de a porni la lupta ce-a sfântă pentru eliberarea Locurilor Sfinte, și în sfârșit, ținând predici în mănăstiri pentru învățarea și educarea spre desăvârșire morală a celor ce s'au hărăzit să fie închinați numai Domnului. Iată cum, toate laturile predicii evului mediu, le găsim înmănunchiate și imbrățișate de acest geniu al predicii evului mediu din Apus, care a fost Bernard de Clairvaux.

Predicile lui Bernard sunt predici savante și mult studiate de către cuvântător. În ele găsim o bogată teologie. Subtilitatea teologică e foarte adeseori folosită, stârnind de multe ori, prin o amănunțită analiză filologică a cuvintelor cari scot la iveală în chip minunat un adevăr, o virtute, un principiu de viață creștină. Multe din predicile lui Bernard sunt adevărate tratate, în cari ni se înfățișează multe din problemele religioase în întreaga lor desfășurare. Din acest punct de vedere, putem spune că, Bernard a

precedat pe scolastici, totuși, prin un înalt tact al unui distins talent, el n'a căzut în greșala predicatorilor scolastici, la care predica era înghițită de către preabogatul aparat științific pe care-l foloseau predicatorii scolastici de mai târziu. La Bernard, deși observăm un bogat material teologic, totuși, el este atât de cum-pănît, că nu e folosit decât în granițele și pentru scopul bine hotărât al predicii.

Altă trăsătură reprezentativă a predicii lui Bernard, pe care o găsim la foarte mulți predicatori din acest ev, e misticismul. În această privință, putem spune, că Bernard e un tipic predicator al unei înalte mistici pe care a înfățișat-o în chip strălucit, prin o adâncă subtilitate de gândire și credință, înfățișând-o într'o mlădiere de simțire sufletească de o înaltă distincțiune. Minunatele lui predici la Cântarea Cântărilor, ținute frățimii din Clairvaux, ni-l înfățișează ca pe un adânc trăitor și cunoscător al unei mistice ce luminează din țara de peste veac, până în taina sufletului omenesc.

Predicile ținute de către Bernard pentru îndemnul la Cruciate, deasemenea s'au bucurat de un rezultat atât de strălucit, încât, și din acest punct de vedere, îl putem socoti, ca pe un predicator reprezentativ al evului mediu. „Mulțimile erau electrizate de cuvintele lui mai mult dumnezeiești decât omenești: *Non humanis sed divinis verbis*“¹⁾. Bernard a străbătut întreaga Franță și toată Germania pentru a predica cruciatele. El a făcut să iasă din pământul Germaniei, în frunte cu împăratul Conrad, o sută de mii de cruciați²⁾. El era socotit după rostirea unui cronicar, ca un organ al Cerului, *coeleste organum*.

În ceea ce privește viața lui dusă în sfințenie, „contemporanii erau atâta atrași de parfumul vieții lui, încât salutau în el

---

1) Vacandard, Vie de St. Bernard, t. II, pag. 297.

2) Vezi ibidem, pag. 300.

„un înger al lui Dumnezeu“, „un om al lui Dumnezeu“, *angelus Dei, homo Dei*“¹⁾ Astfel, din toate punctele de vedere, dar mai ales al predicii, îl putem socoti pe Bernard de Clairvaux, ca pe o figură reprezentativă a predicatorilor din evul mediu.

*
* *
*

Încă înainte de a se fi născut — la 1091, în castelul Fontaines din Bourgogne — mama lui, Aleth, a avut un vis prevestitor despre chemarea strălucită a fiului, pe care avea să-l nască nu peste mult timp. În vis, ea a văzut în pânțele ei un câne alb, care lătra cu un hămăit foarte puternic. Inspăimântată de acest vis, ne spune biograful contemporan, consultă un om de o înaltă virtute, care, în acea clipă, se umplu de acelaș duh profetic, de care a fost însuflețit David, când vorbind de predicatorii sfinți, el a spus către Dumnezeu : „Limba cânilor voștri va lătra împotriva dușmanilor voștri“. Acest călugăr îi răspunse : „Nu vă temeți, voi veți fi mama unui copil care, ca un câne foarte credincios, va păzi casa Domnului și va vorbi puternic contra dușmanilor credinței ; el va fi un minunat predicator, și cu limba lui medicinală va tămădui plăgile unui mare număr de suflete²⁾).

În casa părintească, Bernard a fost crescut și îndrumat în cel mai curat trai creștinesc, mai ales de către mama lui, care era o devotată credincioasă. Atât cât a fost sub mâna ei, l-a învățat să se mulțamească cu puțin. Școala o făcu la Chatillon-pe-Sena, în acelaș duh mănăstiresc. Aici făcu atât întâiul ciclu, *trivium* cât și *quadrivium*, care cuprindea aritmetica, geometria, astronomia și muzica, iar întâiul : gramatica, retorica și dialectica³⁾).

1) Ibidem, pag. 546.

2) Guill, Vita et Res gestaé, lib. cap. I. cf. Oeuvres de Saint Bernard, op. cit. tome premier, 1865, pag. 24.

3) Vezi Vacandard, op. cit., t. II pag. 12.

La vârsta de 22 ani, se duse la mănăstirea Cîteaux, unde se călugări. Atât de puternică chemare a avut pentru monahism, încât, printr'o viață pe drept pilduitoare, înrâuri asupra tuturor fraților lui, cari deasemenea s'au călugărit. El a avut șapte frați. Aceasta ni-l înfățișează dela început, ca pe un strălucit misionar, care începu convertirea dela cei mai de aproape ai lui. Pornind de aici, începu să-și desfășoare prea bogata lui activitate de misionarism, și deci de predicator, care-i încununează viața-i apostolică, pe care o încheie la anul 1153, August în 20, când trecu la viața cea fără de hotar.

În marea faptă a apostolatului, care face veșnic cinste abatelui din Clairvaux, predica e sufletul izvoditor al strălucirilor veșnice.

El spune fraților și părinților din Clairvaux :

„Eu primesc să mă rog, să citesc și să meditez, cu condițiunea ca aceasta să nu vă pricinuiască nici o pierdere”¹⁾. Și aceasta o cerea el îndeosebi și pentru faptul că, „munca manuală îi era aproape interzisă, din cauza sănătății lui șubrede. Abatele, superiorii lui și părinții și frații l-au angajat să se ocupe, prin exerciții, la o muncă mai folositoare, la predică în cuprinsul Mănăstirii. Această explică deseale lui vorbiri, și prin urmare, marele număr al predicilor ținute de el. Regula Cisterciană nu îngăduia abatelui de a face predici decât în anumite zile hotărite, de 16 ori pe an. Bernard, contrar obiceiului ordinului, predica în toate anotimpurile anului, ba și în timpul săptămânii, tot așa de bine ca și în Duminici și Sărbători”²⁾.

1) In Cant., Sermo LI și III.

2) Vacandard, op. cit., t. I pag. 459. Dupa Consuetudines (cap. 67, Guignard, p. 161) habentur sermones in capitulo, les jours „Nativitatis Domini, Apparitionis, Paschae, Ascensionis, Pentecostes, omnium solemnitate S. Mariae, Nativitatis, S. Johannes Bapstistae, Natalis apostolorum Petri et Pauli, Solemnitate S. Benedicti, omnium Sanctorum, Dedicaciones ecclesiae... et praeter hoc in Dominica prima adventus Domini et in Dominica Palmarum”.

Aceste vorbiri, aproape zilnice, ale lui Bernard, fără îndoială că-i cereau o muncă neincetată, pentru a avea material de vorbire și pentru al orându-i. Aceasta o vedem de acolo, că lui i s'a îngăduit să se ocupe mai mult cu rugăciunea și cititul. Dar o mai putem constata și din o mărturisire pe care o face el, cu privire la grija cea mare pe care o are când e vorba să ție o predică : „Eu trebuie să vă înfățișez pâinea cea cerească și de aceea trebuie să fiu un bucătar credincios, iar sufletul meu o bucătărie folositoare. Toată această noapte, în adevăr, sufletul meu a ars pentru a vă pregăti această hrană...“ ¹⁾).

Izvoarele predicilor lui Bernard erau : Biblia, Sf. Părinți, filologia, meditația și altele.

El citea Biblia fără tâlcuire și carte după carte. Aceasta ne-o spune biograful lui. Studiul părinților și a tâlcuitorilor nu veneau decât în al doilea rând, în prețuirea și citirea lor. El avea o plăcere deosebită de a urmări și a afla el însuși, în textul sfânt, gândirea Duhului Sfânt. Cunoștințele, astfel gustate la izvorul lor, sunt cu mult mai plăcute, zicea el. Dacă mai târziu descoperim la el un stil cu întorsături biblice, nu trebuie să ne mirăm. El însuși ne arată taina, printr'un cuvânt tipic : *ruminatio psalmorum* ; dacă expresiunile Sf. Scripturi îi sunt familiare, e pentru că s'a învățat să le rumege“ ²⁾).

Doamne, vorbea el într'o zi călugărilor, explicându-le Cântarea Cântărilor, în timpul nevoițelor mele și în locul exilului, eu sunt obișnuit să mă hrănesc, sub ochii voștri, din învățământul legii, al profeților, al psalmilor, cari îmi vorbesc de Tine ; adesea m'am odihnit în pășunea evangheliei și la picioarele Apostolilor... ³⁾).

---

1) Vezi Sermon premiers pour la fête de tous les saints No. 2-3, in Oeuvres de Saint Bernard, op. cit., t. IV, pag. 76.

2) Vacandard, t. I, pag. 58-59.

3) Sermon XXXIII, la Cântarea Cântărilor, Nr. 7.

Atât de bine pătrunse el, prin adânci și neîntrerupte meditații, cuvântul dumnezeesc, încât toate cuvântările și scrierile lui, nu par a fi decât o înlănțuire, de texte sfinte, luminând tainele, dând strălucire razelor adevărului, și făcând aplicații ale dogmei la morală ¹⁾.

Iată, deci, cum Biblia era cel dintâi și mai bogat izvor al predicilor lui. În Biblie, afla nu numai material de vorbire, nu numai un stil biblic care folosește atât de mult predicatorului, ci el găsea în Biblie și modele de predică.

Știința Sfinților Părinți nu era mai prejos decât aceea a Sf. Scripturi. Cetise aproape toate scrierile lor, îndeosebi pe cele latine. El invoca rar autoritatea Fericitului Ieronim, dar Sf. Ambrozie, Fer. Augustin și Sf. Grigorie, sunt autorii lui favoriți. El numea pe primii doi, coloanele Bisericii, și într'o zi îl auzim strigând puternic, într'un chip evident oratoric: „Qu'ils soient dans l'erreur ou dans la vérité, je confesse que je suis avec eux?” (Epître à Hugues de Saint-Victor, *De baptismo*, etc. cap. II, No. 8). „Origen pare a fi singurul scriitor grec a cărui exegeză pare a-i fi familiară ²⁾).

În aceeaș predică, în care a vorbit despre preocupările lui biblice, mărturisește că: „foarte adesea a căutat în Faptele Sfinților, în cuvintele și în scrierile lor, să-și ușureze și să-și îndulcească durerile” ³⁾. Prin urmare dela Sf. Părinți el a folosit nu numai lucrările lor, ci și pilda vieții. Multe din predicile lui ne povestesc viața sfinților, pe care el o cunoștea, fie din scrierile lor, fie din scrierile felușiților biografi pe cari-i citea. În această privință, în Sf. Părinți avem un foarte mare izvor pentru predică, căci și ei, în o măsură mai mică decât Biblia, pot servi pentru predicatori, drept izvoare alese de vorbire, dar în acelaș timp și

1) Ravelet, op. cit. pag. 386,

2) Vezi Vacandard, t. II, pag. 463.

3) Sermo XXXIII, n. 7 la Cântarea Cântărilor, din op. cit. t. III, pag 126.

modele de predică și, ceva mai mult, modele de viață pentru credincioși, dar și pentru predicatori.

Alt izvor pentru predica lui Bernard, în deosebi, a fost folosirea explicărilor etimologice în predică. Aceasta era mai mult în gustul evului mediu, în a deseca cuvintele, în a afla taina și simbolul pe care-l reprezintă, dacă se poate. Metoda de a desfășura oratoria întemeiată numai pe studiul cuvintelor, i-a procurat lui Bernard un minunat izvor. Dar nu trebuie să credem că el este și fără neajunsuri. Folosința poate ușor să alunece în abuz... Pildă avem cu predica a 39-a la Cântarea Cântărilor, în care el personifică toate viciile și le pune în capul carului Farao-nului: avariția, luxul, răutatea, etc.

La fel se poate face imputarea pentru întrebuițarea arbitrară a etimologiei. Procedul lui a mers până la o exagerare a rolului ei în Sf. Scriptură. A tratat de pildă, în o jumătate de predică, comentând prefixa *ad*, din verbul *adspiret*. Ar mai fi și altele..., însă prin aceasta el urma gustul timpului său¹⁾. Totuși multe din predicile acestea în cari făcea etimologia, sunt pline de toată frumusețea și sunt foarte atrăgătoare. N'ar fi să amintesc decât de aceea în care explică ce înseamnă numele Maria,—Steaua Mării—care e o predică admirabilă, la fel sunt și altele.

Și, în sfârșit, alt izvor al predicii pentru Bernard a fost și meditația și mai ales rugăciunea. Acest predicator al unei adânci trăiri a misticismului creștin, nici nu se putea să neglijeze tocmai meditația și rugăciunea, ca izvor pentru predică. Toată noaptea mi-a ars sufletul, spune el, pentru a vă prepara aceste bucate ale predicei. În timp ce meditam, mi se luminau cele dinlăuntru ale mele... căci pentru aceste bucate duhovnicești, trebuie o pregătire duhovnicească și un foc duhovnicesc²⁾.

1) Vacandard, t. I, pag. 473.

2) Sermon première, pour la fête de tout les Saints, nr. 7, op. cit, t, IV pag. 76.

Bernard nu concepea un predicator care să nu fie un om al rugăciunii., Hristos, spunea el, n'a luat Apostolii din școalele retorilor și a filosofilor. Singura știință cu totul de trebuință Apostolului, este contemplația ¹⁾).

Iată la ce însemnătate ridică el meditația și rugăciunea, ca izvor pentru predică. Intr'adevăr, o concentrare a sufletului asupra problemelor religioase, asupra cărora avem să vorbim, și apoi o înălțare a tuturor gândurilor noastre către Părintele Luminiilor e dătătoare de multe și bogate lumini pentru un predicator.

Desigur că la aceste izvoare pentru predică se adaugă și celelalte cunoscute, ca istoria lumii, cunoștințele vieții sociale, dar nu am stăruit asupra lor, ci asupra celor de mai sus, ca fiind cele mai de seamă și mai caracteristice la acest predicator.

Din înșirarea acestor izvoare ale predicii, se poate vedea că predicile nu erau improvizate, ci dimpotrivă, îndelung studiate. Aceasta o putem vedea și din bogăția materialului documentar, precum și din subdiviziunile pe care le observăm la unele predici, mai ales la panegirice. Toate acestea, nu numai pentru a fi pregătite, ci și pentru a fi rostite fără îndoială că cereau o pregătire. Dealtfel aceasta ne-o spune și el însuși, că „*trebuia să coacă pânea, înainte de a o rupe ascultătorilor lui*”, căci se temea să nu fie un rău bucătar și să nu facă o rea bucătărie. „Cunoștința biblică, patristică și istorică, era foarte mare, însă acestea nu serveau, decât că, îmbogățit fiind cu ele, să trateze subiectele cele mai înalte și soiurile cele mai felurite. Totuși el nu le făcea decât cu frică” ²⁾).

În deobște, el urmărea planul predicii pe care-l făcuse mai înainte. Totuși câteodată, fiind luat de focul unei inspirații, făcea digresiuni neprevăzute în plan, dar acestea erau tocmai spre întregirea celor spuse. Și aceste digresiuni, izvorite din o inspi-

---

1) Vezi Vacandard, t. I, pag. 496-497.

2) Bern. Vita, lib. III. cap. VII, no. 22, cf. Vacandard, tom. I, pag. 466.

rație momentană, le justifica prin aceea, că și aceea ce va spune, poate tot atât de bine să servească drept hrană pentru suflet. „Nu se întâmplă câteodată ca vânătorii și câinii să părăsească vânatul pe care-l urmăresc, pentru a urmări pe altul care se i-vește în cale?“¹⁾).

În ceea ce privește metoda alcătuirii predicilor, Bernard urma de obicei planul metodic al predicilor, ținând seamă ca să nu-i lipsească elementele principale: introducerea, tratarea și concluzia, în care făcea minunate aplicațiuni morale. Legătura logică dintre ideile unei predici este urmărită în chip natural, așa încât cu multă ușurință poți urmări firul gândurilor pe cari autorul vrea să ți le înfățișeze. În predicile lui Bernard, nu vom avea acele teme împărțite în câte 3-4 părți. De obicei, el tratează numai câte o singură temă. Rareori găsim câte o predică în care să ni se înfățișeze două sau cel mult trei teme. Aceasta o folosește și el, dar numai în panegirice și în cuvântările dela înmormântări, în care avem planul împărțit în trei sau patru puncte. Ele cuprind: expresiunea durerii sale, lauda faptelor celui mort, sau a celui sărbătorit, descrierea slavei cerești și înfățișarea dogmei comuniunii sfinților²⁾).

Acest interesant și prea ales material, pe care-l folosea Bernard, fie în predicile cu teme împărțite, fie în acele în cari desfășura numai o singură temă, îl înfățișa ascultătorilor în un stil bine ales, „Stilul lui are eminente calități; el e substanțial, precis, clar și câteodată tăios; invectivele lui sunt de o extremă vehemență. El excelează în satiră și portret... În deobște, e cum-pătat în imagini... Fraza lui are de multe ori un frumos colorit, dar acest colorit vine dela fina lui sensibilitate și din marea-i

---

1) Sermon 16 la Cântarea Cântărilor, no. 1. din op, cit., pag. 53.

2) Vezi Vacandard, t. I, pag. 468.

căldură sufletească" 1) Mabillon, vorbind despre spiritul și stilul lui Bernard, spune că la el strălucea un spirit de o naturaletă nobilă, hotărît, înalt, dar dulce, curat și atrăgător; o elocvență născută cu el, și foarte frumos împodobită de grațiile naturii, mai mult decât de cele ale artei...; un stil grațios și rezervat, îndrăzneț în expresiuni și precis a alege termeni; sublimitatea în gândire și gingășia în sentimente; într'un cuvânt, în un grai care nu înfățișa decât nobile idei despre Dumnezeu, de religioase și lucrurile cerești" 2).

Despre chipul de vorbire al lui Bernard putem spune că, „cuvântul lui era foc”, ceea ce spusese el despre Sf. Apostol Andrei. Cuvântul viu și roditor, care aprindea în inimile ucenicilor săi pasiunea sfântă a virtuții înflăcărând mulțimele. Trebuie să recunoaștem că numai efectul elocvenții lui le-a înflăcărat pentru cruciade. Vom cita un exemplu minunat. Atunci când Bernard predica cruciada pe malurile Rinului, el întrebuița limba romană. Dar mulți ascultători nu pricepeau acest idiom. Ei bine, au fost așa de mișcați de focul privirilor lui, de vigoarea gestului, de emoția vocii, încât ei își loveau piepturile vărsând lacrimi. Iată un succes oratoric pe care Bossuet, însuși, cu tot geniul său, n'a putut să-l obțină niciodată 3).

Opera oratorică a lui Bernard de Clairvaux se cuprinde în omilii propriu zise, comentarii și panegirice, cum și discursuri la înmormântări. Predicile la Duminici și sărbători sunt în număr de 86, în cari se cuprind și patru omilii de *Laudibus Virginis* și 17 la Psalmul *Qui habitat*.

După cuprins, putem împărți predicile în cele cari tratează despre feluritele teme teologice, luate din Sf. Scriptură, și cele

1) Idem, pag. 474-476.

2) Mabillon, prof.; nr. 24, cf. Ravelet, op. cit. t. I. pag. 286.

3) Vacandard, op. cit. t. I, pag. 476-477.

împotriva ereticilor, precum și cele ținute pentru îndemnul de a porni la lupta sfântă în apărarea Locurilor Sfinte.

În ceea ce privește predica cruciată și cât suflet pune el pentru această predică, precum și efectul predicilor lui în această privință, nu am să pomenesc decât două crâmpoie. În cel dintâi, se vede cât prețuia el Ierusalimul. În cel de al doilea e dintr'o predică ținută pentru a îndemna lumea să plece în cruciadă contra păgânilor profanatori ai Locurilor Sfinte :

„Slavă ție, cetate sfântă, cetatea Fiului lui Dumnezeu, aleasă și sfințită pentru a fi izvorul mântuirii ! Slavă ție, locuință a marelui Rege, de unde izvorăsc vechile și noile bucurii ale lumii ! Suverana națiunilor, capitala împărățiilor, metropola patriarhilor, mama apostolilor și profeților, vatra cea adevărată a credinței noastre, mărirea și binecuvântarea poporului creștin ! Slavă ție, pământ al făgăduințelor, unde curgea altădată lapte și miere spre fericirea celor dintâi copii ! Și acum și în viitor, rodește hrana vieții și pâinea nemuririi. Da, cetatea lui Dumnezeu, mari lucruri se pot spune de tine¹⁾”.

Bernard își făcu planul de a ținea predici pentru cruciadă, în întreg Apusul, pentruca astfel, cât mai mulți creștini, să poată porni pentru scăparea Locurilor Sfinte”.

Iată acum și roadele acestor predici, pentru propoveduirea cruciadei :

„În anul 1146, în ziua de 21 Martie, când s'a deschis adunarea dela Vezelay, Bernard se ivi în mijlocul prelaților, a cavalerilor tuturor ordinilor și a poporului de jos, care alerga să-l asculte. Biserica și piețele publice erau prea mici pentru a cuprinde ne-numărată mulțime. A trebuit să se construiască, între Vezelay și Asquin, la loc deschis, pe aripa unei coline, o tribună de unde

---

1) S. Bern. *ad Milites Templi*, pag. 39, cf. *Oeuvres de St. Bernard t. I*, op. cit. pag. 208.

oratorul cruciadei a putut cuvânta celor de față. Abatele de Clairvaux citi mai întâi bula Papei Eugeniu III, care arăta de ce trebuie cruciada... Citirea acestei scrisori nu era decât o introducere. Bernard lăsa în sfârșit să i se inflăcăreze inima și credința. Cei de față ascultau răpiți acest glas care părea al unui înger, acest organ al cerului, *coeleste organum*, după rostirea unui cronicar. El alegea cuvintele ca și paharul unei flori care soarbe parfumul, *divine verbum rorem*. Din nenorocire, nu avem această cuvântare. Putem însă cumpăni însemnătatea ei după urmarea pe care a avut-o... Strigăte de pioasă nerăbdare : „Crucea ! Crucea ! Dă-ne Crucea“, îi tăiau vorba. Și se îngrămădeau spre el, să primească din mâinile lui semnul sfințit... Când isprăvi de dat crucile pe care le avea făcute de mai înainte, și-a rupt veșmintele, pentru a face altele din nou, pe cari continuă să le dea până către seară... 1)“.

Socot că această pomenire a predicii lui Bernard, poate fi socotită ca reprezentativă, în ce privește marea putere pe care a avut-o predica de a îndemna lumea să pornească în cruciade și a provoca acest de nedescris de mare entuziasm voluntar al evului mediu.

Dela cea dintâi predică a Papei Urban al II și a călugărului Petru Ermitul, până la cel din urmă predicator al cruciadelor, putem vedea chemarea însemnată pe care a avut-o predica de a inflăcăra sufletele și a hotări voințele credincioșilor să pornească în apărarea Locurilor Sfinte. Predica a fost aceea care a veghiat la păstrarea credinței, dar și la apărarea năzuințelor celor mai sfinte ale Bisericii.

În ce privește izbânda predicii misionare printre sectanți, nu am a pomeni decât de următoarea predică, pe care a ținut-o Bernard chiar în inima eretică a evului mediu, în Albigenium.

---

1) Vezi Vacandard, op. cit. t. II, pag. 278.

Predica a ținut-o în Biserica Catedrală a orașului, care, acum, era prea mică pentru a cuprinde pe credincioșii dornici de a auzi cuvântul lui Dumnezeu. Bernard se urcă în amvon. Predica sa, spune Geoffroy, a fost o minune... „Eu sunt sămănătorul din Evanghelie..., venind să samăn în câmpul vostru, am găsit pământul ocupat de o sămânță rea, dar voi sunteți un câmp cugețator, câmpul lui Dumnezeu, și datoria voastră este de a alege în chip sincer, între cele două semințe“. După o lungă și minuțioasă asemănare între învățătura catolică și cea a lui Henri, sfârși prin a stabili un fel de dialog între orator și auditor. „Faceți acum alegerea pe care o cere conștiința voastră“. Un vuet de dezaprobare a ereticului Henri, răspuse la acest îndemn. „Converțiți-vă deci, adaoase Bernard, voi toți cari ați fost intinați, intrați iarăși în frăție, iar pentruca noi să fim martori ai sincerei voastre convertiri, acei cari vă lepădați de rătăcire, ridicați mâinile în semn de unire cu Biserica catolică. Toți ridicară mâinile, spune Geoffroy, și această scenă sublimă a servit de perorație predicei“¹⁾.

Aceiaș izbândă misionară o avea nu numai printreeretici, ci și printre cei nepăsători, pe cari atâta îi mișca sufletește prin predicile lui, încât de nenumărate ori ajungeau să facă din oamenii cei mai răi, converțiți așa de hotărâți, încât mergeau să se consacre întru totul vieții monahale.

Omiliile rămase dela Bernard de Clairvaux se ridică la 125, în cari el tâlcuește felurite texte luate din Sf. Scriptură. Tot între omilii, putem socoti și predicile la Cântarea Cântărilor. „In ele, tâlcuirea e mai mult morală... În cele 86 de predici, el a putut scoate învățăminte pentru mănăstirea lui. Principii de ascetism, reguli pentru ordinul lui, tainele misticismului, pregătire pentru apostolat și conducerea sufletelor—au fost rând pe rând obiectul

1) Cf. Vacandard, op. cit, t. II, pag. 238

meditațiilor lui omiletice. El s'a folosit, în această lucrare, de însușirile de învățător și de cele ale elocvenței lui, care-l pun în rândul dintâi al misticilor și cuvântătorilor. Ca exeget, poate că alții să fie mai presus de el, ca orator mistic, toți ceilalți nu pot fi decât mai pre jos de el, sau deopotrivă" 1).

Cântarea Cântărilor trece pe dreptul ca lucrarea cea mai de seamă a lui Bernard. Viața mistică a inimii și tainele dragostei dumnezeiești, sunt înfățișate cu o gingășie și cu o grație așa de desăvârșită, încât cetitorului acestor pagini înflăcărate i se pare că Duhul Sfânt îi mișcă întreg sufletul. Dealtfel Bernard nu voia ca orice nepăsător să cetească cartea lui Solomon. Taina unirii cu Dumnezeu, înfățișată ca o legătură de nuntă, nu este gustată, zice el, decât de către sufletele curate și de inimile iubitoare. „După cum în zadar lumina lovește ochii închiși, astfel și omul îndobitocit, după cuvântul Apostolului, nu va înțelege ceea ce este duhovnicesc. Duhul lui Dumnezeu, care este izvorul înțelepciunii, se îndepărtează de aceia a căror viață este necurată" 2).

Afară de aceste mari categorii de predici, pe cari le-am însemnat mai sus, Bernard mai are și alte predici, la Sf. Fecioară Maria, cum și panegirice, la Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Pavel, Sf. Petru, Sf. Andrei, Sf. Benedict. Bernard a slăvit, deasemenea, și pe mulți alți mărturisitori și mucenici, cum și pe Arhanghelul Mihail. În sfârșit, vom găsi și predici funebre, una ținută la moartea fratelui său Gerard și prietenilor săi Humbert și Malachie, Predicile lui, *De sanctis* și panegirice, sunt în număr de 43 3).

Cu privire la acest mănunchi de predici, mă voi opri să pomenesc mai pe larg predicile dela sărbătorile Maicii Domnului, întrucât ele sunt șocotite printre cele mai de seamă cuvântări ale

1) Idem, t. I, pag. 501-502.

2) In Cant., I, Cf. Ravelet, op. cit. t. I, pag. 95.

3) Vezi Vacandard, t. I, pag. 460-461.

evului mediu, ținute în cinstea Fecioarei Maria¹⁾. Sunt numeroase predicile prin cari el cinstește pe Fecioara Maria, la felurile sărbători ale anului, bisericesc. Pentru a se vedea chipul strălucit în care Bernard a alcătuit aceste predică, voi înfățișa următoarele crâmpie, în care el, vorbind despre vestirea îngelui Gavriil către Fecioara Maria, spune următoarele :

„Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu Tine! Binecuvântată ești tu între femei!“ Aceasta noi o spunem spre slava Mamei, o spunem și spre slava Fiului. Când noi cinstim pe Fiul, cinstim și pe Mama, căci, după Scriptură, *fiul înțelept este slava tatălui lui*²⁾. Oare ce slavă se cuvine aceleia care este Mama Înțelepciunii însăși?

Dar iată, îngerul adaogă : „Nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu!“ Ce har? Sfărmarea morții, înnoirea vieții, pacea între Dumnezeu și om. *Iată vei zămislă și vei naște un Fiul și-i vei pune numele Iisus. Acesta va fi mare și Fiul celui de sus se va chema.* Fiul Celui de sus se coboară în pântecele Tău curat și se unește cu ființa Ta, va fi Fiul Tău. Acela care e născut înainte de veacuri, va fi Fiul Tău ; acela care e născut din Tatăl, ajunge Fiul Tău ; acela pe care îl dai lumii, e Fiul lui Dumnezeu, pentru care Fiul care se va naște din Tine, se va chema Fiul Celui Prea Înalt...³⁾.

Da, adaogă Bernard în o altă omilie. Domnul e cu Tine, Tatăl e cu Tine, El ți-a dat pe Fiul Lui. Fiul e cu Tine, El împlinește în Tine o minunată taină a sfințirii. Duhul Sfânt este cu Tine, El te întărește cu Tatăl și cu Fiul... Eva a fost numită mama celor vii, cu toate că ea nu năștea decât morți, dar în Maria se găsește tâlcuirea cuvântului și împlinirea Tainei. Căci Ea e tip și mama Bisericii, Ea este mama tuturor celor ce se

1) Vezi Emile Măle, op. cit. pag. 272.

2) Proverb X.

3) De Laud. B. V., IV serm.

nasc la viață nouă. Ea este mama vieții însăși, viața care face să trăiască iar, în chip nou, toți ceice trăiesc. Fiul Ei e viața, calea și adevărul. Prin acest Fiu, noi toți suntem înviați... După cum noi toți suntem din Adam, în sâmbure, prin sâmbanța nașterilor trupești, deasemenea noi toți suntem în Hristos, prin sâmbanța nașterilor duhovnicești. Deci, mama lui Hristos este mama creștinilor, nu numai din pricina dragostei Ei, ci și din pricina tainei înseși...

Prin tine, o Fecioară Sfântă, noi ne facem părtași la rodul vieții, la ospățul Tainei. Prin acest rod al vieții, vom lua parte la bucuria veșnică...¹⁾).

În altă parte, vorbind despre fecioria Maicii Domnului, spune : „Ea a fost Fecioară în trupul Său, Fecioară în inima ei, Fecioară prin chemare, feciorie pe care o voește apostolul, sfințenia trupului și a sufletului...”²⁾).

Care nevinovăție îngerească ar îndrăzni să se asemene cu această feciorie, care merită să fie locașul Duhului Sfânt și casa Fiului lui Dumnezeu ? Și dacă am judeca lucrurile după raritatea lor, ce loc am da aceleia care a luat întâia hotărîre de a trăi pe pământ o viață îngerească ?...“³⁾).

Ar mai fi încă multe locuri de înfățișat din aceste predici ale lui Bernard, ținute în cinstea Fecioarei Maria, dar culmea lui în această materie este predica dela nașterea Fecioarei Maria, cunoscută sub titlul de *Aquaeductu* pe care, însă, cu părere de rău, neputând-o da în întregime, fiind cam mare, renunț de a o fragmenta, pentru a nu sfarma în frânturi un tot foarte bine încheiat în un minunat chip.

1) *In Assumpt*, B. V. Serm. IV.

2) *Super Missus est*, Omil. II, n. 4.

3) *In Assumpt*, Serm. IV, n. 6.

Acesta este predicatorul reprezentativ al evului mediu, care a îmbrățișat toate genurile predicii și care, prin talentul lui, le-a înfățișat cu toată strălucirea, revărsându-le cu o bogată dărnicie apostolică, pe piața sufletească a lumii apusene din veacul al 12-lea.

Fénelon, făcând panegiricul lui Bernard, spune între altele următoarele, despre predicile rămase dela el :

„Dulci și gingașe scrieri, toarse și țesute de Duhul Sfânt chiar, prețioase monumente cari au îmbogățit Biserica ! Nimic nu le va putea șterge. Veacurile următoare, departe de a le întuneca, dimpotrivă, le va scoate la lumină. Ele vor trăi totdeauna, și Bernard deasemenea va trăi prin ele”¹⁾.

Acesta este luceafărul ivit pe cer în veacul al 12-lea și care de atunci și până la sfârșitul veacurilor, va străluci printre cei mai de seamă predicatori ai lumii.

---

1) Fénelon, Panégirique de St. Bernard, cf. Vacandard, op. cit. t. II, pag. 561.

3. GRIGORIE PALAMA.

Predicatorii vestesc aceleași adevăruri veșnice, pe care le-a propovedit Hristos. De aproape două mii de ani, ei înfățișează omenirii unul și același adevăr al credinței, vestind pe cel ce este cu adevărat : „calea, adevărul și viața”. Ceea ce adăogă predicatorul fiecărei epoci, la cele dintru început, nu e decât proșteptimea însuflețirii și a înfățișării cu mai mult talent, sau cu mai puțină îndemânare. Cu toate că predicatorii nu se predică pe sine, ci, dimpotrivă, se cuprind spre pildă și pe ei, când e vorba de biciuirea greșelilor și abaterilor dela învățătura sfântă, totuși ei propoveduesc cu atâta suflet o învățătură, care nu e făurită de ei și nici nu e o învățătură nouă, ci una veche. Totuși, aici e minunea cea mare : ea e veșnic nouă.

La tot ceea ce Mântuitorul a descoperit și a spus, ca adevăr, în cursul celor aproape 20 veacuri creștine, nu s'a adăogat nimic nou. Dogmele și canoanele cari au fost întocmite și hotărâte de Sf. Sinoade și pe cari noi deasemenea le propoveduim, — nu sunt decât precizări și formulări limpezi și definitive ale aceluiaș adevăr evanghelic, care până atunci părea nelămurit, pentru care s'au și iscat nedumeririle. Ceea ce e adăogit, sau ceea ce poartă pecetea omenească în dogmă, e chipul de rostire,

închegarea ei în vorbe, dar miezul, cuprinsul e veșnic cel vechiu, scos din Sf. Scriptură și sprijinit pe Sfânta Tradițiune.

Sfinții Părinți cari au luptat cu tot geniul vieții lor pentru precizarea acestor dogme, desigur că, în predicile și vorbirile lor, precum și în scrierile lor dogmatice, au avut de înfățișat ceva nou, pentru a preciza și formula aceste adevăruri. Noutatea la ei se cuprindea și în aceea, că ei scoteau la iveală adevăruri din credința creștină, cari nu fuseseră destul de lămurite, ori cari nu fuseseră băgate în seamă de cei mulți. Atunci scrierile și predicile lor cuprind și ceva nou.

Desigur că această noutate adaugă mult la zelul lor de a predica, pentru că ei se simțeau în chip deosebit îmboldiți de a propovedui adevărul pe care-l cunoscuse, îl trăise, dar care pentru lumea cea mare e o noutate. Și, ca orice noutate, era privită cu o îndoială, era discutată. Fără îndoială, de cele mai multe ori, era și osândită de cei mai conservatori. Ei bine, față de toate aceste împotriviri, desigur că și ei își înzeceau și însuteau tăria propoveduirii, pentru a face ca toți să afle ceea ce lui i se relevase, cum și pentru ca să lămurească pe cei protivnici și, pentru ca toți să fie părtași la această descoperire, iar nu născocire.

Din șirul acestor propoveduitori fericiți, cari veneau cu precizări dogmatice în problemele credinței, ce erau discutate, din cari fac parte Sf. Părinți, cari au fost sufletul discuțiilor la Sf. Sinoade, cum a fost un Atanasie, un Vasile cel Mare, un Ciril de Alexandria și alții, din evul mediu, face parte și Grigorie Palama.

Intr'adevăr, în problema isihastă, care s'a pus în discuție cu atâta aprindere în evul mediu, „sistemul lui Grigorie Palama, e de netăgăduit o noutate în istoria teologiei bizantine, și nu-i găsim nimic la fel în perioadele dinainte.

Teologii isihăști, cât și ucenicii lor, sunt conștienți de a-

ceastă trăsătură a noutății și nu șovăiesc a o spune. Ei se socotesc descoperitori ai tainelor ascunse până atunci în izvoarele credinței, care sunt Sf. Scriptură și Sf. Tradițiune. Palama a mărturisit și a învățat o teologie nouă și necunoscută vechilor Părinți: „Acestea sunt, zice el, taine rămase ascunse până în această zi și care se găsesc arătate numai prin gâcire în Sf. Scriptură, ca tot ceea ce se raporta la Hristos înainte de întruparea sa, *μυστήρια γὰρ εἶναι ταῦτα μέχρι τοῦ παρόντος ἀπόκρυφα, ἐν μόνοις αἰνίγμασι κείμενα παρὰ τῆς θείας Γραφῆς, ὥσπερ καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πρὶν σαρκωθῆναι αὐτοῦ*”¹⁾.

Noutatea teologică pe care a adus-o Grigorie Palama în chip foarte documentat, e cu privire la Dumnezeu în sine, cu privire la lumina Taborului și putința oamenilor de a vedea pe Dumnezeu, precum și lumina care a strălucit la Schimbarea la Față.

Grigorie Palama a fost mai degrabă stârnit să vie cu lămurirea acestor probleme, de către Varlaam din Calabria, care a atacat pe călugării isihasți, cari spuneau că, printr'o viață ascetică și prin mijloace mecanice, ajung să vadă lumina dumnezeiască și chiar pe însuși Dumnezeu:

Varlaam spunea că lumina de pe Tabor nu era de esență dumnezească, „ci ea a fost un fenomen de ordin material și trecător, produsă în chip minunat, în chiar clipa schimbării la Față, iar curând după aceea risipită și perită în neant. Ea era departe de a fi necreată și de ordin dumnezeesc....”²⁾.

Grigorie Palama, fiind și el un isihast, se văzu nevoit să respingă atacurile lui Varlaam, formulând în rezumat următoarele:

Există în Dumnezeu două substanțe, realmente distincte, totuși nedespărțite: esența și ceea ce decurge din esență; o na-

1) Cf. M. Jugie, *Palamas Grégoire*, artic. în *Dictionnaire de Théologie catholique*, par A. Vacant, E. Mangenot, E. Aman, Fascicules XCVII-XCVIII, Paris, 1932, col. 1758-1759.

2) Vezi M. Jugie, *idem*, col. 1753.

tură și proprietățile ei, operațiile, atribuțiile, subzistând în această natură și fiind ca și ea necreată și veșnică¹⁾). Din această substanță, izvorăsc (pornesc) *ab aeterno* o mulțime de raze.... Aceste raze constituiesc operația *ἔνέργεια* sau, mai curând, operațiuni *ἑνέργειαι* și felurite atribute ale lui Dumnezeu...²⁾). Una din aceste lumini s'a arătat Apostolilor pe Tabor.

Dumnezeu, în esența Lui, este invizibil, pentru făptură, dar prin luminile cari izvorăsc ca niște atribute din El, omul poate să vadă, nu pe Dumnezeu în sine, ci în manifestarea și operațiile Lui³⁾). Așa dar Sf. Apostoli au văzut, la Schimbarea la Față, o lumină necreată, veșnică, pornită din esența dumnezeiască. Călugării isihăști, cari spun că văd această lumină dumnezeiască, nu se înșală, ci mărturisesc un adevăr.

Acesta e, în cel mai scurt rezumat, toată teologia palamită, pe care o găsim pe larg dezbătută și documentată în lucrările lui Grigorie Palama.

Cu tot dreptul, pe Grigorie Palama, îl putem numi teologul luminii necreate. Desigur că nu ușoară este problema isihastă și rezolvirea ei în chip așa de fericit, cum a ajuns s'o pună Grigorie Palama. Numai unul care avea o pregătire înaltă teologică și o viață de ascet, ca a lui Grigorie, putea lua parte la această discuție și .... de va fi avut și harul de sus, pe care l-a avut Palama, să o încununeze cu răspunsul cel adevărat. Intr'adevăr Grigorie Palama a avut această pregătire și chemare.

Coborîtor din o veche și aleasă familie din Anatolia, tatăl lui ajunsese să fie senator și consilier intim al împăratului Andronic II Paleologul (1282-1328). Se înțelege că această înaltă treaptă socială, dădea și cheazășia unei strălucite creșteri și in-

1) Ibidem, col. 1750.

2) Cf. Palamas, *Κεφάλαια φυσικά και θεολογικά* 91, 92, P. G. t. CL, col. 1185-1188.

3) Vezi M. Jugie, idem, col. 1754.

strucțiunii, care erau pregătite pentru cei cinci copii ai lui—trei băieți și două fete,—dintre care cel mai mare era Grigorie, născut la 1297. Nu mai vorbim de educația religioasă, pe care a dobândit-o în familie, știind că tatăl lui se călugărise pe când copiii erau încă mici, rămânând ca și mama, după ce i-a crescut mari, să se călugărească și ea. Dar iată că viitorul pregăti surprize dureroase pentru această aleasă familie. Tatăl muri, pe când Grigorie n'avea decât vârsta de 7 ani.

Împăratul Andronic, din dragostea ce o purta fostului său consilier intim și din mila creștinească față de copiii rămași orfani, luă el pe cei trei băieți și le dădu cea mai aleasă educație și instrucție pe care putea să o dobândească fiii nobililor, cari se pregăteau pentru cariere strălucite în viața imperiului.

„Grigorie studie deprinderile oratoriei și cultura laică, deosebindu-se curând ca unul din cei mai inzestrați copii. În gramatică, retorică, fizică și în toate studiile aristotelice (ἐν τοῖς Ἀριστοτελικοῖς), se vădea îndemănat, ager, priceput în scris și cuvântare, încât însuși Aristotel, de ar fi fost de față l-ar fi lăudat nu puțin. (Migne, t. c. 560 A)"¹⁾.

Desigur că împăratul dorea să-l folosească în slujbile împărăției, însă necunoscând deaproape sufletul lui Grigorie, s'a înșelat. Atât el, cât și frații și surorile lui, dimpreună cu mama lor, doreau să-și închine viața numai grijei sufletului. La aceasta, ei se hotăriseră, având și pilda tatălui lor, dar și bogata literatură ascetică pe care o citea cu mai mult drag sufletesc decât „silogismele logicei și canoanele gramaticei". La vârsta de 22 ani, părăsi Constantinopolul, dimpreună cu cei doi frați, ducându-se în Sfântul Munte al Athosului, mai întâi la mănăstirea Vatoped, unde au început să ducă un trai de o severă asceză, apoi în mănăstirea Sf. Atanasie și, în sfârșit, își încununară această viață

1) Dr. Dumitru Stăniloaié, *Lumina Dumnezeiască la Sf. Grig. Palama*; studiu în Anuarul al VI-lea al Acad. Teologice „Adreiane" din Sibiu, 1930—pag. 60.

duhovnicească prin acea de isihăști, având de învățător pe Grigorie Sinaitul, un vestit învățător al acestei vieți. Supărați fiind de năvălirile turcești, s'au retras din această regiune a Athosului, la Tesalonic, unde în curând a fost hirotonit preot. Dar nici aici nu stătu mult, căci se retraseră în apropiere, pe muntele de lângă Veria, unde continuară să-și ducă viața lor ascetică și isihastă.

În tot timpul acesta dela intrarea lui în monahism și până a ajuns să-și ducă viața în Tesalonic, după care iarăși s'a retras în Muntele Athosului, la M-rea Sf. Sava, Grigorie Palama își împodobî sufletul cu toată teologia Sf. Părinți și, în chip deosebit, cu cea monahicească și isihastă, cu a lui Simion, Noul Teolog și a altora, iar voința și-a oțelit-o în așa fel, încât nimic nu-l mai clintea dela severa asceză a vieții ascetice. Rugăciunea lui de orice clipă era : „*Luminează-mi întunericul Doamne, luminează-mi întunerecul*”. (Migne, t. c. 565)¹⁾

Și în adevăr, Dumnezeu, i-a ascultat rugăciunea, căci în discuția isihastică, despre care am vorbit mai înainte, Grigorie a fost ca un iluminat, care a adus lumină acolo unde alții vedeau și voiau să facă și pe alții să vadă numai întuneric și neant. În această lungă discuție isihastă, desigur că nu puțin a avut de luptat Grigorie Palama. Pentru întâia oară a izbutit ca, la Sinodul ținut în Constantinopol, la anul 1341, să fie primită părerea lui și astfel isihasmul să iasă biruitor. Nu tot așa a fost și după aceea, când, venind împărați și patriarhi protivnici isihasmului, au osândit pe Grigorie Palama. Ba ceva mai mult, a fost și închis pentru aceasta, timp de 4 ani, dela 1343-1347. Însă, în cele din urmă, tot lumina a biruit întunerecul pentrucă, în Sinodul dela 1351, ținut la Constantinopol, s'a hotărât ca doctrină oficială a Bisericii, deosebirea între esența divină și operațiunile necreate,

---

1) cf. Ibidem, pag. 60.

iar în chip deosebit, a luminii taborice, care a fost necreată¹⁾.

Dealtfel Grigorie Palama a avut bucuriile eroismului biruitor, nu numai în această discuție isihastică, ci și în ceea ce privește înălțarea lui în scaunul de Arhiepiscop și Mitropolit al Tesalonicului, unde, e drept, a avut de suferit atâtea piedici înainte de a fi ales, cât și după ce a fost întărit și mărturisit drept cârmuitor al Bisericii din acest vestit centru bisericesc. El a păstorit turma lui Hristos ca Mitropolit, timp de 12 ani, dela 1347 până la 1359²⁾, când a trecut pentru veșnicie în patria luminii și în nemijlocita și veșnica privire a Părintelui luminii celei fără de sfârșit.

Dacă în viața cea fără de hotar, Grigorie Palama se bucură și se va bucura de lumina cea neapusă, apoi aceasta vine de acolo, că în viața pământească, care e o ucenicie pentru viața de dincolo, el a fost un credincios fiu al luminii, luptând până la jertfa vieții și a slujbelor lui înalte, nu numai ca el să fie luminat, ci și pentru a împărtăși și sufletele altora din lumina cea adevărată, care strălucește în veci. Intr'adevăr o minte ascuțită și atât de cioplită în tinerețe, un suflet atât de împodobit cu virtuțile creștine, ca și o grădină plină de flori, apoi o simțire omenească atât de curățită de tot ceea ce este zgură și întinăriuni venite dela patimi și alte scăderi, încât ajunsese ca, prin simțuri, să perceapă lumina cea dumnezească neapusă, precum și o voință de nestrămutat închinată înfăptuirilor idealului celui înalt, și, însfârșit, înalta chemare de care s'a învrednicit ca arhiepiscop și Mitropolit al Tesalonicului, au fost tot atâtea temeiuri binecuvântate ca acest suflet de apostol să rodească însutit o activitate destul de strălucită. El a fost ca și pomul sădit la izvoarele apelor, de care ne spune psalmistul, că aduce roade bogate.

---

1) Vezi M. Jugie, idem, col. 1740 și 1793.

2) Vezi Migne P. G. t. CLI, col. 635 D.

Patriarhul Constantinopolului Filotei Kakkinos (1354-1355 și 1364-1376), care a făcut canonizarea lui Grigorie Palama, trecându-l în rândul sfinților, pe care Biserica noastră îl sărbătorește la o dată foarte cinstită și proslăvită, în a doua Duminecă a Postului Mare, 1)—a ținut un vestit panegiric, în care el, ca patriarh, aduce prea frumoase laude călugărului emerit și Mitropolitului Grigorie Palama :

„El îl salută ca trâmbița teologiei, lira întru tot armonioasă a Duhului Sfânt, stâlpul de nerăsturnat al Bisericii, râul înțelepciunii, apărătorul Ortodoxiei, oglinda lui Dumnezeu, înălțimea învățaturii. Ba ceva mai mult, îl numește „apărătorul, păzitorul și mântuitorul Bisericii universale a lui Hristos, după întâiul și singurul Mântuitor, ὁ τῆς κοινῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ προστάτης καὶ φύλαξ καὶ ρύστης καὶ σωτῆρ μετὰ τὸν πρῶτον καὶ μόνον Σωτῆρα 2)“.

Da, Patriarhul Filoteiu, îl numește „trâmbița, lira, și stâlpul Bisericii“, nu pentru că toate acestea ar fi fost datorite numai unui trai sfânt, ci pentru că, prin scris și prin predică, a răsunat ca o trâmbiță, iar glasul lui armonios al vorbirii a fost ca și o liră.

Activitatea de predicator a lui Grigorie Palama e destul de bogată, știind mai ales, că, în epoca când a trăit el, predarea prin grai era aproape singurul mijloc al învățământului, întrucât tiparul nu se inventase, iar scrisul manuscriselor mergea foarte anevoios. El a folosit predicarea, ca simplu călugăr în scop misionar, apoi ca polemist în luptă cu părerile greșite ale lui Varlaam și, în sfârșit, ca Mitropolit, pentru care avea datoria să predice cu timp și fără timp, învățând și luminând pe tot sufletul creștinesc, care i s'a dat în grija lui.

Din bogata activitate de predicator a lui Grigorie Palama;

1) În Biserica Ortodoxă el se mai sărbătorește și la 14 Noembrie, care e ziua aniversării morții lui.

2) Migne, P. G. t. CLI, col. 656, vezi și M. Jugie, idem, col. 1742.

ne-au rămas următoarele colecțiuni de predici, parte în manuscrise încă și acum, parte tipărite de mai multe ori, și, în parte, apoi colecționate în vol. CLI din monumentală operă a lui Migne P. G.

1. *Nouă cuvântări* ὑπὲρ τῶν ἡσυχάζοντων, împărțite în trei părți și îndreptate împotriva lui Varlaam și Achindin. În aceste cuvântări Grigorie Palama arată că Varlaam a făcut o periculoasă concesiune catolicilor, în ce privește învățătura despre Filioque, și că el nu se folosește de o bună metodă, dând o însemnătate prea mare dovezilor din minte și dialectice, lăsând la o parte temeiurile din autoritate, luate din Sf. Scriptură și din Sf. Tradiție.

Aceste cuvântări le găsim la un loc, în mai multe manuscrise, notăm în Coisl. 100, fo. 103 v. 225, atât de bine descrisă de Montfaucont, Bibliot. Coisl. Un extras din întâia triadă a fost editat de Nicodim Aghioritul, în rara sa scriere φιλοκαλία Veneția, 1782; care e reprodusă în P. G. t. CL, col. 1101-1118¹⁾.

2. *Zece cuvântări împotriva lui Achindin*. Cea mai mare parte din ele au fost scrise în timpul celor patru ani de închisoare 1343-1347, după mărturia însăși a lui Filotei. În ele, autorul descoase, în parte, punctele de teologie atacate de Achindin. Toate aceste cuvântări sunt inedite²⁾.

3. *Cinci cuvântări împotriva impietății și înșelăciunii lui Nichifor Grioraș*, deasemenea inedite, pe care le avem în manuscris, în aceeași colecție a lui Montfoucont, Coisl. 100 fol. 232-289. Ele au fost scrise după cererea Patriarhului Calist³⁾.

4. *Omiliile lui Grigorie Palama*, în număr de 63, alcătuiesc un ciclu aproape întreg, pentru duminicile și principalele sărbători ale anului bisericesc.

Toate aceste omilii sunt tipărite. 41 au văzut lumina la Ie-

1) Vezi cf. M. Jugie, idem, col. 1744.

2) „ ibidem, col. 1444.

3) „ „ col. 1745.

rusalim, în 1857, prin osârdia și grija patriarhului Ciril, sub titlul : Τοῦ ἐν ἀγίοις προτὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκας τοῦ Παλαμᾶ ἑμιλίαι τεσσαράκοντα καὶ μια, După patru ani, K. Sofocles Oecumenicos a dat alte 22 : Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν, κ.τ.λ... τοῦ Παλαμᾶ ἑμιλίαι κβ', Atena, 1861. Apoi parte din omiliile acestea au fost tipărite, atât la Moscova, cât și la Londra și Paris, în veacul al 19-lea¹⁾. P. G., t. CLI. col. 10-550 nu ne dă decât 43²⁾).

5. Din predicile pe cari le știm pierdute, avându-le pomenite doar numai cu titlul, fac parte și o serie de cuvântări despre preoție λόγοι περὶ τῆς ἱερωσύνης, rostite de Grigorie... înaintea clerului său, întrunit ca pentru un fel de retragere duhovnicească. Filotei le pomeneste în panegiricul său loc. cit. col. 619-620³⁾).

Fără îndoială că, afară de aceste predicii, pe cari le-am înșirat, mai sunt încă și multe altele, cari în parte sunt pierdute pe totdeauna, iar altele pot fi în manuscrise, neștiute încă, pentru că după cum am arătat mai sus, încă nu cunoaștem toată lucrarea lui. Și e de așteptat ca ea să fie și mai bogată, având în vedere râvna deosebită a acestui ierarh luminat, care a avut de luptat îndeosebi împotriva celor ce nu înțelegeau isihasmul și care, în atacurile lor împotriva lui căzuse în o extremă eretică. Din scrierea lui Grigorie Palama, am citat numai ce ne interesează pe noi, predicile, însă, afară de ele, el are și o bogată literatură polemică și în celelalte ramuri ale literaturii: scrisori, poezii, apologii, etc.

Și acum, trecând la analiza însăși a predicilor lui Grigorie

1) Zece omilii publicate de C. F. Matthaei: Gregorie Thesalonicensis X orationes ex quinque codicibus manuscriptis, Moscou, 1776; omiliile despre creștinism dintr-o perspectivă, publicate de C. Simonides la Londra, 1858; cele două pe care a crezut că le-a descoperit rusul Arsenie, și cari au apărut la Novgorod, 1895, se găsesc în colecția celor șaiszeci și trei; iar la Paris în P. G. a lui Migne t. CLI.

2) Vezi M. Jugie, idem, col. 1747-1748.

3) Ibidem, col. 1749.

Palama, voi căuta să înfățișez în chip deosebit, crâmpieie din cele două predici pe cari le-a ținut la Schimbarea la Față. In ele se vede și mai bine chipul acestui suflet de apostol, care, având un ales dar de predicator, s'a folosit de el pentru a apăra dogma rău tâlcuită și lovită. Afară de aceasta, socotesc de trebuință să dau aici, aceste două predici, aproape în întreaga lor desfășurare, și pentru pricina că ele au tot darul de a ne pune, în toată lumina, chipul măreț al teologului predicator a luminii celei necreate.

După cuprinsul acestei predici, ne putem face o dreaptă părere despre Grigorie Palama ca predicator al evului mediu, aducând un bogat buchet de recunoștință și închinăciuni marelui teolog și cuvântător.

Cea dintâi omilie ¹⁾, în care tratează despre lumină, e aceea ținută la 6 August: *Εἰς τὴν σепτὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἣ παράστασις, ὅτι τὸ κατ' αὐτὴν φῶς ἀκτιστισθὲν ἔστι.*

Pentru însemnătatea ei, mai ales și din punct de vedere oratoric, voi da aici introducerea în întregime :

„Lăudăm și ne minunăm privind la măreția operei lui Dumnezeu, adică la toată zidirea aceasta văzută. O laudă pe aceasta și se minunează de ea și cercetătorii și chiar și înțelepții Elinilor. Noi o facem însă spre slava Celui ce a zidit-o, aceia însă, împotriva slavei Celui ce a zidit-o. Căci au slujit cu nemernicie zidirii mai mult decât Ziditorului. La fel și cu glasurile (învățăturile) proorocilor, a apostolilor și a Părinților, le punem în lumină spre folosul celor de aproape ai noștri (a ascultătorilor) și spre lauda Duhului celui ce prin prooroci, prin apostoli și prin Părinți a grăit, însă cei după vreme, înainte stătătorii și începătorii răului erez, s'apucă să le tâlcuiască rău pe acestea (învățături), spre vătămarea celor ce se lasă înșelați, și se leapădă de

1) A, 34 din colecția Migne, P. G. t. CLI, col. 424-436.

adevărul celui vrednic de crezut uneltind cuvintele Duhului contra Duhului. Ba ceva mai mult, uneltesc și însuși cuvântul Evangheliei harului, care este înalt și auzurilor și minților celor bătrâni, și pe cari purtătorii de Dumnezeu, Părinții noștri, prin gurile lor netezindu-l potrivit pe dânsul, îl lucrează și-l dă nouă celor nedesăvârșiți. Precum mamele cele iubitoare de copii mestecă hrana cea vârtoasă și bine pregătită și bine primită o dă celor ce sunt încă sugători, fiindcă umezeala ce este în gurile maicelor celor după trup, hrană se face pruncilor.

Așa și judecățile (νοήματα) cele din inimile de Dumnezeu purtătorilor Părinților noștri, potrivită hrană se face celor ce aud și-și pleacă sufletul. Iar gurile celor răi și rău credincioși de otravă de moarte aducătoare sunt pline, care amestecându-se cu graiurile vieții se fac atât celor fără de încercare, cât și a celor cari le aud fără chibzuire. Deci să fugim de cei ce nu primesc părinteștile tâlcuiri, dar dela sine se ispitesc să aducă pe cele protivnice. Și pe zicerile ce sunt scrise, se fățarnicesc că le ocrotesc, iar mîntea cea prea cucernică o leapădă. Și să fugim mai mult decât fuge cineva de un șarpe, că acela mușcând pe trup, îl omoară vremelnice, despărțindu-l de sufletul cel nemuritor, iar aceia de însuși sufletul apucându-se cu dinții, îl despart pe dânsul de Dumnezeu, care lucru este moartea veșnică a sufletului celui fără de moarte. Deci, să fugim de unii ca aceștia cu toată puterea, și să năzuim la cei ce ne sfătuiesc, sfaturile cele cucernice și mântuitoare, fiindcă împreună glăsuiesc cu părinteștile predanii.

Și pe unele ca acestea le-am zis, și pe acestea le-am făcut început (col. 424) grăirei cei către dragostea voastră. Fiindcă prea cinstita Schimbare la Față a lui Hristos, cea de pe muntele Taborului, o prăznuim astăzi și pentru lu-

mină este cuvântul nostru, fiindcă acum au multă luptă împotriva noastră dușmanii luminei acesteia. Deci, vino puțin mai de sus, să vă punem înainte glasurile Evangheliei, cele ce astăzi s'au cetit, spre descoperirea tainelor, și spre arătarea adevărului. (col. 425).

*

În această introducere oricine poate admira armonia judecăților, cari se înlanțue în chip așa de firesc, pentru a ajunge ca să anunțe importanța problemei pe care o va desvolta în predică. Auditorul este cucerit de acest curent de dovediri, care înfățișează însemnătatea tratării care urmează, fiind cuprins de aceeași dorință de a afla și stabili adevărul, pe care alții îl schilodesc și-l prefac în otravă pentru sufletele creștine.

Atenția ascultătorilor este câștigată, cu bună izbândă, prin limpezimea desfășurării, precum și prin izbutitele asemănări, cari trezesc în suflet acea simpatie interesată față de problemele puse în discuție de predicator cu atâta vioiciune și înțelepte observațiuni.

Deasemenea, în această introducere se poate vedea sufletul părintesc al Arhipăstorului, de a păzi pe credincioșii săi de toată otrava, pe care caută să o împartă spre peirea lor, anumiți talmăcitori ai adevărului sfânt, „uneltind cuvintele Duhului contra Duhului”.

Această introducere poate sta ca model în orice antologie de predici, împlinind întru totul toate cerințele unui bun exordiu.

După această primă parte a cuvântării, predicatorul trece deadreptul la tratarea subiectului, căutând să explice mai întâi, care este pricina deosebirii dintre cei doi evangheliști, Matei și Luca, cu privire la numărul zilelor după care s'a suit Domnul nostru Iisus Hristos, pe muntele Taborului. Cel dintâi arată că,

„după șase zile“, al doilea zice, „că la opt zile“... Palama, după cele mai multe lămuriri, socoate ca cea mai deosebită pe următoarea, pentru care și atrage atenția în chip deosebit: „Ascultați și înțelegeți: opt erau pe munte, dar numai șase se vedeau. Trei aceștia adică Petru, Iacov și Ioan, care cu Iisus s'au suit și au văzut acolo pe Moisi și Ilie... Dar cu Domnul era negreșit nevăzut și Tatăl și Duhul Sfânt...“. Col. 425. Mai sunt încă și altele tâlcuirile pe cari le dă cu privire la această deosebire de zile, pe care numai un mistic și o minte subțire, mult avântată în problemele teologice, ca a lui Grigorie Palama, le-a putut pune cu toată bărbăția.

Și, în sfârșit, după această parte dintâi, trece la însăși descurcarea problemei, a luminii celei necreate. Pentru însemnătatea ei, cunoscând discuțiile și luptele la cari a dat naștere, voi căuta să înfățișez această tratare aproape în întregime. În ea vom avea de admirat pe teologul-dogmatist, ca predicator.

„Iară pe Petru, pe Iacov și pe Ioan i-a luat cu sine. Deci pe aceștia și aici numai singuri luându-i, s'a schimbat la față înaintea lor, adică ei fiind cei ce priveau. Dar ce este aceasta că s'au schimbat la față? zice cuvântătorul de Dumnezeu cel cu gură de aur. Că au deschis, precum bine a voit, puțină și mică fereastră a Dumnezeirei și a arătat tăinuitorilor pe Dumnezeu, care ființa întru El. Că s'a făcut când se ruga El, zice Luca, chipul lui altul; strălucind ca soarele, după cum scrie Matei. Și zice „ca soarele“, însă nu simțită ca să o priceapă oricine lumina aceea, departe fiind de vederea minții celor ce nu pot să înțeleagă nimic mai înalt decât ceea ce văd prin simțuri, ci ca să cunoaștem, cum că ceea ce este soarele celor ce trăesc după simțire și prin simțirea vederei îl văd, aceasta este celor ce după Duh trăesc și prin Duh văd pe Hristos ca pe un Dumnezeu, (Col. 429) și nu au trebuință de altă lumină acei

cari s'a făcut cu chip dumnezeesc, văzând pe Dumnezeu ; căci celor nemuritori, El însuși este lumină și nu alta ; căci ce trebuință este de a doua lumină, celor ce o au pe cea prea mare ? Și când se ruga așa a strălucit, și a descoperit în un chip negrăit, acea lumină nespusă ucenicilor lui celor mai aleși, și fiind împreună cu el, cei mai de frunte prooroci au vrut să arate că rugăciunea este aceea, care prilejuește acea vedere fericită a strălucirii aceleia, și să ne arate că apropierea de Dumnezeu se face prin fapta cea bună și prin unirea cu El prin minte, căci strălucirea aceea este dată și văzută tuturor acelor ce prin lucrarea cea cu dinadinsul bună și prin rugăciunea cea curată veșnic năzu-ește către Dumnezeu. Căci se zice, că frumusețea cea adevărată și prea iubită este văzută numai celui cu mintea curată, la fel și ceea ce este împrejurul dumnezeieștei și fericitei firi, la ale cărei străluciri și daruri cel ce s'a uitat se împărtășește dela dânsa, ca pre oarecare rază înflorită pictând ; de unde și Moisi când a vorbit cu Dumnezeu, s'a proslăvit în fața lui. Vedeti că și Moisi s'a schimbat la față după ce s'a suit în munte și așa a văzut slava Domnului ? Inșă El a pățimit schimbarea la față (i s'a făcut) și n'a lucrat-o (n'a făcut-o) el ; după cele ce zice, „că în acest chip mă aduce pe mine strălucirea adevărului, ca pe strălucirea lui Dumnezeu, să o văd și să o pățimesc”, iară Domnul nostru Iisus Hristos dela sine avea strălucirea aceea, pentru aceea nici de rugăciuni n'avea nevoie, pentruca dumnezeiasca lumină să-i strălucească trupul, ci de unde strălucirea lui Dumnezeu se va face sfinților și în ce chip se va arăta, a arătat această taină : „căci vor străluci și dreptii ca soarele în împărăția Tatălui lor”. (Matei XIII, 43), și așa toți lumină dumnezeiască se vor face, după ce se vor naște ca fii ai dumnezeieștii lumini, și pe Hristos cel ce dumne-

zeește și negrăit a strălucit, îl vom vedea, a căruia slavă din dumnezeire ieșind în chip firesc, împreună și cu a trupului, în Tabor s'a arătat, pentru unimea ipostasului. Și așa și prin o lumină ca aceasta, fața lui ca soarele a strălucit. Iar cei ce cu cuvântul elinescși cu înțelepciunea lumii aceștia se fălesc înaintea noastră, și a bărbaților celor duhovnicești prin cuvintele Duhului, nu numai că au ales să nu mai asculte nici de cum, ci și împotriva să grăiască, când aud de lumina schimbării la față a Domnului de pe munte și cea de ochii apostolilor văzută, pe care ei o coboară la o simțire directă și zidire, și o coboară întru aceasta pe lumina cea nematerialnică și neînserată și deapururea viețuitoare, și care este nu numai mai presus de simțire, ci și mai presus de minte, ei zăcând jos, nimic mai presus de cele pământești nu pot să înțeleagă; cu toate că însuși cel ce cu aceasta a strălucit, a arătat că este nezidită, numind-o împărăția lui Dumnezeu; căci nu este împărăția lui Dumnezeu roabă și zidită; deoarece din toate singură ea este neîmpărțită și nezidită și nebiruită decât toată vremea și veacul; fiind mai presus de ele, și împărăția lui Dumnezeu nici nu se cuvine a zice că s'a început și că se ajunge și se întrece de vre-un veac, sau de vre-o vreme. Și pe aceasta o credem că este moștenirea celor ce se mântuesc. (Col. 432).

Dar de vreme ce Domnul schimbându-se la față a strălucit, a arătat și slava și strălucirea și lumina ce va să vie iarăși în ce fel s'a arătat ucenicilor în munte, căci oare a mai luat vre-o lumină și în veci o va avea pe aceea pe care înainte nu o avea? Departe de această hulă; căci acela ce zice aceasta, va crede că sunt trei firi întru Hristos: cea dumnezească, cea omenească și a luminei aceleia; deci nu pe alta, ci strălucirea care o avea ne-a ară-

tat. Pe această strălucire a dumnezeieștii firi ne-o a arătat, pe care o avea ascunsă în trup ; deci a Dumnezeirei este lumina aceea și este nezidită ; fiindcă după cuvântătorii de Dumnezeu, Hristos s'a schimbat la față, luând nu pe aceea care nu mai era, nici în aceea care nu era schimbându-se, ci în ceea ce era s'a arătat ucenicilor săi, deschizând ochii acestora și orbind pe cei cari o vedeau. Vezi că cine privea către lumina aceea cu ochii cei după trup orbea ? Drept aceea nici lumina aceea nu era simțită, nici cei ce o vedeau cu ochii simțiți, așa de prost o vedeau, dar cu ochii prefăcuți, cu puterea dumnezeescului Duh. (Drept aceea nici lumina aceea nu era simțită, însă cei ce vedeau cu ochii simțurilor, nu o vedeau așa de prost, căci aveau ochii prefăcuți cu puterea dumnezeescului Duh) ¹⁾. Deci s'au schimbat și așa prin schimbare o a văzut, nu pe aceea care e acum de curând, ci pe aceea care din însăși luarea și frământătura noastră au luat-o, și s'a îndumnezeit prin unirea cuvântului lui Dumnezeu. De aceea și ceea care întru feciorie a zemsilit, și în chip străin a născut, pe cel născut dintrânsa, căci Dumnezeu purtător de trup l-a cunoscut ; și Simion ca pe un prunc luându-l, și bătrâna Ana întâmpinându-l ca să arăte ca prin niște sticle subțiri dumnezească putere strălucind celor ce aveau ochii inimei lor curățiți.

Dar pentruce și din ceilalți a luat pe corifei și i-a suit pe aceștia, deosebi singuri ? Ca negreșit să le arate o o taină mare și oarecum un lucru tainic. Deci, cum ar fi fost mare și tainic lucru vederea luminei cei simțite, pe care însăși și cei aleși și mai înainte de a se sui și împreună cu dânșii și cei rămași jos o aveau ? Și pentruce aveau ei trebuință de puterea Duhului și de adăugirea cea prin trânsa,

---

1) Traducere mai liberă.

sau de schimbarea ochilor pentru a vedea lumina aceea, dacă ea ar fi fost simțită și zidită? Și în ce fel slava împărăției Tatălui și Duhului este lumină simțită? Și cum într'o slavă și împărăție ca aceasta în veacul ce va să vie, va veni Hristos, când nu va fi trebuință nici de aer, nici de lumină, nici deloc de unele ca acestea, ci în locul tuturor, după Apostol, ne va fi nouă Dumnezeu? Și dacă în locul tuturor, apoi negreșit că și în locul luminei; de unde se arată iarăși că și lumina aceea este a Dumnezeirei, fiindcă și Ioan cuvântătorul de Dumnezeu, mai mult decât ceilalți evangheliști, ne arată prin Apocalipsul său, că cetatea aceea care va să fie și va să rămâe, adică statornică, „nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să lumineze întru dânsa, căci slava lui Dumnezeu o a luminat pe dânsa și luminătorul ei este Mielul”. (Apocalipsa XXII, 5). Oare nu cumva fiind arătat și acolo ne va înfățișa tănuit pe Iisus cel ce s'a schimbat la față acum dumnezeeste în Muntele Taborului, care are ca o flacără (lumină) pe trup (col. 236) și în loc de lumină slava Dumnezeirei ceea ce s'a arătat pe munte celor ce s'au suit împreună cu El? Încă și pentru cei ce locuiesc în cetatea aceea, iarăși zice acelaș că, „Nu vor avea trebuință de lumina lămpii și de lumina soarelui, căci Domnul Dumnezeu va lumina peste ei, și moartea nu va mai fi”. (Apoc. XXII. 5). Deci ce este lumina aceasta la care nu este schimbare, sau umbrire de prefacere? (Iacov I, 17). Ce este Lumina aceasta neinserată? Oare nu a Dumnezeirei? Dar și Moisi și Ilie, și mai ales Moisi care era suflet nu trup, cum s'a arătat și s'a proslăvit prin lumină simțită? Căci și aceasta arătându-se întru slavă atunci vorbea pentru ieșirea care avea să se împlinească în Ierusalim (Luca IX, 31). Și cum de au cunoscut apostolii pe acei

cari mai înainte nu-i văzuseră, dacă nu prin puterea descoperitoare a luminei aceleia ?

Dar ca să nu întindem (abuzăm) prea mult mintea (atenția) voastră și asupra celorlalte graiuri evanghelicești, să le păstrăm pentru vremea preasfintei și dumnezeieștii Liturghii ; și crezând că ne-am învățat dela cei luminați de Hristos, ca dela unii ce singuri cu dinadinsul știu. Căci tainele mele, mie și a lor mei a zis Dumnezeu prin Proorocul. Deci bine crezând, dupăcum ne-am învățat, și taina schimbării la față a Domnului pricepându-o, să călătorim către strălucirea lumii aceleia ; și pe frumusețea slavei aceleia neschimbate iubindu-o, pe ochii minții de întinăciunile cele pământești să-i curățim, și pe tot lucrul cel veselitor să-l defăimăm, care nu este statornic, deși se pare dulce, însă chinuirea veșnică pricinuește, măcar deși frumuseță ar aduce trupului, dar pe suflet îl îmbracă cu haina cea grozavă a păcatului, pentru care legându-se de mâni și de picioare, cel ce nu are îmbrăcămintea împreunării cu cea nestricăcioasă, în focul și în întunericul cel mai dinafară se scoate și se aruncă, (Isaia XXIV, 16), de care dea Dumnezeu ca să ne izbăvim cu toții acei cari cunoaștem lumina cea veșnică nematerială, din Dumineca Schimbării la Față, în aceeași slavă dintru început a Tatălui și a Duhului dăător de viață, care are una și aceeași strălucire și Dumnezeiască slavă și împărăție și putere acum și în vecii vecilor. Amin. (Col. 436) ¹⁾.

Aceasta este cea dintâi predică pe care a ținut-o Grigorie Palama la Utrenie, în ziua de 6 August, la Schimbarea la Față, iar la Liturghie, după cum vestește și el, va ține o altă predică, tot despre lumina Taborului. Eu am căutat să dau aproape în

---

1) Această predică și cealaltă dela Liturghie o găsim tradusă pe românește și în Cazania dela 1815, tipărită la Monastirea Neamțu.

întregime prima predică, pentru a ne face, pe cât cu putință, o idee aproape deplină despre teologul și predicatorul Grigorie Palama. Atât în a doua predică precum și în prima, el descurcă aceeași problemă controversată de către Varlaam și Achindin, cu privire la natura luminii Taborului și a putinței Apostolilor de a fi văzut acea lumină. El arată că acea lumină a fost o rază izvo-râtă din însăși Dumnezeuirea, că e o însușire a Dumnezeuirii și că este deci nematerială și necreată. Iar în ce privește putința omu-lui de a o vedea, arată că cei ce sunt cu o viață curată în Duh, pot să se bucure să vadă această lumină cu ochii duhului.

Desigur că, având în vedere înălțimea problemei discutate, precum și subtilitatea de polemică, pe care o foloseau adversarii, era de așteptat ca și în această cuvântare predicatorul să se fo-losească de înălțimi de cugetare și de o logică mai înaltă, care ar da aparență de neclaritate pentru cei mai puțin obișnuiți cu aceste adâncimi de cugetare. Însă, pentru cine cunoaște istoricul acestei probleme și este cât de puțin deprins cu noțiuni mai abstracte, va putea admira în ea acea armonie și claritate a înălțimilor, pe care numai în o astfel de atmosferă înălțată îți este dat să le guști.

Ceea ce este de pomenit deasemenea în această predică, e ce am scris la începutul studiului cu privire la Grigorie Palama, e noutatea. E drept, că în această predică avem un material nou, pe care nu-l găsim în celelalte predici, ținute la aceeași sărbă-toare, în care problema luminii e tratată în o temă de admi-rație generală, însă predicatorii nu se apucă a pătrunde însăși taina acestei lumini. Ei bine, Grigorie Palama, adâncește această problemă până la o minuțioasă analiză cu privire la natura a-cestei lumini și putința ei de a fi văzută. Iată deci un nou te-mei, pentru care această predică e puțin mai tainică. În ea vezi cum predicatorul se frământă cu taina însăși, pentru a o face lămurită aceloră, cari, până la el, nu se încercase să o pătrundă,

ori, de încercase unii, o răstălmăceau greșit spre peirea lor și a celor ce ascultau.

Spre deosebire de această predică și cea de a doua, pe care a ținut-o tot la Schimbarea la Față, în celelalte 61 predici e de admirat la acest predicator limpezimea în descoaserea lor și simplitatea frazelor, care sunt fără prea multe podoabe stilistice. De pildă, n'ar fi să dau decât cea dintâi omilie ¹⁾ — în schiță — în care descoase întrebarea despre pacea care trebuie să fie păzită de oricine.

Pornește a arăta că toți oamenii fiind creați de un Dumnezeu, sunt toți frați și fii ai aceluiaș părinte... Noi suntem unii altora frați, după cum toți suntem fiii unui singur Adam.

Dar noi suntem frați cu fiecare om și prin faptul că ne-am născut în aceeași regiune și locuim acelaș pământ..

Însă ceea ce ne unește mai mult e faptul că toți avem de Frate și Părinte pe Domnul nostru Iisus Hristos. El este capul unirii noastre în un singur trup, făcând ca fiecare din noi să fim mădularele Lui. Domnul nostru Iisus Hristos ne numește frați. Iată, El spune femeilor mironosițe dela mormânt: „Duceți-vă și dați de veste fraților mei, ca să meargă în Galileia, și acolo mă vor vedea”. (Matei XXVIII, 10). Vedeți ce cinste pentru noi, că suntem numiți frați? Pentru aceasta și Apostolul zice: „Căci negreșit nu de îngeri are grijă, ci de seminția lui Avraam are grijă, de unde dator era ca întru toate să se asemene fraților”. (Evrei II, 16-17).

Și cum că Domnul nostru Iisus Hristos este Tatăl nostru, e că cei ce s'au născut din nou, prin baia Sf. Botez, au dreptul de a se numi creștini, următori ai aceluiaș Mântuitor, care ne-a făgăduit că nu ne va lăsa orfani și ne va izbăvi de suferinți. Pentru care Apostolul zice mai sus: „Deci de vreme ce copiii

1) Ομιλία Α', P. G. t. CLI col. 9—17.

s'au făcut părtași sângelui și trupului, în acelaș fel și El acelorași s'a împărtășit, ca să surpe prin moartea Sa, pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul". (Evrei II, 14). Noi toți suntem un singur trup în Hristos. Pavel ne spune: „Iară voi sunteți trupul lui Hristos și mădulele aceluiaș trup (I Cor. XII, 27). Căci în ce chip trupul unul este, deși are multe mădule, însă toate sunt ale unui trup, căci trupul unul este, așa e și în Hristos.

Așa dară noi toți suntem unul, baia renașterii ne-a născut din nou în chip minunat: o credință, o nădejde, un Dumnezeu deasupra tuturor și toți suntem uniți prin aceeași legătură a dragostei, făcând din fiecare un mădular al lui Hristos.....

Ajutorul reciproc gonește ura dintre noi și întronează dragostea, care unește pe toți cetățenii și-i întărește împotriva multor dușmani...

Aduce pilda cu paralizatul și cu cei cari îl purtau pe el, cari nu numai că voiau să fie sănătos, dar au și dat dovadă cu fapta, ducându-l prin străzi și piețe, l-au suit pe acoperiș și l-au coborît în fața Mântuitorului...

De vom căuta să vedem pricina suferinței, atât a paralizatului acestuia, cât și aceluia dela scaldătoarea oilor și a aceluia dela Capernaum, vom vedea că e păcatul. Mântuitorul vindecă mai întâi sufletul. Iată, ți se iartă păcatele. Iată te-ai făcut sănătos, niciodată să nu mai păcătuești, ca să nu-ți fie ție mai rău. (Matei IX, 2 ; Ioan V-14).

Iată cum dela ei, din pricina păcatului a fugit sănătatea, tot așa și la noi, din pricina nedreptăților ne-a părăsit dragostea, mila, fiecare din noi fiind un dușman pentru altul. Nu e dragoste pentrucă, cugetul e plin de păcate..... Mântuitorul zice: „Iar prin înmulțirea fărădelegilor iubirea multora se va răci". (Matei, XXIV, 12).

Acolo unde e iubire, strălucește harul Duhului dumnezeesc. Inseamnă că Domnul e în sufletul lor. Unde nu este Dumnezeu,

în sufletele acelora e ură și răzvrătire. „Iar de-ți vei întoarce tu fața, se ofilesc; de le iei Duhul, mor și în țărână se prefac”. (Psalm. 103, 29).

De aicea vine răul, ura, de aici schimbarea omului în fiară, de aici ucigătorii de oameni, cari se răsboesc împotriva lui Iisus Hristos, care a venit ca lumea să aibă mai multă viață.

Numai de ne vom pocăi și de ne vom întoarce la calea Evangheliei lui Hristos, va domni frățietatea, pacea, harul și dragostea între noi.....

Pentru paralytic, care zăcea în scaldătoarea oilor din Ierusalim, nu a venit vindecarea decât prin venirea lui Iisus Hristos. Așa și pentru noi, ea vine prin Biserica lui Hristos...

Păstorii Bisericii vin în numele lui Iisus Hristos și prin Hristos să vă îndemne la dragoste și pace, să vă roage ca harul lui Dumnezeu să se reîntoarcă asupra voastră și, după spusa psalmistului „Munții să aducă pace și dealurile dreptate” (Psalmul 71, 3).

Ascultați voi ce-mi va spune Domnul Dumnezeu, El va vesti pacea către poporul Său și peste slugile Sale cele credincioase, dar să nu se mai întoarcă la nebulia lor. (Psalmul 84, 8-9). Apoi arată că la nașterea lui Hristos s'a cântat de către îngeri imnul păcii: „Slavă întru cei de Sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire”.....

Moștenirea lăsată de Dumnezeu nouă este pacea: „Pacea mea las vouă, pacea mea dau vouă” (Ioan XIV, 27). Iar către Părintele din Ceruri s'a rugat: „Fă ca toți una să fie”. (Ioan XVII, 21). Și, însăfârșit: „Întru aceasta vă vor cunoaște că sunteți ucenicii mei, de veți avea dragoste între voi”. (Ioan XIII, 35).

Apoi ne îndeamnă, „ca să nu nimicim binecuvântarea părintească, nici moștenirea Patriei cerești să o pierdem nici de semnul cunoașterii noastre și nici de harul înfierii și al binecuvântării și al uceniciei să ne îndepărtăm, nimic din ceea ce

dă mărire și cinste vieții noastre și prin care ne legăm de cele duhovnicești..... Și atunci nu vom auzi dela Dumnezeu Tatăl: „Niciodată nu v'am cunoscut; depărtați-vă dela mine cei ce lucrați fără de lege”.

Sf. Apostol Pavel zice: „Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia fără de care nimenea nu va vedea pe Dumnezeu. (E-vrei XII, 14).

Iată în un foarte scurt rezumat, minunata predică pe care a ținut-o Grigorie Palama ca Mitropolit, la trei zile după venirea lui la Tesalonic. Ea e un strălucit cuvânt al păcii, care cu cinste poate să stea alături de cele mai de seamă predici din istoria creștinismului, cu privire la această virtute.

Ceea ce am voit să înfățișez în această schițare, a fost mai ales limpezimea ideilor și ordinea firească a desfășurării lor. Din pricină că nu pot trece peste cadrul în care expun această lucrare, mărturisesc părerea de rău de a nu fi putut înfățișa în toată desfășurarea lui și stilul, pentru a se vedea aceeași limpezime și simplitate, prin care se face priceput de oricine. Prin aceste două însușiri deosebite ale lui Grigorie Palama, a limpezimii și simplității, predicile corespundeau vieții lui nevinovate și simple, prin care se oglindea bogăția scilipirilor unor prea frumoase virtuți creștinești împodobite de o aleasă cultură teologică.

În deobște, predicile lui Grigorie Palama sunt: „scrise în un stil limpede și simplu, fără pretenție literară, ele sunt bogate în cuprins dogmatic, moral și ascetic, fiind alimentate cu multe texte din Scriptură”¹⁾.

În predica lui Grigorie Palama, descoperim o năzuință cât mai multă către tâlcuirea tainelor celor mari ale învățaturii creștinești, către lumina cea de sub obroc, pe care acest mare suflet de apostol, căuta să o pună în văzul tuturor, pentru ca toți să

---

1) Jugie, op. cit. col. 1747.

se bucure de lumina lui Hristos. El a fost un predicator al luminii, pentru aceea și în cuvântările lui observăm acea lumină deosebită, care te călăuzește către înălțimile cele strălucitoare ale luminii neînserate, care pornește din soarele Hristos. Între predicatorii evului mediu, el e fruntaș între fruntași, care a ținut cât mai sus făclia de lumină a învățaturii lui Hristos.

---

4. MITROPOLITUL GRIGORIE ȚAMBLAC

În Răsăritul ortodox, putem spune că, în tot cursul evului mediu, predica se înfățișează în o unică haină și anume în aceea a predicii bizantine. Croiala și tonul general e acesta, la el se adaogă foarte puține nuanțe distinctive ale predicilor din Bisericile naționale.

Acest tip unic al predicii bizantine, vine și de acolo că, în acel ev, nu luase ființă încă acea conștiință a naționalităților, ci toți alcătuiau imperiul bizantin, care cuprindea pe toți ca pe niște membre ale aceluiași organism.

Toate popoarele din sud-estul european, dintre care făceam parte și noi, Românii, au fost socotite ca națiuni cari alcătuiau imperiul oriental. Deaceea, „Istoria sud-estului european în evul mediu trebuie scrisă numai împreună și nici de cum separat”¹⁾.

La acest măreț cadru politic și social al Istoriei Imperiului oriental de Bizanț, se adaogă și alte motive mai principale, cari au contribuit la făurirea acestui tip de predică bizantină și apoi la dănuirea lui aproape în tot cursul istoriei acestui ev.

Din Bizanț, capitala geografiei sufletești, mai ales a acestui

---

1) Aurelian Sacerdoțeanu, *Considerațiuni asupra Istoriei Românilor în evul mediu. Dovezile continuității și drepturilor Românilor asupra teritoriilor lor actuale.* București, 1936 pag. 3-4.

imperiu creștin, care depășea limitele celui politic, se trimeteau misionari cari să cucerească suflete, pentru imperiul Bisericii lui Hristos. Din școlile bizanțului ori din acelea ale Sf. Munte, plecau suflete de apostoli, pentru a converti popoarele păgâne. Din școala vlădicească a Patriarhului de Constantinopol, se trimeteau apoi ierarhi, mitropoliți și episcopi, cari să organizeze însuși misionarismul primilor și singuriților entuziaști, și, în al doilea rând, să pună temeinic baza însăși a Bisericii, care prinseseră rădăcină în sufletele de curând creștinate a tinerelor popoare. Și astfel, ierarhii Greci, trimiși din Bizanț, ocârmuiau Bisericile naționale. Iar Patriarhul ecumenic dela Constantinopol era adevăratul părinte sufletesc al tuturor popoarelor ortodoxe de astăzi.

Predicatorii, cari erau trimiși de Patriarhia de Constantinopol, fie ca primi misionari ori ca șefi ocârmuitori ai bisericilor mitropolitane și episcopale, ce erau sufragane îndepărtate ale Bizanțului, duceau cu ei toată zestrea sufletească legată de această propoveduire.

Mai întâi era credința în Domnul nostru Iisus Hristos, care venea din auzite, pentru toate popoarele slave și germanice cari năvăliseră în imperiul din orient. Prin urmare, toate popoarele din sud-estul Europei, primind credința sub forma bizantină, era natural ca să-și atârne sufletește de cei cari-i creștinaseră. Iată dar, întâiul temei și o trainică verigă a legăturilor sufletești a tuturor neofiților creștini, cu acei cari îi botezaseră și le dăduseră cele dintâi amănunte ale catehismului creștin. Era firesc să fie o strânsă legătură între fiu și părintele lui sufletesc.

E drept că nu toți acești misionari și ierarhi, veniți dela Constantinopol ori din Sf. Munte, erau Greci. Nu, mulți din ei erau Slavi sau Români, însă nu-i mai puțin adevărat, că sufletește ei erau făpturi ale strălucitei culturi și civilizații bizantine. Ei au plecat în misiuni și au fost înălțați în scaune vlădicești, după ce-și dobândiseră o cât mai aleasă cultură creștină și se dovedi-

seră ca niște suflete eroice, vrednice de a purta steagul credinței creștine.

Această predică bizantină, pe care o vedem la temelia zidirei creștinești a sufletului popoarelor din sud-estul european, nu a fost mărginită numai la acest început al creștinării, ci a fost dusă înainte de ierarhii acestor Biserici, cari îndeobște erau trimiși din Bizanț. Atât la noi, cât și în Serbia, Bulgaria și Rusia, avem pilde nenumărate despre o cărmuire bisericească prin ierarhi trimiși dela Constantinopol. Astfel, dela începutul veacului al 15-lea, n'aș avea de pomenit decât pe Fotie, mitropolitul Moscovei, care a fost un ierarh grec trimis de Patriarh și a strălucit ca un vestit predicator în Biserica rusească.

Și, în sfârșit, întărirea și păstrarea acestui tip al predicii bizantine, în întreg Răsăritul ortodox, aproape în tot timpul evului mediu, se datorește și faptului că, chiar ierarhii naționali își făceau întreaga educație și instrucție religioasă, fie direct la Bizanț, fie prin cărțile liturgice și întreaga literatură patristică, care era scrisă în grecește.

Iată deci atâtea pricini cari au contribuit ca, în tot cursul evului mediu, în Răsăritul ortodox, să vedem înflorind predica bizantină cu toate caracteristicile ei.

* * *

Un vestit predicator al evului mediu, care n'a fost grec prin naștere, dar și-a făcut instrucția și educația la Bizanț, a fost Grigorie Țamblac. În predicile lui găsim aceleași trăsături ale predicii bizantine. Oratoria clasică a Sf. Părinți îi servește de model. În deosebi el „imită pe Sf. Ioan Hrisostom, pe Sf. Vasile cel Mare, pe Sf. Epifanie, pe Sf. Damaschin și alții”¹⁾. În pre-

1) N. Katajew, *Geschichte der Predigt in der russischen Kirche*, aus dem Russischen übertragen von Dr. Alexis Markow, Stuttgart, 1890, pag. 278.

dicile lui Grigorie Țamblac, după cum spune Sevyrev, un adânc cunoscător al vieții și operii acestui predicator medieval, găsim : „Ritorismul bizantin și florile retoricei scolastice. Prin aceasta predicatorul a plătit tributul veacului și a școalelor grecești în cari a învățat“ ¹⁾.

Astfel că, deși nu era grec din naștere, era bizantin prin instrucția și educația pe care și-o făcuse la Constantinopol.

În ce privește originea neamului din care se trage Grigorie Țamblac, nu-i stabilită încă în chip definitiv. Dl. N. Iorga so-coate că e de naștere bulgar, iar școala și-a făcut-o la vestitul Patriarh de Târnova, Eftimie, un cunoscător bun al stilului clasic în omiletică și un retor dibaciu ²⁾.

N. Katajew, spune că Grigorie Țamblac era de origină sârb ³⁾.

Episcopul Melhisedec arată că : „cronicarii noștri moldoveni numesc pe Grigorie „Țamblic“ ; iar scriitorii ruși îl numesc mai mult „Țamblacu“ și „Samvlacu“, deși la unii se întâmpină oarecare schimonosiri în numirea familiei lui precum : „Țimvlacu“ (УСТРАЛОВ, РУССК, 1849 t. I, p. 168), „Semivlachu“ (ИСТОРИЯ РУССКОГО ЦЕРКВИ. ФИЛАРЕТА, t. II, p. 4, 1862). Toți scriitorii ruși derivă numirea aceasta din zicerile slavone самъ și vlach, care arată originea românească a familiei lui Grigorie Țamblac : *însuși vlach*, sau mai pe românește : *român neaoș*. Deosebirea pronunției ce se întâmplă în numirea familiei lui Țamblac, Samvlac, Semivlachu, arată totodată că el a fost o persoană care a trăit și a lucrat și cu Grecii și cu Slavii și cu Românii. Cu alte cuvinte, noi îl pu-

1) Sevyrev ИСТОРИЯ РУССКОГО СЛОВЕСА. 3.-а Mosc 1858, 375, cf. Episcopul Melhisedec, Mitropolitul Grigorie Țamblac, în revista Biserica Ortodoxă Română, An. VIII, 1884, No. 6—7, pag. 534 ; apoi și în revista pentru Istorie. arheologie și filologie, an. II, vol. I., de acelaș autor, pag. 1—64 ; e acelaș studiu.

2) Vezi N. Iorga, *Istoria Bis. Românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. I, 1908, pag. 62-63.

3) N. Katajew. op. cit., pag. 71.

tem numi comun și Grecilor și Bulgarilor și Românilor și Rușilor și Sârbilor.

Grigorie spune singur, în panegiricul său ținut mitropolitului Ciprian al Moscovei, că s'a născut în capitala Bulgariei Târnovul, că tatăl său era frate cu Ciprian mitropolitul Moscovei, care deci lui îi venea unchi¹⁾.

Profesorul de istoria bisericii române dela Facultatea de Teologie din Cernăuți, Păr. S. Reli, „crede ca și Xenopol, că familia Țamblac era de origină română macedoneană, însă bulgarizată, precum se întâmplă cu multe familii române, coborite din munți, și așezate în orașele acestora²⁾).

În ce privește anul nașterii, nu-l știm precis, pare a fi 1369.

Încă din tinereță, părinții îl hărăzira studiului și Bisericii, după înclinațiile pe cari le arăta din timpul copilăriei. Datorită pozițiunii înalte sociale a părinților lui, precum și rudeniei cu mitropolitul Moscovei, a fost luat de mitropolitul Târnovei, Eftimie, care nu puțini talanți i-a încredințat, pe cari el i-a precupețit cu atâta râvnă și pricepere în viață.

Prin faptul că și-a dobândit cultura sufletească dela un vestit ierarh și apoi avea în familie o rudă atât de aproape mitropolit, la care se mai adaogă în chip deosebit evlavlia lui către o viață în Domnul, Grigorie încă de tânăr se consacră vieții călugărești. Viața monahicească în chip deosebit o învăță în muntele Athos, precum el însuși o arată în predicile lui.

Această aleasă cultură teologică, pe care o dobândi dela un ierarh ca Eftimie și o complectă apoi în Sf. Munte, a desăvârșit-o la Patriarhia de Constantinopol, unde repede se evidenție ca un distins monah cărturar și predicator, căruia Patriarhul îi dădu alese însărcinări bisericesti.

1) Episcopul Melhisedec, Mitropolitul Grigorie Țamblac, artic. în revista Bis. ort. rom. an. VIII, No. 6, pag. 411.

2) Prof. Reli, Curs de istoria bisericii române, litografiat, vol. I, pag. 245 ; vezi și A. Xenopol, Istoria românilor, t. III, pag. 224.

În cele din urmă, a fost trimis, împreună cu o aleasă delegație a țării Moldovei, care venise la Patriarh, să ceară iertare pentru mitropolitul Iosif și să ridice excomunicarea deasupra țării moldovenești. Melchisedec arată că : „cu răspunsul Patriarhului, în anul 1401 au sosit doi trimiși ai Patriarhiei : onorabilul între ieromonahi și părinte duhovnicesc și călugăr al Patriarhiei, dl. Grigorie și prea onorabilul dascăl al Sf. Evanghelii, Diaconul, Domnul Emanoil Arhontele întru Duhul Sfânt iubiți fii ai moderațiunii Noastre, zice Patriarhul Matei în răspunsul său, ca să cerceteze acolo la fața locului pentru mai multă încredințare și descoperire a adevărului“ ¹⁾).

Desigur că, la trimiterea lui în Moldova, Patriarhul a avut în vedere și calitatea de bun vorbitor a reprezentantului lui, care să știe să înfățișeze punctul de vedere canonic și dogmatic al disciplinei bisericești, să-i fascineze supunându-i ascultării patriarhale, ca una ce reprezintă cel mai înalt grad ierarhic, sub toate înfățișările.

Această însușire de bun vorbitor, pe care o avea Grigorie Țamblac, Patriarhul o știa, însă Moldovenii au văzut-o deplin numai atunci când acest trimis patriarhal a sosit în capitala țării lor. Într'adevăr de cum a ajuns în Suceava, a și început să țină predici, cari au fost cu mult folos și cu deosebită dragoste ascultate, de către domn, vlădică, preoți, boeri și de mulțimea credincioșilor.

În cel dintâi cuvânt al lui, pe care l-a rostit în Suceava, în calitate de apocrisiarh al Patriarhului Matei al Bizanțului, găsim prețioase mărturisiri cu privire la credința și sufletul evlavios al poporului moldovenesc :

„Fiindcă văd dragostea voastră, că primește cu dulceață cuvântul învățaturii, precum un pământ bun și gras semințele....

---

1) Episcopul Melchisedec, *Chronica Romanului*, part. I, pag. 75-80.

Mai întâi lăudând osârdia voastră cea caldă, și atâta sârguință către Biserică, pe câtă au copii către mama lor, pe câtă bolnavul către doctor, pe câtă cel însetat către izvor, pe câtă corabia către țarm, pe atâta și pe noi ne bucură sporirea voastră, încât vom fi și vestitori de bucurie despre fapta voastră bună către Patriarh carele ne-a trimis".

Altădată, cu alt prilej, ne înfățișează altă latură sufletească de laudă a poporului moldovenesc : „Dar și despre învierea obștească cea așteptată de toți voi vorbi pe rând dragostei voastre, căci știu nesățioasa voastră dorință despre acestea, de unde și eu mai mult m'am aprins spre iubirea voastră ; căci decâteori am semănat în auzul vostru din dumnezeiasca Scriptură, voi, ca un pământ bun și gras, în puțin timp ați arătat răsărirea acelor semințe, iar pe noi veselindu-ne de cele dintâi, ne-ați făcut mai osârdnici a ne atinge și de altele. Deaceea fericesc osârdia voastră spre învățatură" 1).

În scurt timp, ieromonahul Grigorie Țamblac își împlini misiunea lui diplomatică, cu un succes deplin, ajungând la împăciuirea bisericească a Moldovei cu Patriarhia de Constantinopol. Însă felul înțelept cu care s'a purtat, precum și talentatele lui vorbiri bisericești, au făcut ca moldovenii toți să-l înconjoare cu toată dragostea și să-l roage să rămâie între ei pentru a-și continua misiunea de predicator al bisericii moldovenești. La această chemare sfântă, el se prinde și a rămas încă mult timp în Moldova, cu titlul de „dascăl și presbiter al marei biserici a Moldo-Vlahiei" 2).

În acest timp, a ținut foarte multe predici în Catedrala Mitropolitană din Suceava. Spre nefericirea noastră, din aceste cuvântări, nu ni s'au păstrat decât numai un număr de opt predici,

---

1) Cf. Sevyrev, op. cit. pag. 386.

2) Vezi Episc. Melhisedec, op. cit. in Revista „Pentru Istorie", pag. 4.

pe cari Țamblac le-a tradus în sârbește, spre a le transmite urmașilor, întrucât în limba noastră pe atunci nu exista scriere și nici carte.

I. *Despre Dumnezeștile Taine.*

Despre aceea cum trebuie să se ispitească pe sine, cel ce voește a se împărtăși și despre neținerea de minte a răului, despre datoria ce o are omul de a se curăți de păcate prin Taina Pocăinței, în cele cinci zile dinaintea Crăciunului ; și asupra Iudei, care întreabă : să fi luat oare Dumnezeu femeie și să fi născut fiu ? Și despre fericitul Filogonie, Arhiepiscopul Antiohiei. (Cuvântul acesta a fost rostit la 20 Decembrie, când se serbează Sf. Filogonie).

II. *Despre cei răposați.*

Traiu oamenii pe pământ e o călătorie ; despre Antihrist și Invierea morților.

Viața omenească este deșertăciune și plină de osteneală.

Despre milostenie.

Se pare că acest cuvânt s'ar fi rostit în una din Sâmbetele Postului Mare, când se face pomenirea pentru cei răposați.

III. *Despre viața monahicească.*

A) Ea este asemenea îngerilor.

B) Infățișează pe acei cari se îmbogățesc din nedreptate și răpire.

(Din începutul acestui cuvânt se vede lămurit, că are legătură cu cel dinainte și că s'a rostit după el).

IV. *Cuvânt de laudă cuvioșilor Părinți*, în Sâmbăta lăsatului de brânză.

(Din începutul acestui cuvânt deasemenea se vede că a fost rostit după cel de-al treilea).

V. *Cuvânt la nașterea Înainte Mergătorului și Botezătorului Ioan.*

VI. *Cuvânt de laudă Sf. Corifei Apost. Petru și Pavel.*

VII. *Cuvânt la prea cinstita naștere a Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu.*

VIII. *Cuvânt de laudă sfinților trei coconți și lui Daniel Proorocul.*

În această predică arată că ispite și năpăști vin asupra sfinților spre arătarea virtuții lor.

Vorbește și despre Sf. Taină a Impărtășaniei.

Aceste predici le avem păstrate în limba slavonă—sârbă.

Însă în ceea ce privește graiul în care le-a rostit, nu putea să fie decât cel moldovenesc, căci altmintrelea n'ar fi fost înțeles de poporul român, care nu pricepea limba sârbească. Grigorie Țamblac vorbea românește. Și socot că și aceasta a fost o pricină, pentru care Patriarhul l-a însărcinat cu această frumoasă misiune către biserica moldovenească ¹⁾.

După vre-o șase ani de strălucită activitate predicatorială, desfășurată în Moldova lui Alexandru cel Bun și a Mitropolitului Iosif, Grigorie Țamblac a fost chemat de unchiul său Ciprian, Mitropolitul Moscovei, pentru a-l face Mitropolit al Kievului. Dar spre nenorocul lui, încă pe când era pe drum spre Moscova, primi vestea tristă a morții unchiului său. Desigur, că de-acum cu mult mai greu avea să ajungă să urce treptele scaunului care i se pregătise. După îndelungate discuții și neînțelegeri între prințul Vitold, marele cneaz al Litvei, și Mitropolitul Moscovei, care nu mai dorea să fie un scaun mitropolitan la fel cu al lui la Kiev, care să-i împarte eparhiile. Prințul Vitold a avut îndelungate discuții și cu Patriarhia de Constantinopol, unde Mitropolitul Moscovei, Fotie, grec de origine, știuse să prepare terenul nefavorabil numirei lui Grigorie Țamblac. Totuși, în cele din urmă, voința cneazului a înfrânt împotrivirile, consfințind împreună cu episcopii din sudul Rusiei, ceea ce hotărîse răposatul Mitropolit Ciprian. Și

---

1) Vezi Episcopul Melhisedec, idem, pag. 4-6.

astfel, împotriva voinței Mitropolitului de Moscova și a Patriarhului de Constantinopol, Grigorie Țamblac a ajuns, în anul 1415, Mitropolit al Kievului.

Marele cneaz Vitold, deși nu era ortodox, ci papistaș, totuși luptă pentru a avea un mitropolit, din motive politice. „El nu putea privi cu indiferență atârănarea clerului ortodox apusean de ierarhia Moscovei“¹⁾.

Noul mitropolit ales împotriva voinței Moscovei și a Constantinopolului, a avut de luptat, nu numai cu această îndepărtată atmosferă neprielnică, ci și cu una din eparhia lui: cu misiile bisericii papistașe, care acum mai ales, se simțeau încurajate, chiar de către protectorul lui Țamblac, de marele cneaz Vitold.

Grigorie Țamblac fiind înzestrat cu toate darurile ce se cer unui ierarh: adâncă știință de carte, viața curată, râvna sfântă de a educa și instrui cu toată răspunderea pe credincioșii păstoriei lui, la care se adăogă în chip special o îndelungată ucenicie a unei talentate vorbiri, cu multă ușurință va face ca aceste greutăți ale arhipăstoriei lui să-l înfățișeze și ca pe un strălucit cârmuitor. Cum era și firesc, noul mitropolit al Kievului se prezintă ca un iscusit propoveduitor. Din timpul păstoriei lui la Kiev, avem păstrată, iarăși, numai o mică parte din bogata-i activitate predicatorială.

În predicile lui, luptă cu toată bărbăția împotriva papistașilor, înfățișând erorile credinței lor. Astfel, vorbind despre sf. Împărtășanie, pe care catolicii o fac cu azimă, Grigorie Țamblac spune: „Asemenea iudeilor pătimesc și acei cari aduc la jertfă azimă..., neascultând pe învățătorul neamurilor, pe Pavel, care strigă și zice: „în noaptea în care s'a predat, luând *pâne*... nu zice *azimă*..., pâinea nu se numește niciodată azimă, care este

---

1) УСТРАЛОВА РУСКИСТОРИА У 1. cf. Episcopul Melhisedec, op. cit., pag. 17.

nesăvârșită. Cum deci se poate numi pâne hrana cea cu apă și fără aluat, care poartă chipul mortăciunii? Căci în a 14-a a lunei se înjunghia mielul seara, când și Stăpânul nostru, lăsând jertfa cea legală, s'a jertfit pe cruce".

Cronicile rusești spun că odată Mitropolitul Țamblac a întrebat pe protectorul său Vitold: „Pentru ce se ține de credința latină, iar nu de cea ortodoxă, căreia urmează Rușii, ce compun cea mai mare parte a supușilor lui? Marele cneaz i-ar fi răspuns: „Dacă voești ca eu și toți Litvenii să fim de legea ta cea ortodoxă, apoi du-te la Roma și dovedește Papei și înțelepților lui neortodoxia lor; altmintrelea eu pe voi am să vă convertesc la credința romană”.

Intr'adevăr Vitold a trimis pe Grigorie Țamblac și a luat parte la Sinodul dela Constanța (1414-1418)¹⁾.

Atât înainte de Sinodul dela Constanța, cât și după el, Grigorie Țamblac a desfășurat o bogată activitate predicatorială, din care ni s'au păstrat numai următoarele cuvântări:

I. Cuvânt la mormântul unchiului său Ciprian;

II. Cuvânt la slăvita înălțare a Domnului nostru Iisus Hristos;

III. Cuvânt la Duminica Stălpărilor;

IV. Cuvânt la Dumnezeiasca Schimbare la Față a Domnului și Dumnezeului Nostru Iisus Hristos:

V. Cuvânt la Preacinstita Adormire a Preaslăvitei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria;

VI. Cuvânt la tăerea capului cinstitului și slăvitului prooroc și înainte mergătorul și botezătorul Ioan;

VII. Cuvânt la înălțarea cinstitei Cruci a Domnului;

VIII. Panegiricul Sf. Slăvitului Marelui Mucenic și Izvoritorul de Mir Dimitrie;

---

1) Episcopul Melhisedec, op. cit. pag. 15.

XI. Cuvânt de laudă sfântului și marelui mucenic și purtătorului de biruință Gheorghie ¹⁾).

Această strălucită păstorie, bogată în trudnice propoveduiri, din care din nefericire ni s'au păstrat numai ceea ce am menționat ; această arhipăstorie vestită și prin faptul că a luat parte la un Sinod renumit ca cel dela Constanța, unde ierarhul ortodox a căutat să înfățișeze crezul Bisericii noastre ; această conducere mitropolitană care a realizat autocefalia Mitropoliei Kievului, nu a ținut prea mult, pentru că Grigorie Țamblac, nu după mult timp, s'a retras în Serbia la Mănăstirea Deciana, unde a fost numit stareț. Nu e locul să arăt aici cauzele plecării înainte de vreme din scaunul arhipăstoresc. E de ajuns să ne amintim doar numai de ura pe care i-a purtat-o mitropolitul de Moscova, și apoi chiar și Vitold, care căuta să-l convertească cu sila la catolicism.

În pribegia amară a retragerii, Grigorie Țamblac își găsi liniștea numai în preocupările lui cărturărești și în propoveduirea adevărilor veșnice. Din acest timp, avem următoarele scrieri :

I. Panegiricul celui întru sfinți Părintele nostru Eftimie, Patriarhul Târnovei ;

II. Povestire despre țarul sârbesc Ștefan Decianu ;

III. Povestire despre Sfânta Paraschiva, cum s'a dus în slăvita țară sârbească.

Din panegiricul Cuv. Paraschiva, extragem următorul pasaj oratoric, din care se poate vedea talentul deosebit de predicator pe care-l avea Grigorie Țamblac :

„Însă ce dar vrednic îți voi aduce eu ție, cuvioasă ? Căci atunci, la timp nu m'am pregătit spre întâmpinarea ta, deși acum spun ceea ce vroiam a spune atunci ; iar tu, ca o mamă iubitoare, primește darul meu cel depe urmă, ca și cum ar fi cel dintâi, deși nimica nu poate fi vrednic de tine. În ceas bun ai

---

1) Vezi Sevyrev, op. cit. pag. 57.

venit tu la noi, frumoasă mireasă a lui Hristos, porumbiță curată, aurită de Duhul Sfânt, lauda fecioarelor și locuitoare a pustiei, convorbitoare a îngerilor, care ai plantat pe pământ raiul cel intelectual, prin virtuțile tale. Fericescu-te pe tine frumusețea poporului sârbesc, apărătoarea și păzitoarea lui, cu care se laudă țarii noștri. De câte ori stăpânii cei barbari au voit să facă rău țării tale și să defaime locul unde sunt moaștele tale, dar tu, ca o arhistratigă vitează, cu puterea cea dată ție de mirele cel dumnezeesc, cu rușine ai întors fețele lor îndărăt. Ceata împărăteselor țariților ¹⁾, înconjoară cinstita racla ta, cu cucernicie aducând ție daruri; căci și tu ești împărăteasă, măcar că n'ai împărțit pe pământ; iar acum binefacerile tale neconținut curg la racla ta, prin mulțimea minunilor și a vindecărilor. O cuvioasă maică Paraschiva, care vezi acum față către față ceea ce oarecând ți se înfățișa ție ca prin oglindă și găcitură, roagă-te pentru împăciuirea a toată lumea și pentru cucernicul Despotul nostru, Domnul Gheorghe, carele la tine a pus nădejdea sa; apără-l de rebeli și de toți ceice acum s'au adunat în templul tău, adumbrește-i, cu ocrotirea ta; iar pe începătorii turmei celei cuvântătoare întărește-i, ca să pască turma cea încredințată lor, la pășunile cele duhovnicești, și să o introducă în împărăția cea cerească ²⁾.

Această este încheierea panegiricului pe care l-a ținut Cuvioasei Paraschiva. Ea poate servi ca mostră, de felul cum trebuie făcut sfârșitul unei predici. Dupăce și-a desfășurat tot materialul necesar în tratare, în concluzie caută să rezume slava și cinstea celor propoveduite, în cazul de față, a cuvioasei Paraschiva, făcând și cel din urmă și cel mai puternic îndemn ascultătorilor de a proslăvi și împlini cele ce au auzit rostindu-se. E de însemnat, la această încheiere, ușurința de vorbire a predicatorului

---

1) Aluziune la Doamnele și Domnițele familiei Țarilor Serbiei.

2) Cf. Episc. Melhisedec, op. cit. pag. 26.

și frumusețea literară pe care caută să o dea vorbirii, pentru a umplea de minunare pe ascultători și din acest punct de vedere.

„Acest panegiric, Țamblac l-a ținut la Belgradul Serbiei, la sărbătorirea Sf. Paraschiva, în prezența Despotului Serbiei Gheorghie, sau Iurie Brancovici, a familiei Domnitoare și a poporului sârb al capitalei¹⁾).

Fără îndoială că și în Serbia, ca și în celelalte țări unde fusese mai înainte, el a vorbit cu mult mai mult față de ce ne-a rămas. De multe ori, el vorbea fără să scrie și atunci, în chip firesc, acele predici au fost gustate numai de ceice au avut fericirea să fie printre ascultătorii lui.

Nu după mult timp, Grigorie Țamblac, auzind că a murit cneazul Vitold, din a cărui pricină părăsise scaunul de mitropolit, și pentru care nu a putut să se retragă nici în Moldova lui dragă, fiindcă din motive politice și de prietenie a Domnului Moldovei cu Vitold, nu putea fi primit, acum însă, Domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, fiind dezlegat de toate acestea, pofti bucuros la găzduire pe celce, în tinerețea lui, desfășurase în capitala Moldovei o lucrare propoveditoare de neuitat. Iată-l acum a doua oară în Moldova. Episcopul Melhisedec susține că a fost și Mitropolit al Moldovei, având sub cârmuirea sa duhovnicească, în chip deosebit, mănăstirea Neamțului, căreia i-a fost și stareț, între anii 1440-1450. Se pare că atunci a și murit și a fost înmormântat la această sf. Mănăstire²⁾.

Acel care încă din tinerețe fusese un neobosit propoveditor și sămănător în ogorul cel duhovnicesc, nu se putea ca și sfârșitul să nu-l încununeze cu aceeaș osârdie binecuvântată. Predicile pe cari le-a ținut în acest timp și din cari ni s'au păstrat numai câteva, sunt cu mult mai bune decât cele de mai înainte, ele fiind fructul copt al unei bogate și îndelungate experiențe.

1) Ibidem, pag. 26-25.

2) Vezi ibidem, pag. 32-47.

După zbornicele dela Neamț, Sevyrev, ne înșiră următoarele cuvântări :

- I. Panegiricul Sfinților celor 40 Mucenici ;
- II. In Sfânta și marea Joi, la Ceasuri ;
- III. In Sfânta și marea Vineri a Patimilor ;
- IV. Panegiricul Sf. Ilie.

Pentru că în aceste trei predici din urmă, găsim trăsăturile deosebite ale prediciei lui Grigorie Țamblac, voi căuta să înfățișez cuprinsul lor ceva mai pe larg, dând unele crâmpeie din ele.

Predica în Joia Mare se împarte în 3 părți: în partea I, descoase mai pe larg trădarea lui Iuda; într'adoua, înființarea Cinei celei de Taină; în a treia, face un îndemn la milostenie și osândește lăcomia.

„Devin trist, spune predicatorul, și-mi este de neînțeles, când mă gândesc la sfârșitul lui Iuda. Dela ce înălțime și în ce prăpastie s'a prăbușit prin lăcomie ! Domnul a încercat prin fapte și cuvânt, să-l abată dela cădere, dar Iuda n'a ținut seamă de aceasta. El n'a ținut seamă de căința femeii păcătoase și se ducea la pierzare în acelaș timp, când ea se mântuia. Evanghelistul spune despre aceasta următoarele : „Atunci se duse unul din cei doisprezece, numit Iuda Iscarioteanul și le spuse : Ce-mi veți da și eu îl voi preda vouă (Matei XXVI, 14-15)“. „*Atuncea se duse*“ .. Când anume ? Tocmai în timp ce păcătoasa începea să-și urască păcatele ei și se întorcea la pocăință. Tocmai atunci când se ducea spre Invățătorul, tocmai atunci când cu lacrimile ei îi udă picioarele și i le uscă cu părul ei, tocmai atunci când obținea iertarea păcatelor ei, — tocmai în acest timp Iuda, cu ochiul spiritual întunecat de lăcomie, mergea la Arhiereu, pentru a se învoi cu dânșii asupra prețului. El deja nu mai simțea dela ce înălțime se prăbușea“.

După o expunere amănunțită a pricinei căderii lui Iuda, predicatorul continuă :

Ieromonahul Vasile Vasilache, Predica în evul mediu.

Astfel a suferit blestematul Iuda, la fel cu dânsul mai sufăr toți aceia, cari aduc drept jertfă pânea nedospită, cari spun că Domnul a dat ucenicilor în noaptea Patimilor pâne nedospită cu cuvintele : „Acesta este trupul meu”. Temeiul de a săvârși Sf. Euharistie cu pâne dospită și nu cu pâne nedospită, o dovedește predicatorul prin faptul, că Cina cea de Taină (Sf. Euharistie) a fost rânduită de Hristos, atunci când nu începuse timpul pâinii nedospite, ci se mânca încă pânea dospită. Apoi predicatorul vorbește din nou despre lăcomia lui Iuda și se adresează tuturor lacomilor cu cuvintele : „Voi, cari nu vă gândiți la săraci, ci numai adunați mereu bani, auziți cum Domnul, care nu avea loc unde să-și plece capul, împărțea totuși milostenia, iar voi, care aveți case mari, voi nu lăsați pe săraci nici măcar să intre în ogradă. El, care n'avea nici bani nici alte bunuri, împărțea sărăcăcioasa hrană zilnic, nu numai cu ucenicii săi, ci și cu cei saraci, iar voi cari stăpâniți sate întregi și aveți venituri mari, voi nu vă gândiți niciodată la cei săraci. Ce răspuns credeți că veți da cândva voi, căci nu urmați învățătura Domnului ? Da, voi, cari lucrați în chip protivnic lui Dumnezeu, cari îngrămădiți comori și vă trudiți mereu a le înmulți ! Astfel li se întâmplă lacomilor ! Cu cât mai mult mănâncă, cu atât mai mult sunt ne-sățioși. Pământul vă dă arginți ca să fie întrebuințat cu folos, dar voi îl îngropați înapoi în sânul pământului... Eu vă rog, incheie predicatorul, ca nimeni din voi să nu lepede pe Hristos pentru lăcomia banului : dacă sufletul lui Iuda n'ar fi fost cuprins de această patimă, el n'ar fi trădat pe Domnul. Cum vei primi nepedepsit Sf. Impărtașanie, dacă în inima ta sălășluește trădarea ? Vă rog lăsați-vă de această amară nelegiuire, pe care Sf. Apostol Pavel o numește Slujba Mamonei și rădăcina a tot răul. Siliți-vă a lua Sf. Impărtașanie cu vrednicie și cu hotărîrea de a săvârși pe viitor binele”.

Predica din Vinerea Mare se poate desface în două părți :

În partea întâi, predicatorul descrie răstignirea Domnului și-și arată mirarea și fiorul față de măreția evenimentului.

„Marele Moisi, care despărți în două marea, care pedepsi pe Egipteni și înecă pe Faraon, spuse, în clipa când prevedea în gând viitorul:

„Priviți viața voastră, care atârnă înaintea ochilor voștri“. Astăzi, când Domnul Slavei stă atârnat pe Cruce, s'a împlinit aceasta. Ingrozește-te Cerule și cutremură-te pământule, cel care v'a creat pe voi, suferi ca omul în mijlocul Universului, pe Cruce; cel care a pus țarm ca hotar Mării, este astăzi pironit în cuie pe Cruce; Cel care a creat pe Adam, este condamnat la moarte de fiii nerecunoscători și trădători ai lui Adam.

Apoi cuvântătorul descrie, cum toată făptura simte durerea împreună cu Domnul ei în suferință și cum se ridică împotriva acelor care-l răstignesc.

„Soarele și luna se întunecă, poporul lui Israil însă rămâne îndărătnic în impietirea inimei lui, și omul, cununa creațiunii, avea încă și mai puțină simțire decât natura cea fără viață. Stâncile se despică în două din compătimire pentru ziditorul lor, acei însă cari omoriseră deja profeții erau lacomi de a omori pe însuși Domnul. Toată natura se ridică pentru a pedepsi pe nelegiuiți: Cerul cu tunete și fulgere, soarele cu foc și flăcări, dar puterea Celui răstignit nu admite aceasta“.

Apoi e desvoltată ideea, că Hristos cel răstignit este Dumnezeu desăvârșit și om deplin.

În partea a doua a predicii, sunt desfășurate împrejurările principale cari urmează răstignirii. Maica lui Dumnezeu vine la Cruce și plânge cu lacrimi amare: „Ce priveliște îngrozitoare și de nesuferit este aceasta, Doamne? Ce taină este aceasta, dulce Iisuse? Eu mă chinuesc, ești Tu Iisusul meu, fiul lui David, al Tatălui Tău, căruia i-ai fost făgăduit de Dumnezeu prin Gavriel? Te văd astăzi nu ca pe un Rege, ci ca pe un făcător de rele,

între doi tâlhari. O soare, ai milă de dulcele meu copil, și întu-necă-te! Curând se va stinge și lumina ochilor mei. Astăzi s'a împlinit ceea ce odinioară îmi prevestise bătrânul Simeon, când te-am adus în templu".

După tânguirea aceasta, urmează vorbirea Maicii lui Dumnezeu, către Iosif din Arimateea, cu privire la coborîrea de pe Cruce a trupului lui Hristos; cuvântarea lui Iosif către Pilat; tânguirea lui Iosif la coborîrea și înmormântarea Domnului și, în sfârșit, încheie cuvântătorul cu următoarele:

„Și noi, desrobiți de păcatul nostru prin sângele Tău ne închinăm cu Iosif în fața suferințelor și morții Tale de bună voie, sărutăm Crucea și buzele Tale, sulita și piroanele, noi le atingem cu buzele și cu inimile noastre! Ajută-ne să vedem mângâierea Ta, ca semn al iertării păcatelor noastre".

În predica de ziua Profetului Ilie povestește predicatorul amănunțit, cum Ilie a muștrat fărădelegile lui Ahab și ale Isabelei, cum le-a prevestit pedeapsa lui Dumnezeu și cum, după îndeplinirea profeției, el s'a retras în muntele Carmel. Apoi urmează istorisirea despre petrecerea Profetului în Sarepta și despre învierea fiului văduvei. Predicatorul continuă:

„Prin faptul că profetul a suflat de trei ori asupra tânărului, el indică Trinitatea (Sf. Treime) și vestește, că fără credința în Sf. Treime, nu se poate dobândi viața veșnică. Apoi povestește despre întorcerea lui Ilie la Ahab, despre minunea care a săvârșit-o Proorocul la aducerea jertfei, despre ploaie, despre moartea preoților lui Baal, despre fuga profetului în pustie, despre arătarea Domnului în (muntele) Horeb și despre răpirea la cer a lui Ilie. Între altele, predicatorul vede în ridicarea Altarului de către Ilie, următoarea însemnare simbolică: cele douăsprezece pietre însemnează cei doisprezece apostoli, jertfa cea fără de sânge a Noului Testament, precum și Taina Botezului, întreita vărsare a apei (inchipue) Sf. Treime. În istorisirea des-

pre arătarea lui Dumnezeu pe Horeb, convorbirea lui Dumnezeu cu Ilie este relatată în chipul următor :

„Deoarece tu Ilie nu mai poți suporta păcatele lui Israel, n'ai să mai trăești mai departe între ei. Ridică-te în sus la mine și eu mă voi coborî în jos la oameni. Să se facă un schimb între noi : omul să se ridice în sus și Dumnezeu să se coboare în jos, Urcă-te tu cu trupul tău în sus și eu mă voi coborî în jos și mă voi întrupa. Ridică-te în sus pe car de foc și eu mă voi coborî jos în ploaie. Tu cu cutremur de pământ spre Cer, eu în pace pe pământ. De vreme ce tu nu poți să ții pe oameni în hotarele temerei de Dumnezeu, vreau ca să mă cobor în jos și împreună cu Petru și cu Ioan să cuprind lumea ca într'o mreajă”.

Sfârșitul predicii îl formează o scurtă proslăvire a Sf. Treimi ¹⁾.

De nu am fi menționat cine este autorul acestor predici, fără nici o îndoială, am fi spus că au de autor pe unul din predicatorii clasici ai creștinismului.

În ceea ce privește materialul predicii, e destul de bogat, cu multe adâncimi de interpretare a unui sens nou, înfățișând o latură necunoscută oricui. Materialul e așa de ales și câteodată foarte concentrat în judecăți revelatorii, încât îți procură prin sugestii bogate, material de tratare pentru multe predici. În predicile lui Grigorie Țamblac se observă deasemenea un înalt spirit de o finețe psihologică pe care nu o întâlnim decât la Sf. Părinți.

Ca și la autorii clasici ai predicii și la acest predicator bizantin al evului mediu avem de observat aceeași împărțire a temei, în două și trei părți aproape la fiecare predică.

Predica lui Grigorie Țamblac poate fi caracterizată după cuprinsul ei, ca istorică-dogmatică... De obicei el dezvoltă mai întâi istoria evenimentului sărbătorit sau a persoanei prăznuite,

---

1) Cf. N. Katajew, op. cit. pag. 72-76.

cu care prilej explică și unele chestiuni privitoare la învățătura credinței creștine..." 1)

În ceea ce privește stilul este destul de vioi și împodobit cu figuri oratorice de stil și de cuvânt. Acest pitoresc de comparație și metafore, contribuie foarte mult la plăcerea de a asculta și a ceti predica cu vădită admirație.

Limba în care a rostit aceste predici, după cum am arătat nu putea fi decât aceea a poporului căruia se adresa. Însă le-a scris în limba slavonă-sârbească, pentru că noi românii pe atunci nu aveam nici scriere și nici o literatură românească.

În general „Grigorie Țamblac poate fi calificat ca un bun predicator ; în predicile lui este o reală vioiciune de gândire și vorbire” 2).

Putem prețui predicile lui și după faptul că multe din ele au ajuns să fie puse în cazanii și în Viețile Sfinților, alcătuind astfel lecturi veșnice pentru toți credincioșii. De pildă, ar fi să pomenesc de viața Sf. Ioan cel Nou dela Suceava, scrisă de Grigorie Țamblac, și pe care „o găsim în cazania Mitropolitului Varlaam, publicată la Iași în anul 1643 (part. 27 f. 79) ; dar în ea nu se numește numele autorului. Se mai găsește și în Viețile Sfinților, traduse din rusește și tipărite în Mănăstirea Neamțului la anul 1813. Acolo viața Sfântului Ioan se pune la 2 Iunie (f. 17-25). În această din urmă ediție, se spune la început, că viața Sfântului Ioan este „scrisă de Grigorie Ieromonahul, igumenul Mănăstirei Pantocratorului și preot al Bisericei cei mari a Moldovei” 3).

Cât privește înrăurirea binefăcătoare a acestor predici rostite de Grigorie Țamblac, o putem vedea din propria-i mărturisire pe care o face el către ascultători : „Fiindcă văd dragostea

---

1) Ibidem, pag. 76.

2) Ibidem, pag. 76-77.

3) Episcopul Melhisedec, op. cit. pag. 59.

voastră, că primește cu dulceață cuvântul învățaturii, precum un pământ bun și gras semințele..“

Grigorie Țamblac a fost un ierarh cult, un mare suflet de misionar, care a evanghelizat atâtea popoare, predicându-le cu multă iscusință și talent învățătura Bisericii ortodoxe. Pe dreptul putem spune, că el a depășit prin cultură, râvnă și talent, pe toți cei din epoca lui. În Orientul ortodox el e o figură reprezentativă a predicatorilor din evul mediu. Bucuria noastră e cu atât mai mare, știindu-i originea și faptul că el a predicat cu atâta succes și în părțile noastre, în Moldova, unde a găsit nu numai teren bun de semănat cuvântul Domnului, dar și o înțelegere ocrotitoare și prețuiri depline cu privire la valoarea lui de predicator.

ÎNCHEIERE

---

1. Rezultatele pozitive ale activității predicatorilor din evul mediu.

Mai mult ca în orice, în predică se poate vedea cum teoria se îmbină cu practica. În ea, înfățișezi năzuințele alese, zări înalte, culmi de viață sănătoasă, dar, în acelaș timp, înfățișezi și realitatea în care ne mișcăm și de pe care suntem îndemnați să ne luăm zborul către idealurile vieții. În predică, realitatea e împletită cu idealul. Prin ea se luptă veșnic pentru o transpunere a realității trecătoare pe planul unei vieți veșnice. Această minunată altoire a adevărilor vieții veșnice, în realitatea vieții pământești, vine din această îngemănare a celor două realități pe cari le găsim în predică.

În predica evului mediu, observăm această luptă eroică, de a frământa aluatul vieții celei veșnice cu zbučiuțele vieții omenеști. Intregul șir al predicatorilor nenumărați ai acestui ev, nu reprezintă decât acea falangă de onoare a eroilor unor idealuri sfinte, pe care, cu jertfa vieții lor, le voiau implântate în viața contemporanilor. Și acești semănători de viață nouă, în ogorul cel sufletesc al omenirii, au ajuns ca să culeagă roade binecu-

vântate, de cari ei se pot mândri, iar noi cătăm la ele ca la niște pilde de ce poate să înfăptuiască un predicator.

De foarte multe ori, auzim vorbindu-ni-se de credința puternică care stăpânea și era lucrătoare în sufletele creștinilor din evul mediu. Ei bine, această puternică alipire cu sufletul de învățătura dumnezească și de însuși Dumnezeu, care ne dă dreptul să ne numim fiii Lui, de vom păzi și împlini poruncile pe cari El ni le-a dat, nu venea decât tot din auzite, după cum spune Sf. Apostol Pavel, căci: „Cum vor crede în Acela de Care n'au auzit? Și cum vor auzi, de nu li se va propovedui?” (Rom, X, 14).

Predicatorii evului mediu au fost cei ce au întors dela credința cea greșită pe Goți și pe toate celelalte popoare cari primiseră credința ariană. E meritul lor că, au isbit ca prin propoveduirea credinței celei adevărate, dintr'o Europă aproape în întregime eretică, să birue răul și să înfăptuiască acea unitate de credință, pe care ne-o lăsase unicul Fiu al lui Dumnezeu.

Predicatorii acestui ev au luptat nu numai pentru apărarea ființei Bisericii celei adevărate, care era amenințată de numărul foarte mare al ereticilor, ci în acelaș timp, au disciplinat sufletește popoarele barbare de curând creștinate. Această lucrare misionară o socot, deasemenea, tot ca pe o roadă al trudnicilor propoveduiri ale predicatorilor. Căci, prin ce alt mijloc s'ar fi putut ca acești neofiți să-și lumineze sufletul și cugetul lor prin învățătura creștinească, dacă nu prin cele ce le-au spus predicatorii creștini? Ei nu aveau Biblia în limba pe care o vorbeau, iar dela serviciul religios auzeau numai armonie și sunete muzicale impresionante, căci el se săvârșea deasemenea în o limbă necunoscută. Astfel, tâlcul crezului creștin ei nu puteau să-l aibă decât din cele ce le vorbea preotul în fața Sf. Altar.

De ar fi să pomenim ce puternică înrâurire a avut acest singur mijloc de propoveduire a învățaturii creștine, n'ar fi decât

să arătăm că tot ceea ce este virtute în acest ev, nu e decât rodul învățaturii creștine. Cuvântul Evangheliei, vestit prin preoții Bisericii, a zguduit din temelii sufletul păgân în fond și l-a făcut să fie o „făptură nouă”, zidit pe temelia învățaturii lui Hristos. În sufletul tuturor creștinilor, era atât de vie credința în Dumnezeu, încât apoi ușor le-a venit predicatorilor acestui ev să pornească zeci și sute de mii de oameni în cruciade. Fiecare creștin era un adevărat ostaș al lui Hristos, gata oricând să moară pentru credință. Era deajuns ca un Petru Eremitul să înceapă să propoveduiască o cruciadă și în scurt timp putea să inflăcăreze prin predică intru atâta pe credincioși, încât ei părăseau familiile, gospodăriile și toată tihna căminului și a Patriei, numai să elibereze Locurile Sfinte din mâinile pângărite ale păgânilor arabi sau turci. Despre ei putem spune că ajunsese la atâta înțelegere a învățaturii creștine, încât *în ei trăia Hristos*, după cum spune Sf. Apostol Pavel. Viața o disprețuiau pentru Hristos, o jertfeau cu cea mai mare însuflețire, numai ca Hristos să fie cinstit.

Predicatorii evului mediu au revărsat credința puternică și inflăcărarea dragostei creștine în sufletele creștinilor, și apoi au deschis drumul acestor energii, nu numai spre cruciade pentru apărarea Locurilor Sfinte, ci le-au pornit în cruciate și pentru creștinarea păgânilor, precum și contra ereticilor. Astfel, de unde până acum unii vedeau numai în mod unilateral această ridicare în massă a credincioșilor, pentru a porni cruciadă într'o singură direcție și cu un singur obiectiv, astăzi, cu atât mai mult, avem de admirat acest entuziasm, cunoscând cele trei laturi în care porneau sute de mii de ostași de-ai lui Hristos, pentru apărarea crezului lor sfânt. Toate aceste sfinte cruciade erau rodul trudnicilor propoveduirii ale predicatorilor acestui ev. „În cea mai mare parte, prin puterea cuvântului, Biserica a ridicat pe creștini pentru cruciade și, în cea mai mare parte prin cuvânt, ea a eli-

berat pe creștini de erezia mariheică" ¹⁾, spune un adânc cunoscător al vieții medievale.

Acel cavalerism generos al evului mediu nu e singura floare pe care o vedem semănată, răsădită și cultivată de acești harnici grădinari ai lui Hristos, ci, alături de El, vedem înflorind mănăstirile și catedralele acestui ev. Atmosfera sufletească de entuziasm către idealurile credinței, acum era întreținută și putem zice, făurită, de acești înflăcărați și harnici răspânditori a propoveduirilor sfinte. Ceice porneau la mănăstire spre a se călugări, o făceau apoi din prisosul credinței, care le-a luminat întunericul cel sufletească. Aici, deasemenea, ei erau din deplin adăpați și hrăniți sufletește prin vestitele propovediri ale predicatorilor. Nu ar fi să amintesc decât activitatea care s'a desfășurat în Sf. Munte, sau aceea a lui Francisc din Assisi și a lui Bernard de Clairvaux, în mănăstirile pe cari ei le-au întemeiat.

În mănăstiri se țineau predici, nu numai pentru călugării și frații trăitori în ele. La ele veneau să asculte predici și un sfat bun, mii și zeci de mii de credincioși. Ei erau atrași foarte adesea de vestitele predici ale cutărui mare predicator, care-și avea amvonul știut în o anumită mănăstire.

Prin predica evului mediu, se izbutise să se înfăptuiască acea unitate spirituală a Europei, pe care diplomații socotiți geniali ai epocii noastre n'au putut s'o realizeze prin Liga Națunilor. Toți predicatorii propoveduiau acelaș crez luminos al învățăturii sfinte, izbutind, prin această credință unică în Dumnezeu, să închege acea unitate sufletească, care-i mai puternică de cât toate alianțele tratatelor economice. Atunci toți se socoteau frați, fiind toți fiii aceluiași Părinte din Ceruri. Pe dânșii îi unea Cerul credinței, pe noi ne învrăjbește pământul pe care ne bizuim așa de mult !

---

1) Fernand Mourret, op. cit., pag. 458.

Și, în sfârșit, dacă în evul mediu se ajunsese să se facă aceea unitate sufletească a Europei, apoi la ea a ajuns prin faptul că au știut să facă ca sufletul să domine. Pe când în epoca noastră mulți ne vorbesc de un primat al economicului, atunci cu toții erau deplin încredințați că: „mai însemnată e viața decât hrana și trupul decât haina” (Matei VI, 25). Acest duh creștinat era cârmuitorul firesc și al politicei și al învățământului și al vieții sociale și particulare. În evul mediu, predicatorii au ajuns să însufle întru atâta învățătura creștină, încât în toate direcțiunile de activitate omenească, biruia spiritul creștin. Fără îndoială că nu mici au fost strădaniile apostolice ale lor, pentru a înfrânge concepția păgână și mai ales sălbatecile înclinațiuni ale materiei înfierbântate spre cele josnice, ca astfel să înalțe la locul de cinste duhul creștin, care face din orice om un adevărat stăpân al firii. Astfel, și aici, putem zice, că s'a ajuns să se împlinească cele spuse de Mântuitorul celor 70 de ucenici, cărora „le-a dat stăpânire ca să calce peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului, supunându-le lor toate duhurile”. (Luca X, 19-20).

Iată cum viața fericită și înălțată pe culmi de idealuri, a-târnă și de zelul apostolic, precum și de pregătirea sufletească a predicatorilor, cari, dacă muncesc așa precum au făcut acei din evul mediu, se pot socoti și ei împreună lucrători cu Domnul și pot fi priviți ca adevărați ctitori ai omenirii.

2. *Trăsăturile în deobște ale predicii evului mediu.*

Aceste strălucite rezultate ale predicii evului mediu le putem explica și prin trăsăturile cele mai de seamă ale ei. Totdeauna izbânda e legată de anumite temeuri bine hotărâte, cari contribue la buna izbândă a scopului urmărit. De vom căuta să vedem ce a ajutat la păstrarea unui prestigiu așa de mare al predicii din evul mediu, vedem că ea întrupează în acest timp însăși retorica. Toate ramurile retorice erau unificate în una

singură, predica. După cum am arătat și mai înainte, în acest ev: „Baroul e mut și elocvența politică nu se născuse încă. Retorica însă se studia numai pentru a servi nevoii amvonului”¹⁾).

În această epocă medievală, când nu era nici tiparul și nici ziarul cu știri și comentarii despre amănuntele zilei, predica era singura care le suplinea pe toate acestea. Am putea zice că tot învățământul se folosea de predică, pentru o expunere cât mai metodică, și cât mai limpede.

Nu e mai puțin adevărat, că și predica a fost influențată de cugetările care străbăteau epoca medievală. Astfel avem pe deoparte scolastica, iar pe altă parte mistica. De multe ori predica a fost înghițită fie de doctrina scolastică, fie de cea mistică. Dar, dacă prin aceasta s'a pierdut ceea ce este etern în oratoria bisericească, apoi nu-i mai puțin adevărat, că predica a fost gustată cu multă plăcere, pentru că era ca metodă de înlănțuire logică, ca un silogism, greoi pentru noi, însă mult apreciat și căutat de cei din epoca scolastică. În ceea ce privește subtilitatea tâlcuirilor mistice, la care se coborau unii predicatori, cari vedeau, de exemplu, în o nucă imaginea lui Iisus Hristos, deasemenea era mult gustată de către acei ce trăiau în înflorita grădina mistică a evului mediu. Pentru mistici și îndeosebi pentru predicatorii mistici, învelișul verde și cărnos care acopere nuca, e trupul lui Hristos, e umanitatea Lui, dar miezul nucii, care e pentru om o hrană, e dumnezeirea Sa ascunsă”²⁾.

1) Vezi Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 14.

2) Adam de Saint-Victor, *Sequentiaé Patrol. lat. t. CLXXXVI. col. 1433*, cf. Emile Mâle, op. cit., pag. 46.

„Contemplemur adhuc nucem...
Nux est Christus; cortex nucis
Circa carnem poena crucis;
Testa, corpus osseum,
Carne tecta Deitas,
Et Christi suavitas
Signatur per nucleum”.

Și încă și multe alte exemple s'ar putea da, din care s'ar vedea cât de departe a ajuns această tâlcuire mistică, până și în predicile evului mediu, care totuș au fost atât de mult gustate și apreciate de către contemporani.

Și, în sfârșit, o mare deosebire între predica evului mediu și cea de față e următoarea :

„Predica evului mediu... se grijește mai mult de fond, iar cea a timpurilor noastre, de formă. De aici două feluri opuse, având fiecare meritul și excesul ei. Această deosebire ține de altă cauză, și anume de aceia că societatea evului mediu—și în deosebi cea din veacul al 13-lea—trăia mai mult decât noi viața Bisericii. Ea era mai inițiată în chestiunile de doctrină și în adevărurile credinței, în un cuvânt, creștinismul cu toate practicile lui, era mult mai familiar. Oare nu avem în această realitate explicația celor mai multe schimbări năpustite în moravurile noastre, chiar și în ceea ce privește problemele străine de cult? Spiritul social a primit o pecete mai lumească, de altfel ca și celelalte domenii ale vieții. Elocvența însăși a suferit această îmbăcsire cu duh lumesc. Din ogorul religios, ea s'a întins în ogorul mirenesc. Dar nu este mai puțin adevărat, că în timpul unei lungi perioade, a fost incontinuu numai în amvon, și că Biserica a fost o păzitoare a ei, după cum ea a fost și a artelor și a literaturii“¹⁾.

3. *Pricinile din care autoritatea predicii a scăzut.*

În deobște, viața popoarelor, precum și a epocilor mari ale omenirii, a fost asemănată cu aceia a organismelor individuale, cari cresc, ajung la maximum de dezvoltare, potrivit întocmirii lor firești și apoi le urmează perioada de declin, până când dispar, pentru a face loc altor familii și altor neamuri.

Încă dela sfârșitul evului mediu, putem zice că predica era

---

1) Lecoy de la Marche, op. cit., pag. 337.

în declin. Maturitatea care dă nota distinctivă a trăsăturii ei și cea mai mare desvoltare a ei o ajunsese în veacul al 12-lea și al 13-lea. După aceasta urmează epoca firească a retragerii, pentru a face loc altei perioade de predici, tot din vremea marilor evenimente de prefaceri ale timpului. Către sfârșitul veacului al 15-lea, predica medievală își trăia ultimele popasuri ale vieții. În acest timp, ea nu a adus nimic nou și caracteristic, ci, ca și un bătrân, trăia în slăbiciunea lui, cu experiența și capitalul trecutului... până ce vine stângerea.

După epoca evului mediu, în care timp am putut vedea că predica a avut un rol atât de însemnat, pe care l-a împlinit cu atâta prisosință, încât pe dreptul i-a dat un prestigiu foarte mare, e de observat că, în răstimpurile cari au urmat, predica n'a mai avut ca până acum, mărețul prestigiu a aceluia ev. E drept că și după aceea am avut predicatori geniali, însă predica nu s'a mai bucurat de prestigiul pe care l-a avut în evul mediu, când toți veneau și se adăpau ca la singurul izvor mântuitor. Mai apoi, doar geniul unuia și altuia dintre predicatori a atras admirație și dragoste față de predică, dar predica însăși nu a mai fost prețuită ca înainte.

Pricinile acestei decăderi a autorității predicii sunt multe, însă între cele mai de seamă par a fi următoarele :

Către sfârșitul evului mediu, se nasc alte chipuri de învățământ, care câștigă admirația miilor de ascultători. De unde în evul mediu era o singură catedră, amvonul, de acum vor fi aproape tot pe atâtea catedre, cât și amvoane. De acum avem universitățile, pe a căror catedre se ridică învățați, cari vin cu autoritatea adevărurilor și a problemelor îndelung studiate, pe care le prezintă într'un chip foarte atrăgător și mult ispititor. Așa că tot celce este școlar sârguincios a asculta astfel de profesori și se va munci cu problemele cunoașterii raționale, ajunge să fie plin de sine și... nemulțămît a asculta pe orice predicator.

El va merge să asculte doar pe un mare predicator, dacă este, dacă nu, se lipsește.

Tot acum se ivește știința, cu acelaș mare prestigiu, înfățișându-se în general cu adevărurile dovedite de prima realitate care izbește ochiul și simțirea. Cercetătorii acestor adevăruri, de asemenea, atrag o seamă mare de auditori, de admiratori, cărora li se desvoltă de cele mai multe ori simțul acestei prime realități, încât cu greu îi poți călăuzi către cea de a doua realitate a spiritualității. Unii sunt atât de orbiți sufletește, încât îți cer ca și sufletul să fie cântărit, altfel nu vor să creadă că există. Fără îndoială că unora ca acestora nu e ușor să le vorbești, dacă mai ai fericirea să-i ai statornic printre ascultătorii tăi.

Epocii medievale îi urmează Umanismul și Renașterea cu spiritul lor păgân. În Renaștere, teocentrismul medieval, se împotrivește antropocentrismului păgân. Privirile omenirii, cari până acum erau ațintite către transcendent, se întorc la o cercetare și preocupare numai a omenescului ținut pământului. Cultura clasică, cu frumusețile ei artistice străine spiritului creștin și cu gusturile și plăcerile ei păgâne, pe cari le proslăvesc, dau o instrucție și educație sufletească, cu totul opuse celei creștine.

Afară de toate acestea, cine citește discursurile lui Demostene și ale lui Cicero, ajunge ca să aibă pofta de a asculta tot numai oratori de măsura acestora.

Altă pricină a scăderii autorității prediciei, o putem găsi și în faptul că, de acum înainte, în multe state, regii caută să fie și șefii religioși ai Statului. Deacum se ivesc statele naționale, iar regii chiar luptă să aibă religiile lor. Dar această nefirească stăpânire a vremelnicului asupra puterii veșnice, duce la o scădere a prestigiului prediciei, care, de multe ori, din mesagiul Cerului, ajunge să fie un biet mesagiu al unui prinț, care nu se călăuzește după principiile eterne, ci caută ca, după gusturile lui, să-și aibă o concepție religioasă.

În Răsărit, unde evul mediu se încheie cu căderea Constantinopolului și deci cu instaurarea unor asuprașori păgâni, cu un sultan care dușmănește creștinismul, fără îndoială că predica a fost foarte mult bănuită și, pe cât s'a putut, împiedecată la început, pe când încă mai erau persoane pregătite ca să o țină, iar mai apoi, au fost desființate toate școlile de formare a acestor predicatori. Deacum încă mult timp, până către a doua jumătate a veacului al 19-lea, preoții, neavând pregătirea necesară, predicau și ei prin slujbele sfinte pe cari le săvârșeau cu toată credința și evlavia, și în al doilea rând, prin viața lor pilduitoare pentru orice creștin.

Și, în sfârșit, cel din urmă atac serios, care a lovit în prestigiul predicii, a fost reforma. În de obște, ea a atacat dogma, iar prin aceasta a adus o scădere a autorității dumezești a dogmei, care era temelia neclintită a prestigiului predicii. De acum totul e discutabil și foarte ușor bănuie, dacă nu care cumva ceea ce spun predicatorii, atât de axiomatic, e și aceasta o greșală. Predicile nu mai sunt ascultate ca un ultim cuvânt în problemele credinței. Mulți din cei bănuitori ori chiar din cei dornici de a se încredința, ori chiar dintre cei credincioși, caută să cerceteze mai îndelung și să se încredințeze pe temei de adânci studii migăloase, dacă e de crezut ori nu, cutare dogmă, ori principiu de viață morală.

Reforma a dus la scăderea prestigiului predicii și din alt punct de vedere. Dogmele, fiind atacate, predicatorii sunt datori să se ocupe de chestiunile acestea, pentru a răsturna părerile rătăcite cu privire la ele. Însă prin această învățată tratare analitică a dogmelor, predicile au ajuns să fie mai neînțelese și mai puțin gustate și deci căutate.

Toate aceste pricini au contribuit foarte mult la slăbirea autorității predicii și deci la micșorarea prestigiului pe care l-a avut ea în evul mediu. Multe din aceste pricini macină încă pres-

tigiul predicii și astăzi, refăcut în mare parte prin pregătirea serioasă a predicatorilor și prin talentul marilor ei vorbitori, cari împodobesc atâtea amvoane. Nădăjduim însă într'o înflorire a predicii din timpul nostru și în o completă înălțare a prestigiului ei, de ne vom adânci în cunoașterea și experiența de predicator și prin ceea ce a fost predica în evul mediu, din care putem folosi întreaga gamă de experiență, de talent și succes, aducător de bogate rodire sufletești.

I N D I C E

A

- Alain (abate) p. 133.
Ambrozie Antpert p. 134.
Alain de Lille p. 134, 141, 142.
Aubertin, p. 135.
Ambrozie (sfânt) p. 142, 189.
Almanus (călugăr) p. 102.
Andrei cel Bun (sfânt), p. 102.
Anton de Padova, p. 83.
Amalberga (sfântă) p. 102.
Aelfric p. 88, 89, 104.
Arnould d'Humblières, p. 128.
Aethebwold, p. 88.
Aristot, p. 129, 130.
Alexandru (împărat) p. 129.
Acominatu (Mihai) p. 132.
Aefred, p. 89.
Alcuin p. 16, 40, 134, 139, 141, 142.
Angilbert, p. 116.
Asan, p. 16.
Aron, p. 16.
Aymeric (Joseph) p. 16.
Albert cel Mare, p. 92.
Augustin de Canterbury, p. 19.
Avit din Viena, p. 19.
Aman E., p. 203.
Augustin (călugăr), p. 36.
Augustin (Fericitul), p. 89, 125, 127, 135, 139, 149, 158, 161, 189.
Arghiropolos, p. 15.
Agénor de Gasparin, p. 6, 9, 14, 47, 61, 139.
Antonie cel Mare, p. 63.
Abelard, p. 184.
Arnold de Brescia, p. 184.
Aleth, p. 186.
Atanasie cel Mare, p. 202.
Andronic II Paleologul (împărat), p. 204, 205.
Attaliat (Mihail) p. 15.
Alexandru cel Bun, p. 235, 240.

Achindin, p. 209.
Adam de Saint-Victor, p. 254.

B

Bourgain, p. 183.
Bougulfum, p. 140.
Blanca de Castilia, p. 68.
Bonifaciu (sfânt), p. 19, 36, 102.
Blaise (sfânt), p. 105.
Bonaventura, p. 83, 92, 103, 145, 153.
Beseleel, p. 16.
Brehier (Louis), p. 38, 75.
Bossuet, p. 2, 3, 193.
Bernard de Clairvaux, p. 2, 62, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 118, 119, 123, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 252.
Bourdaloue, p. 3.
Boetiu, p. 46.
Berdiaev, p. 10, 11.
Bernard de Tiron, p. 65.
Beda, p. 40.

C

Charaux (Auguste), p. 3, 12, 46, 66, 64, 82, 83, 97, 99, 104, 117, 121, 135, 143, 144, 152, 153, 156.
Cassiodor-Magnus Aurelius, p. 65, 138, 141, 142, 148.
Columban (sfânt), p. 19, 36.
Comnen Ana, p. 15.

Cesar de Arles (sfânt), p. 19, 161.
Carol Martel, p. 33.
Chiriac Dimancea, p. 35.
Calvin, p. 30.
Ciril (misionar), p. 36.
Cozma (apocrisiarh), p. 36.
Cicero, p. 77, 127, 138, 141, 142.
Constantin cel Mare, p. 39, 140.
Comnen Ion, p. 41.
Cristodul (sfânt), p. 41.
Comnen Alexe, p. 41.
Conrad (împărat), p. 184, 185.
Cantacuzin Ioan, p. 16.
Critobul, p. 16.
Cabasilas, p. 16.
Carol cel Mare, p. 16, 36, 39, 40, 65, 90, 103, 107, 130, 133, 139, 140, 141, 151.
Ciril de Alexandria, p. 202.
Condomin James, p. 16.
Clara din Assisi, p. 111.
Cesaire d'Heisterbach, p. 159.
Celano (Thomas), p. 166, 168, 169, 172, 174.
Campaspe, p. 129.
Chioniadu (Grigore) (arhiepiscop), p. 132.
Cohen (Gustave), p. 10.
Ciprian (mitropolit), p. 231, 235.
Ciril (patriarh), p. 210.

D

Ducas, p. 16.
Demetrius Lydoneus, p. 16.
David, p. 16.
Dominic, p. 30, 38.

- Duruy, p. 14, 18, 36, 74, 141.
 Diehl (Charles), p. 14, 41, 52, 54.
 Dante, p. 17.
 Daniil, p. 22.
 Daniil din Paris (predicator), p. 44.
 Du Boulay, p. 4.
 Dioclețian, p. 11.
 Damaschin (sfânt), p. 229.
 Deceanu Ștefan (țar), p. 238.
- E**
- Enric III (regele Angliei), p. 42.
 Elinand (predicator) p. 45, 64, 101, 116, 119, 153.
 Enric IV (împaratul Germanilor), p. 48.
 Eulogiu din Spania (preot), p. 101.
 Eustațiu de Tesalonic, p. 15, 132.
 Eugeniu III (papă), p. 195.
 Eduard Mărturisitorul (regele Angliei), p. 37.
 Eftrem Sirul, p. 102.
 Eginhard, p. 16.
 Ebert, p. 16, 41, 88, 89, 100, 104, 107, 114, 125, 133, 139, 142.
 Elie de Coxida, p. 129, 141.
 Edmond de Canterbury, p. 155.
 Evrard de Vilebenis, p. 103.
 Epifanie (sfânt), p. 229.
 Eftimie (mitropolit), p. 230, 231, 238.
 Emanoil Arhontele, p. 232.
- F**
- Florus (diacon), p. 133.
- Facchinetti Vittorino, p. 166, 167, 170, 172, 173, 174, 179, 181.
 Philip de Vitry, p. 128.
 Feugère Fernand, p. 166.
 Franșes, p. 16.
 Fiorretti, p. 180.
 Fenélon, p. 200.
 Fotie (patriarh), p. 15, 36.
 Filotei Kakkinos, p. 208, 209, 210.
 Filip Berruyer, p. 82.
 Filip cel Indrăsneț, (rege) p. 45.
 Foulquer, p. 83.
 Foulque de Neuilly, p. 30.
 Francisc din Assisi, p. 30, 38, 165, 166, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 183, 252.
 Froissart, p. 117.
 Filip d'Arteveld, p. 117.
 Franc-Nohain, p. 4, 20, 43, 158.
 Philarète, Mitropolit de Moscou, p. 26, 27.
 Fotie (patriarh al Moscovei) p. 229.
 Filogonie (arhiepiscop), p. 234.
- G**
- Grigore VII (papă) p. 50.
 Gibier, p. 8, 59.
 Guy d'Arezzo, p. 64.
 Gemistos Pleton, p. 15.
 Gilson, p. 11.
 Galahov A, p. 26.
 Grigorie Teologul, p. 27, 89.
 Grigorie Palamas, p. 16, 123, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207,

- 208, 209, 210, 211, 212, 219, 220, 224.
- Gheorghe Scolarul, p. 16.
- Grigorie de Tours, p. 67.
- Günther, (episcop), p. 75.
- Gerson, p. 146.
- Guillaume d'Auvergne, p. 153
- Galesino Petru, p. 153.
- Grundris, p. 89.
- Grigorie Dialogul, p. 90, 154.
- Gala Galaction, p. 94.
- Garnier de Rochefort, (episcop), p. 97.
- Guérson, p. 99.
- Guéric (abate), p. 101, 131.
- Gide (frate), 175.
- Geoffroy, p. 196.
- Giles d'Orleans (predicator), p. 45.
- Geraldi (sfânt) p. 102.
- Grigorie Decapolitul, p. 102.
- Genevieve din Paris, p. 105.
- Geruzez Eugène, p. 109.
- Gabaud, p. 130, 131.
- Grigorie Țamblac (mitropolit), p. 227, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 245, 246, 247.
- H**
- Halcocandylis, p. 16.
- Henri de Provins, p. 108.
- Homer, p. 16.
- Horațiu, p. 128.
- Henri de Gand, p. 91, 154.
- Honorius (papă), p. 173.
- Henric (călugăr), 133.
- Haimon d'Halberstadt, p. 134.
- Hugues de Saint Victor, p. 97, 189.
- Humbert de Romans, p. 142, 145, 147, 159, 163.
- Henri (eretic) p. 196.
- Hrisostom Papadopulos (mitropolitul Atenei), p. 36.
- Hugo Victor, p. 72.
- Henri de Hesse, p. 78.
- Hrisolaros, p. 15.
- Hucbold de Saint Amand, p. 101, 102.
- Haurèau, p. 23.
- Horatius Flacus, p. 16.
- I**
- Inocențiu III (papă), p. 5, 47, 172.
- Ieroboam, p. 49.
- Ignatie (patriarh), p. 52.
- İpolit (sfânt), p. 20.
- Irineu, p. 20.
- Ioan Hrisostom, p. 27, 102, 229.
- Iorga Neculai, p. 15, 39, 52, 54, 102, 118, 230.
- Ieronim (fericit), p. 89, 127, 154, 189.
- Iustin (martir), p. 19, 157.
- İgnațiu (diacon) p. 102.
- Iacob de Compostella p. 105.
- Iosif (mitropolitul Moldovei), p. 235.
- Iurie Brancovici (despot), p. 240.
- J**
- Jean de Paris, p. 153.

- Jean Monthery, p. 153.
 Jeanne d'Arc, p. 111.
 Johannes Joergensen, p. 169, 170, 172, 174, 175, 179, 180, 181.
 Jean de Jondun, p. 75.
 Justinian, p. 38, 39.
 Jean de Montecorvino, p. 38.
 Jacques de Voragine, p. 86, 92, 125, 126.
 Justinian al Rusiei (Iaroslöv), p. 37.
 Jean Halgrin d'Abbeville (arhiepiscop) p. 91, 98, 104, 153, 154.
 Jean de Verceil, p. 101.
 Jacques de Vitry, p. 29, 30, 40, 44, 45, 49, 50, 58, 63, 83, 87, 109, 114, 115, 127, 130, 137, 142, 150, 153, 162.
 Jacquinet, p. 2, 20, 29, 92, 126, 135.
 Jean de Nivelles, p. 3.
 Juvenal, p. 128.
 Jugie, p. 203, 204, 207, 208, 209, 210, 224.
- 68, 69, 70, 78, 79, 82, 83, 87, 90, 91, 98, 100, 103, 104, 108, 109, 111, 114, 116, 117, 119, 130, 131, 134, 137, 141, 143, 145, 146, 149, 152, 153, 154, 155, 157, 161, 162, 163, 183, 254, 255.
- Louis Réau, p. 10.
 Leon Filosoful, p. 51.
 Leon Diaconul, p. 15, 51.
 Lancranjean, I. p. 23.
 Luther, p. 30.
 Lamennais, p. 75.
 Labbe, p. 67, 151, 154, 168.
 Ludovic Germanicul, p. 101.
 Loppinot Contesse, p. 166.
 Leon cel Mare, p. 161.
 Luca cel Tânăr, (sfânt), p. 102.
 Laurențiu, p. 108.
 Langton Ștefan, p. 121.
 Leon (sfânt), p. 125.
 Lucan, p. 128.
 Louis, p. 131.
 Lucius, p. 46.

K

- Katajew N., p. 229, 230, 245.
 Knut (regele Danezilor), p. 37.

L

- Ludovic cel Sfânt (IX), p. 4, 13, 41, 42, 43, 45, 55, 63, 68, 83, 158.
 Lecoy de la Marche, p. 4, 5, 19, 20, 23, 28, 29, 30, 36, 42, 45, 46, 47, 49, 54, 56, 61, 62, 67,

M

- Menot Mihail, p. 108.
 Migne, p. 65, 139, 140, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211.
 Metodiul (misionar), p. 36.
 Mihail I (patriarh), p. 36.
 Maseo (frate), p. 172, 180.
 Mabillon, p. 193.
 Marco Polo, p. 38.
 Matrod H. p. 38.
 Măle (Emile), p. 13, 72, 75, 76,

- 77, 104, 105, 125, 130, 198, 254.
 Nicodim Aghioritul, p. 209.
- M**
- Morris, p. 89.
 Magistros Simion, p. 15.
 Maurice de Sully (episcop), p. 90, 103, 117, 120, 152, 154.
 Moscopulos, p. 15.
 Mammae (sfântă), p. 101.
 Mourret (Fernand), p. 17, 64, 76, 77, 78, 148, 152, 156, 177, 252.
 Mangenot E. p. 203.
 Marcu Eugenic, p. 16.
 Metochit Teodor, p. 16.
 Manuel Files, p. 16.
 Masillon, p. 3.
 Maritain (Jacques), p. 11.
 Markow Alex., p. 229.
 Melhisedec (episcop), p. 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 239, 240, 246.
 Matei (patriarh), p. 232.
 Montfoucont, p. 209.
- N**
- Nichifor Grigoraș, p. 16, 209.
 Nichifor (sfânt), p. 102.
 Nichifor Cumnos, p. 16.
 Nichifor Focas (impărat), p. 51.
 Nicodim, Mitropolitul Moldovei, p. 94.
 Narly C., p. 59, 64, 65, 138, 139, 140, 141.
 Niceta Aconiatu, p. 15.
 Nicolo Polo, p. 38.
 Nicolas de Biard, p. 146.
 Nicolas de Gorran, p. 158.
- O**
- Odon de Cluny, p. 102.
 Odoric de Pordenone, p. 38.
 Otto al Germaniei, p. 37.
 Olga (impărăteasa), p. 37, 68.
 Ovidiu, p. 127, 128.
- P**
- Platon, p. 46.
 Plutarh, p. 46, 128.
 Peter M. Julian, p. 48, 52.
 Prevostin, p. 49, 116.
 Poliect (patriarh), p. 51.
 Pahomie, p. 63.
 Petru Eremitul, p. 65, 195, 251.
 Perseu, p. 128.
 Plaut, p. 128.
 Porfirogenitul Constantin, p. 15.
 Planudiu, p. 15.
 Petro Bernardone, p. 165, 166, 167, 168.
 Pica, p. 166.
 Paul Diaconul, p. 90, 133.
 Pierre de Limoges, p. 153, 155, 158, 159.
 Petru Tarantaise, p. 143.
 Popescu M. Teodor, p. 37.
 Paleologul Manuil, p. 16.
- Q**
- Quintilian, p. 128, 138.
- R**
- Ravelet (Armant), p. 2, 94, 189, 197.

Rupert (misionar), p. 36.
 Radbod (episcop), p. 102, 103.
 Raimond Lullus (misionar), p. 37.
 Ratherius, p. 117.
 Raul, p. 121.
 Raban, p. 101, 113, 125, 133.
 Runciman, p. 52.
 Robert d'Harbricel, p. 65.
 Robert de Sorbon, p. 100, 119, 158.
 Remi (sfânt), p. 19.
 Radu Vasile (preot), p. 94.
 Reli S., p. 231.

S

Skites, p. 15.
 Scriban I. (Arhim), p. 133.
 Sella, p. 127.
 Salustiu, p. 128.
 Seneca, p. 128.
 Silvestru (frate), p. 171.
 Simeon, Noul Teolog, p. 206.
 Sigeric (arhiepiscop), p. 88.
 Skeat, p. 89.
 Sidone Apollinaire, p. 19.
 Serpinet A. p. 26.
 Sertillanges A. p. 27.
 Stăniloaie D. p. 205.
 Sacerdoțeanu Aurelian, p. 227.
 Sevyrev, p. 230, 233, 238, 241.
 Sofocles Oecumenicus, p. 210.
 Simonides C., p. 210.
 Ștefan cel Sfânt (regele Ungariei), p. 37.
 Ștefan de Bourbon, p. 42, 44, 49, 130, 131, 134, 142, 153.

T

Teodoric cel Mare, p. 65.
 Toma din Aquin, p. 30, 70, 100.
 Thomas de Cantimpre, p. 3.
 Tarasie (sfânt) p. 102.
 Teoctist (sfânt), p. 102.
 Teodulf (episcop), p. 107.
 Thomas Valleis, p. 128.
 Teodor de Wizewa, p. 169.
 Terentiu, p. 128.
 Traian (impărat), p. 128.
 Trichinios, p. 15.
 Tullius, p. 129, 141.
 Thomas de Spolato, p. 176.
 Toma Conecte, p. 82.
 Țimisches, p. 51.

U

Urban II (papă), p. 195.
 Ulrich, p. 74.

V

Vincent de Beauvais p. 13, 46.
 Vacandard, p. 62, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 200.
 Virgil, p. 128, 129, 130.
 Vartic (Maria), p. 11.
 Varlaam de Calabria, p. 203, 208, 209.
 Vrieny Nichifor, p. 15.
 Vesarion, p. 15.
 Victor Le Clerc, p. 78.
 Vasile cel Mare, p. 27, 78, 202, 229.

Vladimir (împărat), p. 37.	Willibrand Mărturisitorul (sfânt), p. 102.
Vacant A. p. 203.	
Vitold. p. 235, 236, 237, 238, 240.	Wright, p. 120. Wulker, p. 89.
Varlaam (mitropolitul Moldovei) 246.	Walshfride Strabo, p. 101. Wuff, p. 23.
Vital de Savigny, p. 65.	

W

X

Warnefride Paul, p. 134.	Xenopol A., p. 231.

BIBLIOGRAFIE

- Agénor de Gasparin**, *Le Christianisme au moyen-âge, Innocent III*, troisième série, Geneva, 1869.
- Berdiaeff** N., *Un nou ev mediu*, trad. de Prof. Maria Vartic, Sibiu, 1936.
- Bréhier** Louis, *Les Croisades*, Paris, 1928.
- Charaux** Auguste, *L'histoire et l'esprit de la littérature française au moyen-âge*, critique idéale et catholique, Lille, 1894.
- Chiriac-Dimancea** N., *Istoria elocinții creștine, dela Iisus Hristos până astăzi*, Craiova 1927.
- Cazania** dela 1815, tipărită la Monastirea Neamțu.
- Duruy**, *Histoire de moyen-âge, depuis la chute de l'empire d'occident jusqu'au milieu du XV-e siècle*, deuxième édition, Paris, 1864.
- Diehl** Charles, *Histoire de l'empire byzantine*, Paris, 1920.
- Ebert** A. *Histoire générale de la littérature du moyen-âge, en occident*, tradusă din nemțește de Iosef Aymeric și James Condomin, trei volume, Paris, 1884.
- Facchinetti** Vittorino, *Saint François d'Assise*, traduction de la Contesse de Loppinot, avec collaboration de M. Ferdinand Feugère. Vannes (Seine) 1926,

- Philarète**, Mitropolite du Moscou, *Choix des sermons et discours*, trad. din rusește de A. Sarpinet, Paris, 1866.
- Géruzez** Eugène, *Histoire de la Littérature française*, dixneuvième édition, Paris 1888, 2 vol.
- Gibier**, *Les objections contemporaines contre l'église*, conférences aux hommes, deuxième serie, Paris 1905.
- Iorga** N., *Histoire de la vie byzantine, empire et civilization, d'après les sources*, trei volume, București, 1934.
- Iorga** N., *Cărți reprezentative în viața omenirii*, vol. III București.
- Iorga** N., *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii de Munte, 1908.
- Jacquinet** P., *Des Prédicateurs du XVIIe siècle - avant Bossuet*, deuxième édition, Paris, 1885.
- Jaques de Voragine**, *La Légende dorée*, tradusă în franțuzește de Teodor de Wyzewa, Paris. 1911.
- Joergensen** Iohannes, *Saint François d'Assise*, Sa vie et son oeuvres, traduits du danois par Teodor de Vyzewa, Quatrevingt-cinquième édition, Paris, 1926.
- Jugie**, *Palamas Grégoire*, artic. în *Dictionnaire de Théologie catholique*, par Vacant, E. Mangenot, E. Aman, Fascicules XCVII-XCVIII, Paris, 1932.
- Katajew** N., *Geschichte der Predigt in der russischen Kirche aus dem Russischen übertagen von Dr. Alexis Markow*, Stuttgart, 1890.
- Lecoy de la Marche**, *La chaire française au moyen-âge, spécialement au XIIIe siècle*. Paris, 1886.
- Lancranjan** I., *Incerări de reabilitare a gândirii creștine medievale*, București, 1936.
- Mâle** Emile, *L'art religieux du XIIIe siècle en France*, Paris 1902.
- Matrod** H., *Odoric de Pordenonne*, Paris, 1932.
- Mourret** Fernand, *Histoire générale de l'église*, Paris, 1924.

- Melhisedec** Episcop, *Mitropolitul Grigorie Țamblac*, studiu în revista Biserica Ortodoxă Română. An. VIII, 1884 nr. 6-7 și în revista pentru Istorie, arhiologie și filologie, an. II, vol. I.
- Migne**, *Patrologia Latină*, vol. XCVII.
 " " " " LXX.
 " " Greacă " CLI.
- Narly C.** *Istoria Pedagogiei creștine medievale*, Cernăuți, 1935.
- Franc-Nohain**, *Saint-Louis*, Librairie Ernest Flammarion, 1932.
- Peter Iulian**, *Forme medievale în societatea contemporană*, artic. în Rev. Fundațiilor Regale, an. III, Nr. 11.
- Ravelet Armand**, *Oeuvres de Saint Bernard*, 5 volume, Paris, 1865.
- Reli S.**, *Curs de Istoria Bisericii Române*, litografiat, vol. I, Cernăuți.
- Sacerdoțeanu Aurelian**, *Considerațiuni asupra istoriei românilor în evul mediu*, București, 1936.
- Sertillanges A. D.**; *L'orateur chrétien*, Le éditions du Cerf, Juvisy, Seine-et-Oise, 1931.
- Scriban I. Arhim.** *Religiunea și Predica*, artic. în Rev. Luminătorul Nr. 12, an. 1935, Chișinău.
- Stăniloae Dumitru**, *Lumina Dumnezească la Sf. Grigorie Palama*, studiu în Anuarul al VI al Academiei Teologice „Andreiane” din Sibiu, 1930.
- Vacandard E.**, *Vie de Saint Bernard*, două volume, J. Gabalda, Éditeur. Paris, 1927.

TABELA DE MATERII

Prefața	.	.	.	.	.	.	1
Introducere	.	.	.	.	.	.	7

CAPITOLUL I

Viața lumii medievale

	<u>Pag.</u>
Influența vieții asupra predicii. — Predica înfățișează și viața societății. — Popoarele păgâne ale evului mediu au fost creștinate prin misionarismul făcut prin predică. — 1. Viața religioasă a împăraților din evul mediu, în legătură cu preocupările religioase și predica. — 2. Viața clerului și predica. — 3. Viața socială și predica : bogații și săracii, negustorii, lucrătorii, slugile, plugarii, marinarii ; organizarea breslelor ; cavalerismul ; călugării ; femeea. — Boalele sociale și predica : camăta, ignoranța, superstiția, hoția, lepra. — 4. Catedralele evului mediu și predica	.25-79

CAPITOLUL II

Pag.

Problemele tratate de predicatori în evul mediu

Predica în evul mediu era iubită. — În predici se cuprindeau toate problemele vieții omenești. — Predicatorii tâlcuiesc în omilia Sf. Scriptură. — Predica în legătură cu orânduirea anului bisericesc, la toate Duminicile și la toți Sfinții. — Predica și datoriile creștine; despre virtuți, despre asistența socială a evului mediu, despre moravurile vieții sociale. — Predici pentru fiecare categorie de ascultători: pentru episcopi, preoți, călugări, cavaleri, negustori, etc. — Predici cu cuprins filosofic.

**Îzvoarele științifice ale materialului de predici
în evul mediu:**

1. Evanghelia însăși;
2. Evanghelia vieții omenești în întreaga ei creație și istorie;
3. Evanghelia naturii.

Cazaniile erau folosite fie ca izvor pentru predică, fie că erau cetite în întregime ca predică a zilei 81-136

CAPITOLUL III

Arta de a alcătui și rosti predici în evul mediu

Omileticile evului mediu. — Chipul în cari sunt înfățișate elementele predicii în evul mediu: tema, protema, cuprinsul, exemplul, perorația și formula de sfârșit. — Câte feluri de cuvântări bisericești erau. — În ce limbă se țineau predicile în evul mediu? — Stilul predicilor din acest timp. — Scriau, ceteau ori rosteau pe derost predica? — Unde țineau predicile și în ce timp? — Cum se înfățișau ascultătorii predicilor din evul mediu? — Cine putea predica? 137-164

CAPITOLUL IV

Pag.

Studiul câtorva figuri reprezentative ale predicii evului mediu

1. Francisc din Assisi

Viața lui Francisc din Assisi; nașterea, copilăria, convertirea și începutul misionarismului lui. — Ce a preferat el dintre a se consacra rugăciunii și predica în lume. — Căpătarea dreptului de a predica. — Tema predicilor lui; izvoarele; felul cum le pregătea; caracteristica predicii lui. — Erau dorite predicile lui? — Ce ne-a rămas din predicile lui? — Predica pe care a ținut-o păsărilor 165-181

2. Bernard de Clairvaux

Care e veacul reprezentativ al predicii evului mediu din Apus? — Bernard de Clairvaux e figura reprezentativă a veacului 12. — Viața lui Bernard de Clairvaux, nașterea și felul cum a fost crescut; când s'a călugărit? — Predica e sufletul izvoditor al strălucirilor lui. — Dobândirea dreptului de a predica în monastire. — Izvoarele predicii lui. — Truda de a alcătui predici. — Chipul vorbirii lui. — Opera oratorică a lui Bernard de Clairvaux; predica pentru propoveduirea cruciadei; predica misionară; omiliile rămase dela el; predicile *De sanctis* și panegirice. — Crâmpeie din predicile lui 183-200

3. Grigorie Palama

În ce constă noutatea unei predici? — În discuția isihastă Grigorie Palama a adus ceva nou: el poate fi numit teologul luminii necreate. — Viața Sf. Grigorie Palama: neamul ales din care se trăgea; unde și-a dobândit o aleasă educație; intrarea lui în monahism. — Lupta în discuția isihastă și biruința lui. — Activitatea de predicator a lui Grigorie Palama: ce ne-a rămas din predicile lui. — O analiză

a predicii lui: înfățișarea a câtorva crâmpeie din predica ținută la Schimbarea la Față; înfățișarea în schiță a cuvântării lui despre pace.—Caracteristica acestui predicator. 201-225

4. Mitropolitul Grigorie Țamblac

Predica bizantină în întreaga Biserică ortodoxă din evul mediu; cărui fapt se datorește aceasta? — Grigorie Țamblac înfățișează în predicile lui acest caracter bizantin al predicii. — Viața lui Grigorie Țamblac; originea lui; la cine și-a făcut educația și a dobândit o aleasă cultură teologică. — Insemnata misiune care i-a încredințat-o Patriarhul de Constantinopol; Cum s'a achitat de ea. — Inceputul activității lui de predicator al Bisericii Moldovenești; Ce predici a ținut?

Plecarea lui în Rusia; alegerea lui ca Mitropolit al Kievului; activitatea pe care a desfășurat-o ca mitropolit. — Activitatea lui ca predicator în acest timp. — Plecarea lui în Serbia. — Ce scrieri a alcătuit în acest timp?

Reîntoarcerea lui în Moldova — Ce cuvântări ne-au rămas dela el, din acest timp. — Înfățișarea a câtorva crâmpeie din următoarele predici: Predica din Joia Mare, Predica din Vinerea Mare, Predica de ziua Profetului Ilie. — Caracteristica predicii lui Grigorie Țamblac; valoarea lor 227-247

Incheiere

1. Rezultatele pozitive ale activității predicatorilor din evul mediu	.	.	.	.	.
2. Trăsăturile în deobște ale predicii evului mediu	.	.	.	.	.
3. Pricinile din care autoritatea predicii a scăzut	.	.	.	.	249-259
Indice de nume	.	.	.	.	261-268
Bibliografie	.	.	.	.	270-272
Tabela de materii	.	.	.	.	275-278

